

T.N.412

कुमारतन्त्रम्

KUMARATANTRAM

copied from a manuscript with
no 17 belonging to Sundara-
Dikṣitar, Tirunelveli

Transcript/MS from the collection of the IFF reproduced with authorization of the IFF in
accordance with the Agreement signed between IFF, EFEO and MIRI on January 31, 2006.

T. No. 412

कुमार लंजाम ?

— 4 —

યાત્રાકુમારપુણીદી	P. 1 - 87
દુઃતીયદીવલબિધિ:	, 87-156
તૃતીયદીવલબિધિ:	, 157-217
તૃતીયદીવલબિધિ:	, 217-278
કાયનોફ્લાસનમ:	, 279
ગર્મિન્યાય:	, 279-280
રનાન્યાય:	, 280-281
અર્દીનાનનામ:	, 281-282
સ્વાસ્થ્યદીક્ષા:	, 282-283
પ્રાણદીક્ષાદી:	, 283-284
પદ્મમાદીખલબિધિ:	, 284-335
ઘૃતાદીર્ઘનબિધિ:	, 335-336
સ્વાસ્થ્ય:	, 336-345
દુઃખાદીનાના:	, 345-348
કુટ્ટાંશીખકબિધિ:	, 349-351
પરામાર્ગાતીસનપનમ:	, 351-402
મહાશોષકબિધિ:	, 403-405
મહાશોષકબિધિ:	, 405-
કલાયાણાશીબિધિ:	, 405-406
રૂકાણોસાન:	, 406-
ચૂરોસાન:	, 406-407
ત્રાણભૂષણાનબિધિ:	, 407-409
દાઢીણાદીનબિધિ:	, 409-
આચાર્યપૂજા	, 409-411
સ્તુતાં સ્તુતાં શીઠાં	, 412-

॥ ४८: ॥

Book No. 17

Palm-leaf belonging to Sundara Dikṣitar,
Timnelveli

87127136

। a पश्चात् याज्ञाकुम्भ पूजा मारभेत् । देवाग्रे अर्धमण्टपे
 इच्छिं कृत्वा नवकोष्ठं विधाय कोष्ठमध्ये शा-
 ल सर्षप निष्पाव निष्पलाज-
 मेतानि नव धान्यान्युपर्युपरि विन्यस्य स्वर्ण-
 रजत ताम्र मृणसयादिकान् कुम्भान् द्रोणोदक प्रपू-
 रितान् अन्नेण प्रक्षाल्य धूपधूम्रेणापूर्ये कार्पा-
 ससूत्रेण वा पट्टसूत्रेण वा विधिबद्वेष्टितानि
 कृत्वा नलि-नोपरि संस्थाप्य मृगमदकर्पूर-
 परि मल हिमाम्बुगन्धनोयेन ऊपो वा इति
 मन्त्रेणापूर्ये नवरत्न स्वर्णप्रतिम स्वर्णपुष्प-
 एलालवडुः जातीफल उशीर तक्कोल कोष्ठ पाटल्या-
 विधाय अन्तःक्षिकुर्चीशदक्षनारिकेल ऊर्ध्वकुर्चीस्वर्ण-
 कुर्चीवस्त्राद्येगन्धमाल्यैरलङ्घत्य तद्देशवासयोः वर्धनी-
 द्वयं च सर्वालङ्घारसहितं संस्थाप्य पूर्वादारभ्याकुम्भा-
 नाठकोदकप्रपूरितान् सर्वालङ्घारसहितान् संस्थाप्य
 बिम्बकुम्भयोः स्वर्णसूत्रेण कार्पोससूत्रेण दर्भसूत्रेण
 वा बन्धनं कृत्वा पादौ प्रदात्याचम्य भस्मधारणं कृ-
 त्वा कुम्भस्य दक्षिणभागे कूर्मासने उत्तराभिमुखमुपवि-
 श्वय 'अपसपिन्तु ये भूता ये भूता भुवि संस्थिताः । ये
 भूता विघ्नकर्त्तारस्ते नश्यन्तु गुहाज्ञया ॥' इति पार्णिचात्
 । b

करतालत्रयं कृत्वा प्राणायामत्रयं कृत्वा कृतकरन्यात्

गतशुद्धद्वयात् दण्डभास्त्रम् मुज्ज्ञेभिन्नम् मातृकान्यात्

एकत्रिंशत्कलास्तु षडसरन्यासं च विधाय पञ्चादात्म-

पूजान्तर्घजनं विधाय कलशपूजां शंखपूजां सामान्या-

घर्षपादविशेषाद्यर्थं साधयित्वा विद्वेश्वरं सम्पूज्य सङ्कल्प्य

शिवशास्त्रोराजया इत्यादिविशेषेण श्रीबल्लीदेवनाय-

कीसमेत श्रीमत्सुब्रह्मण्येश्वरप्रीत्यर्थं श्रीसुब्रह्मण्येश्व-

रस्य पुनरा प्रथष्टबन्धनस्य सङ्कोचकमीडुलेन यात्रा-

कुम्भपूजार्कम् करिष्ये। तद्दुःखिपुण्याहुं वाचयिष्ये,

इति सङ्कल्प्य विद्वेश्वरनुहास्य पुण्याहुं वाचयित्वा

अस्त्रेण प्रोक्ष्य पञ्चापीठाच्चनं कुर्यात्। तद्यथा - कुम्भ-

स्यादः^{अं हूं} आधारशक्तये नमः। तदुपरि वृत्ताकारं श्वेत-

मनन्तासनं सञ्चिन्त्य। पूर्वोद्धर्षदिक्षु अं हूं अनन्ता-

स्त्रय नमः। बासुक्ये नमः। तक्षकाय नमः। कर्कटकाय

नमः। पञ्चाय नमः। महापञ्चाय नमः। शरवपानाय नमः। उ-

लिकाय नमः। तन्माद्ये ओं हूं अनन्तासनाय नमः। इत्य-

नन्तासनं तदुपरि सिंहासनं चतुरश्रं रक्तवर्णं विचिन्त्य

तत्तदाग्नेयादिकोणेषु ओं हूं धर्मोय नमः। ज्ञानाय नमः।

वैराग्याय नमः। एश्वर्याय नमः। . . . . .

2 a . . . अर्धमाय नमः। अज्ञानाय नमः। अवैराग्याय नमः।

अनैश्वर्यीय नमः। दक्षिणोत्तरमध्येषु राजसाय नमः। ताम्-
 साय नमः। धर्म मे रवलाः
 धो भागे शयनीयाऽच्छदने ॥ नैऋते अधश्छदनाय नमः।
 तदुर्ध्वच्छदने ईशाने उर्ध्वच्छदनाय नमः। मध्ये ओं
 य नमः। सिंहासनं तदुपरि योगास-
 नं बङ्कोणं पीतवर्णं विचिन्त्य, आग्नेयादिषु ओं हूं कृत-
 युगाय नमः। त्रेतासुगाय नमः। द्वापरसुगाय नमः। कलि-
 युगाय नमः। पूर्वादिषु अव्यक्ताय नमः। निर्यतये नमः। क-
 लाय नमः। कालाय नमः। तन्मध्ये केशवाय नमः। ओं हूं
 योगासनाय नमः। इति योगासनं तदुपरि पद्मासनं वृत्तं
 श्वेताकारं विचिन्त्य, तन्मध्ये ओं हूं कन्दाय नमः। बी-
 जाय नमः। अद्गुराय नमः। नालाय नमः। दलेभ्यो नमः।
 केसरेभ्यो नमः। कर्णिकाय नमः। बीजेभ्यो नमः। पद्मास-
 नाय नमः। ततः पूर्वादिशान्तकेसरेषु ओं हूं शकिन्यै
 नमः। रेवयै नमः। त्रेतायै नमः। महाब्रतायै नमः। निशी-
 थिन्यै नमः। मालिन्यै नमः। शीतलायै नमः। भृत्यै नमः।
 कर्णिकामध्ये विश्वतो मुरुण्यै नमः। दलाग्रवृत्ते सूर्यमण्ड-
 लाय नमः। सूर्यमण्डलाधिपतये ब्रह्मणे नमः। केसराश-
 वृत्ते सोममण्डलाय नमः। सोममण्डलाधिपतये वि-
 ष्णवे नमः। कर्णिकाग्रवृत्ते वहिमण्डलाय नमः। वहि-

मण्डलाधिपतये रुद्राय नमः। कर्णिकामध्ये शक्तिमण्डला-

य नमः। शक्तिमण्डलाधिपतये कौमार्यै नमः। इति स-

२६ मूर्ज्य । तदुपरि विमलासनं बद्धोण म चित्रम् व्याघ्र-

चमिरपं विचिन्त्य, आग्नेयादिकोणेषु ओं ह्रां ऋग्वेदाय

नमः। यजुर्वेदाय नमः। सामवेदाय नमः। अथर्वाणवेदाय

नमः। पूर्वादिदिश्तु जयायै नमः। विजयायै नमः। प्रति.

षायै नमः। सुप्रसन्नायै नमः। इत्यभ्यर्थ्य । तन्मध्ये ओं ह्रां

स्कन्दासनाय नमः। इति स्कन्दासनं कृत्या शक्त्यादिकु-

टिलाशक्तिपर्यन्तं विभाव्य । ओं ह्रां हं हं स्कन्दमूर्तये

नमः। इति ^(की) आर्ति तेजोरूपं दण्डाकारमविगच्छावयवां वि-

भाव्यकुम्भवेष्टने निवेशयेदिति इष्टभड्डिन्यासं कु-

र्यात् । अस्यां मूर्त्तै ओं सों ईशानमूर्ध्यै जगद्गुवाय न-

मः। इति शिरसि ओं सों तत्पुरुषवक्त्राय वचद्गुवाय नमः।

इति मुखमण्डले । ओं सुं अघोरहृदयाय विश्वभुवाय नमः।

इति हृष्ट्ये । ओं सिं वामदेवगुह्याय रुद्रभुवाय नमः। इति

गुह्ये । ओं सं सद्योजातपादाय ब्रह्मभुवाय नमः। इति पादे।

ओं सौं आ! रुप्यभुवाय भुवद्गुवाय नमः। इति सर्वाङ्गन्यस्य ।

ततः मुण्डभड्डिन्यासं कुर्यात् । ओं सों ईशानाय जगद्गुव-

मूर्ध्यै नमः। इति ईशानमूर्ध्यै । ओं सों तत्पुरुषाय वच-

द्गुवमूर्ध्यै नमः। इति पूर्वमूर्ध्यै । ओं सुं अघोराय विश्व-

भुवमूर्ध्नै नमः इति दक्षिणमूर्ध्नै, ओं सिं वामदेवाय रुद्र-

भुवमूर्ध्नै नमः इति उत्तरमूर्ध्नै, ओं सं सद्योजाताय ब्रह्म-

भुवमूर्ध्नै नमः इति पश्चिममूर्ध्नै, ओं सौं आप्य अवाय

भुवद्गुवमूर्ध्नै नमः इति इति नैकतमूर्ध्नै . . . .

3 a . . . . . न्यासं ततः वक्त्रभड्डिन्या.

सं कुर्यात् । ओं सों इशानाय जगद्गुववक्त्राय नमः इति

इशानवक्त्रे । ओं सं तत्पुरुषाय वचद्गुववक्त्राय नमः इति

पूर्ववक्त्रे । ओं सुं अधोराय विश्वभुववक्त्राय नमः इति

दक्षिणवक्त्रे । ओं सिं वामदेवाय रुद्रभुववक्त्राय नमः

इति उत्तरवक्त्रे । ओं सं सद्योजाताय ब्रह्मभुववक्त्राय

नमः इति पश्चिमवक्त्रे । ओं सौं आप्यभुवाय भुवद्गुव-

वक्त्राय नमः इति नैकतवक्त्रे : न्यसेत् । ततः कलाभड्डि-

न्यासं कुर्यात् । ओं सौं शान्त्यतीतकलाये नमः इति शि-

रसि । ओं हौं शान्तिकलाये नमः इति मुखमण्डले । ओं

हूं विद्याकलाये नमः इति हृदये । ओं सिं प्रतिष्ठाकलाये

नमः इति शुद्धे । ओं हूं निवृत्तिकलाये नमः इति पाद-

योर्विन्यस्य । त्रितत्वन्यासं कुर्यात् । ओं सौं शिवतत्वाय

नमः । ओं सौं शिवतत्वाधिपतये रुद्राय नमः इति शि-

रसि । ओं सिं विद्यातत्वाय नमः । ओं हौं विद्यातत्वाधि-

पतये नमः विष्णवे नमः इति हृदये । ओं हूं आत्मतत्वाय

नमः । ओं हूं आत्मतत्त्वाधिपतये ब्रह्मणे नमः इति पाद्-
 योर्विन्यस्य । पश्चात्पञ्चतत्त्वासं कुर्यात् । ओं हूं आकाश-
 तत्त्वाय नमः ओं हूं आकाशतत्त्वाधिपतये सदाशिवाय नमः
 इति शिरसि । ओं च वायुतत्त्वाय नमः ओं च वायुतत्त्वा-
 धिपतये महेश्वराय नमः । इति मुखमण्डले । ओं रं तेज-
 तत्त्वाय नमः । ओं रं तेजस्तत्त्वाधिपतये रुद्राय नमः । इति
 हृदये । ओं च अपूर्वतत्त्वाय नमः । ओं च अपूर्वतत्त्वाधिपतये
 ३६ विष्णवे नमः इति युद्धे । ओं लं वृथिवीतत्त्वाय नमः । ओं
 पृथिवीतत्त्वाधिपतये ब्रह्मणे नम इति पादयोर्विन्यस्य ।
 स्कन्दकलान्यासं कुर्यात् । जगद्गुबं जयार्थे नमः इतीऽग-
 न्नमूर्धि । बहुतो बलार्थे नमः पूर्वमूर्धि । हुतं उज्ज्ञतार्थे
 नमः दक्षिणमूर्धि । बचद्गुबं वामार्थे नमः उत्तरमूर्धि ।
 नमस्ते । स्तु नन्दिन्यै नमः पश्चिममूर्धि । विश्वभुविज-
 यार्थे नमः नैऋतमूर्धि । जगद्गुबोधिपति र्जयार्थे नमः
 ईशानवक्त्रे । सेनानि सेनार्थे नमः पूर्ववक्त्रे । मधुरप्रियार्थे
 नमः दक्षिणवक्त्रे । षडानन्मङ्गनि शान्त्यै नमः उत्तरवक्त्रे ।
 सन्ध्यायाः नमस्ते । स्तु सत्यै नमः पश्चिमवक्त्रे । सुखं वह्नि
 सूक्ष्मार्थे नमः नैऋतवक्त्रे । सुब्रह्मण्यसुमर्थै नमः हृदये । वृ-
 हृष्टपतये सुखाय प्रज्ञार्थे नमः गले । अस्य पद्मयोने । अभृ-
 तार्थे नमः । दक्षिणबाहौ । यस्यात्माय यशस्विन्यै नमः वाम-

बाहौं। वहने वहन्तु वरिष्ठायै नमः नाभौं। सुब्रह्मण्यसुप्र-
 तिष्ठायै नमः कुक्षौं। रुद्रभुवे रुचये नमः षष्ठे। ब्रह्मभुवे
 ब्रह्माण्यै नमः उरसि। भुवद्गुवे भृत्यै नमः गुह्ये। मानृता-
 यमान्यै नमः शिरसि। जगद्गुवं जीवायै नमः दक्षिणोर्षै। सु-
 ब्रह्मण्यश्रुतायै नमः वासोरै। कृत्तिकासुतकृपायै नमः द-
 क्षिणजानुनि। षष्ठिकासद्गुवयै नमः वासजानुनि। जग-
 द्गुवं जगत्यै नमः दक्षिणजंघायाम्। वचद्गुवं वरदायै नमः
 वासजंघायाम्। रकन्दविशाखिने कामदायै नमः दक्षिण-
 ५२ कुक्षौं। हृयवास्याय धारिष्यै नमः वामपादे। ओं मुख इथा-
 मायै नमः इति उरसि विन्यस्य षडक्षरन्यासं कुर्वात्।
 ओं सौं शं नमः शिरसि, ओं सौं रं नमः मुखमण्डले। ओं
 सौं वं नमः दक्षिणनेत्रे, ओं सौं हं नमः वामनेत्रे। ओं सौं भं
 नमः दक्षिणनासिकायाम्। ओं सौं वं नमः वामनासिकायाम्।
 न्यसेदिति प्रथमं। ओं सौं शं नमः दक्षिणबाहुशिखरे।
 ओं सौं रं नमः दक्षिणकोर्परे। ओं सौं वं नमः दक्षिणमणि-
 बन्धे। ओं सौं णं नमः दसहस्राङ्गुलिमूले। ओं सौं भं नमः
 हृदशहस्राङ्गुलिमध्ये। ओं सौं वं नमः दशहस्राङ्गुल्यग्रे।
 इति द्वितीयम्। ओं सौं शं नमः वामबाहुशिखरे। ओं सौं रं
 नमः वामकोर्परे। ओं सौं वं नमः वाममणिबन्धे। ओं सौं
 णं नमः वामहस्राङ्गुलिमूले। ओं सौं भं नमः वामहस्रा-

डुलिमध्ये । ओं सौं वं नमः वामहस्ताडुङ्ग्यग्रे । इति तृतीयम् ।
 ओं सौं शं नमः दक्षिणोऽस्त्रूले । ओं सौं रं नमः दक्षिणजानु-
 नि । ओं सौं वं नमः दक्षिणगुल्फे । ओं सौं णं नमः दक्षपा-
 याडुलिस्त्रूले । ओं सौं भं नमः दक्षिणपादाडुलिमध्ये । ओं सौं
 46 वं नमः दक्षिणपादाडुङ्ग्यग्रे । इति तुरीयम् । ओं सौं शं नमः
 वामोऽस्त्रूले । ओं सौं रं नमः वामजानुनि । ओं सौं वं नमः
 वामगुल्फे । ओं सौं णं नमः वामपादाडुलिस्त्रूले । ओं सौं भं
 नमः वामपादाडुलिमध्ये । ओं सौं वं नमः वामपादाडुङ्ग्य-
 ग्रे । इति पञ्चमम् । ओं सौं शं नमः हृदये । ओं सौं रं न-
 मः दक्षिणपार्श्वे । ओं सौं वं नमः वामपार्श्वे । ओं सौं णं नमः
 नाभौ । ओं सौं भं नमः पृष्ठे । ओं सौं वं नमः लिङ्गे । इति षष्ठ-
 मम् । द्यानम् — बिद्रुपप्रभ एकमुखं बिभुं बजशक्तिवर-
 दाभयपाणिनम् । देवलोकरिषु द्विष्टादं नौमि रुद्रभवं
 शिरिवाहनम् ॥ इति द्यात्वा सुष्पाज्ञलिं नाम्यादि अद्भु-
 द्यान्तमारोप्य हृदयस्थितिषुष्पाज्ञलिगतं बिभाव्य ओं हं
 सौं विद्यादेहाय नमः इति सुष्पाज्ञलिं कुम्भमूर्ध्नि विन्य-
 स्य पश्यात् षष्ठमुखनेत्रेषु ओं सौं नेत्रेष्यो नमः इति नेत्र-
 मुक्तं विन्यस्य पश्यात् कुण्डलसीरं गत्वा कुण्डमूर्तिषु आ-
 सनमूर्तिमूलैरभ्यर्थ्यर्थ्य पञ्चावरणं सम्भूज्य धूपदीपनैवेद्यं
 दत्त्वा समिच्छर्वान्यं स्कन्दमूलेन पञ्चविंशतिवारं हुत्वा

ततः आत्मानं आत्मन मूर्तिविद्योदहनेत्रान्तं विव्यस्य ततः

५८ कुण्डमूर्तिं तन्मूलेनात्मानं संयोज्य उपचारैस्सम्पूर्ज्य पश्चात्
विम्बान्तिकं गत्वा दक्षिणभागे स्थित्वा सामान्यार्घ्यशाला ॥

सम्प्रोक्ष्य धीर्घचिनं कुर्यात् । तथथा - ओं हौं आधा-

रशक्तये नमः । मूलप्रकृत्ये नमः । अदिकूर्मीय नमः । महामण्डू-

काय नमः । अनन्ताय नमः । सुधासिन्धवे नमः । रत्नद्वीपाय

नमः । मणिमण्टपाय नमः । नन्द्यनोद्यानाय नमः । कल्पवृक्ष-

वाटिकाय नमः । चिन्तामणिगृहजाय नमः । रत्नसिंहासनाय

नमः । तन्मध्ये सहलदलसंयुक्तं इउद्धविद्यामयं पञ्चास-

नाय नमः । गं गणपतये नमः । सं सरस्वत्ये नमः । ओं हौं म-

दोङ्कारपरब्रह्मजगदाधारशक्तये नमः । विश्वज्योतिर्महाम-

ण्डुकाय नमः । विश्वतोमुखशिखवादीप्यमानकालाग्निरु-

द्वाय नमः । विश्वजगमूलप्रकृत्ये नमः । विश्वभरदिकूर्मी-

य नमः । भोगि-भूषणफणामणिस्फुरदनन्ताय नमः । हरि-

हयादिहरिदीश्वरसामन्तचक्रहेमहिमगिरि धृतवसु-

न्धराय नमः । कुन्द इरारचन्द्रिकासान्द्रकल्लोलसुधा-

स्यमुद्राय नमः । चिन्तामण्यादिदिव्यमणिगणरमणीय-

मणिद्वीपाय नमः । हरिचन्दनमन्दारादिदिव्य ॥ ८ ॥

सुन्दरकल्पवृक्षमहोद्यानाय नमः । नवरत्नप्राकारेभ्यो नमः ।

५९ पुरसुन्दरहरिमुखी भव चन्द्रकान्तकपाटतोरणाय नमः ।

न . . . विचित्रित हे मा प्राकोरेभ्यो नमः। स्वर्णरत्नमे रव-
 लापरिष्कृत मणि कुट्टि मभूचिन्तामणि गृह राज मध्यान्त-
 रान्तर रत्नसम्भव शत सहस्र जाति . . . जातसूप साल-
 भज्जिकापुञ्ज मञ्जुल इशत सहस्र स्वर्णसम्भव मण्टपाय नमः।
 तन्मध्ये चतुर्वैदसम्भव . . . यनमः। तन्मध्ये अष्टगज-
 धृतैन्द्र विभानाय नमः। तन्मध्ये रत्नसिंह सनाय नमः।
 इुभवर्णीय सिंहसूपाय धर्माय आग्नेयाङ्ग्रे ये नमः। पीतव-
 र्णीय सिंहसूपाय ज्ञानाय नैऋत्याङ्ग्रे ये नमः। रक्तवर्णीय
 सिंहसूपाय वैराग्याय वायव्याङ्ग्रे ये नमः। हरिद्वर्णीय सिंह-
 सूपाय ऐश्वर्णीय ऐशान्याङ्ग्रे ये नमः। राजावर्त्तनि भाय नरा-
 कृतये अधर्मीय पूर्वफलकाय नमः। राजावर्त्तनि भाय नराकृ-
 तये अज्ञानाय दक्षिणफलकाय नमः। राजावर्त्तनि भाय नरा-
 कृतये अवैराग्याय पर्थिमफलकाय नमः। राजावर्त्तनि भाय
 नराकृतये अनैश्वर्णीय उत्तरफलकाय नमः। मध्ये लक्ष्मी-
 पति फलकाय नमः। तन्मध्ये ओं हौं स्कन्दसनाय नमः। ओं हौं
 हौं हौं स्कन्दमूर्तये नमः। इत्यासनमूर्तिं विन्यस्य ततः दण्ड-
 6 a भद्रिन्यासं कुर्यात्। अस्यां भूर्ती ओं सों ईशानमूर्ध्नीय जग-
 द्गुवाय नमः। इति शिरसि। ओं सों तत्पुरुषवक्राय पचद्गुवा-
 य नमः। इति वक्रे। ओं सों अपोरहुदयाय विश्वभुवाय नमः।
 इति हृदये। ओं सिंहामदेवगुत्याय रुद्रभुवाय नमः। इति

गुह्ये । ओं सं सद्योजातपादाय ब्रह्मभुवाय नमः इति पादे ।
 ओं सौं आप्यभुवाय भुवद्गुवाय नम इति सर्वाङ्गं व्यसेत् ।
 अथ मुण्डभड्डिन्यासं कुर्यात् । ओं सों ईशानाय जगद्गुव
 मूर्धे नमः इति शान्तमूर्धि । ओं सों तत्पुरुषाय पञ्चद्गुवमूर्धे
 नमः पूर्वमूर्धि । ओं सुं अधोराय विश्वभुवमूर्धे नमः दक्षि-
 णमूर्धि । ओं सिं वामदेवाय रुद्रभुवमूर्धे नमः उत्तरमूर्धि ।
 ओं सं सद्योजाताय ब्रह्मभुवमूर्धे नमः प्रस्त्रिममूर्धि । ओं सौं
 आप्यभुवाय भुवद्गुवमूर्धे नमः इति नैऋतमूर्धि व्यसेत् ।
 कला भड्डिन्यासं कुर्यात् । ओं सौं शान्त्यनीतकलायै नमः
 इति शिरसि । ओं हैं शान्तिकलायै नमः वक्रे । ओं हुं विद्या-
 कलायै नमः हृदये । ओं सिं प्रतिष्ठाकलायै नमः गुह्ये । ओं द्वां
 निवृत्तिकलायै नमः इति पादयोः विन्यस्य पञ्चतत्त्वन्यासं
 कुर्यात् । ओं हं आकाशतत्त्वाय नमः । ओं हं आकाशात्तत्त्वाधि-
 पतये लदाशिवाय नमः इति शिरसि । ओं यं वायुतत्त्वाय
 नमः । ओं यं वायुतत्त्वाधिपतये महेश्वराय नमः वक्रे ।
 ६८ ओं रं तेजस्तत्त्वाय नमः । ओं रं तेजस्तत्त्वाधिपतये . . .
 नमः हृदये । ओं वं अमृततत्त्वाय नमः । ओं वं अमृततत्त्वा-
 धिपतये विष्णवे नमः । गुह्ये । ओं लं पृथिवीतत्त्वाय नमः । ओं
 लं पृथिवीतत्त्वाधिपतये . . . नमः इति पादयोर्विं-
 न्यस्य, त्रितत्त्वन्यासं कुर्यात् । ओं हुं शिवतत्त्वाय नमः । ओं हुं

शिवतत्त्वाधिपतये रुद्राय नमः। इति शिरसि, ओं हि विद्या-
 तत्त्वाय नमः। ओं हि विद्यातत्त्वाधिपतये विष्णवे इनम इति
 हृदये। ओं हि आत्मतत्त्वाय नमः। ओं हि आत्मतत्त्वाधिपतये
 ब्रह्मणे नमः। इति पादयोर्विन्यस्य अथ मातृकान्यासं कु-
 पीत्। अं नमः शिरसि। ओं नमः सुखमङ्गले। इं नमः दक्ष-
 नेत्रे। इं नमः वामनेत्रे। उं नमः दक्षकर्णे। ऊं नमः वामकर्णे।
 ऋं नमः दक्षिणगण्डे। ऋं नमः वामगण्डे। उं नमः दक्षिण-
 नासिकायाम्। छूं नमः वामनासिकायाम्। एं नमः ऊर्ध्वैष्टे,
 ऐं नमः अधरोष्टे। ओं नमः ऊर्ध्वदन्ते। औं नमः अधोदन्ते।
 अं नमः जिह्वायाम्। अः नमः इति शिरसि विन्यस्य। कं न-
 मः दक्षिणवाहुशिरवे। रवं नमः दक्षिणकोष्ठे। गं नमः दक्षि-
 णमणिबन्धे। चं नमः दक्षहस्ताङ्गुलिमूले। ऊं नमः दक्षिण-
 हस्ताङ्गुल्यग्ने। चं नमः वामवाहुशिरवे। छं नमः वामकोष्ठे-
 रे। जं नमः वाममणिबन्धे। झं नमः वामहस्ताङ्गुलिमूले।
 अं नमः वामहस्ताङ्गुल्यग्ने। उं नमः दक्षिणोर्हमूले। ऊं नमः
 ७२ दक्षिणजानुनि। ऊं नमः दक्षिणगुल्फे। ऊं नमः दक्षपादाङ्गुलि-
 मूले। णं नमः दक्षिणपादाङ्गुल्यग्ने। तं नमः वामोर्हमूले।
 थं नमः वामजानुनि। दं नमः वामगुल्फे। धं नमः वामपादा-
 ङ्गुलिमूले। नं नमः वामपादाङ्गुल्यग्ने। धं नमः दक्षिणपार्श्वे।
 फं नमः वामपार्श्वे। वं नमः पृष्ठे। भं नमः नाभौ। मं नमः उदरे।

यं नमः हृदये । रं नमः दक्षिणवोर्मुले । लं नमः वामवोर्मुले ।
 वं नमः पिठरे । शं नमः दक्षिणकक्षौ । षं नमः वामकक्षौ ।
 सं नमः दक्षिणबाहौ । हुं नमः वामबाहौ । कं नमः दक्षिण-
 पादे । क्षं नमः वामपादे न्यसेत् । स्कन्दकलान्यासं कुर्यात् ।
 जगद्गुवं जयायै नमः इतीशानमूर्धि । बहुतो ब्रह्मायै नमः
 पूर्वमूर्धि । हुतं उत्तरायै नमः दक्षिणमूर्धि । पचद्गुवं बा-
 मायै नमः उत्तरमूर्धि । नमस्ते । स्तु तन्दिने नमः पश्चिम-
 मूर्धि । विश्वभुवे विजयायै नमः नैऋतमूर्धि । जगद्गुवो-
 धिपतिजयायै नमः इशानवक्त्रे । सेनानी सेनायै नमः पूर्व-
 वक्त्रे । मधुरात्रियायै नमः दक्षिणवक्त्रे । षडानन्दमङ्गनिशायै
 नमः उत्तरवक्त्रे । . . . या: नमस्ते । स्तु सत्यै नमः पश्चिम-
 वक्त्रे । सुखं बहुत्सूक्ष्मायै नमः नैऋतवक्त्रे । सुब्रह्मण्यसु-
 मत्यै नमः हृदये । . . . य नमः गले ।
 अस्य पञ्चयोने: अश्रुतायै नमः दक्षिणबाहौ । यस्यात्माय
 ७८ यशस्विन्यै नमः वामबाहौ । वहने वहन्तु वरिष्ठायै नमः ।
 . . . सुब्रह्मण्यसुप्रतिष्ठायै नमः कुक्षौ । नद्रभुवे
 त्तये नमः पृष्ठे । ब्रह्मभुवे ब्रह्माण्यै नमः उरसि । भुवद्गुवे
 भूत्यै नमः गुण्ये । . . यमान्यै नमः शिश्ने । जगद्गुवं जी-
 वायै नमः दक्षिणो रो । सुब्रह्मण्यशङ्खायै नमः वामोरौ । कृ-
 त्तिकालुतक्तपायै नमः दक्षिणजानुनि । चट्टिकालञ्जरायै नमः

वामजानुनि । जगद्गुवं जगत्यै नमः दक्षिणजंघायाम् । वचद्गुवं
 वरदायै नमः वामजंघायाम् । स्कन्दविशारिवे कामयै नमः
 दक्षिणपादे । हृष्टवहाय धारिष्यै नमः वामपादे, षष्ठमुख-
 इयामायै नमः इति उरसि विन्यस्य षड्क्षरन्यासं कुर्यात् ।
 ओं सौं शं नमश्चिरसि । ओं सौं रं नमः वदने । ओं सौं वं नमः
 दक्षनेत्रे । ओं सौं णं नमः वामनेत्रे । ओं सौं भं नमः दक्षिण-
 नासिकायाम् । ओं सौं वं नमः वामनासिकायां न्यसेदिति
 प्रथमम् ॥ ओं सौं शं नमः दक्षिणबाहुशिरवे । ओं सौं रं न-
 मः दक्षिणकोर्षे । ओं सौं वं नमः दक्षिणमणिबन्धे । ओं
 सौं णं नमः दक्षिणहस्ताङ्गुलिमूले । ओं सौं भं नमः दक्षि-
 णहस्ताङ्गुलिमध्ये । ओं सौं वं नमः दक्षिणहस्ताङ्गुल्यग्ने । न्य-
 सेदिति द्वितीयम् ॥ ओं सौं शं नमः वामबाहुशिरवे । ओं सौं-
 रं नमः वामकोर्षे । ओं सौं वं नमः वाममणिबन्धे । ओं सौं णं
 नमः वामहस्ताङ्गुलिमूले । ओं सौं भं नमः वामहस्ताङ्गुलिमध्ये,
 ४८ ओं सौं वं नमः वामहस्ताङ्गुल्यग्ने । न्यसेदिति तृतीयम् ।
 ओं सौं शं नमः दक्षिणोर्मूले । ओं सौं रं नमः दक्षिणजानुनि,
 ओं सौं वं नमः दक्षिणगुल्फे । ओं सौं णं नमः दक्षपादाङ्गुलि-
 मूले । ओं सौं भं नमः दक्षपादाङ्गुलिमध्ये । ओं सौं वं नमः
 दक्षपादाङ्गुल्यग्ने । न्यसेदिति तुरीयम् ॥ ओं सौं शं नमः वामो-
 र्मूले । ओं सौं रं नमः वामजानुनि । ओं सौं वं नमः वामगुल्फे ।

ओं सौं ण नमः वामपादाङ्गुलिमूले । ओं सौं भं नमः वामपा-
दाङ्गुलिमूले । ओं सौं वं नमः वामपादाङ्गुल्यगेन्यसेदिति
पञ्चमम् ॥ ओं सौं शं नमः हृदये । ओं सौं रं नमः दीक्षिणपा-
र्वे । ओं सौं वं नमः वामपार्वे । ओं सौं ण नमः नाभौ । ओं सौं
भं नमः पृष्ठे । ओं सौं वं नमः लिङ्गे । इति षष्ठमम् । इति षट्
त्रिंशत्स्थाने न्यसेदिति षड्क्षरन्यासः । ध्यानम्—विद्वुमप्रभ
एकमुखं विभुं वज्रशक्तिवरदाभयपाणिनम् । देवलोकरिपु-
द्धमविघादं नौमि रुद्रभवं शिखिवाहनम् ॥ इति ध्यात्वा । पु-
ण्याव्यलिं दत्ता । ब्रह्मरन्ध्रान्तं नीत्वा । ओं हौं सौं दिव्यदेहाय
नमः इति सुप्याव्यलिगतं विभाव्य । विम्बमूर्ध्वे विन्यस्य ।

४८ षष्ठमुखनेत्रेषु ओं सौं नेत्रेभ्यो नमः इति नेत्रमुद्रां प्रदर्शये ।
उआहनम् । पश्चाद्वेचकया पुष्पेरञ्जलिमापूर्वे । हृत्प्रदेशे
निधाय । पूरकं विभाव्य । कुम्भकं भावनया मूलाभारादिना-
म्यन्तव्यास्त्रप्राणबीजं हुकारं नाभ्यादिहृदयान्तव्यास्तं घो-
षा मेधाकलां औकारेण संयोज्य हौं कारं हृदयादिकण्ठान्त-
व्यास्तं रसकलां ऊकारेण संयोज्य । हौं कारं कण्ठादितातु-
रन्ध्रान्तव्यास्तं विषकलां मकारेण संयोज्य हौं कारस्योपरि
भ्रूमध्यगतविन्दुकलया लक्षार्थचन्द्रकलया अर्धचन्द्र-
कलान्तमुपरि गतनि रोधिकलया निरोधिकलान्तद्वृद्धिगत-
तादेन नादं च तदुपरि ब्रह्मरन्ध्रान्तव्यास्तात्प अनन्त-

अनाथ अनाश्रुतान्तदुपरि समनाचनुरङ्गलव्याप्तां तदु-

परि उमनामपि चतुरङ्गलव्याप्तां सञ्चिन्त्य प्रासादान्ते द्वा-
दशान्तेष्वपि बड्डनेरेण वाच्यवाच्यकभावादभिन्नं श्री सुब्र-

१२ लृण्यं सम्पूज्य पुष्पाङ्गलिं द्वादशान्तपर्यन्तं नीत्वा सृष्टिमा-

र्ण भ्रूमध्यान्तमवरोध्य रुफुरत्तारकाकारं स्कन्दं रेचक-

भावनया हृदयस्थितिपुष्पाङ्गलिंगतं विभाव्य तेजोलृपं

ध्यात्वा अयं कुमारो जराजयत् दीर्घमायुः 'यस्मै लं स्तन-

प्रच्छाया मुष्ठि यशोबन्नम्' इति मन्त्रमुच्चार्य शरवणो-

द्रवाय षण्मुखाय शिखिवाहनाय अभ्यवरप्रदाय शक्ति-

हस्ताय कुकुटध्वजाय लुङ्कमवर्णाय कुमाराय ओं हौं हौं हूं

त्तैं शरवणभव हुं फट् स्वाहा इति सुब्रह्मण्यध्वनिमन्त्र-

मुच्चार्य ओं श्रीं क्लीं हौं तें त्तैं नं कं इं शरवणभव इति मूल-

मन्त्रं दशवारं जप्त्वा तन्मन्त्रेण पुष्पाङ्गलिं विम्बमूर्धि वि-

न्यस्य श्री सुब्रह्मण्यस्य विम्बमूर्तिं ब्रह्मरन्ध्रमार्गेण हृ-

दम्बु(ज) प्रविष्टं विभाव्य विम्बे आवहित्या ऊर्ध्वहस्तेन

जगङ्गुवहृदयेनावाह्य वचङ्गुवशिरसेनाधोमुखहस्तेनात्या-

विन्यासं स्थाप्य विश्वमुविशिरोऽवोङ्गुष्ठ मुष्ठिभ्यां सन्तिधा-

न्या सन्त्रिधीकृता रुद्रभुवकवचाङ्गुष्ठ मुष्ठिभ्यां स्वपिण्या

निष्ठुरया सन्त्रित्य ब्रह्मभुवनेत्रेणावकुण्ठय ओं गुभुवाले-

ण धेनुमुद्रामृतीकृत्य स्वागतं ते सुब्रह्मण्येति विजाप्य

वत्स स्वागतमिति देवोक्तं देवोक्तं विभाव्य । स्वामिन् सर्व-

१८— जगन्नाथ यावत्पूजाव सानकम् । तावत्सम्प्रीति भावेन विष्वे ।

स्मिन् सन्निधी भव ॥ इति विज्ञाप्य स्वागतार्थ्यं दत्त्वा हृद-

यादि करान्तस्थानेषु जगद्गुबहृदयादि विन्यस्य भूर्भुवस्त्रेण

संरक्ष्य रुद्रभुवकवचेनावकुण्ठय तद्गुलेन धेनुमुद्रां महामु-

द्रां दत्त्वा ओं हौं सुब्रह्मण्याय नमः पादयोः पादं सुब्रह्मण्या-

य स्वधा इति षड्ब्रह्मेष्वाचमनं सुब्रह्मण्याय स्वाहा इति शि-

रष्ट्रेष्वेऽप्येऽर्थ्यं दत्त्वा मूलेन स्नानवस्त्रोत्तरीया भरणयोप-

वीत गन्धपुष्पधूपदीपनैवेद्यं दत्त्वा । अस्य दीक्षिणभागे

वल्लीविस्त्रस्य ओं हौं वल्लासनाय नमः ओं हौं वल्लीमूर्तये

नमः । ध्यानम्— इयामा मुत्पत्तधारिणीं मणिलसत्ताटङ्कक-

णीपलां सव्ये लम्बकरां किरीटमकुण्ठं कुम्भस्तनीकञ्जुकाम् ।

अन्योद्दीक्षणसंयुतां शरवणा-भूतस्य सव्ये स्थितां गु-

ज्ञामालधरां प्रवालवदनां वल्लीश्वरीं भावये ॥ इति ध्यावा-

ओं हौं वल्लै नमः इति मूलेनावाहनादि कृत्वा पादादिगन्ध-

पुष्पधूपदीपनैवेद्यं दत्त्वा उत्तरविष्वे ओं श्रीं देवगजासना-

य नमः ओं श्रीं देवगजमूर्तये नमः । ध्यानम्— पीतामुत्पल-

धारिणीं शशिमुखीं दिव्याम्बरालङ्घनां पीतालङ्करणां के-

रण्डमकुण्ठं सेनानिवामे स्थिताम् । वामे लम्बकरां महेन्द्र-

तनयां मन्दारमालाधरां देवैरचित् । कां शशियुतां

१० २ देवीं त्रिभुव्नां भजे ॥ इति ध्यात्वा ओं श्रीं देवगजायै नमः इति
 मूलेनावाहनादि कृत्वा पाद्यादिगन्धपुष्पधूषदीपनैवेद्यं-
 दत्त्वा 'शान्त्यतीतकलामूर्धा शान्तिवक्तसरोह्नः । विद्या-
 विततवशोजं प्रतिष्ठां गुणमण्डलम् ॥ निवृत्तिं जानुजद्वा-
 द्विं मूर्धादिक्रमशः कला । वर्णत्वक् मन्त्रसंधिरं पदमांस-
 सिराचितम् । तत्वास्थिमन्त्राइत्यकृदिध्यानं सद्गोगमोक्ष-
 दम् ॥ शिवान्ततत्त्वागभीम्ना व्यापिनः सर्वदा गुहम् । इति
 ध्यात्वा पश्चात्पञ्चावरणमभ्यच्य । तदथा — ओं स्तोऽशां-
 नाय जगद्गुवाय नमः इति ईशानदले । ओं स्तोऽत्पुरु-
 षाय वचद्गुवाय नमः इति पूर्वदले । ओं सुङ्गे अघोराय
 विश्वभुवाय नमः इति दक्षिणदले । ओं स्तोऽबामदेवाय रुद्र-
 भुवाय नमः इत्युत्तरदले । ओं स्तोऽस्योजाताय ब्रह्मभुवाय
 नमः इति पश्चिमदले । ओं स्तोऽआप्यभुवाय शुबद्गुवाय
 नमः इति नैऋतदले । ओं स्तोऽजगद्गुवद्याय नमः इति
 ईशानदले । ओं !स्तोऽवचद्गुवशिरसे नमः इति आग्नेय-
 दले । ओं सुङ्गे विश्वभुवशिखाय नमः इति नैऋतदले । ओं
 स्तोऽरुद्रभुव कवचाय नम इति वायव्यदले । ओं स्तोऽब्रह्म-
 भुवनेत्राय नमः इति इन्द्रेशानमध्यदले । ओं स्तोऽभूर्भुव
 अस्त्राय नम इति इन्द्राग्निमध्यदले अभ्यच्य । इति प्र-
 १० ६ अमावरणम् ॥ इन्द्रेशान । . . . . . ओं हं जयन्ताय

नमः। अग्नीशबायनमः। कृत्तिकापुत्रायनमः। भूतपतये
 नमः। सेनान्ये नमः। गुहाय नमः। हेमशूलाय नमः। विशालाक्षा-
 य नमः। इति द्वितीयवरणम्॥ दक्षिणे बल्लै नमः। उत्तरे देव-
 गजाये नमः। प्राच्यां गजेन्द्राय नमः। पश्चिमे मधुराय नमः।
 पावके सुदेहाय नमः। नैऋते सुमुखाय नमः। वायौ देव-
 सेनापतये नमः। ऐशान्यां सुभित्राय नमः। इति तृतीया-
 वरणम्॥ तद्विरेन्द्रादिलोकपालांश्चनुच्छीवरणम्। वक्रादिप-
 असावरणम्। इति क्रमेणाभ्यर्थ्य। सर्वमन्त्रस्वरूपिणे नमः।
 सर्वयन्त्रस्वरूपिणे नमः। सर्वतीर्थस्वरूपिणे नमः। सर्वकर्म-
 स्वरूपिणे नमः। सर्वदेवतास्वरूपिणे नमः। ओं श्रीं कृं हैं एं सौं
 नं कं रं शरवण भवाय साङ्गाय सशक्तिकाय सायुधाय सवा-
 हनाय सपरिवाराय श्री सुब्रह्मण्याय नम इत्यभ्यर्थ्य पश्चात्
 प्राणप्रतिष्ठां कुर्यात्। अस्य श्री प्राणप्रतिष्ठामन्त्रस्य रुद्रब्रह्मा-
 च्युत क्रषि। क्रम्यजुस्सामार्घवाणि च्छन्दांसि। अरिवलचैतन्य-
 लूपिणीपराप्राणशक्तिर्देवता। ओं बीजं हैं शक्ति कौं कील-
 कम्। श्रीवल्लीदेवनायकी समेत श्री सुब्रह्मण्ये श्वरप्राणक-
 लाप्रसादसिद्धर्थे जपे विनियोगः। ओं अं कं खं गं धं ओं आं
 ॥ २ ॥ षुष्ठिव्यस्तेजोवाव्याकाशात्मनेत्राङ्गुष्ठाभ्यां नमः। ओं इं चं छं जं
 झं आं ईं गन्धरसन्पत्पर्शीशब्दात्मने तज्जीभ्यां नमः।
 ओं ऊं टं ठं डं ढं . . . . श्रोत्रत्वकृचक्षुर्जिद्वाप्राणात्मने

मध्यमाभ्यानमः। ओं एं तं थे देधं नं ऐं वाक्यादपाणिपांशु-
 रूपस्थात्मने अनामि काभ्यानमः। ओं ओं पंक्तं बं भं मं ओं
 वचनदानगमनीविसर्गामने ^{तन्त्र} कनिष्ठिकाभ्यानमः। ओं अं
 यं रं लं वं शं षं सं हं छं थं अः। मनोबुद्ध्यहङ्कारचित्तात्मने
 करतलकरपृष्ठाभ्यानमः। एवं हृदयादिन्यात्पः॥ ओं भूभु-
 वः स्वरोमिति दिग्बन्धः। ओं अं नाभ्यादिपादपर्यन्तं। ओं हीं
 हृदयादिनाभिपर्यन्तं। ओं कौं मूर्धीदिहृदयपर्यन्तम्। व्या-
 प्य। हृदये संघट्टमुद्रया। यं रसधातुः। रं हृधिरधातुः। लं मा-
 सधातुः। वं मेदोधातुः। शं मञ्जाधातुः। षं अस्थिधातुः। इति
 सप्तधातुन् विन्यस्य। हं प्राणस्तजीव इति समस्तव्यापकं
 न्यसेत्। ध्यानम्। 'रक्ताम्भोधिरन्थ पोतो लूसदरण सरोजा-
 धिरुद्धा करावैः पाइं कोदण्डमिक्षुद्धवसीलि गुणमप्यदुःखं
 पञ्चाशाणान्। विभाणास्त्रकं पालं त्रिणयनीविलसतीनव-
 शोरुहाह्या देवी बालकेवर्णो भवतु सुखकरी प्राणशक्तिः
 परानः॥' इति ध्यात्वा पञ्चोपचारं कृत्वा विम्बं स्पृष्ट्वा ज-
 ॥ १ ॥ वेत्। ओं अं हीं कौं यरलवशाषसहों हं सस्तोऽहमों का
 श्रीवल्ली देवनायकी समेत् श्रीसुब्रह्मण्येश्वरस्य प्राणः इह प्रा-
 णस्थितः। ओं हीं कौं यरलवशाषसहों हं सस्तोहमों श्री
 वल्ली देवश्रीनायकी समेत श्रीसुब्रह्मण्येश्वरस्य जीव इह
 स्थितः। ओं हीं कौं यरलवशाषसहों हं सस्तोऽहमों श्रीवल्ली-

देवनायकी समेत श्री सुब्रह्मण्ये श्वरस्य जीवतत्वसर्वैन्द्रिया-

णि मनो बुद्ध्यहुङ्कारचित्त पृथिव्यप्रेजोवायाकाश इवं-

स्पर्शो रूपरसगन्धश्रोत्रत्वकृचक्षुर्जिह्वाद्वाणवाक्पादपाणि-

पायद्वृपस्थ जीव प्राण इहागत्य अस्मिन् विम्बे श्रीवल्ली -

देवनायकी समेत श्री सुब्रह्मण्ये श्वरं सुरबं चिरं तिष्ठन्तु

स्वाहा । ओं ह्रीं आं हुं सस्मोऽहुं स्वाहा इति मूलमन्त्रं द्वादश-

वारं जपेत् । 'असुनीते पुनररम्मासु चक्षुः पुनः प्राणमिह-

ने धेहि भोगं ज्योक्पश्येम सर्वे मुच्चरन्तमनुमते मृष्ट्या

नः स्वस्ति । पुनर्नौ असुं छथिवी ददातु पुनर्योर्देवी पुन-

रन्तरिक्षम् । पुनर्निस्त्वेभस्तन्वं ददातु पुनः पूषा पर्या

आं व्या स्वस्ति । ओं श्रीवल्ली देवकी समेत श्री सुब्रह्मण्ये श्वरा-

यनमः प्राणन् प्रतिष्ठापयामि । पश्यात्तत्वत्वेश्वरस्यासं

कुर्यात् । विम्बस्य मूर्धादिकण्ठपर्यन्तं शिवतत्वस्थानम् ।

कण्ठादिकटिपर्यन्तं विद्यातत्वस्थानम् । कट्यादिः चाद-

पर्यन्तं आत्मतत्वस्थानम् । इति ज्ञात्वा समर्चयेत् । तद्यथा —

मूर्धादिकण्ठपर्यन्तं ओं ह्रं शिवतत्वाय नमः । ओं ह्रं शिव-

तत्वाधिपतये शिवाय नमः । ओं ह्रं शक्तितत्वाय नमः । ओं ह्रं

शक्तितत्वाधिपतये नमः । ओं ह्रं सादाख्यतत्वाय

नमः । ओं ह्रं सादाख्यतत्वाधिपतये ब्रह्मणे नमः । ओं ह्रं

ईश्वरतत्वाय नमः । ओं ह्रं ईश्वरतत्वाधिपतये अनन्ताय

तमः। ओं हां इद्विद्यातत्त्वायनमः। ओं हां इद्विद्यातत्त्वा-

धिपतये शम्बराय नमः। इति मूर्धोदिकष्ठपर्यन्तं शिव-

तत्त्वपञ्चकं साधिपपञ्चदेवतां समर्चयेत्। कष्ठादिकटि-

पर्यन्तं विद्यातत्त्वं समर्चयेत्। तदथा — ओं हां सुरषत-

त्वाय नमः। ओं हां सुरषतत्त्वाधिपतये सूक्ष्माय नमः। ओं हां

रागतत्त्वाय नमः। ओं हां रागतत्त्वाधिपतये कामदाय नमः।

ओं हां नियतितत्त्वाय नमः। ओं हां नियतितत्त्वाधिपतये नि-

यामकाय नमः। ओं हां विद्यातत्त्वाय विद्यातत्त्वायनमः। ओं हां

विद्यातत्त्वाधिपतये शम्बुः शम्बराय नमः। ओं हां कलातत्त्वाय

नमः। ओं हां कलातत्त्वाधिपतये ज्ञानविन्दवे नमः। ओं हां

कालतत्त्वाय नमः। ओं हां कालतत्त्वाधिपतये कालनाशे नमः।

126 ओं हां मायातत्त्वाय नमः। ओं हां मायातत्त्वाधिपतये . . .

. . . नमः। इति विद्यातत्त्वस्तुकमर्चयेत्। कट्टादिपादप-

र्थन्तं आत्मतत्त्वम्। ओं हां प्रकृतितत्त्वाय नमः। ओं हां प्रकृति-

तत्त्वाधिपतये प्रधानकाय नमः। ओं हां अहङ्कारतत्त्वाय नमः।

ओं हां अहङ्कारतत्त्वाधिपतये अहङ्कृते नमः। ओं हां चित्त-

तत्त्वाय नमः। ओं हां चित्ततत्त्वाधिपतये स्तिष्ठेश्वराय नमः।

ओं हां बुद्धितत्त्वाय नमः। ओं हां बुद्धितत्त्वाधिपतये बुद्धा-

ङ्गाय नमः। ओं हां मनस्तत्त्वाय नमः। ओं हां मनस्तत्त्वाधि-

पतये सङ्कल्पाय नमः। ओं हां नासातत्त्वाय नमः। ओं हां नासा-

तत्त्वाधिपतये विनुम्बकाय नमः। ओं हूं जिद्वातत्वाय नमः।

ओं हूं जिद्वातत्वाधिपतये महावक्राय नमः। ओं हूं चक्षु-

स्तत्वाय नमः। ओं हूं चक्षुस्तत्वाधिपतये प्रकाशाय नमः। ओं

हूं लक्कत्वाय नमः। ओं हूं लक्कत्वाधिपतये सर्वाङ्गाय नमः।

ओं हूं श्रोत्रतत्वाय नमः। ओं हूं श्रोत्रतत्वाधिपतये व्योमच-

राय नमः। ओं हूं उपस्थिततत्वाय नमः। ओं हूं उपस्थिततत्वा-

धिपतये घनानन्दाय नमः। ओं हूं पायुतत्वाय नमः। ओं हूं

पायुतत्वाधिपतये तृष्णकृते नमः। ओं हूं पादतत्वाय नमः।

ओं हूं पादतत्वाधिपतये रमणाय नमः। ओं हूं पाणितत्वा-

य नमः। ओं हूं पाणितत्वाधिपतये सामदाय नमः। ओं

हूं वाक्तत्वाय नमः। ओं हूं वाक्तत्वाधिपतये दुन्दुपतये नमः।

13 a ओं हूं गंधतत्वाय नमः। ओं हूं गजतत्वाधिपतये गच्छाय

नमः। ओं हूं रसतत्वाय नमः। ओं हूं रसतत्वाधिपतये जले-

शाय नमः। ओं हूं रूपतत्वाय नमः। ओं हूं रूपतत्वाधिपतये

भानुमते नमः। ओं हूं स्पर्शतत्वाय नमः। ओं हूं स्पर्शतत्वा-

धिपतये बलवत्तराय नमः। ओं हूं शब्दतत्वाय नमः। ओं

हूं शब्दतत्वाधिपतये सूक्ष्मनादाय नमः। ओं हूं आकाश-

तत्वाय नमः। ओं हूं आकाशतत्वाधिपतये सूक्ष्माय नमः।

ओं हूं वायुतत्वाय नमः। ओं हूं वायुतत्वाधिपतये मातरि-

श्वने नमः। ओं हूं तेजस्तत्वाय नमः। ओं हूं तेजस्तत्वाधि-

पतये विषानिधये नमः। ओं हां अस्त्वाय नमः। ओं हां अस्त्वाधि पतये जलेश्वराय नमः। ओं हां ईथिवीत्वाधिपतये श्रीकण्ठाय नमः। इति आत्मतत्वं चनुर्विशतिनामानि साधिपानि च सर्वचयेत्। ततः मूर्तिमूर्ति। श्वरन्यासं कुर्यात्। मूर्धादि भूमध्यपर्यन्तं आकाशस्थानम्। भूमध्यादि कण्ठपर्यन्तम् वायुस्थानम्। कण्ठादिहृदयपर्यन्तं अग्निस्थानम्। हृदयादि कुदपर्यन्तं अपस्थानम्। कुदादिपादपर्यन्तं ईथिवीस्थानम्। ओं हां हूं आकाशमूर्तियेत्येत्येन नमः। आकाशमूर्तियेत्येन लदाशिवाय नमः। ओं हां हूं वायुमूर्तियेत्येन नमः। वायुमूर्तियेत्येन महेश्वराय नमः।

१३६ ओं हां हूं तेजोमूर्तियेत्येन नमः। तेजोमूर्तियेत्येन रुद्राय नमः। ओं हां हूं जलमूर्तियेत्येन नमः। जलमूर्तियेत्येन विष्णवेत्येन नमः। ओं हां हूं ईथिवीमूर्तियेत्येन नमः। ईथिवीमूर्तियेत्येन तये ब्रह्मणे नमः। सुनः नाभिहृदयशिरसि स्थानत्रये छुओं हां हूं अकेमूर्तियेत्येन नमः। अकेमूर्तियेत्येन भवाय नमः। ओं हां हूं इन्द्रुमूर्तियेत्येन नमः। इन्द्रुमूर्तियेत्येन महादेवाय नमः। ओं हां हूं सः यजमानमूर्तियेत्येन नमः। यजमानमूर्तियेत्येन पतये पशुपतये नमः। इत्यभ्यर्थ्य, पायादिगन्धुष्प धूपदीपं दत्त्वा, पायसात्र इदृष्टाक्षं निवेद्य नीराजनं दत्त्वा स्तोत्रैः स्तुत्वा दण्डवत्प्रणम्य, पश्चाद्वृहीमैष्टपे उत्तराभे -

मुख्यमुपविश्य, दर्शनासीनः एव दर्भान्धारयमाणः, इत्कृतम्.

रधरमित्यादि प्राणानायस्य, शिवशस्मोराज्ञा इत्यादिवे.

शेषेण इति भूतिर्थौ श्रीसुब्रह्मण्यप्रसादसिद्धर्थं श्रीवल्ली.

देवनायकी समेत श्रीसुब्रह्मण्ये श्वरस्य पुनरावृत्तिं अष्टवृ-
त्पत्तकमीड़लेन कुम्भे आवाहनार्थं सर्वेषां महाजनानां
१४२ राजां च सर्वां भीष्मसिद्धर्थं श्रीवल्ली देवनायकी समेत.

श्रीसुब्रह्मण्येश्वरस्य सङ्कोचकर्म करिष्ये । इति सङ्कल्प्य,
विम्बसमीपं गत्वा प्रार्थ्य, 'सुखोभितं चिरं विम्बे लोका-
नुगाहकाम्यया । जीर्णोद्धारं दयां कृत्वा प्राप्य कुम्भं सुखं
वस ॥' एतदिनं समारम्भ्य यावत्पञ्चादिनान्तकम् । तेष्व-
न्तरे नवीकृत्य पुनरस्त्वां स्थापयाम्यहम् । इति विज्ञाप्य, त-

दनन्तरं विम्बस्य दक्षिणभागे उत्तराभिमुखमुपविश्य
१४६ अष्टपुष्पं मिश्रमर्चयेत् ॥ पादादारम्भ्य जानुपर्यन्तमर्चे-
येत् ॥ ओं हूँ निवृत्तिकलायै नमः । ब्रह्मणा कारणे श्वराय नमः ।
जाग्रद्वस्थाय नमः । वज्रलाज्जनाय नमः । चतुरश्रमण्डला-
य नमः । पीतर्णीय नमः । गन्धाय नमः । रसाय नमः । रूपाय
नमः । स्पर्शीय नमः । इश्वर्य नमः ॥ गुणम् नमः । शाणाय
नमः । उपस्थाय नमः ॥ इन्द्रियं उ । प्राणाय नमः । अपा-
नाय नमः ॥ वायु उ । पिङ्गलाय नमः । इडाय नमः ॥
ताडि उ । लकारबीजाय नमः । अकारबीजाय नमः ॥ बीजं

हृदयाय नमः। सद्योजाताय नमः।... मन्त्रम् उ॑शिवाय नमो

नमः। ओं नमो नमः। ओं नमशिवाय नमः। लर्विदं नमः। लर्वि-

नमः। शर्वे नमः। सूक्ष्मसूक्ष्मं नमः। इवदशब्दं नमः। ज्ञान-

ज्ञानं नमः। पिङुपिङु नमः। तुहतुरु नमः। साक्षि साक्षिन्नमः।

१५२ पूर्वस्थितपूर्वस्थितं नमः। अस्तुत अस्तुतं नमः। अनाचित-

अनाचितं नमः। ब्रह्मविष्णुरुद्रेष्यो नमः। लर्वि साक्षिध्यकार-

णाय नमः। लर्वि भूतसुखप्रदाय नमः। भवोद्भवं नमः। भवभवं

नमः। लर्विलर्वे नमः। प्रथमप्रथमं नमः। मुञ्चमुञ्चं नमः। यो-

गाधिपाय नमः। महातेजस्काय नमः। सद्गुरुवेश्वराय नमः। म-

हादेवाय नमः।... पदम्। क्षकाराय नमः।... वर्णम्। कालाग्न-

ये नमः। कूटमाण्डाय नमः। हाटकाय नमः। ब्रह्मणे नमः। विष्ण-

वे नमः। रुद्राय नमः।... भुवनम्। कपालीशाय नमः। अजाय

नमः। बुधाय नमः। बजदेहाय नमः। प्रभदेनाय नमः। वि भु-

तये नमः। अ०ययाय नमः। शास्त्रे नमः। पिनाकिने नमः। त्रिद-

शाधिपाय नमः। इति पूर्वीदि श भुवन । अग्निरुद्राय नमः।

हुताशनाय नमः। पिङुलाय नमः। खातकाय नमः। हुराय नमः।

१५६ ज्वलनाय नमः। दहनाय नमः। बभवे नमः। भस्मान्तकाय

नमः। थेयान्तकाय नमः। इत्याग्नेयदश भुवनम्। याम्याय

नमः। मृत्यवे नमः। हराय नमः। धात्रे नमः। विधात्रे नमः। कर्त्रै,

नमः। संयोक्ते नमः। वियोक्ते नमः। धर्मपतये नमः। धर्मोय

नमः। इति याम्ये दश भुवनम्। निक्रितये नमः। वारणाय
 नमः। हृष्णे नमः। कूरुदृष्टये नमः। भयानकाय नमः। ऊर्ध्वरे
 तसे नमः। विश्वासाय नमः। धूम्राय नमः। लोहिताय नमः।
 दृष्टवते नमः। इति निक्रितीदश भुवनम्। बलाय नमः। अते
 बलाय नमः। पाण्डुहस्ताय नमः। महाबलाय नमः। श्वेताय
 नमः। जयभद्राय नमः। दीर्घबाहुवे नमः। जलान्तकाय नमः।
 मेघनादाय नमः। सुनादाय नमः। इति वारुणदश भुवनम्॥
 शीघ्राय नमः। लघवे नमः। वायुवेगाय नमः। सूक्ष्माय नमः।
 १६ a तीक्ष्णाय नमः। क्षयान्तकाय नमः। पञ्चान्तकाय नमः। पञ्च-
 शिखाय नमः। कपर्दिने नमः। मेघबाहुनाय नमः। इति वायु-
 दश भुवनम्। निधीशाय नमः। रूपवते नमः। धन्याय नमः।
 सौम्यदेहाय नमः। जटाधराय नमः। लक्ष्मीधराय नमः। रुल-
 धराय नमः। श्रीधराय नमः। प्रसादाय नमः। प्रकामदाय नमः।
 इत्यूर्ध्वं दश भुवनम्॥ विद्याधिपाय नमः। ईशानाय नमः। सर्व-
 राय नमः। ज्ञानभुजे नमः। वेदपारगाय नमः। सुरेशाय नमः।
 लर्वीय नमः। ज्येष्ठाय नमः। भूतपालाय नमः। बलिप्रिया-
 य नमः। इतीशानदश भुवनम्। वृषाय नमः। वृषधरा-
 य नमः। अनन्ताय नमः। क्रोधनाय नमः। मारुताशनाय
 नमः। ग्रासनाय नमः। उदम्बरीशाय नमः। फणीन्द्राय
 नमः। वज्रिष्ठे नमः। दंष्ट्रिणे नमः। इत्यधो दश भुवनम्॥

शास्त्रवे नमः। विभवे नमः। गणाध्यक्षाय नमः। रथक्षाय नमः।

१६६ त्रिदशोऽवराय नमः। संवाहुनाय नमः। विवाहाय नमः। नभ-
से नमः। लिप्सवे नमः। त्रिलोचनाय नमः। इत्युर्ध्वदशभुव-
तम्। वीरभद्राय नमः। भद्रकालयै नमः। इति ब्रह्माण्डस्यो-
परि भुवनद्वयम्॥ ब्रह्माण्डस्थान्तर्मध्ये भुवनम्॥ उथिकी-
तत्वाय नमः॥ इति निवृत्तिकलान्यासः समाप्तः॥

प्रतिष्ठाकलाचनिविधिरुच्यते। जानुमारभ्य नाभिप-

र्यन्तं औहीं प्रतिष्ठाकलायै नमः। विष्णवे कारणेश्वराय
नमः। स्वप्रावस्थाय नमः। अर्धचन्द्राकाराय नमः। ध्रुमव-
र्णाय नमः। रसाय नमः। रूपाय नमः। स्पृशीय नमः। शब्दाय
नमः। ... गुणम्। रसाय नमः। विषयम्। रसनाय नमः।

१८० पायवे नमः। इन्द्रियम्। समानाय नमः। उदानाय नमः।
... वायु। गान्धार्यै नमः। सुषुम्नाय नमः। ... नाभि। वका-
राय नमः। मकाराय नमः। ... वीजम्। औहिं शिरसे नमः।
ओहिं वासदेवाय नमः। ... मन्त्रम्। महेश्वराय नमः। शर्वी-
य नमः। परमात्मने नमः। शिवाय नमः। निधनं नमः। निध-
नोद्धवं नमः। अनिधनाय नमः। वं नमः। भुवं नमः। भ्रुवं न-
मः। धूधूधूनमः। नानानानमः। अनादे नमः। अभस्माय-
नमः। अधूमं नमः। अनग्निं नमः। अखपत्रखपं नमः। ज्यो-
तिज्योतिर्नेमः। तेजस्तेजं नमः। प्रथमप्रथमं नमः। अस्त्रं

तमः । पदम् । हुं नमः । सं नमः । षं नमः । शं नमः । वं नमः । कं
 नमः । रं नमः । यं नमः । मं नमः । भं नमः । बं नमः । फं नमः । पं न
 मः । नं नमः । धं नमः । दं नमः । थं नमः । तं नमः । णं नमः । ढं
 नमः । उं नमः । ठं नमः । उं नमः । ॥ वर्णम् । तदनु अस्तु ले ।

अमरे श्वराय नमः । प्रभासाय नमः । नैमीशाय नमः । पुष्क-

17 b राय नमः । आष ॥ ३० ॥ नमः । भारभूताय नमः । डिण्डि मुण्डा-

य नमः । लकुलीशाय नमः । अस्तु लक्ष्मिलभुवनम् । अग्नितवे
 हरिश्चन्द्राय नमः । ॥ इौलाय नमः । जल्पेश्वराय नमः । आम्ना-
 दिकेश्वराय नमः । मध्येश्वराय नमः । महाकालाय नमः । के-
 ताराय नमः । भैरवाय नमः । इति अग्नितवद्विभुवनम् । बा-
 युतवे । गयाय नमः । कुरुक्षेत्राय नमः । नारवलाय नमः । न ख.

लाय नमः । विमलेश्वराय नमः । अद्वृत्तासाय नमः । महेन्द्राय
 नमः । भीमेश्वराय नमः ॥ ३१ ॥ वायुतवत्तिलभुवनम् । तन्मान्नान्ते-
 सु तवे षु । वत्तपादाय नमः । रुद्रकोटाय नमः । अविमुक्ता-
 य नमः । महाबलाय नमः । गोकर्णाय नमः । भद्रकर्णाय नमः ।
 स्वर्णाभाय नमः । स्थाणवे नमः ॥ ३२ ॥ आकाशतवत्तिलभुवनम् ॥

तदनु कर्मन्दियपञ्चतवे । छगरण्डाय नमः । गण्डाय नमः । द्वि-

18 a रण्डाय नमः । महाकोटाय नमः । मण्डलेश्वराय नमः । कालाञ्ज-

नाय नमः ॥ ३३ ॥ अन्तरिक्षभुवनम् । मनस्तवे बुद्धीन्द्रियपञ्च-

तवत्तिल । शङ्कुकर्णाय नमः । अं ॥ ३४ ॥ तत्तवत्तिल । स्थूलेश्वराय

नमः। भुवनम्। गुणतत्वत्तिल। पैशाचाय नमः। राक्षसाय
 नमः। यथाय नमः। गन्धोय नमः। ऐन्द्राय नमः। सौभ्याय
 नमः। प्रजेशाय नमः। ओं हूं ब्रह्मणे नमः। ... गुणतत्वत्तिल
 भुवनम्। प्रकृतितत्वत्तिल। कुर्णय नमः। अकुर्णय नमः।
 भैरवाय नमः। ब्रह्मणे नमः। वैष्णवाय नमः। कौमाराय नमः।
 मायाय नमः। श्रीकण्ठाय नमः। ... प्रकृतितत्वत्तिल भुवनं।
 योन्यष्टक भुवनम्। अद्द्वो नमः। अग्न्ये नमः। वायवे नमः।
 आकाशाय नमः। गन्धाय नमः। रसाय नमः। रूपाय नमः।
 स्पर्शाय नमः। शब्दाय नमः। उपस्थाय नमः। पायवे नमः।
 पादाय नमः। पाण्ये नमः। वाचे नमः। द्वाणाय नमः। जि-
 186 ह्वाय नमः। च धुञ्जे नमः। त्वचे नमः। शोत्राय नमः। मनसे
 नमः। अहुङ्काराय नमः। बुद्ध्ये नमः। गुणे भ्यो नमः। ओं हूं प्र-
 तिष्ठाकलाये नमः। इति प्रतिष्ठाकलाचेनविधिः। विद्याकला-
 चिनाविधिरुच्यते। ओं हूं विद्याकलाये नमः। रुद्रकारणे-
 श्वराय नमः। सुषुप्त्यवस्थाय नमः। रक्तवर्णाय नमः। त्रिको-
 णमण्डलाय नमः। रूपाय नमः। शब्दाय नमः। स्पर्शाय नमः।
 ... गुणम्। रूपाय नमः। ... विषयम्। चक्षुषे नमः। पादाय
 नमः। ... इन्द्रियम्। नागाय नमः। व्यानाय नमः। ... वायु।
 हन्तिजिह्वाय नमः। धूषाय नमः। ... नाभि। रेफाय नमः। भ-
 काराय नमः। ... बीजम्। ओं हुं शिखाय नमः। ओं हुं

अधोराय नमः। मन्त्रम् ॥ व्यापिन्याव्यापिन्नमः। व्योम् ॥

व्योमन्नमः। अचेतनाचेतनाय नमः। परमेश्वराय नमः। ज्यो-

ती रूपाय नमः। सर्वविद्याधिपाय नमः। सर्वयोगविकृताय

नमः। अनिधनाय नमः। गोष्ठे नमः। गुद्यातिगुद्याय

नमः। ओं हाँ हौं नमो नमः। ओं हूं सद्योजातपाताय नमः।

ओं हिं वासदेवत्य नमः। ओं हुं अधोरहृदयाय नमः। ओं हें

तत्पुरुषवक्ताय नमः। ओं हों इशानमूर्ध्ने नमः। ओं शिवाय न-

मः। सर्वे नमः। ओं नमशिवाय नमः। ध्यानहराय नमः।

पदम्। जं नमः। झं नमः। जं नमः। छं नमः। चं नमः। ढं नमः।

चं नमः। बर्णम्। वामाय नमः। भीमाय नमः। उग्राय नमः।

भवाय नमः। ईशानाय नमः। बीराय नमः। चुरुषतत्वत्तिल भु-

वनम्। प्रचण्डाय नमः। उमापतये नमः। अजाय नमः। अन-

त्ताय नमः। एकशिरकाय नमः। रागतत्वत्तिल भुवनम् ॥

ऋधाय नमः। चण्डाय नमः। नियतितत्वत्तिल भुवनम् ॥

ज्ञेयतिषेय नमः। संवर्तीय नमः। विद्यातत्वत्तिल भुवनम् ॥

इशूराय नमः। पञ्चान्तकाय नमः। कलातत्वत्तिल भुवनं ॥

एकवीराय नमः। शिखेददाय नमः। कालतत्वत्तिल भुवनं ॥

महातेजसाय नमः। वासदेवाय नमः। भवाय नमः। एकपिङ्गेभ-

ाय नमः। ईशानाय नमः। भुवनेशाय नमः। अडुङ्गमात्रे नमः।

मायातत्वत्तिल भुवनम् ॥ विद्यातत्वत्तिल भुवनम् ॥

पुरुषाय नमः। रागाय नमः। नियतये नमः। विद्याय नमः।

- 19८ कलाय नमः। कालाय नमः। मायाय नमः। ... तत्त्वम्। ओं हुं
 विद्याकलायै नमः॥ इति विद्याकलाचीनाविधिः॥ अथ ...
 लाचीनाविधिहस्यते, ओं हौं शान्तिकलायै नमः। महेश्वर-
 कारणेश्वराय नमः। कृष्णवर्णाय नमः। षड्कोणाय नमः। तुर्या-
 वस्थाय नमः। स्पर्शाय नमः। शब्दाय नमः। ... गुणम् ...। पा-
 ण्ये नमः। त्वचे नमः। ... इन्द्रियम् ...। कूर्माय नमः। कृकराय
 नमः। ... वायु ...। यशाय नमः। अलम्पुष्याय नमः। ... नार्णि ...
 यकाराय नमः। बिन्दवे नमः। ... बीजम् ...। कवचाय नमः। त-
 त्पुरुषाय नमः। ... मञ्जम् ...। निययोगिने नमः। योगपीठ-
 संस्थिताय नमः। शाश्वताय नमः। ध्रुवाय नमः। अनाश्रुता-
 अनाभाय नमः। अनन्ताय नमः। शिवाय नमः। सर्वव्यापिने-
 नमः। व्योमस्तपाय नमः। व्योमव्यापिने नमः। ... पदम् ...। गं नमः।
 रं नमः। कं नमः। ... वर्णम् ...। वासायै नमः। ज्येष्ठायै नमः। रौत्रे-
 नमः। कालयै नमः। कलविकरण्यै नमः। बलविकरण्यै नमः।
 20२ बलप्रसभिन्यै नमः। सर्वभूतदमन्यै नमः। मनोन्मन्यै नमः।
 ... इष्टद्विद्यात्तत्त्वत्तिलभुवनम् ...। अनन्तेशाय नमः। सूक्ष्माय
 नमः। शिवोन्नभाय नमः। एकनेत्राय नमः। एकनद्राय नमः।
 त्रिमूर्तये नमः। श्रीकण्ठाय नमः। शिरण्डिने नमः। ... ईशान-
 तत्त्वत्तिलभुवनम् ...। सदाशिवतत्त्वत्तिल। सदाशिवाय नमः।

भुजनम् । इद्विद्यातत्वाय नमः । महेश्वरतत्वाय नमः ।
 सदाशिवाय नमः । तत्वम् । ओं हौं शान्तिकलायै नमः ॥ इति
 गीवादिलकाटान्तमच्चयेत् ॥ शान्त्यतीतकलाच्चनाविधि
 रस्यते ॥ लक्षादीद्ब्रह्मरन्धान्तमच्चयेत् ॥ ओं हौं शान्त्य-
 तीतकलायै नमः । सदाशिवकारणेश्वराय नमः । तर्यातीता-
 वस्थाय नमः । वृत्तमण्डलाय नमः । इयामवणीय नमः । शब्द-
 गुणाय नमः । शब्दविषयाय नमः । विषयम् । श्रोत्राय नमः ।
 वाच्ये नमः ॥ इन्द्रियम् । धनञ्जयाय नमः । देवदत्ताय
 नमः ॥ वायु ॥ शंखिन्यै नमः । कुण्डलै नमः । हकाराय नमः ।
 २०६ नादाय नमः । अस्त्राय फट्टनमः । ओं हौं इशानमूर्धे नमः ।
 ओं हौं सों शिवाय नमः । मन्त्रम् । ओं नमः । पदम् ॥
 आः नमः । अं नमः । औं नमः । ओं नमः । ऐं नमः । लृं नमः ॥
 लूं नमः । कं नमः । कं नमः । ऊं नमः । ऊं नमः । इं नमः । इं नमः ॥
 ओं नमः । अं नमः ॥ वर्णं ॥ निवृत्यै नमः । प्रतिष्ठायै
 नमः । विद्यायै नमः । शान्त्यै नमः । शान्त्यतीतायै नमः ।
 विन्दुकलाभुवनम् । इद्धिकायै नमः । दीपिकायै नमः ।
 मोचिकायै नमः । रोचिकायै नमः । ऊर्ध्वगामिन्यै नमः ॥
 नादकलाभुवनम् । व्यापिन्यै नमः । व्योमरूपाय नमः । अ-
 नाभाय नमः । अनाश्रिताय नमः । अनन्ताय नमः ॥ शान्त्य-
 तीतकलाभुवनम् । शिवतत्वाय नमः । ओं हौं शान्त्यतीत-

कलायै नमः। इति शान्त्यतीतकलार्चेनाविरुद्धः॥

- २१ २ पश्चान् न वसूर्तिकन्यासक्रमेण विम्बस्थशक्तिं कुम्भे
सङ्घट्य। तथा - अस्य श्रीप्राणप्रतिष्ठामहामन्त्रस्य
ब्रह्मविष्णुरूपं क्रषिः। क्रग्यजुस्सामार्थ्योणि च्छन्दांसि।
सकलजगत्स्थितिसंहारकारिणी प्राणशक्तिः परादे-
वता। आं बौजं ह्रीं शक्तिः। क्रों कीलकम्। श्रीवल्लीदेवनायकी-
लमेत श्रीसुब्रह्मण्ये श्वरप्राणप्रतिष्ठार्थे जपे विनियोगः।
ओं ह्रीं अडुङ्गाभ्यां नमः। ओं ह्रीं तर्जनीभ्यां नमः। ओं ह्रीं मध्य-
भाभ्यां नमः। ओं ह्रीं अनामिकाभ्यां नमः। ओं ह्रीं कनिष्ठिका-
भ्यां नमः। ओं ह्रीः करतलकरपृष्ठाभ्यां नमः। एवं हृदयादि-
न्यासः। ओं भूर्भुवःस्त्रोमिति दिग्बन्धः। ध्यानम् —
'रक्ताम्भोधिस्थ्य पोतोल्लसदरुणसरोजाधिरूढा करावैः।
पाँडि कोदण्डमिक्खद्वयमलिगुणमप्यङ्गां पञ्चबाणान्।
बिआणासुकूपालं त्रिणयनवेलसत्पीनवशेनहुण्या-
देवी बालाकवर्णा भवतु सुखकरी प्राणशक्तिः परानः॥'
- २१ ६ दर्भमुष्टिना विम्बस्थ्य मूर्ध्नि संसृद्य जपेत्। अं क्रों श्रीं य-
रलवशषसहों हं स्थिताः। श्रीवल्लीदेवनायकीलमेत-
- श्रीसुब्रह्मण्ये श्वरस्य प्राणः। इह प्राणस्थिताः। श्रीसुब्रह्म-
ण्ये श्वरस्य जीव इह स्थितः। श्रीवल्लीदेवनायकीलमेत-
- श्रीसुब्रह्मण्ये श्वरस्य लर्वेन्द्रियाणि वाङ्मनश्चुरश्रोत्रं।

जिह्वा ध्राण प्राणापान वयोदान समाना इहै बागत्य अस्मिन्
 विश्वे वल्ली देवनायकी समेत श्री सुत्रलूप्ये शरं सुखं चिरं
 तिष्ठन्तु स्वाहा । कोऽहीं आं । असुनीते मनो अस्मासु धारय
 जीवात्वे सुवा । वृत्तिर त्र आयुः । रारन्धीय सूर्यस्या सन्दर्शि ।
 दृतेन त्वत्तत्वन् वर्धयस्व । असुनीते पुनरस्मासु चक्षुः
 पुनः प्राणमिहुनो धेर्हि भोगम् । ज्योकपश्येम सूर्ये मुच्चर-
 न्त मनुमते मृद्धयानः स्वस्ति । पुनर्तो असुं पृथिवी ददानु
 पुनर्द्यौ ईवी पुनरत्तरिथम् । पुनर्नैस्तो मस्त्वत्वं ददानु पुनः
 पूषा पथ्या आव्या स्वस्ति । कोऽमूर्धोदिहु दयपर्यन्तं हीं हु-
 दयादिनाभिपर्यन्तं आं नाभ्यादिपादपर्यन्तं व्याप्य हु दये
 संघट्टमुद्रया यं लगात्मने नमः । रं रक्तात्मने नमः । लं मा-
 सात्मने नमः । वं मेदात्मने नमः । शं अस्त्यात्मने नमः । षं
 मञ्जात्मने नमः । सं इक्कात्मने नमः । हं जीवात्मने नमः । वं
 प्राणात्मने नमः । धं परमात्मने नमः । इति त्वमस्तव्यापकं व्य-
 सेत् । मूलमन्त्रम् । आंहीं कोऽहु स्तोऽहम् । इति मन्त्रेण
 दशवारं जप्त्वा । व्यासक्रमः । विम्बस्य दर्भेण सन्ताडय स-
 दर्भाग्नेण विम्बस्य पादादिशिरः पर्यन्तं स्पृष्टा सूत्रमार्गेण
 संयोज्य कुम्भमूर्धि विन्यस्य एवं क्रमेण नवमूर्तिसङ्क-
 हु व्यसेत् । तदथा - आं कोऽहीं यरलवशाष सहों हं स-
 स्तोऽहम् । यं अमृतद्रुत्यागच्छागच्छ । विम्बस्यामृत-

हृदयं प्रविद्य लजातीमपि सङ्कुल्य । बलादमुष्यायं त्वग्रूप-

मानयानय । विम्बाद्वैहि । प्रवेशय प्रवेशय । स्थापय स्थापय

पुनरागच्छागच्छ । कुम्भस्य स्वस्थाने स्थिरा भव । वौषट्

नमः । इति दर्भोग्रेण विम्बस्य पादादिमूर्धीन्तं स्पृष्ट्वा सूत्रः

मार्गेण संयोज्य । कुम्भमूर्धी विन्यस्य संस्पृश्य । आं क्रों

लीं यरलवशष सहों हं सस्सोऽहमोम् । अमुष्य त्वगात्मनः

प्राण इह प्राणा । अमुष्य जीव इह स्थितः । अमुष्य सर्वैन्द्रि-

याणि मनोबुद्ध्यहङ्कारचित्तैस्सहेहागत्य अस्मिन् कुम्भे

यं त्वगात्मानं सुखं चिरं तिष्ठन्तु स्वाहा । क्वौं स्तम्भय स्त-

म्भय । पश्चाद्विम्बान्तिकं गत्वा दर्भेण सन्ताड्य सदर्भोग्रेण

विम्बस्य पादादिमूर्धीन्तं संस्पृश्य । मंत्रं आं क्रों लीं रलव

२२८ शष सहों हं सस्सोऽहमोम् । रं वै वस्तमूर्त्योगच्छागच्छ ।

विम्बस्य हृदयं प्रविद्य लजातीमपि सङ्कुल्य बलादमुष्य

रं रक्तरूपमानयानय । विम्बाद्वैहि । प्रवेशय प्रवेशय । पुन-

रागच्छागच्छ । कुम्भस्य स्वस्थाने स्थिरा भव । वौषट् नमः ।

इति दर्भोग्रेण विम्बस्य पादादिमूर्धीपर्यन्तं संस्पृश्य सूत्रः

मार्गेण संयोज्य कुम्भमूर्धी विन्यस्य संस्पृश्य । आं क्रों हीं

यरलवशष सहों हं सस्सोऽहमोम् । अमुष्य रक्तात्मनः प्राणा

इह प्राणा । अमुष्य जीव इह स्थितः । अमुष्य तत्व सर्वैन्द्रि-

याणि मनोबुद्ध्यहङ्कारचित्तैस्सहै नागत्य अस्मिन् कुम्भे रं

सुखं

रत्तात्मानं चिरं तिष्ठन्तु स्वाहा । त्वैः स्तम्भय स्तम्भय । पश्यात्

विम्बान्तिकं गत्वा दर्भेण सन्ताडय सदर्भीग्रेण विम्बस्य पादा-

दिशिरः पर्यन्तं संस्पृश्य । पूर्ववत्सद्गृह्ण । औं कों हीं लवशा-

ष सहों हंसस्सोऽहमोम् । लं जीवदूत्यागच्छागच्छ विम्बस्य

हृदयं प्रवेशय प्रवेशय । सजातीमपि सद्गृह्ण बलादमुष्य

लं मां सद्गृपमानयानय । विम्बाद्विहि॒ प्रवेशय प्रवेशय । पुन-

रागच्छागच्छ । कुम्भस्य स्वस्थाने स्थिरा भव । वौषट् नमः ।

23 a इति दर्भीग्रेण विम्बस्य पादादि॒ मूर्धीन्तं संस्पृश्य । मूत्रमा-

र्गेण संयोज्य । कुम्भमूर्धी॒ विन्यस्य संस्पृश्य । औं कों हीं य

रलवशषसहोम् । हंसस्सोऽहमोम् । अमुष्य लं मांसात्मनः

प्राण इह प्राणः । अमुष्य जीव इह स्थित । अमुष्य तत्वसर्वे ।

नित्याणि॒ मनोबुद्ध्यहङ्कारचित्तैस्सहै इहै॒ वागत्य सुखं चिरं

तिष्ठन्तु स्वाहा । त्वैः स्तम्भय स्तम्भय । ततः विम्बसमीपं गत्वा

दर्भेण सन्ताडय । सदर्भीग्रेण विम्बस्य पादादि॒ दिशिरः पर्यन्तं

संस्पृश्य पूर्ववत्सद्गृह्ण । औं कों हीं वशषसहों हंसस्सोऽह-

मोम् । वं प्राणदूत्यागच्छागच्छ । विम्बस्य हृदयं प्रविश्य स-

जातीमपि सद्गृह्ण । बलादमुष्य वं मेदल्पमानयानय ।

विम्बाद्विहि॒ प्रवेशय प्रवेशय । पुनरागच्छागच्छ । कुम्भस्य

स्वस्थाने स्थिरा भव । वौषट् नमः । इति दर्भीग्रेण विम्ब-

स्य पादादि॒ मूर्धीन्तं संस्पृश्य सूत्रमार्गेण संयोज्य कुम्भ-

मूर्धि विन्यस्य, संस्तुश्य आं क्रो हीं, यरत्ववशष सहो म्।

हं सस्तोऽहमो म्, अमुष्यं भेदात्मनः प्राण इह प्राणः

अमुष्यं जीव इह स्थितः। अमुष्यं तत्वसर्वेन्द्रियाणि मनो-

बुद्ध्यहङ्कारचित्तैस्सहैवागत्य अस्मिन् कुम्भे भेदात्मनः

२३६- सुखं चिरं त्तेष्वन्तु खाहा, लौं स्तम्भय स्तम्भय, पश्चात्
विम्बसमीपं गत्वा दर्भाग्नेण सन्ताड्य, सदर्भाग्नेण विम्ब-

स्य पादादिशिरः पर्यन्तं संस्पृश्य पूर्ववत्सङ्घृत्य। आं क्रो हीं

शष सहों हं सस्तोऽहमो म्, शं आकर्ष द्रुत्यागच्छागच्छ,

विम्बस्य हृदयं प्रवेशय प्रवेशय, लजातीमपि लहृत्य, ब-

लादमुष्य शं अस्थिसूपमानयानय, विम्बाङ्कहैः प्रवेशय
प्रवेशय, पुनरागच्छागच्छ, कुम्भस्य त्वस्थाने स्थिरा भव,

वौषट् नमः। इति दर्भाग्नेण विम्बस्य पादादिभूर्धिपर्यन्तं

संस्पृश्य सूत्रमार्गेण सङ्घृत्य। कुम्भमूर्धि विन्यस्य संस्पृ-

श्य, अं क्रो हीं यरत्ववशष सहों हं सस्तोऽहमो म्। अमुष्य

शं अस्थियात्मनः प्राण इह प्राणः। अमुष्यं जीव इह स्थितः।

अमुष्यं तत्वसर्वेन्द्रियाणि मनोबुद्ध्यहङ्कारचित्तैस्सहैवाग-

त्य अस्मिन् कुम्भे शं अस्थियात्मनः सुखं चिरं त्तेष्वन्तु

खाहा, लौं स्तम्भय स्तम्भय, पश्चात्तिम्बसमीपं गत्वा दर्भेण

सन्ताड्य, सदर्भाग्नेण विम्बस्य पादादिशिरः पर्यन्तं संस्पृ-

श्य पूर्ववत्सङ्घृत्य, अं क्रो हीं शष सहों हं सस्तोऽहमो म्।

242 वं ग्रथिनीदूत्यागच्छागच्छ । विम्बस्य हृदयं प्रविश्य सजा-

तीमपि सङ्कुल्य । बलादमुष्य वं मन्जास्तपमानयानय ।

बिम्बाद्वहि: प्रवेशाय प्रवेशाय । पुनरागच्छागच्छ । कुम्भस्य

स्वस्थाने स्थिरा भव । वौषट् नमः । इति दर्भाग्नेण विम्बस्य

पादादिमूर्धीन्तं संस्पृश्य सूक्तमार्गेण सङ्कुल्य । कुम्भमूर्धी

विन्यस्य स्पृश्वा । अं क्रोंहीं यरत्वशष सहों हं सस्तोऽहमो ।

अमुष्य वं मन्जात्मनः प्राण इह प्राणः । अमुष्य जीव इह

स्थितः । अमुष्य तत्वसर्वन्दिग्याणि मनोबुद्ध्यहङ्कारचित्तस्म-

हैवागत्य अस्मिन् कुम्भे वं मन्जात्मनः सुखं चिरं तिष्ठन्तु

स्वाहा । त्वां स्तम्भय स्तम्भय । पश्याद्विम्बान्तिकं गत्वा । दर्भेण

सन्ताउय । सदर्भाग्नेण विम्बस्य पादादिमूर्धीन्तं संस्पृश्य,

पूर्विवत्सङ्कुल्य । अं क्रोंहीं सहों हं सस्तोऽहमोम् । सम्प्रभो

दूत्यागच्छागच्छ । विम्बस्य हृदयं प्रविश्य, सजातीमपि स-

ङ्कुल्य । बलादमुष्य सं शुक्लपमानयानय । बिम्बाद्वहि: प्रवे-

शाय प्रवेशाय । पुनरागच्छागच्छ । कुम्भस्य स्वस्थाने स्थिरा

भव । वौषट् नमः । इति विम्बस्य पादादिशिरः पर्यन्तं सं-

246 स्पृश्य सूक्तमार्गेण र्यंयोज्य । कुम्भमूर्धी विन्यस्य । स्पृश्वा ।

अं क्रोंहीं यरत्वशष सहों हं सस्तोऽहमोम् । अमुष्य सं इक्का-

त्मनः प्राण इह प्राणः । अमुष्य जीव इह स्थितः । अमुष्य

तत्वसर्वन्दिग्याणि मनोबुद्ध्यहङ्कारचित्तस्महैवागत्यात्मिन्

कुम्भे सं इकूत्सनः सुखं चिरं तिष्ठन्तु स्वाहा । वौं स्त-

म्भय स्तम्भय । पश्याद्विम्बसमीपं गत्वा । दर्भेण सन्ताड्य-

सदर्भोगेण विम्बस्य पादीदमूर्धीन्तं संस्पृश्य पूर्ववत्सद्गु-

ल्य आंकोलीं हुं हुस्सोऽहमोम् । हुं विष्णुलिङ्गीदूत्या-

गच्छागच्छ । विम्बस्य हुदयं प्रविश्य सजातीमपि सङ्क-

द्य बलादमुष्य हुं प्राणसूपमानयानय । विम्बाद्विहिः प्रवे-

शय प्रवेशय । पुनरागच्छागच्छ । कुम्भस्य स्वस्थाने स्थिरा

भव । वौषट्ठनमः । इति दर्भोगेण विम्बस्य चरणादिशिरः प-

र्थेन्तं संस्पृश्य । सूत्रमार्गेण संस्पृश्युद्गुल्य । कुम्भमूर्धीवि-

न्यस्य स्पृश्या । आंकोलीं यरलवशाषस्त्वां अमुष्यं हुं प्राणा-

त्मनः प्राण इहुं प्राणः अमुष्य जीव इहुं स्थितः । अमुष्यत-

वसर्वन्दियाणि मनोबुद्धिहङ्कारचित्तैस्सहैवागत्य आत्मिन्

कुम्भे हुं प्राणात्मनः सुखं चिरं तिष्ठन्तु स्वाहा । वौं स्तम्भय

252 स्तम्भय । पश्याद्विम्बसमीपं गत्वा दर्भेण सन्ताड्य । सदर्भो-

गेण विम्बस्य पादीदमूर्धीन्तं संस्पृश्य, पूर्ववत्सद्गुल्य, आं

कोलीं हुं । क्लं हुं स्सोऽहमोम् । क्लं खेत्रवृत्तिहरिदूत्यागच्छाग-

च्छ । विम्बस्य हुदयं प्रविश्य सजातीमपि सङ्कुल्य बलाद-

मुष्य क्लं जीवसूपमानयानय । विम्बाद्विहिः प्रवेशय प्रवेशय,

पुनरागच्छागच्छ । कुम्भस्य स्वस्थाने स्थिरा भव । वौषट्ठ-

नमः । इति दर्भोगेण विम्बस्य पादीदिशिरः पर्थेन्तं संस्पृश्य

सूत्रमार्गेण सङ्गृह्य कुम्भमूर्ध्निविष्यस्य स्पृष्ट्वा, ओं क्रोऽहो-

यरवत्वशाष सहोऽहं सत्सोऽहमोम् । अमुष्यं च जीवात्मनः

प्राण इह प्राणाः अमुष्यं जीव इह स्थितः । अमुष्यं तत्वसः

र्वेन्द्रियाणि म नो बुद्ध्यहङ्कारचित्तैस्सहैवागत्य आस्मिन्

कुम्भे च जीवात्मनः सुखं चिरंतिष्ठन्तु स्वाहा । त्वौ स्तम्भय

स्तम्भय ॥ पश्याद्वेनुमुद्रां महामुद्रां प्रदर्शय ॥ शान्त्यतीज ॥

कलामूर्ध्नो शान्तिवक्त्रसरोऽहम् । विद्याविज्ञनवर्योजं प्रति-

ष्टां गुण्यमण्डलम् ॥ निवृत्तिं जानुजंघाद्विं फादान्तं क्रमशः

कलाः । वर्णत्वद्वन्नरूपिरं घटमाससिराचितम् ॥ तत्वास्थि-

मज्जाइकूदि ध्यानं सङ्गेगमोक्षदम् । शिवान्ततत्वगर्भा-

ध्वन्यार्पितं सर्वदा गुहम् ॥ इति प्रार्थ्ये पश्याद्विम्बसमीपं

25 6 गत्वा । विम्बस्थतत्वं पञ्चभूतपञ्चेन्द्रियं मन्त्रं भुवनं वर्ण-

पदं विषयं वायुं बीजं सकलं चैतत्यावस्थं सशक्तिं सप-

रिवाराणि च सङ्गृहेन् । तदथा-विम्बस्थं पादादारम्यं जानु-

पर्यन्तं पृथिवीमण्डलम् । चनुरश्रं वज्रलाभितम् । लंबीज-

युतं आत्मतत्वस्तपम् । ब्रह्मदैवत्यं निवृत्तिकलात्मं शीत-

वर्णं सञ्चिन्त्य, ओऽह्नं निवृत्तिकलायै नमः । इति निवृत्तिः

कलाधिष्ठितसकलं चैतत्यं संहारमुद्याहृत्य स्वहृदयं

पिङ्गलयापूर्वे । कुम्भकं भावनया लयसिति विभाव्य पुनः

रेचकेण विनिस्तृत्य पुष्पाङ्गलिना सकलं चैतत्यगतं वि-

भाव्य आपस्थाने संयोज्य विलीनं वि भाव्य ओऽहौं हौं

निवृत्ति प्रतिष्ठाभ्यां नमः। पृथिवीमप्सु विलापयति। आप
स्थानम्। जानवादिनाभिर्वर्णन्तं अमण्डलम्। अर्धचन्द्रा
कारं लितवर्णं अम्बुजलाज्ञितम्। वं बीजसुतं आसतत्वं
रूपं विष्णुदैवत्यं प्रतिष्ठाकलारूपं सञ्चिन्त्य। ओऽहौं प्रति-
ष्ठाकलायै नमः। इति प्रतिष्ठाकलाधिष्ठितसकलचैतन्यं
संहारमुदयादृत्य स्वात्मानं पिङ्गलापुरकं कृत्वा विलीनं
वि भाव्य कुम्भकं कृत्वा पुनः रेचकेण विनिस्तृत्य पुष्पा-
ज्जलिना सकलचैतन्यगतं वि भाव्य वह्निस्थाने संयो-
ज्य अवकुष्ठय लयमिति वि भाव्य ओऽहौं हूं प्रतिष्ठा-

26 a वि द्याकलाभ्यां नमः। आपस्तेजसि विलापयामि। अग्नि-
स्थानम्। नाभ्यादिहृदयपर्वन्तं तेजोमण्डलं त्रिकोणाकारं
स्वस्तिकलाज्ञितं रक्तवर्णं रंबीजसुतं विद्यातत्वमिश्ररूपं
रुद्रदैवत्यं विद्याकलारूपं सञ्चिन्त्य ओऽहूं विद्याकलायै
नमः। इति विद्याकलाधिष्ठितसकलचैतन्यं संहारमुदया-
दृत्य स्वात्मानं पिङ्गलया पुरकं वि भाव्य कुम्भकं भावनया
लयमिति वि भाव्य पुनः रेचकेण विनिस्तृत्य पुष्पाज्जलि-
ता सकलचैतन्यगतं वि भाव्य वायुस्थाने संयोज्य संमिश्रं
वि भाव्य ओऽहूं हैं विद्याशान्तिकलाभ्यां नमः। अग्निं वायौ
विलापयामि॥ वायुस्थानं हृदयादिकण्ठान्ते वायुमण्डलं

षक्तेण कृष्णवर्णं षड्बिन्दुलाभितं यं बीजमुतं विद्यातत्वं.

तपं महेश्वरदैवत्यं शान्तिकलारूपं सञ्चिन्त्य ओं हौं शा-

न्तिकलायै नमः इति शान्तिकलाधिष्ठितसकलचैतन्यं

संहारमुद्रयाहृत्य स्वामानं पिङ्गलया पूरकं विभाव्य कु-

म्भकं कृत्वा लयमिति विभाव्य शुनः रेचकेण विनिस्तृत्य

पुष्पाञ्जलिना सकलचैतन्यगतं विभाव्य आकाशस्थाने

संयोज्य अवकुण्ठय तत्संविलीनं विभाव्य ओं हौं हौं शा-

न्ति शान्त्यतीतकलाभ्यां नमः वायुमाकाशे विलापयामि॥

266 अराकाशस्थानं कण्ठादिब्रह्मरूपान्तं आकाशमण्डलं वृ-

त्ताकारं इदृस्फटिकसन्निभं शून्यं बिन्दुशक्त्या विभूषितं

हं बीजमुतं शिवतत्त्वस्वरूपं सदाशिवदैवत्यं शान्त्यतीतक-

लारूपं सञ्चिन्त्य ओं हूं शान्त्यतीतकलायै नमः इति शा-

न्त्यतीतकलाधिष्ठितसकलचैतन्यं संहारमुद्रयाहृत्य स्वा-

मानं पिङ्गलया पूरकं विभाव्य कुम्भकं आवनया लयामि-

ति विभाव्य शुनः रेचकेण विनिस्तृत्य पुष्पाञ्जलिना स्त-

कलचैतन्यगतं विभाव्य तत्स्थाने संयोज्य अवकुण्ठय मूल-

मन्त्रं इशावारं जघ्ना ध्यात्वा संयोजातं प्रपद्यामीति । अयं

कुमारो जरां जयत् दीर्घमायुः यस्मै खं स्तन षुच्यायायुः

वर्चो यशो बलम् । हं सहं साय विग्रहे परमहंसाय धीमहि-

तद्वो हं सः प्रचोदयात् । शरवणो द्रवाय षष्ठमुखाय शिरि-

वाहनाय अभयवरप्रदाय शक्तिहस्ताय कुकुटधजाय
 कुकुमाङ्गाय कुमाराय ओं हांहीं सौं शरवण भव हुंफद्
 स्वाहा । इति मन्त्रेण पुष्पाङ्गलिना त्रिः परिभ्राम्य तन्मा-
 ल्यं सङ्कुहीत्वा । बिस्त्रस्थ पृथिव्यस्तेजोवाच्वाकाश शब्द-
 स्पर्शो नृपरसगन्धश्रोत्रत्वकृचक्षुर्जिह्वाप्राणवाक्याद्-
 पाणिपायुपस्थ वचनदानगमनविसर्गानन्दमनोबुद्ध्य-
 हङ्कारचित्तप्रकृति प्राणापानव्यानोदानसमानादि सशक्ति-

27 a सावरणसपरिवारसाङ्गोपाङ्गनि-च सङ्कुल्य सस्त्रप्रविष्टं
 वायघोषशारवघोषपुरस्तरं घण्टारबलहितं सावधानेन
 पदे पदे प्रपादयन् ओं श्रीं क्लीं हैं सौं तं छं ईं शरवण भव
 स्वाहा इति मूलमन्त्रं त्रिवारमुच्चार्थं प्राननाय विज्ञहे
 शक्तिहस्ताय धीमहि । तत्रः स्कन्दः प्रचोदयान् । इति मन्त्रे-
 ण कुम्भमूर्धि पुष्पाङ्गलिं विन्यस्य । मात्रासमर्पणम् । प-
 शादावाहनं कृत्वा ऊर्ध्वहस्तेन जगद्गुवृद्याय नमः । आवा-
 हितो भव । अधोमुखहस्तेन वचद्गुवशिरसे नमः इति-
 स्थापितो भव । ऊर्ध्वाङ्गुष्ठमुष्टिभ्यां विश्वभुवशित्वाय नमः
 सक्षिधीभव । अङ्गुष्ठगर्भमुष्टिरूपिण्यां सद्गुवकवचाय
 नमः । सक्षिरुद्दो भव । ब्रह्मभुवनेत्राय नमः त्रिरवकुण्ठय
 भ्रुभुव अस्त्राय नमः वेदुमुद्रामृतीकृत्य । स्वामिन् सर्वेज-
 गत्राय यावत्पूजावसानकम् । तावत्सम्प्रीतिभावेन त्रिरूपे

कुम्भेऽस्मिन् सक्षिधीभव ॥ इति विज्ञाप्य स्वागतार्थं दत्ता

हृदयादि करान्तस्थाने षु हृदयाच्छुग्नि विन्यस्य अस्त्रेण
संरक्षय । कवचे नाव कुण्ठय अमृतमुद्गां दत्ता वौषडन्त-

मूलेन महामुद्गां परमीकृत्य ओं सौं सुब्रह्मण्याय नमः पाद-
योः पाद्यम् । ओं सौं सुब्रह्मण्याय स्वधा इति ब्रह्मव्याच-
मनम् । ओं सौं सुब्रह्मण्याय स्वाहा इति शिरष्टेऽयोऽ-
र्थं दत्ता । मूलेन स्नानश्वस्त्रो त्रीया भरण यज्ञो पवीत-

27 6 गन्धाक्षतसुष्पद्धूपदीपनैवेद्यं दत्ता ततो दक्षिणवधून्यां
ओं ह्रीं वल्ल्यासनाय नमः । ओं ह्रीं वल्लीमूर्तिये नमः । इत्यास-
नमूर्तिं विन्यस्य । ध्यानम्—‘इया मामुत्पत्न धारिणीं मणि-
लस ताटङ्क कण्ठज्वलां सव्ये लम्बकरां किरीटमकुटां कु-
म्भस्तनी कञ्चुकाम् । अन्योन्वी थपणसंयुतां शरवणोद्भूतस्य
सव्ये स्थितां सरसी माल्यधरां प्रसन्नवदनां वल्ली श्वरीं
आवये ॥’ इति ध्यात्वा ओं ह्रीं वल्ल्यौ नमः मूलेनावाह्य ।

पाद्यादि गन्धसुष्पद्धूपदीपनैवेद्यं दत्ता । उत्तरवधीनीं
ओं श्रीं देवगजासनाय नमः । ओं श्रीं देवगजमूर्तिये न-
मः । इत्यासनमूर्तिं विन्यस्य । ध्यानम्—‘पीतामुत्पत्नधा-
रिणीं शशिमुखीं दिव्याम्बरालङ्कृतां पीतालङ्करणां कर-
णुमकुटां से नानिवासे स्थिताम् । वामे लम्बकरां महेन्द्र-
तनयां मन्दारमालाधरां देवैरचित्पादुकां शशियुतां

देवीं त्रिभड़ों भजे ॥' इति ध्यात्वा । ओं श्रीं देवगजासना-

यै नमः । इति मूलेनावाह्य पायादिगन्धपुष्पधूपदीपनैवे-
यं दत्त्वा । इति लयाङ्गमभ्यर्थ्य । भोगाङ्गं षूजयेत् प्रथमा-

वरणं तस्य शिरष्मकेभ्य ईशानमादाय । स्फटिकाभं
जगद्धेतुं त्रिणेत्रं चन्द्रशेखरम् । स्तैर्यं प्रसन्नमीशानं त्रि-
शूलाभयपाणिनम् ॥' इति ध्यात्वा । ओं सों ईशानाय

28 a जगद्धुवमूर्ध्नै नमः । इतीशानदले समभ्यर्थ्य । वक्षषके-
भ्यो वक्षमादाय । किताम्बरोपवीतं च नरं कनकसन्निभम्
मातुलुङ्गासस्तुते च दधानं चन्द्रमौलिनम् ॥' इति ध्यात्वा
ओं से तत्पुरुषाय वचद्धुववक्षाय नमः । इति पूर्वदले भ्य-
र्थ्य । हृत्प्रदेशादघोरमादाय । खद्वाङ्गर्वेष्टं च कपालपाणं
वासे दधानं परश्चं त्रिशूलम् । खद्वं च दण्डं विकृतिं च
भीमं ध्यायेदघोरं भुजगादिभूषम् ॥' इति ध्यात्वा । ओं सुं
अघोराय विश्वभुवहृदयाय नमः । इति दक्षिणदले ॥वाम-

देवं गुद्यमण्डलादादाय । वामं रक्तं सुरक्ताभं मालावस्त्रो-
पवीतिनम् । तुङ्गनासारणोष्णीयं खडुर्वेटकपाणिनम् ॥'
इति ध्यात्वा ओं स्ति वामगुद्याय हृदभुवाय नमः । इत्युत्त-
रदले न्यस्य ॥ पादाद्युग्नत् सद्योजातमादाय । सितस्तुग-
न्धवस्त्राद्यं बालाकारं त्रिलोचनम् । सद्योजातं शशीभृतं
वरदाभयपाणिनम् ॥' इति ध्यात्वा ओं से सद्योजातपादाय

ब्रह्मभुवाय नमः इति पञ्चिमदले ॥ सर्वाङ्गामाप्यभुवमादाय

आप्यं च श्वेतवर्णाभं सर्वव्लोकोपकारकम् । स्थित्वा तद्वस्त्वय

मकुटं गङ्गायां प्रणमाम्यहम् ॥ इति ध्यात्वा ओं हौं सौं

आप्यभुवाय भुवद्भुववक्षाय नमः इति नैऋतदले समन्वये ॥

28 ८ सर्वज्ञातवीजेभ्यो नेत्रमादाय । अर्के उग्निस्वरूपाणि वराभ-

यकराणि च । पञ्चस्थानीन्दुधारीणि विभो नेत्राणि भावये ॥

इति ध्यात्वा । ओं सौं ब्रह्मभुवनेत्राय नमः । इतीशानस्योक्तर-

भागेऽभ्यन्ते । सद्गावात्मके हृदयं हृदयमादाय । हृदयं

चन्द्रसङ्काशां वराभयकरान्वितम् । पञ्चासनं सोमधरं शि-

वस्याभिमुखं भजे ॥ इति ध्यात्वा । ओं सां जगद्भुवहृदया-

यनमः इत्याग्नेयदले सम्पूज्य ॥ सर्वगुह्यतखलक्षणं शिर-

शिरोदेशादाय । शिरश्चाभीकरप्रस्त्रं अभयं वरदं द-

धत् । पञ्चासनं चन्द्रचूडं गुह्याभिमुखं भजे ॥ इति ध्या-

त्वा । ओं स्ति वचद्भुवशिरसे नमः । इतीशानदले नेत्रस्योक्तरे

सम्पूज्य । शिरवायां शिरवयाहृत्य । शिरां स्तिन्धुरवर्णाद्यां

अभयं बिभ्रतीश्वरम् । पञ्चासनमिन्दुधरं गुह्याभिमुखं

भजे ॥ इति ध्यात्वा । ओं स्तु बिश्वभुवशिरवाय नमः इति

नैऋतदले सम्पूज्य ॥ परैरभेदं तेजोरूपं कवचं सर्वाङ्गा-

दाय । कवचं भृङ्गसङ्काशां वरदाभयपाणिनम् । पञ्च-

स्थं चन्द्रमकुटं गुह्याभिमुखं भजे ॥ इति ध्यात्वा ।

ओं सैं रुद्रभुवकवचाय नमः। इति वायव्यदले सम्पूर्ण्य ॥

प्रतापसप मल्लमस्त्रेभ्योऽआहृत्य । दंश्मिषिद्गुलवर्णाडयं-
ज्वलत्केशं भयानकम् । शक्तिशूलधरं भीमं अस्त्रं शत्रुवि-
मर्दिनम् ॥ इति ध्यात्वा । ओं सः भूर्भुव अस्त्राय नमः इति
पूर्वादिचर्तुर्दिलेषु तत्पुरुषादिभ्यो वासभागे समभ्यर्थे ॥

29 a एतानि गुहवदावाहनादिपायादिगन्धपुष्पधूपदीप-
नैवेद्यं दत्त्वा । ब्रह्मणां धेनुपञ्चशूलमकरस्तुगारव्यमुद्राः
अङ्गानां नमस्कारमुद्रां दर्शयेत् ॥ अतो द्वितीयावरणम् ॥
पूर्वादि दृत्यागस्थिताष्टकुम्भेषु पूर्वकुम्भे ओंहां जयन्ता-
सनाय नमः। ओंहां जयन्तमूर्तये नमः। ध्यानम्-‘जयन्ता-
रूपमेकवक्त्रं अज्जलीकृतसंयुतम् । वर्षशक्तिधरं रक्तं गु-
हस्योभिमुखं भजे ॥’ ओंहां जयन्ताय नमः। इति मूलेना-
वाहनादिधूपदीपनैवेद्यं दत्त्वा । अग्न्ये ओंहां अग्निशि-
खासनाय नमः। ओंहां अग्निशिखमूर्तये नमः। तेजोस्तप-
मग्निशिखं सर्वोभरणभूषितम् । वज्रशक्तिधरं रक्तं गुह-
स्याभिमुखं भजे ॥’ ओंहां अग्निशिखाय नम इत्यावाहनाद्वा-
दि धूपदीपनैवेद्यं दत्त्वा । याम्ये ओंहां कृतिकापुत्रासनाय
नमः। ओंहां कृतिकापुत्रमूर्तये नमः। रक्तवर्णं त्रिणेत्रं च
मुक्ताभरणभूषितम् । कृताज्जलिसुटं चैव गुहस्याभि-
मुखं भजे ॥’ ओंहां कृतिकापुत्राय नमः। आवाहनादिधूप-

दीपनैवेद्यं दत्ता । नैकतकुम्भे ओं हां भूतपत्यासनाय नमः ।

ओं हां भूतपतिमूर्तये नमः ॥ भूतं सिन्धूरवर्णाढयं प्रधा-

नं च मुखस्य तु । वज्रशक्तिधरं चैव कृताज्जलिपुटान्वि-

तम् ॥ ओं हां भूतपतये नमः । आवाहनादिधूपदीपनैवे-

द्यं दत्ता । पश्चिमकुम्भे ओं हां सेनान्यासनाय नमः । ओं हां

सेनानि मूर्तये नमः ॥ देवसेनां चतुर्बाहुं श्वेतवर्णां कृताज्ज-

लिम् । वज्रशक्तिधरं चैव गुहस्याभिमुखं भजे ॥ ओं हां

सेनापतये नमः । आवाहनादिधूपदीपनैवेद्यं दत्ता । वायु-

कुम्भे ओं हां गुहासनाय नमः । ओं हां गुहमूर्तये नमः ।

तेजोरूपं गुहं इयामं मन्दहास्यं कृताज्जलिम् । वज्रशक्ति-

धरं चैव गुहस्याभिमुखं भजे ॥ ओं हां गुहायनमः । आ-

वाहनादिधूपदीपनैवेद्यं दत्ता । उत्तरकुम्भे ओं हां हेम-

शूलासनाय नमः । ओं हां हेमशूलमूर्तये नमः । हेमशूलं

तथा कृष्णं चतुर्हिस्तं कृताज्जलिम् । रिपुद्वं कूरवदनं गुह-

स्याभिमुखं भजे ॥ ओं हां हेमशूलाय नमः । इत्यावाहनादि-

धूपदीपनैवेद्यं दत्ता । ईशानकुम्भे ओं विशालाक्षासनाय

नमः । ओं हां विशालाक्षमूर्तये नमः । सुप्रसन्नं विशालाक्षं

कृताज्जलिपुटान्वितम् । पीताम्बरधरं रक्तं गुहस्याभिमुखं

भजे ॥ ओं हां विशालाक्षाय नमः । इत्यावाहनादिधूपदीप-

नैवेद्यं दत्ता ॥ पश्चात्तीयावरणम् । तद्विरावृतेषु

दक्षिणे जयाय नमः। उत्तरे विजयाय नमः। पूर्वे गजेन्द्राय न-

मः। आग्नेय्यां सुमुखाय नमः। याम्ये लुद्धेहाय नमः। नैऋते
सुबाहुवे नमः। पश्चिमे मधुराय नमः। वायौ देवंसेनापत्तये
नमः। सोम्ये सुमित्राय नमः। इदे श्वेत्रपालाय नमः। तद्बहु-
अनुर्भावरणम्। इन्द्रादिलोकपालका त्वस्वदिक्षु सुपूजयेत्॥

तद्बहुः पञ्चमावरणम्। वज्रादिदशायुधमर्चयेत्। अन-

न्तरं मूलेन स्कन्दाय सुप्पाञ्जलिं दत्त्वा। धेनुयोनिमहामु-

302 द्रां दत्त्वा। जयन्तारीन्विना सर्वेषां स्कन्देनात्यन्तमैक्यं वि-
भावयेत्। पश्चात्प्राणप्रतिष्ठां कृत्वा। पाद्याच्य मनार्घ्ये धूप-
दीपनैवेद्यं दत्त्वा। स्तोत्रादिभिस्तोषयित्वा। पश्चात्कुण्डान्ति-
कं गत्वा कुण्डमध्ये स्फन्दमासनमूर्तिभिरभ्यर्थ्ये मूलेनावा-
हु साङ्गं सम्पूज्य। उपचारं दत्त्वा। स्तम्भिर्नाज्याहुतिं प्रष्टो-
त्तरशातं मूलेनाहुत्या पूर्णां विधाय। जयादिरभ्याधानं च
राष्ट्रभूम्यकमाध्वनेत्। मन्दाहुतिं च शिरसा व्याहृती-
श विशेषतः॥। जयादिहोमं कुर्यात्। कर्मसमृद्धर्थं जया-
दिहोमं करिष्ये। अमं चित्तं च स्वाहा। चित्तिश्च स्वाहा। आकृ-
तं च स्वाहा। आकृतिश्च स्वाहा। विज्ञातं च स्वाहा। विज्ञानं च
स्वाहा। मनश्च स्वाहा शक्वरीश्च स्वाहा। दशश्च स्वाहा पूर्णमा-
लश्च स्वाहा। बृहत्य च स्वाहा रथन्तरं च स्वाहा। प्रजापतिर्जि-
यानि-न्द्राय बृष्णो प्रायच्छुणं दृथनादेषु तत्स्मै विश-

स्समनन्तस्सर्वास उग्ग सहि हृयो बभूव स्वाहा । अग्नि ।

भूतानामधिपति स्समावत्वस्मिन् ब्रह्मनस्मिन् धत्रे स्या-
माशिष्यस्यां पुरोधायामस्मिन् कर्मन्तस्यां देवहृत्यां स्वाहा ।
इन्द्रो ज्येष्ठानामधिपति स्समावत्वस्मिन् ब्रह्मनस्मिन् धत्रे
स्यामाशिष्यस्यां पुरोधायामस्मिन् कर्मन्तस्यां देवहृत्यां
स्वाहा । यमः पृथिव्याधिपति स्समावत्वस्मिन् ब्रह्मन् ।

३०६ स्मिन् धत्रे स्यामाशिष्यस्यां पुरोधायामस्मिन् कर्मन्तस्यां
देवहृत्यां स्वाहा । वायुरन्तरिक्षस्याधिपति स्समावत्वस्मिन्
ब्रह्मनस्मिन् धत्रे स्यामाशिष्यस्यां पुरोधायामस्मिन् क-
र्मन्तस्यां देवहृत्यां स्वाहा । सूर्यो दिवोऽधिपति स्समाव-
त्वस्मिन् ब्रह्मनस्मिन् धत्रे स्यामाशिष्यस्यां पुरोधाया-
मस्मिन् कर्मन्तस्यां देवहृत्यां स्वाहा । चन्द्रमा नक्षत्राणा-
मधिपति स्समावत्वस्मिन् ब्रह्मनस्मिन् धत्रे स्यामाशिष्य-
स्यां पुरोधायामस्मिन् कर्मन्तस्यां देवहृत्यां स्वाहा । मित्र-
स्सत्यानामधिपति स्समावत्वस्मिन् ब्रह्मनस्मिन् धत्रे
स्यामाशिष्यस्यां पुरोधायामस्मिन् कर्मन्तस्यां देवहृत्यां
स्वाहा । वरणोऽपामधिपति स्समावत्वस्मिन् ब्रह्मनस्यां
धत्रे स्यामाशिष्यस्यां पुरोधायामस्मिन् कर्मन्तस्यां देवहृ-
त्यां स्वाहा । लमुद्रः स्त्रोत्यानामधिपति स्समावत्वस्मिन्
ब्रह्मनस्यां धत्रे स्यामाशिष्यस्यां पुरोधायामस्मिन् कर्मन्तस्यां

देवहृत्यां स्वाहा । अन्तं सामाज्यानामधिपति स्समावत्वस्मिन्
 ब्रह्मन्तस्यां क्षत्रे स्यामाशिष्यस्यां पुरोधायामस्मिन् कर्मन्तस्यां
 देवहृत्यां स्वाहा । सोम ओषधीनामधिपति स्समावत्वस्मिन्
 ब्रह्मन्तस्मिन् क्षत्रे स्यामाशिष्यस्यां पुरोधायामस्मिन् कर्मन्त.
 स्यां देवहृत्यां स्वाहा । सविता प्रसवानामधिपति स्समाव.
 31 a लस्मिन् ब्रह्मन्तस्मिन् क्षत्रे स्यामाशिष्यस्यां पुरोधायाम.
 स्मिन् कर्मन्तस्यां देवहृत्यां स्वाहा । रुद्रः पशूनामधिपति स्स.
 मावत्वस्मिन् ब्रह्मन्तस्मिन् क्षत्रे स्यामाशिष्यस्यां पुरोधायाम.
 स्मिन् कर्मन्तस्यां देवहृत्यां स्वाहा । तष्ठा सूपाणामधिपति .
 स्समावत्वस्मिन् ब्रह्मन्तस्मिन् क्षत्रे स्यामाशिष्यस्यां पुरोधा.
 यामस्मिन् कर्मन्तस्यां देवहृत्यां स्वाहा । विष्णुः पवित्रानामधि.
 पति स्समावत्वस्मिन् ब्रह्मन्तस्मिन् क्षत्रे स्यामाशिष्यस्यां पु.
 रोधायामस्मिन् कर्मन्तस्यां देवहृत्यां स्वाहा । मरुतो गणाना.
 मधिपतयस्ते मावत्वस्मिन् ब्रह्मन्तस्मिन् क्षत्रे स्यामाशिष्य.
 स्यां पुरोधायामस्मिन् कर्मन्तस्यां देवहृत्यां स्वाहा । पितरः पि.
 तामहा । परेऽवरे तदास्तश महा इह मावता । समावत्वस्मिन्
 ब्रह्मन्तस्मिन् क्षत्रे स्यामाशिष्यस्यां पुरोधायामस्मिन् कर्मन्त.
 स्यां देवहृत्यां स्वाहा । अप उपस्थृत्य । कृता भाङ्गत धामग्रीन्
 गन्धर्वस्स इदं ब्रह्म भत्रं पानु तस्मै स्वाहा । तस्य मरीचयोः-
 पशरसो ऊर्जा नाम ता इदं ब्रह्म भत्रं पानु ताभ्यः स्वाहा । हितो

विश्वसामा । सूर्यो गन्धवेस्स इदं ब्रह्म थत्रं पानु । तस्मै
स्वाहा । तस्य मरीचयोऽप्सरसो अशुब्दो नाम ता इदं ब्रह्म
थत्रं पान्तु । ताभ्यः स्वाहा । सुषुभ्रस्सूर्येरिमि चन्द्रमा । . . .
इदं ब्रह्म थत्रं पानु तस्मै स्वाहा । तस्य नक्षत्राण्यप्सरसो

३। ८ वे शुरु या . . . ता इदं ब्रह्म थत्रं पान्तु ताभ्यः स्वाहा । भु-
ज्ञ स्तु . . . अज्ञो गन्धवेस्स इदं ब्रह्म थत्रं पानु तस्मै
स्वाहा । तस्य दक्षिणाप्सरस्य स्तव . . . म ता इदं ब्रह्म थत्रं
पान्तु ताभ्यः स्वाहा । प्रजापतिर्विश्वकर्मि मनो गन्धवेस्स
इदं ब्रह्म थत्रं पानु तस्मै स्वाहा । तस्य क्रक्षामान्यप्सर-
सो वह्यो नाम ता इदं ब्रह्म थत्रं पान्तु ताभ्यः स्वाहा । इषि-
ते क्रिक्षवद्यया जातो गन्धवेस्स इदं ब्रह्म थत्रं पानु तस्मै
स्वाहा । तस्यापोऽप्सरसो मुदा नाम ता इदं ब्रह्म थत्रं
पान्तु ताभ्यः स्वाहा । भुवनस्य पते तस्य त उपरिग्रह इह
च सनोरास्वाज्यानिं रायस्पोषं सुवीर्यं संवलसिणां स्त-
स्तिं स्वाहा । (तस्य विद्युतो अप्सरसो रूपा नाम) परमेष्ठ्य-
धिपति शृत्युर्गन्धवेस्स इदं ब्रह्म थत्रं पानु । तस्मै स्वाहा ।
तस्य विश्वमप्सरसो भुवो नाम ता इदं ब्रह्म थत्रं पान्तु ता-
भ्यः स्वाहा । सुकीर्तिसुभूति भद्रार्त्तन् सुपर्णीन् । पर्जन्यो गन्ध-
वे इस इदं ब्रह्म थत्रं पानु तस्मै स्वाहा । तस्य विद्युतो
अप्सरसो नाम ता इदं ब्रह्म थत्रं पान्तु ताभ्यः स्वाहा । द्वे

रमृउयो मृत्युर्गन्धविरस इदं ब्रह्म भत्रं पानु तस्मै स्वाहा ।

तस्य प्रजाप्तरसो भीरुवो नाम ता इदं ब्रह्म भत्रं पानु

ताभ्यः स्वाहा । चारः कुपणकाशी कासो गन्धविरस इदं ब्रह्म

भत्रं पानु तस्मै स्वाहा । तस्याधयोऽप्तरसररोचयन्तीर्णीभि

ता इदं ब्रह्म भत्रं पानु ताभ्यः स्वाहा । स नो भुवनस्य पते

यस्य त उपरि ग्रहा इह च उरु ब्रह्मणेऽस्मै भत्राय महि

३२ २ इसि यच्छ स्वाहा । यदेवा देवहेडनम् देवासश्चक्रमावयम्

आदित्यस्तस्माक्षा मुञ्चत तस्य रैन मामुत स्वाहा । देवा जीव-

नकाम्या यच्चाचन्द्रतमोदिमा अग्निर्मा तस्मा येन सो गहि-

पत्सः प्रमुञ्चनु । दुरिता यनि च क्रमा करोनु मामनेनसं स्वाहा ।

क्रतेन यावाष्टीथिर्वी क्रतेन लं सरस्वती । क्रता मामुञ्चतांहसो

यदन्यकृतमारिम स्वाहा । सजातं शंसा दुत स्वाजामि शंसा

जायसशंसा दुमुतवा कनीयसः अनाजातं देवकृतं यदेनं

तस्मात्वमस्मां जातवेदो मुमुञ्चिते स्वाहा । यच्चाचायन्मनसा

बाहुभ्यामूरुम्यां मुष्टीवक्त्यां शिश्वैर्यतन्द्रतं चक्रमावयं

अग्निर्मा तस्मादेनसो गहिपत्यः प्रमुञ्चनु । दुरिता यनि च

क्रमा करोनु मामनेनसं स्वाहा । यदन्यस्तात्याङ्गकर किल्बि-

षाण्यक्षणां वद्धुमुपजिद्धुमानः द्वे वश्याचराषन्द्रश्य

तान्यप्तरसाबनुयच्छामृणानि स्वाहा । यदैव्यवृणं यदहं च-

कार यच्चादास्यन् सञ्चकार ननेभ्यः अग्निर्मा तस्मादेनसो

गाहृपत्यः प्रमुच्चन्तु दुरिता यानि च क्रमा करोन्तु मामनेन.

सं स्वाहा । यमे माता गर्भे स्ति एनश्चकार यन् पिता ॥

तस्मादेनसो गाहृपत्यः प्रमुच्चन्तु । दुरिता यानि च.

क्रमा करोन्तु मामनेनसं स्वाहा । यदपि ब्रेष मातरं पितरं

२६ पु ॥ ताय ॥ अहृत्सितौ पितरौ उमयातत् तद्.

जो भवामि स्वाहा । यदन्तरिक्षं पृथिवीमुत्थां य-

मातरं पितरं वा ॥ अग्निर्मातस्मादेनसो गाहृपत्यः

प्रमुच्चन्तु दुरिता यानि च क्रमा करोन्तु मामनेनसं स्वाहा ।

यदाशसाङ्गजसा यत् पराशसा यदेन ॥ मानूतनं यन्

पुराणं अग्निर्मातस्मादेनसो गाहृपत्यः प्रमुच्चन्तु दुरिता

यानि च क्रमा करोन्तु मामनेनसं स्वाहा । अतिक्रमामि दुरि-

तं यदेनो जहाति रिसुं परमे सधस्ते यत्र यन्ति सुकृतो

नापि दुष्कृतस्तमारोहामि सुकृतानुलोकं स्वाहा । अतो देवा

अमृजतैतदेनल्लद एतमनुष्येषु मामृजेततो मायति कि-

त्रिदानशो अग्निर्मातस्मादेनसो गाहृपत्यः प्रमुच्चन्तु दुरि-

ता यानि च क्रमा करोन्तु मामनेनसं स्वाहा । दिवि जाताम्

जाता या जाता ओषधीभ्यः अधोया अग्नया आपत्तान् इ-

र्जुहुर्जनीभ्यां स्वाहा । यदापोऽनन्तं दुरितं चराम यज्ञादि-

वा नूतनं यत्पुराणं हिरण्यवर्णा हृद उत्पनीतन स्वाहा ।

इस्म मेवहणा हुतिहृवं अव्याच मृडया त्वामवस्मुराजके

स्वाहा । तत्त्वा यामि ब्रह्मणा बन्दुमानस्त्राशास्ते यजमानो

हृविर्भिः । अहेऽमानो वरुणेह बोधि उरुशंसमान आयुः

३२ प्रभोशीः स्वाहा । त्वं नो अग्ने वरुणस्य विद्वान् देव लहेडो

वयसीसीष्टा । यजिष्ठो वहितमशोशुवानो विश्वादेवांसि

प्रमुमुद्यमस्त् स्वाहा । स त्वं नो अग्ने वर्मो भवेति नेजिष्ठो

अस्य उषसो बष्टो । अवलक्ष्मणो वरुणग्नं रथीणो विहिमृ-

डिकं सुहुवो न एधि स्वाहा । त्वं ग्ने अर्योस्ययासन् मनसाहि-

तः । अयासन् हृव्यमूर्हिषे यानो धैर्हि भेषजं स्वाहा । प्रजा-

पते न त्वदेतान्यन्यो विश्वा जातानि करितं बभूव । यत्कामास्ते

जुहुमस्तन्नो अस्तु । वर्यं स्याम पतयो रथीणाम् स्वाहा ॥ अथ

प्रायश्चित्ताहुतीजुहोति । अस्मिन् कर्मणि मध्ये सम्भावित-

समस्तदेष प्रायश्चित्तार्थं महाप्रायश्चित्ता हुतीजुहोति । म-

नो ज्योतिर्जुषतामाज्यं विच्छिन्नं यज्ञं समिमन्दधातु । या

इष्टा उषसो नि मृच्यते तासन्दधाम हृविषा षुतेन स्वाहा ।

अयाश्चाग्ने स्यन्नभिशस्तीत्य सत्यमित्वमया अस्मि अयसा

मनसा धृतो य सह हृव्यमूर्हिषे यानो धैर्हि भेषजं स्वाहा ।

प्रदस्मिन् कर्मणि ... काम मन्ततः कर्मतो वानयाहुत्य त-

त्त्वमयामि । सर्वे तृप्यन्तु देवानवंतान् षुतेन स्वाहा ।

स्वस्ति इन्द्रो वृद्धश्रवा: स्वस्ति नः पूषा विश्वबेदा: । स्वस्ति

नस्तादर्थी अरिष्टनेमि: स्वस्ति नो वृहस्पतिर्दधातु स्वाहा ।

३३८ यन्म आत्मनो मिन्दाभूदग्नि... स्वाहा । ज ... वेदे
 विचर्षणी स्वाहा । पुनरग्नृ धुरदात् पुनरिन्द्रो वृहस्पीतः ।
 पुनर्मै अश्विना सुवं चक्षुराधत्तम ... स्वाहा । ओं भूः स्वा-
 हा । ओं भुवः स्वाहा । ओं सुवः स्वाहा । ओं भूर्भुवः स्वः स्वाहा । इ-
 ष्टेभ्यः स्वाहा । वषडीनिष्टेभ्यः स्वाहा । भेषजं दुरिष्टौ स्वाहा । नि-
 कृत्यै स्वाहा । द्वौरात्यै स्वाहा । देवीभ्यस्तनुभ्यः स्वाहा । कृद्यै
 स्वाहा । समृद्ध्यै स्वाहा । सर्वे समृद्ध्यै स्वाहा । यत इन्द्र भया-
 महे ततो नो अभयं कृधि । मघवन् शर्धि तवतन्न ऊतये
 विद्विषो विमृधे जहि स्वाहा । उभिर्गीर्भिर्युततो न ऊनं
 आप्यायये हरिपो वर्धिमानः । यदा स्तोत्रभ्यो महि गोत्रारुजा-
 ली भूयिष्ठभाजो अथ ते स्याम स्वाहा । अनाजातं यदाज्ञा-
 तं यज्ञस्य क्रियते मिथु अग्ने तदस्य कल्पया त्वं हि वेत्य
 यथात्तथं स्वाहा । पुरुषसंहितो यज्ञो यज्ञः पुरुषसर्जितः । अ-
 ग्ने तदस्य कल्पय त्वं हि वेत्य यथात्तथं स्वाहा । यत् पाक-
 त्रा मनसा दीनदशाण यज्ञस्य मन्वते मर्ता सह अग्निष्ठु-
 द्धोता क्रनुविद्विजानन् । यजुषो देवां क्रन्तुशो यजाति स्वा-
 हा । भूरग्नये च पृथिव्यै च महते च स्वाहा । भुवो वायवे
 चान्तरिक्षाय च महते च स्वाहा । सुवरादित्याय च दिवे च
 महते च स्वाहा । भूर्भुवश्चन्द्रमसे च नक्षत्रेभ्यश्च दिग्भ्य-
 ३४२ ४४ महते च स्वाहा । पाहि नो अग्ने येनसे स्वाहा । पाहि नो

विश्वेदसे स्वाहा । यजं पाहि विभावसो स्वाहा । सर्वं पाहि
 शतकतो स्वाहा । पाहि नो अग्नू एकया । पालुन द्वितीय-
 या । पाहि गीर्भिस्ति सृभी रुजांपते । पाहि चतस्रभिर्वसो
 स्वाहा । सप्तते अग्ने सप्ततयस्सप्तजिह्वास्सप्तक्रषय-
 स्सप्तधामप्रियाणि । सप्तहोत्रा सप्तधात्वां यजन्ति सप्त-
 योनीरावृणस्व घृतेन स्वाहा । पुनस्त्वादित्या रुद्रा वसव-
 स्ममिन्धताम् । पुनर्ब्रह्माणो वसुनीथयज्ञैः । घृतेन त्वं
 तनुवो वस्त्र्य स्वस्त्रृ । सत्यास्सन्तु यजमानस्य कामाः स्वा-
 हा । गणानां त्वा गणपतिं हवामहे कविं कवीनामुपमश्रम-
 स्तमम् । ज्येष्ठराजं ब्रह्माणं ब्रह्मणस्पतिः आनः इष्टवन्युति-
 भिस्तीद सादनम् ॥ स्वाहा । त्रियम्बकं यजामहे सुगन्धिं
 पुष्टिर्बर्धनम् । उवीकृकमिव बन्धनात् मृत्योर्मृत्योद्यमा-
 मृतात् स्वाहा । जातवेदसे सुनवाम सोममरातीयतो निद-
 हृति वेदः । सनः पर्षिदतिर्गोणि विश्वा नावेव सिन्धुं दु-
 रितात्यग्निं स्वाहा । इदं विष्णुर्विचक्रमे त्रेधा निदधे पदं
 समूढमस्य पांसुरे स्वाहा । विष्णोरराटमसि स्वाहा । विष्णो
 पृष्ठमसि स्वाहा । विष्णुं नत्त्वे धस्त्वाहा । विष्णो सूरसि स्वाहा ।
 विष्णो ध्रुवमसि स्वाहा । वैष्णवमसि . . . . . स्वाहा । वि-
 ष्णोरराटमसि विष्णो पृष्ठमसि विष्णो नत्त्वे स्थो विष्णोस्मृ-
 तसि । विष्णो ध्रुवमसि । वैष्णवमसि । विष्णवे . . . . . स्वाहा ।

34 b

ब्रह्म न सो ब्रह्मवाचः। ब्रह्मज्ञानं हृतिषामाज्यस्य
 अतिरिक्तं कर्मणो यच्छ हीनम्। यज्ञः पर्वाणि प्रतिरक्तेति
 स्वाहा। अस्मिन् कर्मणि मध्ये सम्भावित समा-
 स्ता मन्त्रलोपतन्त्रलोपक्रियालोपद्रव्यलोपन्युनातिरिक्त-
 विपर्वास विस्मृति समस्तदोषप्रायश्चित्तार्थं महाप्रायश्चित्त-
 होमं होष्यामि। ओं भवाय देवाय स्वाहा। इत्यादि। महते
 देवाय स्वाहा। ओं हीं भवस्य देवस्य पल्यै स्वाहा। इत्यादि।
 महतो देवस्य पल्यै स्वाहा। ओं सौं भवस्य सुताय स्वाहा।
 इत्यादि। महतो देवस्य सुताय स्वाहा। ओं हीं बल्यै स्वाहा।
 ओं श्रीं देवगजायै स्वाहा। ओं भूः स्वाहा इत्यादि। ओं भू-
 भुवः स्वः स्वाहा। पञ्चात्पूर्ववन् पूर्णां विधाय पञ्चात् इं अं
 स्तौ शरवणभवाय स्वाहा। इति मूलेन पञ्चविंशतिवारं
 हुत्वा। कुण्डमध्ये ओं हुं स्कन्दासनाय नमः। स्कन्दमूर्तये नमः।
 इत्यासनमूर्तिं विन्यस्य। ओं सौं स्कन्दाय नमः। इति मूलम्।
 न्नेण कुण्डमध्ये स्कन्दमावाह्य। उपचारैस्सम्पूर्ण्य पञ्चावरण-
 मध्यर्थं। पाचादिगन्धचुष्पधूपदीपनैवेद्यं दत्त्वा। ततः परा-
 ङ्गुखार्थं दत्त्वा। तमूर्तिं उष्माज्जलिना संहारमुद्रया मूलेन
 सङ्कृत्य। कुम्भे संयोज्य। आवाहनादि गन्धचुष्पधूपदीप-
 352 नैवेद्यं दत्त्वा। ततः कुण्डसमीपं गत्वा जुषत्वनेतौ भिसन्नय-
 अदितेनु मञ्चं स्थाः। अनुमतेनु मञ्चं स्थाः। सरस्वते तु

प्रग्नं स्था :। देव सविनुः प्रासादी :। इति समन्त्रं परिषिद्धं स्था-

हा इति समिधमेकमद्वौ दत्त्वा । उपस्थानम् । यत्ते अग्ने ते-

जस्तेन अहं तेजस्वी भूयासम् । यत्ते अग्ने हरस्तेन अहं ह-

रस्वी भूयासम् । यत्ते अग्ने वर्चस्तेन अहं वर्चस्वी भूयासम् ।

मयि मेधां मयि प्रजां मध्यग्निस्तेजो दधातु । मयि मेधां

मयि प्रजां मयीन्द्र इन्द्रियं दधातु । मयि मेधां मयि प्रजां

मयि सूर्यो भ्राजो दधातु ।

मन्त्रहीनं क्रियाहीनं भक्तिहीनं हुताशन ।

यत्कृतं तु मया देव परिपूर्णं तदस्तु मे ॥

प्रायश्चित्तान्यशेषाणि तपः कर्म कृतानि वै ।

यानि शेषामशेषाणां श्री शिवानुस्मरणं परम् ॥

नमस्कृत्वा उभेभवादं करोति । ततः स्थित्वा परिस्तरणस्था-

धार समिधादि क्रमेणादहेत् । पश्चात्परिस्तरणस्थ ब्रह्माणं

विस्तृज्य । ब्रह्मन् ब्रह्मासि । नमस्ते ब्रह्मन् ब्रह्मणे । ब्रह्म-

णे नमः । अस्मात्कृची ब्रह्माणं यथास्थानं प्रतिष्ठापयामि ।

तत्कृची ग्रन्थिं विस्तृज्य । तत्कुण्डावृतपरिस्तरणस्थेन्द्रा-

दीनां क्रमेण बलिं दत्त्वा । विभजयेत् । परि . . . किञ्चित्

. . . यथ वामहुस्तेनागां सङ्घट्य । तमूलं सव्यहुस्तेन

356- सदभीनान्यस्थाल्यामग्रं मध्यं मूलानि सिद्ध्य . . . हेत् ।

पश्चात् प्र . . . मोक्षणं कृत्वा प्रणीतापात्रं स्वगे निधाय

किञ्चिज्जलमापूर्ये पूर्वदिचतुर्दिक् प्रणीताजलेन कि-

किञ्चित् किञ्चित्सेचयित्वा तज्जलेनात्मानं कुम्भं सम्पो-

क्ष्य अग्निमुद्ग्रास्य रथां घट्हीत्वा । त्रियम्बकेनलभाटे

धृत्वा । ततो बिम्बान्तिकं गत्वा । स्वर्णसूत्रे तन्तुना सह

स्थापिकां विन्यस्य । पूर्ववत् सम्पूज्य । वेरस्य दक्षिणः

हस्ते शक्तीनां वास्तुस्तेन बद्धा वस्त्रमाच्छाद्य ततः कुम्भ-

समीपं गत्वा कुम्भस्य आधारशक्तयादि सम्पूज्य । चला-

सनमध्यच्छे मूलेनावात्य । क्रमेण पञ्चावरणमध्यच्छे ।

पायादिगन्धपुष्पधूपदीपं दत्त्वा । मुद्ग्रान्नपायसात्रं नि-

वेद्य नालिकेरकदलीफलताम्बूलं निवेद्य । धूपदीपादि-

नीराजनं दत्त्वा । अक्षिस्तुत्यादिना देवं सन्तोष्य । स्कन्द-

मूलेनाष्टोत्तरशातं जप्त्वा । यात्रार्थे स्वर्णदानं दत्त्वा । ततः

परिकारकमाहृत्य नववस्त्रोत्तरीयोष्णी व भस्मरुद्राक्षम्

लङ्कृत्य । ततपरिचारकस्य शिरसि भयुरासनं सम्पूज्य ।

कुम्भसारोष्य वर्धनीं गुरुरादाय अष्टविद्येष्वरकुम्भान्

क्रमेणादाय नानादीपैर्नीनावाद्यैश्च स्वस्तिवाचनपुरस्स-

रं छत्रचामरसर्वालङ्कारसहितं इनैः प्रदीक्षिणक्रमेण

यागगेहुं प्रतिश्य । वेदिकोपरि अष्टद्वेष्टीश्च शालिभिः

36. तदर्थं तण्डुलं तदर्थं तिलैश्च माषमुद्गनिष्पावशिष्वा-

टक्षसर्षीपलाजान्युपरि उपरि विन्यस्य । दर्भैः चुष्यैः

परिस्तीर्य । तदूर्ध्वं कुम्भं यथाक्रमेण विन्यस्य आधार-

शत्र्यादि सम्पूज्यावाह्य । पादादि गङ्ग्युष्पधूपदीप-
नैवेद्यं दत्ता ॥

प्रातस्यवनम् ।

द्वितीयदिवसस्य । अथ देशिकः प्रातरत्याय विधिवत्
स्नात्वा । सन्ध्यावन्दनावश्यकं कर्म कृत्वा । मूर्तिं पैस्सह
यागशालां प्रविद्य । नित्यवत् प्राणायाम करन्यास भूतशः
द्विः अडुन्यास इष्टभाडुन्यासं मुण्डभाडुन्यास मातृका-
न्यासैकत्रिंशत्कलान्यासं षड्दशरन्या सान्तर्यजनन्त्य-
नशुद्धिं मन्त्रशुद्धादिकं कृत्वा सामान्यार्थं विशेषार्थं
पादार्थं विधिवत्साधयेत्वा । सामान्यार्थं जलेनामान-
मुपकरण द्रव्यं मत्रेण सम्प्रोक्ष्य कलशपूजां इत्वपूजा-
मातृपूजां च विधाय । विश्वेश्वरपूजां कृत्वा । सङ्कल्प्य ।
शिवशशभोराजा इत्यादिविशेषेण श्रीबद्धीदेवनायकी-
समेत श्रीसुब्रह्मण्यप्रसादसिद्धर्थं जीर्णोद्धारण पुनरावृ-
त्यष्टवन्धनकर्माद्वारा राजराष्ट्रसर्वजनानां थेमरुर्थैर्यगीर्य-
विजयासुरारोग्यैश्वर्याभिवृद्धर्थं धर्मार्थकाममोक्षचतु-
विधफल पुनरार्थसिद्धर्थं श्रीमद्भद्रीदेवनायकी-
श्रीसुब्रह्मण्यप्रीत्यर्थं मण्टपाराधन कुम्भपूजा महिकार्ये-
कर्म करिष्ये । इति सङ्कल्प्य । सुष्याहं बाचयेत्वा अत्रेण

अपो इत्वा । पञ्चगःयं विधिवत् संस्थाप्य । मण्टपपूजा-

मारभेत् । तदथा - इन्द्राग्निकुम्भयोर्मध्ये सूर्यकुम्भ-

36 & पूजां कुर्यात् । सामान्यार्थ्यं संसाद्य । आत्मानं भूमिं सम्प्रो-

द्य सूर्यकुम्भस्य पश्चिमभागे सूर्यद्वाराचिनं कुर्यात् ।

द्वारस्य दक्षिणे ओं दण्डिने नमः । उत्तरे फिङ्गलाय नमः ।

ऐशान्यां गणपतये नमः । आग्नेयां गुहव्यो नमः । मध्ये प्र-

भूताय नमः । आग्नेयां दिक्षोषु विमलाय नमः । सौराय न-

मः । आराध्याय नमः । परमसुखाय नमः । तदुपरि पद्मास-

नाय नमः । दीप्तायै नमः । सूक्ष्माय नमः । जयायै नमः । अ-

द्रायै नमः । विभूत्यै नमः । अमोघायै नमः । विद्युतायै नमः ।

मध्ये सवितोमुरुयै नमः । ओं अं अर्कसनाय नमः । एवं खणो-

ल्काय सूर्यमूर्तये नमः । इत्यासनमूर्तिं विन्यस्य । दण्डभड्डि-

मुण्डभड्डी त्यस्य । ध्यानम् । —

'सौरं कुङ्कुमसङ्काशं सर्वाभरणभूषितम्'

द्विनेत्रं चालुवदनं रक्तमाल्यानुलेपनम्"

चतुर्भुजस्मोपेतं ऊर्ध्वहस्ताम्बुजद्वयम्'

अभयं वरदोपेतं उषः प्रत्यूषसायकम्"'

इति ध्यात्वा । ओं सां सं सां विद्यादेहाय नमः । ओं सौं नेत्रे-

म्यो नमः । इति विद्यादेहनेत्रं विन्यस्य^ॐ श्रीं सां सं सां

शिवसूर्योय नमः । इति मूलेनावाट्य । स्थापनादे कृत्वा

स्वाहान्तं मूलेन पाद्याचमनार्थं दत्त्वा । गन्धपुष्पधूपदीप-

नैवेद्यं दत्त्वा । भोगाङ्गं पूजार्थं सूर्ये प्रार्थये, कूर्बादिद-

लागोषु सोमाय नमः । बुधाय नमः । वृहस्पतये नमः । भार्ग-

वाय नमः । विदिक्षु दलेषु अङ्गारकाय नमः । शनैश्चराय-

नमः । राहुवे नमः । केतवे नमः । इत्यभ्यर्थ्य । दक्षिणे ओं

हुं उषादेव्यै नमः । उत्तरे ओं श्रीं प्रत्यूषादेव्यै नमः । सर्वत्र

पाद्यादिगन्धपुष्पधूपदीपनैवेद्यं दत्त्वा । नमस्कारमुङ्गं

दर्शयित्वा । ताम्बूलं दत्त्वा प्रार्थये ।

देव देव त्रिधामीश जगत्प्रथममङ्गलं ।

तिष्ठत्वं स्थपितो भक्त्या मया सूर्ये जगस्ते ॥

इत्येवं विज्ञाप्य । मूलमन्त्रं यथाइक्ते जप्त्वा । जपफलं देव-

तायै समर्प्य । स्तोत्रं क्षुत्वा पराङ्गरवार्थं दत्त्वा । ऐशान्यां

सूर्यनिर्मालयेवाय तेजश्चण्डेश्वराय नमः । इत्यभ्यर्थ्य

विस्त्रिय । एवं सूर्यपूजां निर्वित्ये । बहिर्निगत्वा । पूर्वकृतसौर-

भावनानि वृत्यर्थं पादो प्रक्षान्याचम्य । भस्मधारणं कृत्वा

पुर्णगत्वा । सकलीकरणं विधाय । सामान्यार्थ्यपात्रहस्तो

मण्डपाद्वाहे स्थित्वा पूर्वद्वारमल्लेण सम्प्रोक्षये । तोरणमध्ये

ओं हुं शान्तितोरणासनाय नमः । शान्तितोरणमूर्तये नमः ।

ध्यानम् - नीलबस्त्राङ्गंच द्विभुजाङ्गलिपञ्चकम् ।

करालवदुनं इयामं ध्यायेद्वै शान्तितोरणम् ॥

ओं हां शान्तितोरणाय नमः। शान्तितोरणाधिषतये भद्राय
नमः। तोरणशारवयोः क्रग्वेदास्तनाय नमः। क्रग्वेदभूतये
नमः॥

इयामवर्णं द्विनेत्रं च एकवक्रं चतुर्भुजम्।

गन्धाक्षमाला क्रग्वेदमञ्जलिं दधतं नमः॥

ओं हां क्रग्वेदाय नमः। पायादि गन्धपुष्पधूपदीप नैवेद्यं
दत्त्वा पूर्वद्वारस्योत्तरे प्रथमकलशे ओं ह्यैं शान्तिकलास-
नाय नमः। शान्तिकलाभूतये नमः। ध्यानम् —

चतुर्वक्रं चतुर्बाहुं कृष्णवर्णं महाबलम्।

३७६ द्वजा भयाक्षमालाबजां शान्तिं सर्वे पवीतित्रीम्॥

ओं ह्यैं शान्तिकलायै नमः। आवाह नादि गन्धपुष्पधूपदीप
नैवेद्यं दत्त्वा तदुत्तरकुम्भे ओं हां सुदेहा सनाय नमः। सु-
देहभूतये नमः। ध्यानम् —

सुदेहं इयामवर्णं तु सर्वा भरणभूषितम्।

कृताञ्जलिसु उच्चैव द्विनेत्रं रक्तवाससम्॥

ओं हां सुदेहाय नमः। आवाह न पायादि गन्धपुष्पधूप-
दीपनैवेद्यं दत्त्वा। द्वारदक्षिणकुम्भे ओं हां सुमुखासनाय-
नमः। सुमुखभूतये नमः। ध्यानम् —

सुमुखं रक्तवर्णं तु अब्जद्वयकरद्वयम्।

प्रीताम्बरधरं चैव सर्वा भरणभूषितम्॥

ओं हूं सुमुरवाय नमः। आवाहृनपाद्यादि गन्धपुष्प धूपदी-

पनैवेदं दत्ता। द्वारस्योन्तरपताकायां प्रशान्तासनाय
नमः। प्रशान्तमूर्तये नमः। ध्यानम् —

प्रशान्तं रक्तवर्णं च द्विभुजं च द्विलोचनम्।

कृताज्जलिपुटं चैव नानाभरणभूषितम्।

ओं हूं प्रशान्तपताकाय नमः। द्वारदक्षिणपताकायां ओं हूं
शशीरासनाय नमः। शशीरमूर्तये नमः। ध्यानम् —

शशीरं धूम्रवर्णं कुच एकवक्रं चतुर्भुजम्।

रवझुरवेटकसंयुक्तं कृताज्जलिपुटं तथा ॥

ओं हूं शशीराय नमः। पूर्वद्वारोपरि मध्यस्थितध्वजे ओं हूं
कुमुदासनाय नमः। कुमुदमूर्तये नमः। ध्यानम् —

कुमुदं पूर्वदिग्भागे सितवर्णं बिभावयेत्।

द्विलोचनं द्विबाहुं च दण्डाभयकरान्वितम्।

ओं हूं कुमुदाय नमः। अग्निकोणध्वजे ओं हूं कुमुदका-

सनाय नमः। कुमुदाधमूर्तये नमः।

आग्नेयां कुमुदाथं च दिशि भानुसमप्रभम्।

द्विलोचनं द्विबाहुं च दण्डाभयकरान्वितम्।

382 ओं हूं कुमुदाकाय नमः। पाद्यादि गन्धपुष्प धूपदीप नै-

वेदं दत्ता। दक्षिणद्वारमलेण सम्प्रोक्ष्य। तोरणमध्ये ओं हूं

भूतितोरणासनाय नमः। भूतितोरणमूर्तये नमः।

द्विभुजं च द्विनेत्रं च सर्वाभरणभूषितम्।

भूतितोरणमार्घ्यातं स्थूलगीवं महोदरम्॥

ओं हां भूतितोरणाय नमः। भूतितोरणाधिपतये^{वि}ज्ञाय नमः।
तोरणशास्त्रयोः। ओं हां यजुर्वेदासनाय नमः। यजुर्वेदमूर्तये
नमः।

रक्तवर्णं त्रिषेत्रं च इकूयज्ञोपवीतिनम्।

लुकुण्डिकाङ्गलिभृतं यजुर्वेदं विभावयेत्॥

ओं हां यजुर्वेदाय नमः। पाद्यादिगन्धपुष्पधूपदीपनैवेदं
इत्वा। दक्षिणद्वारस्य पृष्ठे प्रथमकलशे ओं हां विद्याकला-
सनाय नमः। विद्याकलामूर्तये नमः।

शक्तयभयाद्यमालाबजां विदां ज्वलनसत्तिभाम्।

चतुर्वक्रां चतुर्बीहुं रक्तवर्णां महाबलाम्॥

ओं हां विद्याकलायै नमः। आवाहनादिकृत्वा। पाद्यादिगन्ध-
पुष्पधूपदीपनैवेदं इत्वा। तत्पूर्वकुम्भे ओं हां वल्ल्यास-
नाय नमः। वल्लीमूर्तये नमः॥

वल्लीदेवीं सुखां तु सर्वाभरणभूषिताम्।

वामहस्तोपलां चैव दक्षहस्ते प्रलोमिताम्।

ओं हां वल्ल्यै नमः। आवाहनादिपाद्यादिगन्धपुष्पधूपदीप-
नैवेदं इत्वा। द्वारपञ्चिमे प्रथमकलशे। ओं हां सेनापत्या-
सनाय नमः। सेनापतिमूर्तये नमः।

एकवक्त्रं चतुर्बोहुं किरीटमकुटान्वितम् ।

३४६

अभयं वरदं चैव शक्तिकुकुटधारिणम् ।

ओं हां सेनापतये नमः । आवाहनादि कृत्वा पाद्यादिगन्ध-

पुष्पधूपदीपनैवेद्यं दत्त्वा । तत्पश्चिमकुम्भे ओं हां लक्ष्म्या-

सनाय नमः । लक्ष्मीमूर्तये नमः ॥

लक्ष्मीं कुकुमवर्णं तु पञ्चद्वयकरद्वयाम् ।

प्रसन्नवदनाम्भोजां सर्वा भरणभूषिताम् ॥

ओं हां महालक्ष्म्यै नमः । आवाहनादि कृत्वा पाद्यादिगन्ध-

पुष्पधूपदीपनैवेद्यं दत्त्वा ॥ द्वारपूर्वपताकायां ओं हां पर्ज-

न्यासनाय नमः । पर्जनीमूर्तये नमः ॥

पर्जन्यं रक्तवर्णं तु द्विभुजं च त्रिलोचनम् ।

कृताङ्गलिपुटं चैव नानाभरणभूषितम् ॥

ओं हां पर्जन्याय नमः । आवाहनादि कृत्वा पाद्यादिगन्ध-

पुष्पधूपदीपनैवेद्यं दत्त्वा । द्वारपूर्वपताकायां ओं हां

जयन्तासनाय नमः । जयन्तमूर्तये नमः ॥

जयन्तं रक्तवर्णं च द्विभुजं च त्रिलोचनम् ।

कृताङ्गलिपुटं चैव नानाभरणभूषितम् ॥

ओं हां जयन्ताय नमः । द्वारोर्ध्वधवजे ओं हां पुण्डरीकाय-

नाय नमः । पुण्डरीकमूर्तये नमः ॥

भृद्ग्रामं पुण्डरीकं च दोक्षेणे तु प्रदेशके ।

द्विलोचनं द्विबाहुं च दण्डाभयकरान्वितम् ॥

ॐ हौं सुष्ठुरीकाय नमः ॥ निक्रतिकोणध्वजे ओं हौं वामना-
सनाय नमः । वामनमूर्तये नमः ॥

वामनं नैक्रते देशे भिन्नाञ्जनसमधुतिम् ।

द्विलोचनं द्विबाहुं च दण्डाभयकरान्वितम् ॥

ओं हौं वामनाय नमः । पादादि गन्ध पुष्प धूपदीप नैवेद्यं द-
त्वा । पश्चिमद्वारमत्त्रेण सम्प्रोक्ष्य । तोरणमध्ये ओं हौं बल-
तोरणासनाय नमः । बलतोरणमूर्तये नमः ॥

रक्तवर्णं द्विनेत्रं च नागयज्ञोपवीतिनम् ।

कृताञ्जलिसुरोपेतं ध्यायामि बलतोरणम् ॥

ओं हौं बलतोरणाय नमः । बलतोरणाधिपतये वज्राय नमः ।
तोरणशारवयोः ओं हौं सामवेदासनाय नमः । सामवेदमूर्त-
ये नमः ॥

वेतवर्णं द्विनेत्रं च हेमयज्ञोपवीतिनम् ।

ब्रह्मात्रं गण्डिकायुक्तं सामवेदे कृताञ्जलिम् ॥

ओं हौं सामवेदाय नमः । पादादि गन्ध पुष्प धूपदीप नैवे-
द्यं दत्त्वा । पश्चिमद्वारस्य दक्षिणे प्रथमकलशे ओं हौं नि-
वृत्तिकलासनाय नमः । निवृत्तिकलामूर्तये नमः ।

तस्त्रामीकराभासां चतुर्वक्त्रेन्दुभूषिताम् ।

वज्राभयाद्यमालाबजां निवृत्तिं परिकीर्तिताम् ॥

३१६ ओं हां निवृत्तिकलायै नमः। आवाहुनादि कृत्वा पाद्यादिगन्ध-

पुष्पधूपदीपनैवेद्यं दत्त्वा। तद्दक्षिणकुम्भे ओं हां मयूरा.
सनाय नमः। मयूरमूर्तये नमः।

चित्रबर्णं वृहत्पुच्छं भुजङ्गोद्धतवश्चकम्।

महाबलं महाकायं मयूरं प्रणमाम्यहम्॥

ओं हां मयूराय नमः। आवाहुनादि कृत्वा। पाद्यादिगन्ध.

पुष्पधूपदीपनैवेद्यं दत्त्वा। तद्दक्षिणकुम्भे ओं हां गजास-

नाय नमः। गजमूर्तये नमः॥

गजानं श्वेतबर्णं तु करभूतसमन्वितम्।

महाबलं महाकायं शूर्पकर्णं विभावयेत्॥

ओं हां गजाय नमः। आवाहुनादि कृत्वा। पाद्यादिगन्धपुष्प-

धूपदीपनैवेद्यं दत्त्वा। द्वारस्योत्तरे प्रथमकलशे ओं हां अ.

स्त्रासनाय नमः। अस्त्रमूर्तये नमः॥

द्विभुजं च द्विनेत्रं च सर्वाभरणभूषितम्।

शत्रूणां मदिनं चैव प्रदीप्ताग्निसमप्रभम्।

ओं हां अस्त्राय नमः। आवाहुनादि कृत्वा। पाद्यादिगन्धपुष्प-

धूपदीपनैवेद्यं दत्त्वा। बायुदक्षिणकुम्भे ओं हां थोत्रपा-

लासनाय नमः। थोत्रपालमूर्तये नमः॥

चतुर्भुजं द्विनेत्रं च कपालं शूलधारिणम्।

पाशं उमरकं चैव वीरदंष्ट्रं जटाधरम्॥

ओं हूं शेत्रपालाय नमः। आवाहनादि कृत्वा पाद्यादिगन्ध-

40a सुष्पृष्टपदीपनैवेद्यं दत्त्वा। द्वारोत्तरपताकायां ओं हूं अमृ-

तासनाय नमः। अमृतमृतये नमः।

अमृतं रक्तवर्णं च द्विभुजं च द्विलोचनम्।

कृताङ्गलिपुयोपेतं नाना भरणभूषितम्॥

ओं हूं अमृताय नमः। द्वारदक्षिणपताकायां ओं हूं अशोका-

सनाय नमः। अशोकमृतये नमः। द्वारेष्वध्वजे ओं हूं शंखु-

कर्णीसनाय नमः। शंखुकर्णमृतये नमः॥

वारुण्यां शंखुकर्णं च दिशि नश्वत्रसन्निभम्।

द्विलोचनं द्विबाहुं च दण्डाभयकरान्वितम्॥

ओं हूं शंखुकर्णीयनमः। वायुकोणध्वजे ओं हूं सर्वनेत्रास-

नायनमः। सर्वनेत्रमृतये नमः॥

वायव्यां सर्वनेत्रं च दण्डाभयकरान्वितम्।

द्विलोचनं द्विबाहुं च रक्तवर्णं महाबलम्॥

ओं हूं सर्वनेत्राय नमः। इत्यावाहनादि कृत्वा पाद्यादिगन्ध-

पुष्पधूष्टपदीपनैवेद्यं दत्त्वा। उत्तरद्वारमत्त्रेण सम्प्रोक्ष्य तोरण-

मध्ये ओं हूं उत्तरोग्यतोरणासनाय नमः। आरोग्यतोरणमू-

तये नमः॥

द्विभुजं च द्विनेत्रं च पार्श्वयोर्लम्बकेशिनम्।

दंष्ट्राकरान्तवदनं उत्तरोग्यतोरणं यजे ॥

ओं हां आरोऽयतोरणाय नमः। आरोऽयतोरणाधिपतये
 नीललोहिताय नमः। तोरणशारवयोः ओं हां अर्थवैष्णवेदा-
 सनाय नमः। अर्थवैष्णवेदमूर्तये नमः॥

कृष्णं चतुर्भुजं द्व्यादसं कमण्डलवक्षसूत्रकम्।

अर्थवैष्णवेदं हृस्ताम्यासञ्जलिं दधतं यजे ॥

४०६ ओं हां अर्थवैष्णवेदाय नमः। पाद्यादि-गन्धपुष्पधूपदीपनै-

वेदं दत्त्वा। उत्तरद्वारस्य पर्यामे प्रथमकलशे ओं हां प्र-
 तिष्ठाकलासनाय नमः। प्रतिष्ठाकलामूर्तये नमः॥

इद्धस्फटिकसङ्काशां एकवक्ञं चतुर्भुजाम्।

पाद्याभ्यादसमालाब्जां प्रतिष्ठां रत्नभूषिताम्॥

ओं हां प्रतिष्ठाकलायै नमः। आवाहनादि कृत्वा। पाद्यादि-
 गन्धपुष्पधूपदीपनैवेदं दत्त्वा। तत्पर्यमकुम्भे ओं हां
 देवसेनापत्यासनाय नमः। देवसेनापतिमूर्तये नमः॥

विद्वुमप्रभसंयुक्तं एकवक्ञं चतुर्भुजम्।

अभयमूरुहस्तं च खड्गवेटकसंसुतम्॥

उओं हां देवसेनापतये नमः। आवाहनादि कृत्वा पाद्यादि

गन्धपुष्पधूपदीपनैवेदं दत्त्वा। द्वारस्य षष्ठे प्रथमकलशे
 ओं हां सुमित्रासनाय नमः। सुमित्रमूर्तये नमः॥

द्विभुजं चैकवक्ञं च सर्वोभरणभूषितम्।

उत्पलं दक्षिणे हृत्ते ऊरुहस्तं च बामके ॥

ओं हां सुमित्राय नमः। आवाहनादि कृत्वा। पाद्यादि गन्ध-

पुष्प धूप दीप नैवेद्यं दत्त्वा। द्वारपश्चि मपताकायां ओं हां
धनदासनाय नमः। धनदमूर्तये नमः॥

धनदं रक्तवर्णं च द्विभुजं च द्विलोचनम्।

कृताञ्जलि सुटं चैव नाना भरण भूषितम्॥

ओं हां धनदाय नमः। द्वारपूर्वि पताकायां ओं हां श्रीप्रसा-
सनाय नमः। श्रीप्रदमूर्तये नमः।

41 a

श्रीप्रदं रक्तवर्णं च द्विभुजं च द्विलोचनम्।

कृताञ्जलि सुटो पेतं नाना भरण भूषितम्॥

ओं हां श्रीप्रसाय नमः। द्वारो ध्वे ध्वजे ओं हां सुमुखास-
नाय नमः। ओं हां सुमुखमूर्तये नमः॥

सुमुखं षट्पदा भं च कौबेरदिशि संस्थितम्।

द्विलोचनं द्विबाहुं च दण्डाभयकरान्वितम्॥

ओं हां सुमुखाय नमः। इशानकोणध्वजे ओं हां सुप्रतिष्ठा-
सनाय नमः। सुप्रतिष्ठमूर्तये नमः॥

इशाने सुप्रतिष्ठं च शशाङ्कधवलप्रभम्।

द्विलोचनं द्विबाहुं च दण्डाभयकरान्वितम्॥

ओं हां सुप्रतिष्ठाय नमः। इत्यावाहनादि गन्धपुष्प धूप दीप-
नैवेद्यं दत्त्वा। मध्याकाशोपरि ओं हौं शान्त्यतीतकलास-

नाय नमः। शान्त्यतीतकलामूर्तये नमः॥

इद्धरस्फटिकसङ्काशां पञ्चवक्रां चतुर्भुजाम् ।

पाशाभ्यादमालाभजां शान्त्यतीतां वरप्रदाम् ॥

ओं हौं शान्त्यतीतकलायै नमः । इत्याबाहुनादि गन्धपुष्प-

धूपदीपनैवेद्यं दत्त्वा । सर्वे यो द्वारपाले यो नमः । ततः

पश्चिमद्वारे नित्यवत् द्वारार्चनं कुर्यात् । तयथा-अद्य-

जलेन पश्चिमद्वारं सम्प्रोदय । द्वारदक्षिणभागे ओं हूं सु-

देहाय नमः । उत्तरभागे ओं हूं सुमुखाय नमः । दक्षिण-

शारबायां दीप्तायै नमः । उत्तरशारबायां सूक्ष्मायै नमः । तथो-

र्द्ये ओं हूं महालक्ष्म्यै नमः । अधिष्ठाने उग्धारशक्तयै

नमः । उपाने आदिशक्तयै नमः । जगत्यां क्रियाशक्तये

नमः । पञ्चे ओं हूं ज्योतिशक्तये नमः । कुमुदे गुणशक्तये

नमः । पठ्ठिकायां ज्ञानशक्तये नमः । भित्त्यां रौद्रै नमः ।

416 स्तम्भे भोगशक्तये नमः । पालिकायां अनन्त ये नमः ।

कम्पे वल्लयै नमः । कपोते पूतायै नमः । वृत्तमालिकायां रेवयै

नमः । नासिकायां कृत्तिकायै नमः । शिरवरे शाकुन्यै नमः ।

स्थूप्यां कौमार्यै नमः । अग्ने स्कन्दशक्तये नमः । इत्यर्थे-

च्य । अन्तर्दीर्घार्चनं कुर्यात् । ओं हूं शान्तिकलाद्वारगायै

नमः । द्वारोदर्शं गं गणपतये नमः । तस्य वासभागे सं स-

रस्त्वयै नमः । द्वारस्य दक्षिणे जयाय नमः । उत्तरे विजयाय

नमः । दक्षिणकवाटे वीरबाहुवे नमः । उत्तरकवाटे महाबीराय

नमः इत्यभ्यर्थ्ये । सर्वेष्यो द्वारपालेष्यो नमः । पाद्यादि-

गन्धपुष्पधूपदीपनैवेद्यं दत्त्वा । भूलेन दिव्यदृष्ट्या ऊर्ध्व-
गतान्विद्वान् ओं भूर्भुवस्त्रेण नाराचमुद्रया पुष्पदेष-
णान्तर्गतान्विद्वान् व्यपोह्य ओं भूर्भुवस्त्रेण पाद्यिचा-
तत्रयेण भूगतान्विद्वानुत्सार्ये । अन्यद्वारमत्रेण संबृक्ष-
क्षयदृच । पश्चिमद्वाराधो भूम्बरमध्ये ओं हूं पाइपता-
स्त्रासनाय नमः । पाइपतास्त्रमूर्तये नमः ॥

यतुर्केऽकं चतुर्बोहुं प्रशीत्पाण्डिसमप्रभम् ।

दक्षनवामकमा शक्तिशूलाभयकरान्वितम् ॥

ओं श्रीं पश्चुं हुं फट् पाइपतास्त्राय हुं फट् नमः । इत्य-

42 a भ्यर्थ्ये । किञ्चिद्वामशारवां समाप्तयेत् । दुक्षपादपुरस्सरं
अन्तः प्रविश्य । यागशाळां प्रदक्षिणक्रमेण नैक्रत्यां स्थिता
मण्टपं तृणादिनाच्छादितं चेत् कम्पेषु वायुतत्वाय नमः ।
तर्णेषु अप्तत्वाय नमः । बन्धेषु तेजस्तत्वाय नमः । वंडेषु
पृथिवीतत्वाय नमः । स्तम्भेषु आकाशतत्वाय नमः । चू-
लिकायां स्कन्दाय नमः । वितानेषु चन्द्राय नमः । तरङ्गेषु
जाहृयै नमः । दर्भमालायां वासुक्यै नमः । अङ्गेषु मुद्द-
राय नमः । दिशास्तु अस्त्राय नमः । इत्यभ्यर्थ्ये । पाद्यादि-
गन्धपुष्पधूपदीपनैवेद्यं दत्त्वा । उपवेदि परितः गजाष्ट-
कं पूजयेत् । पूर्वोदीशान्तदिक्षु ओं हूं एतावताय नमः ।

तुङ्गीकाय नमः। वामनाय नमः। कुमुदाय नमः। अञ्जनाय
 नमः। पुष्पदन्ताय नमः। सर्वभौमाय नमः। सुप्रतीकाय
 नमः। इत्यभ्यर्थे। पूर्वादीशानपर्यन्तमष्टनागान् समर्च-
 येत्। अनन्ताय नमः। वारुक्ष्यै नमः। तथकाय नमः। का-
 कोटकाय नमः। पद्माय नमः। महापद्माय नमः। शंखपाला-
 य नमः। गुलिकाय नमः। इत्यष्टनागान् सम्पूज्य। पूर्वादी-
 शानपर्यन्तं मङ्गलाष्टकं पूजयेत्। उवैशीधृतदर्पणे सु-
 र्णीय नमः। मेनकाधृतपूर्णकुम्भे जलेश्वराय नमः। रम्भा-
 धृतमयूरे स्कन्दाय नमः। तिळोत्तमाधृतयुग्मचामरे भा-
 तरेश्वरे नमः। सुमुखीधृतश्रीवत्से महालक्ष्म्यै नमः। सु-
 न्दरीधृतस्तस्तिके सरस्वत्यै नमः। काममुखीधृतशंखे च。
 42 b न्द्राय नमः। कामवर्धिनीधृतदीपे ज्वलनाय नमः। इति ल-
 म्पूज्य। पाद्यादिगन्धपुष्पधूपदीपनैवेद्यं दत्ता। लुब्रल्लण्य-
 पदव्याप्तिकं मण्टपं विभाव्य। वेदिकादक्षिणातः कुर्मास-
 ने व्याघ्राजिनादौ राजिरासने उद्भुतव उपविश्य प्राणा-
 यामन्त्रयं कृता कृतभूतशङ्खान्तर्यैजनहृवनध्यान गुह-
 हुस्तं कुर्यात्। तच्चथा स्वदक्षिणहुस्ततले वामाङ्गुष्ठेन गन्ध-
 लेपिते मध्ये ओं हां स्कन्दमूर्तये न-
 मः। इत्यासनमूर्तिं विन्यस्य। अङ्गुष्ठादिकनिश्चान्तेषु
 ओं सें ईशानाय जगद्गुवाय नमः। ओं सें तत्पुरुषाय

वचग्भुवाय नमः। ओं सुं अधोराय विश्वभुवाय नमः। ओं
 सिं वामदेवाय रुद्रभुवाय नमः। ओं सं सद्योजाताय ब्रह्म-
 भुवाय नमः। इति क्रमेण विन्यस्य, आप्यभुवाय भुवङ्गु-
 वाय नमः। पुनरनामिकायां व्यस्य विद्यादेहुं ने त्रन्यासौ
 विधाय, मूलेन स्कन्दमावाह्य। अडुनि कनिष्ठिकादि पु-
 क्रमेण विन्यस्य, परमीकृत्य तेजोस्तुपं ध्यात्वा, स्वीशिरस्याधि-
 रोप्य, ब्रह्मरन्ध्रप्रविष्टेन तेजसा बाह्याभ्यन्तरतमः परल-
 माधूय, प्रद्योतितदिग्नतरं सम्भाव्य, ततो लाजचन्दन-
 सिद्धार्थं भस्म पुष्पकुशाक्षतान् समुत्तर्यान् शुद्धलाजान्वि-
 कराण्यस्त्रेण हुं फडन्तेन सप्तधार्ममन्य शुद्धपात्रे स-
 इत्य। नाना प्रहरकाराण्यस्त्रेणान्तरिक्षविघ्नप्रशमनार्थं
 43 a विकीर्णि, पञ्चगण्यार्थ्यजलैः यागटहुं सम्प्रोक्ष्य भूमिर्भूमि-
 ति मन्त्रेण स्थानशुद्धिं कुर्यात्, मन्त्रः—‘भूमिर्भूम्ना यौवि-
 रुणान्तरिक्षं महित्वा, उपस्थे दे देवयदिते अग्निर्मन्त्रायधा-
 दधे; इति मन्त्रेण पञ्चगण्येन मण्टपं सम्प्रोक्ष्य, निरीक्ष-
 णीदिच्छुसंस्कारान् शाल्यनिवृत्यर्थं विद्ययान्। इति वि-
 शेषशुद्धिः। पश्चात् द्वारक्यमस्त्रेण कवाटमुद्घाट्य। प्रद-
 शिणक्रमेण इशानभागे स्थित्वा, स्कन्दकुम्भवर्धीनीं स-
 मूजयेत्। कुम्भस्याधः ओं हुं आधारशक्तिकमलासनाय
 नमः। अनन्तासनाय नमः। सिंहासनाय नमः। योगासनाय

नमः। पञ्चासनाय नमः। विभलासनाय नमः। ओं हौं स्कन्दा-

सनाय नमः। स्कन्दमूर्तये नमः। इति चलासनमध्यन्ते,

६यानम् — पञ्चसर्वकटि संयुतवाम्

पञ्चकान्तिनिभसेकमुखं ताम्।

बालपङ्क्र शीश्वरसूनुं

बालमुन्नतभुजं प्रणतोऽस्मि ।

इति द्यात्वा मूलेनावाहु । स्थापनादि कृत्वा । तद्वामे वर्धनीं

बल्लीनायनाय नमः। बल्लीमूर्तये नमः॥

बल्लीनां इयामवर्णां तु सर्वोभरणभूषिताम्।

उत्पलं दक्षिणे हरसे वामहरसे प्रलभ्विताम्॥

इति द्यात्वा । ओं हौं बल्लीनमः। इति मूलेनावाहु । पादादि-

गन्धपुष्पधूपदीपनैवेद्यं दत्त्वा । पश्यात् इन्द्रादिलोकपा-

436 लानाराध्य पूर्वद्वारस्य दक्षिणे द्वितीयकलशे ओं हौं इन्द्रा-

सनाय नमः। इन्द्रमूर्तये नमः। ६यानम् —

ऐरावतगजान्दं स्तर्णवर्णं किशीटिनम्।

सहस्रनयनं शक्तं वज्रपाणिं विभावयेत् ॥

ओं हौं इन्द्रायनमः। इत्यावाहनादिगन्धपुष्पधूपदीपनै-

वेद्यं दत्त्वा ॥

भो भो इन्द्र लया स्वस्यां दिग्भिः विघ्नप्रशान्तये ।

सावधानेन यागान्तं यावत्सेव्यं गुहाजया ॥

इति गुहाज्ञा श्रावयेत् ॥ पूर्वद्वारस्य दक्षिणे चतुष्कलशे

ओं हूं अग्न्यासनाय नमः । अग्निमूर्तये नमः ।

सप्तार्चिं च बिभाणं अद्दमालां कमण्डलम् ।

ज्वालामालाकुलं रक्तं शक्तिहस्तमजासनम् ॥

ओं हूं अग्न्ये नमः । इत्यावाहुनादि गन्धमुष्पधूपदीप-

नैवेद्यं दत्त्वा ।

भो भो अग्ने त्वया स्वस्यां दिशि विघ्नप्रशान्तये ।

सावधानेन यागान्तं यावत्सेव्यं गुहाज्ञया ॥

इति विज्ञाप्य । दक्षिणद्वारस्य पुष्टे तृतीयकलशे ओं हूं

यमासनाय नमः । यममूर्तये नमः ।

कृतान्तं महिषासु दण्डहस्तं भयानकम् ।

कालपाशाधरं कृष्णं दयाये दक्षिणदिक्पतिम् ॥

ओं हूं यमत्वया स्वस्यां दिशि विघ्नप्रशान्तये ।

नैवेद्यं दत्त्वा ।

भो भो यमत्वया स्वस्यां दिशि विघ्नप्रशान्तये ।

सावधानेन यागान्तं यावत्सेव्यं गुहाज्ञया ॥

इति विज्ञाप्य । नैऋतकुम्भे ओं हूं नैऋत्यासनाय नमः ।

५५ a नैऋतमूर्तये नमः ।

रक्तनेत्रं शावासु नीलोत्पलदलप्रभम् ।

कृपाणपाणि मस्तौ दं निम्बोषु राथसेष्वरम् ॥

ओं हां नैकतये नमः। इत्यावहु नादि गन्ध पुष्प धूपदीपनै-

वेद्यं दत्त्वा ।

भो भो मिक्रते लया स्वस्यां दिशि विघ्नप्रशान्तये ।

सावधानेन यागान्तं यावत्सेव्यं गुहाजया ॥

इति विज्ञाप्य । पश्चिमद्वारस्योत्तरे द्वितीयकलशो ओं हां
वरुणसनाय नमः। वरुणभूतये नमः॥

नागपाशधरं हृष्टं मुक्तो घयुतिविग्रहम् ।

शशाङ्कधवलं द्यायेद्वरुणं मकरासनम् ॥

ओं हां वरुणाय नमः। इत्यावहु नादि गन्ध पुष्प धूपदीपनैवे-
द्यं दत्त्वा ॥

भो भो वरुणलया स्वस्यां दिशि विघ्नप्रशान्तये ।

सावधानेन यागान्तं यावत्सेव्यं गुहाजया ॥

इति विज्ञाप्य । पश्चिमद्वारस्योत्तरे चतुष्कलशो ओं हां वाय्वा-
सनाय नमः। वायुभूतये नमः॥

आपीनं हृरितच्छायं विलोलध्वजधारिणम् ।

प्राणभूतं च भूतानां हृरिणस्थं समीरणम् ॥

ओं हां वाय्वेनमः। इत्यावहु नादि गन्ध पुष्प धूपदीपनैवेद्यं

दत्त्वा — भो भो वायो लया स्वस्यां दिशि विघ्नप्रशान्तये ।

सावधानेन यागान्तं यावत्सेव्यं गुहाजया ॥

इति विज्ञाप्य । उत्तरद्वारस्य पूर्वे द्वितीयकलशो ओं हां कुबेरा-

सनाय नमः। कुबेर मूर्तये नमः॥

446 कुबेर मनुजासीनं सर्वं रवङ् विग्रहम्।

स्वर्णच्छायं गदाहस्तं उत्तराशापति स्मरेत्॥

ओं हां कुबेराय नमः। इत्यावाहनादि गन्धपुष्पधूपदीप-

नैवेद्यं दत्त्वा ॥

भोभो कुबेर लया स्वस्यां दिशि विघ्नप्रशान्तये ।

सावधानेन यागान्तं यावत्सेवयं शुहाज्ञया ॥

इति विज्ञाप्य । उत्तरद्वारस्य पूर्वे चतुष्कलशे ओं हां ईशा-

नासनाय नमः। ईशानमूर्तये नमः॥

ईशानं वृषभासूर्यं त्रिशूलं व्यालधारिणम्।

शरन्द्रवदाकारं चन्द्रमौलिं त्रिलोचनम्॥

ओं हां ईशानाय नमः। इत्यावाहनादि गन्धपुष्पधूपदीपनैवे-

द्यं दत्त्वा ॥

भोभो ईशान लया स्वस्यां दिशि विघ्नप्रशान्तये ।

सावधानेन यागान्तं यावत्सेवयं शुहाज्ञया ॥

इति विज्ञाप्य । तद्विष्णकुम्भे ओं हां ब्रह्मासनाय नमः। ब्रह्म-

मूर्तये नमः।

किं चीतं चतुर्बोधुं ब्रह्मणं चतुराननम्।

हं सत्यानं च निभाणं दण्डाथस्तुक्षमण्डलुम्॥

ओं हां ब्रह्मणे नमः। इत्यावाहनादि गन्धपुष्पधूपदीपनैवेद्यं

दत्ता । भो भो ब्रह्मन् खया स्वस्यां दिशि विघ्नप्रशान्तये ।

सावधानेन यागान्तं यावत्सेव्यं गुहाजया ॥

45 a इति विज्ञाप्य । नैकतिपूर्वकुम्भे ओं हूं विष्णवासनाय नमः ।

विष्णुमूर्तये नमः ॥

विष्णुष्पतुर्भुजे मौलिं शं रवचक्रगदाङ्गधृक् ।

नीलाम्बुदप्रतीकाशो गङ्गासनस्थितः ॥

ओं हूं विष्णवे नमः । इत्यावाहुनादि-गन्धपुष्प धूपदीपनै-

वेद्यं दत्ता ॥

भो भो विष्णो तया स्वस्यां दिशि विघ्नप्रशान्तये ।

सावधानेन यागान्तं यावत्सेव्यं गुहाजया ॥

इति विज्ञाप्य । ततः इन्द्रादिदिक्षु दशायुधानि च पूजयेन् ।

ओं हूं वज्रासनाय नमः । वज्रमूर्तये नमः ॥

वज्रं तु सुरं स्थूलं दृढं कर्कशविश्वहम् ।

बलिनं वज्रमूर्धानं दीप्तं प्राक् पञ्चमावृतम् ॥

ओं हूं वज्राय हुं फट् नमः । आग्नेय्यां ओं हूं शक्त्यासनाय

नमः । इक्किं मूर्तये नमः ॥

शक्तिं च योषिदाकारां आग्नेय्यां दिशि लोहिताम् ।

बिभ्राणां शिरसा शक्तिं त्रिकोणस्थामुपाश्रये ॥

ओं हूं शक्तये हुं फट् नमः । याम्ये ओं हूं दण्डासनाय नमः ।

दण्डमूर्तये नमः ॥

दण्डं च दक्षिणे भागे कृष्णं पुरुषविग्रहम्।

दण्डाकारं शिरोयुक्तं वन्दे लोहितलोचनम्॥

ओं हूं दण्डाय हुं फट् नमः। नैक्रते ओं हूं खड़ासनाय नमः।

खड़ामूर्तये नमः॥

नैक्रत्यां पुरुषाकारं खड़ुं इयामनि भावितम्।

खड़ालकृतमूर्धीनं कुदं कूरहरं भजे ॥

456 ओं हूं खड़ाय हुं फट् नमः। पश्चिमे ओं हूं पाशासनाय नमः।

पाशमूर्तये नमः॥

नाम्यधो भुजगाकारं तदूर्ध्वं पुरुषाकृतिम्।

पाशं सपृफणोपेतं मूर्धीनं पश्चिमं भजे ॥

ओं हूं पाशाय हुं फट् नमः। वायव्यां ओं हूं अङ्कुशासनाय

नमः। अङ्कुशमूर्तये नमः।

पीताभं पुरुषाकारं व्याघ्रतास्यं महाभुजम्।

प्रपद्ये वायुदिग्भागे ध्वजमूर्धि ध्वजान्वितम्॥

ओं हूं अङ्कुशाय हुं फट् नमः। उत्तरे ओं हूं गदासनाय न-

मः। गदामूर्तये नमः॥

कन्यास्त्रपां गदां पीतां आपीनजघनस्थलाम्।

गदाकारशिरोयुक्तां उत्तरस्यां नतोऽस्मयहम्॥

ओं हूं गदायै हुं फट् नमः। ईशाने ओं हूं त्रिरूपासनाय

नमः। त्रिरूपमूर्तये नमः॥

त्रिशूलं पुरुषाकारं दिव्यं इयामकलेबरम्।

त्रिशूलं शिरसा शश्वत्तोऽस्मीशानीदग्गतम् ॥

ओं हां त्रिशूलाय हुं फट् नमः॥ तद्विजिणे ओं हां पञ्चासना-
य नमः॥ पञ्चमूर्तये नमः॥

शंतवा भं पद्मकोशाढ्यं मूर्धानं सुरभाकृतिम्।

नौमि दिंयं विरिज्यास्त्रं इक्कुभं शुभलोचनम् ॥

ॐ हूं पञ्चाय हुं फट्‌नमः॥ नैकते ॐ हूं चक्रासनाय नमः॥

चक्रमृतये नमः ॥

चक्रं शतारं चक्राङ्गं मूर्धानं पुरुषाकृतिम् ।

इयामेदेहं मुकुन्दारात्रं सेवे नैकतिकोणके ॥

46 a ओं हां चक्राय नमः । इत्यभ्यर्च्छ । पाद्यादिगन्धपुष्पधूपदी ॥

पर्नैवेद्यं इत्वा । ततोऽस्त्रबधीनो गुरुरादाय स्कन्दकुम्भं क्षिः-

व्येण वाहुयित्वा । कुम्भाग्रकामिनी वर्धनी नालोऽग्रताविच्छि-

ब्रजलधारां पदे पदे प्रपादयन् । औं ज्वीं वज्ञाय हुं फट-

नमः इति मूलेन ईशा नादी इनान्तं भासयिला प्रदक्षिणं

त्रावयेत् ।

लोकपाला भवद्विस्तु अस्ति द्वृप्रशान्तये ।

गुहा तथात्र स्थातन्यं तावद्यज्ञं समाप्यते ॥

इट्टं विज्ञाप्य । स्वस्थाने कुम्भं वर्धनीं च संस्थाप्य स्थि-

रासनं सम्पूजयेत् । यागे श्वरकुम्भस्याधः ओं हां आधार-

शक्तिकमलासनाय नमः। अनन्तासनाय नमः। सिंहास्-

नाय नमः। ओगा सनाय नमः। पञ्चासनाय नमः। विमला-

सनाय नमः। ओं हौं स्कन्दासनाय नमः। ओं हौं स्कन्द-

मूर्तये नमः। दण्डभड़ि मुण्डभड़ी विन्यस्य ६ यानम्—

वज्रं त्रिशक्तिं संयुक्तं मूर्धनं पुरुषाकृतिम्।

स्कन्दस्य वास्तुते तु स्थितं शत्रुविर्दिनम्॥

इति ध्यात्वा। ओं हौं विद्यादेहाय नमः। ओं सौं नेत्रेभ्यो

नमः। इति विद्यादेहूं नेत्रं विन्यस्य। पञ्चात्पुष्पाङ्गलिं

दत्त्वा। ओं हुं हौं सौं वज्राय हुं फट् नमः। इति मूलेन

पुष्पाङ्गलिं कुम्भमूर्धि विन्यस्य। ओं सां जगद्गुवहृद-

याय नमः। आवाहितो भव। ओं सौं वचद्गुवशिरसे स्वा-

46६ हा। स्थापितो भव। ओं सुं विष्वभुवशित्वाय वौषट् सन्ति-

धी भव। ओं सौं रुद्रभुवकवचाय हुं फट् सन्तिरुद्रो भव।

ओं सौं ब्रह्मभुवनेत्रत्रयाय वौषट् इति अवकुष्ठनम्। ओं

सः भूर्भुव अस्त्राय फट्। इति धेनुमुद्रां महामुद्रां दर्शयि-

त्वा। स्वागतार्थं दत्त्वा। हृदयादिकरान्तस्थानेषु हृदयाद्-

दुनि विन्यस्य। पादादि गन्ध पुष्प धूपदीपनैवेदं दत्त्वा।

तत्तो वर्धन्यां ओं हौं शक्तयास्यनाय नमः। शक्तिमूर्तये नमः।

शक्तिं च योषिदकारं रक्तवर्णं महाबलाम्।

त्रिशूलाकृतिसंयुक्तां शक्तिं शत्रुविर्दिनीम्॥

इति ध्यावा ओं हूं शक्तये हुं फट् नमः। इति मूलेनावात् । स्था-
पनादि कृत्वा । गन्धपुष्पधूपदीपनैवेद्यं दत्त्वा । ओं हूं बज्जाय
नमः। शक्तये नमः। ३ साक्षात् भागान्तं यावत् स्थेयं गु-
हाजया । इति विज्ञाप्य मूलमन्त्रमष्टोत्तरशास्त्रं जप्त्वा । कुम्भे
निवेद्य ।

सथा प्रवर्त्तितच्छायां यज्वना भवतः कर्तुः ।

रक्षणीयं त्वयैव है समाप्य यावदस्य है ॥

इति यज्ञरक्षा दूरमा वेद्य । तत्पात्रं निश्चलं संस्थाप्य पञ्चा-
कुत्तरद्वारपश्चिमे तृतीयकलशे ओं हूं विनायकासनाय
नमः। विनायकमूर्तये नमः॥

त्रिणोत्रो वासनाकारो गजबक्षो महोदरः ।

पाइगाङ्कुरौ स्वदन्तं च पक्वमाशफलं वहन् ॥

इष्टां वासकराम्यां च रक्ताङ्गो विघ्ननायकः ।

ओं हूं विनायकाय नमः। मूलेनावात् । पादादिगन्धपुष्प-

47 a धूपदीपनैवेद्यं दत्त्वा ॥

यत्सुरेशोऽध्वरोऽस्माभिः पश्चनुगृहेतवे ।

प्रवर्त्तिः प्रथात्वन्तमविघ्नं तव सन्तिधौ ॥

इति विज्ञाप्य । उत्तरद्वारस्य पूर्वे तृतीयकलशे —

सदाशिवमन्तन्तं च श्रीकण्ठं पुनरम्बिकाम् ।

गुहं विष्णुं च पातारं शुखन् सप्त समाश्रये ॥

ओं हूं सप्तगुरुभ्यो नमः। इत्यावाहुनादि कृत्वा पाचादि ।

गन्धपुष्पधूपदीपनैवेद्यं दत्त्वा ।

देव देव जगन्नाथ जगदानन्दकारण ।

गुहाध्वरः प्रवृत्तोऽयं अनुज्ञां कुरुते नमः॥

इति सप्त गुरुनिशाष्ट्य ॥

॥ इति मण्टपपूजाविधिस्समाप्तः॥

३५७ ६

द्वितीयादिनकुम्भपूजा ।

कुम्भपूजां कुर्यात्। बेदिकाया दक्षिण भागे उत्तराभिमुख-

मुपविश्य । उत्तर्यजलेन प्रोक्ष्य । तस्मात् सृज्य कु-

म्भस्याधः ओं हूं उग्धारशक्तये नमः। तदुपरि वृत्ताकारं

श्वेतमनन्तासनं सञ्चिन्त्य । पूर्वाद्यष्टिदिक्षु ओं हूं अनन्ता-

यनमः। वासुक्यै नमः। तदेकाय नमः। कार्केटकाय नमः।

पश्चाय नमः। महापश्चाय नमः। शंखपालाय नमः। गुलिकाय

नमः। तन्मध्ये ओं हूं अनन्तासनाय नमः। इत्यनन्तासनं

तदुपरि सिंहासनं चतुरश्च रक्तवर्णं विचिन्त्य । तदग्रेया-

दिकोणेषु ओं हूं धर्माय नमः। ज्ञानाय नमः। वैराग्याय नमः।

तेष्वर्योय नमः। पूर्वादिदिक्षु अधर्माय नमः। अज्ञानाय नमः।

उत्तरेष्वराग्याय नमः। अनैश्वर्योय नमः। दक्षिणोत्तरमध्येषु

राजसाय नमः। तामसाय नमः। सात्त्विकाय नमः। चीडोर्ध्वे -

मेरवलाधो भागे शयनीयतयाधच्छदने वैक्रते अधच्छद-

नाय नमः। तदुर्ध्वच्छदने इवाने उर्ध्वच्छदनाय नमः। मध्ये
ओं हां सिंहासनाय नमः। तदुपरि योगासनं षड्कोणं पीत-

बर्णं विचिन्त्य। आग्नेयादिकोणेषु ओं हां कृतयुगाय नमः।

त्रेतायुगाय नमः। द्वापरयुगाय नमः। कलियुगाय नमः। पूर्वा-

दिषु अव्यक्ताय नमः। नियतये नमः। कलाय नमः। कालाय

नमः। तन्मध्ये केशवाय नमः। ओं हां योगासनाय नमः।

५ 48 a तदुपरि पञ्चासनं वृत्ताकारं रक्तबर्णं विचिन्त्य। तन्मध्ये
ओं हां कन्ताय नमः। बीजाय नमः। अङ्गुराय नमः। नालाय
नमः। दलेभ्यो नमः। केसरेभ्यो नमः। कर्णिकाय नमः। बीजे-

भ्यो नमः। पञ्चासनाय नमः। ततः पूर्वीष्टीशान्तकेसरेषु ओं
हां शकुन्यै नमः। रेवत्यै नमः। पूत्रायै नमः। महापूत्रायै नमः।

निशीथिन्यै नमः। मालिन्यै नमः। शीतलायै नमः। भूत्यै न-
मः। कर्णिकामध्ये विश्वतोमुरव्यै नमः। दलाग्रवृत्ते ओं हां

सूर्यमण्डलाय नमः। सूर्यमण्डलाधिपतये ब्रह्मणे नमः। केस-

राग्रवृत्ते ओं हां सोममण्डलाय नमः। सोममण्डलाधिपतये

विष्णवे नमः। कर्णिकाग्रवृत्ते ओं हां वर्णमण्डलाय नमः।

वाहृमण्डलाधिपतये रुद्राय नमः। कर्णिकामध्ये ओं हां

शक्तिमण्डलाय नमः। शक्तिमण्डलाधिपतये स्कन्दाय नमः।

इति त्तम्बूज्य। तदुपरि विमलासनं षड्कोणं व्याघ्रचर्मे।

स्वप्न विचिन्तयः ॐ हां विमलासनाय नमः। तदुपरि ॐ हां

स्कन्दसनाय नमः। ॐ हां हं हां स्कन्दमूर्तये नमः इति मूर्तिं
दण्डाकारं रक्तवर्णं विभाव्य । पञ्चादण्डभाड्डिन्यासं कुर्यात्।

ओं सों ईशानमूर्धीय जगद्गुवाय नमः इति शिरसि । ॐ सैं

486 ॐ न वक्त्राय वचद्गुवाय नमः। वक्त्रे ओं शुं अघोरहृदया-

य विश्वभुवाय नमः। हृदये ओं स्त्रे वामदेवगुत्याय रुद्र-

भुवाय नमः। द्ये ओं सं सद्योजातपादाय ब्रह्मक्षेत्रभुवाय

नमः। पादे ओं सौं आप्यभुवाय भुवद्गुवसर्वाङ्गाय नमः। इति

सर्वाङ्गे विन्यस्य । ततो मुण्डभाड्डिन्यासं कुर्यात्। ओं सों ई-

शाय जगद्गुवमूर्धी नमः इति ईशानमूर्धी । ओं सैं कामदेवं

शुं रुद्रभुवमूर्धी नमः इति पूर्वमूर्धी । ओं सुं अघोरहृदय

विश्वभुवमूर्धी नमः इति दक्षिणमूर्धी । ओं स्त्रे वामदेवाय

रुद्रभुवमूर्धी नमः इति उत्तरमूर्धी । ओं सं सद्योजाताय

ब्रह्मभुवमूर्धी नमः इति पश्चिममूर्धी । ओं सौं आप्यभुवाय

भुवद्गुवमूर्धी नमः इति नैऋतमूर्धी न्यसेत्। कलाभाड्डि-

न्यासं कुर्यात्। ओं हौं शान्त्यतीतकलायै नमः। इति शिरसि,

ओं हौं शान्तिकलायै नमः। इति वक्त्रे । ओं हुं विद्याकलायै

नमः। इति हृदये । ओं हौं प्रतिष्ठाकलायै नमः। इति शुद्धे ।

ओं हौं निवृत्तिकलायै नमः इति पादयोर्बिन्यस्य । पञ्चमृतत्व-

न्यासं कुर्यात्। ओं हं आकाशतत्त्वाय नमः। आकाशतत्त्वाधि-

४१८ पतये सदाशिवाय नमः। इति शिरसि । ओं च वायुतत्वाय नमः।

वायुतत्वाधिपतये महेश्वराय नमः। इति ब्रह्मे । ओं रं तेज-
स्तत्वाय नमः। तेजस्तत्वाधिपतये रुद्राय नम इति हृदये ।
ओं च अमृततत्वाय नमः। अमृततत्वाधिपतये विष्णवे नम
इति गुह्ये । ओं लं पृथिवीतत्वाय नमः। पृथिवीतत्वाधिप-
तये ब्रह्मणे नम इति पादयोर्विन्यस्य । श्रीतत्वन्यासं कुर्यात् ।
ओं हुं शिवतत्वाय नमः। शिवतत्वाधिपतये रुद्राय नम इति
मुखमण्डले । ओं हिं विद्यातत्वाय नमः। विद्यातत्वाधिपतये
विष्णवे इतम इति हृदये । ओं हुं आमृततत्वाय नमः। आत्म-
तत्वाधिपतये ब्रह्मणे नम इति पादयोर्विन्यस्य । पश्चान्मातृ-
कान्यासं कुर्यात् । ओं अं नमशिरसि । आं नमः मुखमण्डले ।
इं नमः दक्षनेत्रे । इं नमः वामनेत्रे । उं नमः दक्षकर्णे । ऊं नमः
वामकर्णे । कं नमः दक्षिणगण्डे । कं नमः वामगण्डे । लं नमः
ऊर्ध्वनासिकायाम् । लं नमः वामनासिकायाम् । औं नमः ऊ-
ध्रीष्टे । ऐं नमः अधरोष्टे । ओं नमः ऊर्ध्वदन्ते । ओं नमः अ-
धोदन्ते । अं नमः जिह्वायाम् । अः नमः तालुरन्धे । इति वि-
न्यस्य । कं नमः दक्षिणबाहुशिखरे । खं नमः दक्षहस्ताङ्गुलिमूले । उं-
गं नमः दक्षिणमणिबन्धे । घं नमः दक्षहस्ताङ्गुलिमूले । ऊं-
नमः दक्षहस्ताङ्गुलिमूले । ऊं नमः वाम शिखरे ।

४१९ ऊं नमः वामकोपरे । ऊं नमः वाममणिबन्धे । इं नमः वाम-

हस्ताङ्गुलिमूले । अं नमः वास्तवाङ्गुल्यग्रे । अं नमः दक्षि-
 णोहमूले । अं नमः दक्षिणजानुनि । अं नमः दक्षिणगुल्फे ।
 अं नमः दक्षपादाङ्गुलिमूले । अं नमः दक्षपादाङ्गुल्यग्रे । अं नमः
 वासोरमूले । अं नमः वासजानुनि । अं नमः वासगुल्फे । अं नमः
 वासपादाङ्गुलिमूले । अं नमः वासपादाङ्गुल्यग्रे । अं नमः द-
 क्षिणपार्श्वे । अं नमः वासपार्श्वे । अं नमः पृष्ठे । अं नमः ना-
 भौ । अं नमः उदरे । अं नमः हृदये । अं नमः दक्षिणदर्मूले,
 अं नमः वासदर्मूले । अं नमः पिठरे । अं नमः दक्षिणकर्त्ते ।
 अं नमः वासकर्त्ते । अं नमः दक्षिणबाहौ । हं नमः वासबाहौ,
 अं नमः दक्षिणपादे । अं नमः वासपादे । अं नमः असेत् । स्कन्द-
 कलान्यासः । जगद्गुंबं जयायै नमः । इतीशानमूर्धि । बहु-
 तोबलायै नमः पूर्वमूर्धि । हुतं उन्नतायै नमः दक्षिणमूर्धि,
 वचद्गुंबं वासायै नमः उत्तरमूर्धि । नमस्तेऽस्तु नन्दिन्ये
 नमः अश्विनि विश्वभुवे विजयायै नमः वैक्रतमूर्धि ।
 अश्विनि विश्वभुवे विजयायै नमः वैक्रतमूर्धि । इशा-
 नवक्रे । सेनानीसेनायै नमः पूर्ववक्रे । मधुरप्रियायै न-
 मः दक्षिणवक्रे । षडानन्दमङ्गानि शान्त्यै नमः उत्तरवक्रे ।
 सज्जायास नमस्तेऽस्तु स्त्रै नमः पश्चिमवक्रे । सुरवं व-
 हिस्त्रैमायै नमः वैक्रतवक्रे । सुब्रह्मण्यसुमत्यै नमः
 हृदये । वृहस्पतये सुखाय प्रज्ञायै नमः गत्रे । अस्य पञ्च-
 योनेः असृतायै नमः दक्षिणबाहौ । यस्याज्ञया यशस्विन्यै

नमः वामबा हौं। वहने वहन्तु वरिष्ठायै नमः नाभौं। सुब्र-

लण्यसुप्रतिष्ठायै नमः कुशौं। रुद्रभुवे रुचये नमः। पृष्ठे,

श्रस्त्रभुवे ब्रह्मण्यै नमः उरसि। भुवद्गुवे भृत्यै नमः गुद्यों।

मातृताय मात्यै नमः शिश्मे। जगद्गुवं श्रीवायै नमः दक्षिणो-

रौं। सुब्रलण्यशुद्धायै नमः वासोरौं। कृत्तिकासुतकृपायै

नमः दक्षिणजानुनि। षष्ठिकासत्वरायै नमः वामजानुनि।

जगद्गुवं जगत्यै नमः वक्षस्त्रवेद्यक्षिणजंघायाम्। वचद्गुवं

वरदायै नमः वामजंघायाम्। स्कन्दविशारिवेने कामदायै

नमः दक्षिणपादे। हृष्टयस्ताय धारिष्यै नमः वामपादे।

षष्ठमुखद्यामायै नमः उरसि विन्यस्य। पञ्चान्त् —

षड्दरन्यासः:

अस्य श्री सुब्रलण्यमहामन्त्रस्य काइयप्रकृष्टिः गायत्री

चन्दः। श्री षष्ठमुखो देवता। हौं बीजं हौं शक्तिः श्रीं कीलकं

श्री सुब्रलण्यप्रसादस्तिद्यर्थं जपे विनियोगः। सामित्या-

दि कराङ्गन्यासः। ध्यानम् —

५०६ सिन्दुरारुणमिन्दुकान्तिवदनं केषुरहारादिभि-

त्तिव्यै रामरणे विभूषिततत्तुं स्वर्गस्य सौरव्यं . . . .

भयशक्तिकु . . . . रक्ताङ्गरागान्वितं

सुब्रलण्यमुपास्महे प्रणमतां भीतिप्रणाशो ध्यमास्"

पञ्चोपचारः। न्यासक्रमः।

ओं सौं शं नमः इति शिरसि । ओं सौं रं नमः इति दक्षिण
 नेत्रे । ओं सौं वं नमः बामनेत्रे । ओं सौं णं नमः दक्षिणनासि
 कायाम् । ओं सौं भं नमः बामनासिकायाम् । ओं सौं वं नमः
 इति शिरसि विन्यस्य । इति प्रथमम् । ओं सौं शं नमः द-
 क्षिणबाहुशिरवेरे । ओं सौं दं नमः दक्षिणकोर्चिरे । ओं सौं वं
 नमः दक्षिणमणिबन्धे । ओं सौं णं नमः दक्षिणहस्ताङ्गु-
 लिमूले । ओं सौं भं नमः दक्षिणहस्ताङ्गुलिमध्ये । ओं सौं
 वं नमः । दक्षिणहस्ताङ्गुल्यग्ने विन्यस्य ॥ इति द्वितीयम् ॥
 ओं सौं शं नमः बाम बाहुशिरवेरे । ओं सौं रं नमः बामकोर्च-
 िरे । ओं सौं वं नमः बाम मणिबन्धे । ओं सौं णं नमः बाम ह-
 स्ताङ्गुलिमूले । ओं सौं भं नमः बाम हस्ताङ्गुलिमध्ये । ओं
 सौं वं नमः बाम हस्ताङ्गुल्यग्ने विन्यस्य । इति तृतीयम् ॥
 ओं सौं शं नमः दक्षिणोरुमूले । ओं सौं रं नमः दक्षिणजा-
 नुनि । ओं सौं वं नमः दक्षिणस्फिचि । ओं सौं णं नमः द-
 क्षिणपादाङ्गुलिमूले । ओं सौं भं नमः दक्षिणपादाङ्गुलि-
 मध्ये । ओं सौं वं नमः दक्षिणपादाङ्गुल्यग्ने विन्यस्य ।
 इति तुरीयम् ॥ ओं सौं शं नमः बामोरुमूले । ओं सौं रं
 नमः बामजानुनि । ओं सौं वं नमः बामस्फिचि । ओं सौं णं
 नमः बामपादाङ्गुलिमूले । ओं सौं भं नमः बामपादाङ्गुलि-
 मध्ये । ओं सौं वं नमः बामपादाङ्गुल्यग्ने विन्यस्य । इति

पञ्चमम् । ओं शं नमः हृदये । ओं सौं र नमः दक्षिणम्-

श्वे । ओं सौं व नमः वामपाश्वे । ओं सौं ण नमः नाभौ ।
ओं सौं भ नमः षष्ठे । ओं सौं व नमः इति लिङ्गे विन्यस्य
इति षष्ठम् ॥ इति षट्क्रिंशत्त्वानेषु विन्यसेत् ॥

ध्यानम् — विदुप्रभमेकमुखं विभुं

वञ्जशक्तिवरदा भयपाणिनम् ।

देवलोकरिपुघ्नमविघ्नदं

नौमि रुद्रभवं शिरिवाहनम् ॥

इति ध्यात्वा । पुष्पाञ्जलिं ब्रह्मरन्धान्तं नीत्वा । ओं सौं सं
विद्यादेहाय नमः इति पुष्पाञ्जलिगतं विभाव्य । कुम्भे
विन्यस्य । षष्ठमुखनेत्रेषु ओं सौं नेत्रेष्यो नमः इति नेत्र-
मुद्गां प्रदर्शय ॥ — आवाहनम् —

पश्चाद्रेचकया पुष्पैरञ्जलिभाषुर्ये हृष्टप्रदेशे निधाय ।
पूरकं विभाव्य । कुम्भकं विसृज्य । हौं कारं हृदयादिक-

ण्ठात्तयाष्टं रसकलां उकारेण संयोज्य । हौं कारं उकारौ

५। ६ कण्ठादितात्तु रन्धान्तं . . . . विषकलां मकारेण सं-

योज्य । हौं कारन्योपरि भूमध्यगतीविन्दुकलया विन्दु-
कलां तदुपरि ललाटगतार्थचन्द्रकलया अर्थचन्द्र-
कलां तदुपरि गतनिरोधिकलां निरोधिकलान्तमूर्धे-

गतनादेन नादं च तदुपरि ब्रह्मरन्धान्तव्याष्टानादानेन

संयोज्य । ब्रह्मरन्धान्तदुपरि शक्तिसेकाङ्गलव्याप्तां तदुपरि
 व्यापिति च्यडुङ्गलव्याप्तां तदुपरि व्योमस्तूप अनन्त अना.
 अ अना श्रुतान्तदुपरि समना चनुरडुङ्गलव्याप्तां तदुपरि
 उन्मनामौषि चनुरडुङ्गलव्याप्तां सञ्चिन्त्य । प्रासादान्ते द्वा-
 दशान्तोपरि षडक्षरेण वाच्यवाचकभावादीभिन्नं श्रीसुब्र-
 ल्लण्डं सञ्चिन्त्य । पुष्पाङ्गलिं द्वादशान्तपर्यन्तं नीत्वा ।
 सृष्टिमार्गेण भूमध्यान्तमवरोच्य रुफुरत्तारकाकारं स्कन्द-
 रेचकभावनया हृदयस्थितिपुष्पाङ्गलिगतं विभाव्य ।
 अयं कुमारो जरां जयत् दीर्घमायुः यस्मै लं स्तनपृष्ठ्या-
 यार्थुर्कर्त्त्वं यशो बलम् । इति मन्त्रमुच्चार्य । मूलमन्त्रं
 दशावारं जप्त्वा । तन्मन्त्रेण पुष्पाङ्गलिं कुम्भमूर्धि वि-
 न्यस्य । कुम्भे आवाहिन्या ऊर्ध्वहस्तेन जगद्गुवहृदये-
 नावाह्य । अधोमुखहस्तेन चन्द्रगुवशिरसे नास्त्वौ पिन्या
 52 a संस्थाप्य । विश्वभुवशिरोर्ध्वोऽग्निं षुष्ठिभ्यां सञ्चिन्धान्या
 सञ्चिधीकृत्य । रुद्रभुवकवचाङ्गुष्ठं गर्भं षुष्ठिरूपिण्या
 निष्ठया सञ्चिन्धय ब्रह्मभुवनेनेणावकुण्ठय ओं भुवान्त्रेण
 धेनुष्ठिरूपामृतीकृत्य । स्वागतं ते सुब्रह्मण्येति विज्ञाप्य
 वत्स स्वागतमिति देवोक्तं विभाव्य ।

‘स्वामिन् सर्वेजगन्नाथ यावत्पूजावसानकम्’

तावत्स्वीतिभावेन कुम्भेऽस्मिन् सञ्चिधीभव ॥’

इति विज्ञाप्य । स्वागतार्थ्यं दत्त्वा । हुदयादि करान्तस्था-

नेषु जगद्गुव हुदयादि विन्यस्य । ओं भूर्भुवास्त्रेण संर-

थ्य । रुद्रभुवकवचेनावकुष्ठय । मूलेन धेनुमुद्रां महा-

मुद्रां दत्त्वा । ओं सां सुब्रह्मण्याय नमः । इति पादयोः पाद्यं

ओं सां सुब्रह्मण्याय स्वाहा इति षड्वक्षेष्वाच्यमन्तम् । ओं

सां सुब्रह्मण्याय स्वाहा इति शिरण्यक्षेष्योऽकृर्थ्यं दत्त्वा ।

स्नानाद्युपचारान्दत्त्वा । गन्धं समर्प्य कुङ्कमादनजान्यमर्प्य

अष्टु पुष्ट्यैर्ग्न्यर्थ्ये । ओं हूं ज्ञानशक्तिधराय नमः । स्कन्दा-

य नमः । देवसेनापतये नमः । सुब्रह्मण्याय नमः । गजा-

लदाय नमः । शरकाननसम्भवाय नमः । कार्तिकेयाय

नमः । कुमाराय नमः । षण्मुखाय नमः । तारकान्तकाय नमः,

सेनान्येनमः । ब्रह्मचारिणे नमः । वल्लीकल्याणसुन्दराय न-

मः । बालाय नमः । क्रोञ्चभेदकाय नमः । शिरिवाहुनाय न-

मः इति षोडशानाममध्यर्थ्ये । भूपदीपं दत्त्वा । नालिकेर-

५२६ कदलीफलगुलताम्बूलं निवेद्य । ततो दधिषणवर्धन्यां ओं

हीं वल्ल्यासनाय नमः । ओं हीं वल्लीमूर्तये नमः । इत्यास-

नमूर्तिं विन्यस्य । ध्यानम् —

श्यामामुत्पलधारिणीं मणिलसत्ताटङ्ककणीञ्जवलां

सन्धेलम्बकरां किरीटमकुटां कुम्भस्तनीकञ्चुकाम् ।

अन्योन्वीक्षणसंयुतां शरवणोद्गुतस्य सन्धेस्थितां

मुक्तामाल्यधरां प्रसन्नवदनां वल्लीश्वरीं भावये ॥

इति ध्यात्वा । ओं हैं वल्ली नमः इति मूलेनावाण्य स्थाप-

नादि कृत्वा । चाचार्दि गन्धपुष्पधूपदीपनैवेद्यं दत्त्वा । उत्तर-

वर्धनीं ओं श्रीं देवगजासनाय नमः । ओं श्रीं देवगजमूर्ति-

ये नमः । ध्यानम् —

पीतामुत्पलधारिणीं शशीमुखीं दिव्याम्बरालङ्कृतां

पीतालङ्कृतां करण्डमकुटां सेनानिगमे स्थिताम् ।

वामे लम्बकरां महेन्द्रतनयां मन्दारमालाधरां

देवैर्चितपादुकां शशीयुतां देवीं त्रिभुवीं भजे ॥

इति ध्यात्वा । ओं श्रीं देवगजायै नमः । इति मूलेनावाण्य ।

स्थापनादि कृत्वा । चाचार्दि गन्धपुष्पधूपदीपनैवेद्यं दत्त्वा ।

प्रार्थ्य ॥

शान्त्यतीतकलामूर्धो शान्तिवक्त्रसरोरुहाम् ।

विद्याविततवशेजां प्रतिष्ठां गुह्यमण्डले ॥

निवृत्तिं जानुजंघात्तिं मूर्धादि क्रमशः कलाः ।

वर्णत्वङ्मन्त्रस्थिरिरां पदमाससिराचिताम् ॥

तत्त्वास्थिमञ्जाइकूदिध्यानं सद्गोगमोक्षादम् ।

शिवान्ततत्त्वगभाद्वृशापिनं सर्वेदा गुह्यम् ॥

53 a इति ध्यात्वा । चश्चाद्गोगाङ्गं पूजयेत् । तथाथा — तस्य शिर-

ष्वद्वेष्य ईशानमादाय ॥

स्फीटिका भं जगद्वेतु त्रिषेत्रं चन्द्रशेषवरम् ।

सौ म्यं प्रसन्नमीशानं त्रिशूलाभयपाणिनम् ॥

इति ध्यात्वा । ओं स्तं इशानाय जगद्गुबमूर्धे नमः इतीशा-

नदले १२४८ । वक्षषद्वेष्यो वक्षमादाय ॥

षीतास्वरोपवीतं च नरं कनकसत्त्वभम् ।

मातुलुङ्गाद्य रक्तं च दधानं चन्द्रमौलिनम् ॥

इति ध्यात्वा । ओं स्तं तत्पुरुषाय वचद्गुबवक्षाय नमः इति पूर्वे-

दले सम्पूज्य । हृत्प्रदेशादघोरमादाय —

खद्वाङ्गरेष्टं च कपालपादां बामे दधानं परदं त्रिशूलम् ।

खड्डं च दण्डं विकृतं च भीमं ध्यायेदघोरं भुजगादिभूषम् ॥

इति ध्यात्वा । ओं स्तु अघोराय विश्वभुव हृदयाय नमः । इति

दक्षिणदले सम्पूज्य । बामं गुह्यमण्डलादाय —

बामं रक्तं सुरक्ताभं मात्यवस्त्रोपवीतिनम् ।

कुम्भनासारुणोष्ठीषं खड्डरेष्टकपाणिनम् ॥

इति ध्यात्वा । ओं स्तं वामदेवाय रुद्रभुवगुह्याय नमः इत्यु-

तरदले सम्पूज्य ॥ पादाद्यङ्गान् सद्योजातमादाय —

सुतसुग्गजवस्त्राहयं बालाकारं त्रिलोचनम् ।

सद्योजातं शशिभृतं वरदाभयपाणिनम् ॥

इति ध्यात्वा । ओं सं सद्योजाताय ब्रह्मभुवमूर्तये नमः इति

पश्चिमदले १२४८ ॥ सर्वाङ्गमाप्यभुवमादाय —

५३८

आप्यं च श्वेतवर्णोदयं सर्वलोकोपकारकम् ।

स्थित्वा उद्गत्य मकुटं गङ्गायां प्रणमास्यहम् ॥

इति ध्यात्वा ओं सौं आप्यभुवाय भुवद्गुवसर्वाङ्गाय नमः ।

इति नैऋतदले सम्पूज्य । सर्वज्ञात बीजेभ्यो नेत्रमादाय ॥

चन्द्रकिवहि उपाणि अभयं वरदान्वितम् ।

पद्मस्थानोन्दुधरीणि नेत्राष्येकं विभावयेत् ॥

इति ध्यात्वा ओं सौं ब्रह्मभुवनेत्रेभ्यो नमः इतीशानस्योत्तर-

भागे सम्पूज्य ॥ सद्ग्रावात्मकं हृदयं हृदयमादाय —

हृदयं चन्द्रसङ्काशां वराभयकरान्वितम् ।

पद्मासनं सोमधरं गुहस्याभिमुखं भजे ॥

ओं सां जगद्गुवहृदयाय नमः इत्याग्रेयदले ॥

— सर्वे शुहृत्वलक्षणम् —

शिरशिरोदशादादाय ॥

शिरश्वामीकरप्रश्यं अभयं वरदं दधन् ।

पद्मासनं चन्द्रचूडं गुहस्याभिमुखं भजे ॥

इति ध्यात्वा ओं सिं बचद्गुवशिरसे नमः इतीशानदले नेत्र-

स्योत्तरे सम्पूज्य ॥ शिखशिरवयाहृत्य ॥

शिरां सिन्दुरवर्णोदयां अभयं विअतीश्वरम् ।

पद्मासनाभिन्दुधरां गुहस्याभिमुखं भजे ॥

इति ध्यात्वा ओं सूर्य विश्वभुवशिखाय नमः इति नैऋतदले ॥

परैरभेदं तेजोऽपं कवचं सर्वाङ्गादादय —

कवचं भृङ्गसङ्कारां वरदाभयपाणिनम् ।

पञ्चस्थं चन्द्रमकुण्डं गुहस्याभिमुखं भजे ॥

इति ध्यात्वा । ओं सैं ह्रष्टभुवकवचाय नमः । इति वायव्यदले

सम्पूज्य । प्रतापलप मस्तमस्त्रेष्य आहृत्य —

दंष्ट्रापि डळवर्णोदयं ज्वलत्केशभयानकम् ।

शक्तिशूलं दधद्वीमं अत्रं शत्रुविमर्दिनम् ॥

इति ध्यात्वा । ओं सः ओं भृङ्गभुव अस्त्राय नमः । इति पूर्वादि ।

५२ चतुर्दिलेषु सम्पूज्य । इति प्रथमावरणम् ॥

द्वितीयावरणम् — पूर्वोद्यष्टघटेषु पूर्वकुम्भे ओं हां जय-

न्तासनाय नमः । जयन्तमूर्तये नमः ॥

जयन्तारूपमेकवक्त्रं अञ्जलीकृतसंयुतम् ।

वज्रशक्तिधरं रक्तं गुहस्याभिमुखं भजे ॥

ओं हां जयन्ताय नमः । आवाहनादि धूपदीपतैबेदं दत्त्वा ।

आग्नेयकुम्भे ओं हां अग्निशिखासनाय नमः । अग्निशिख-

मूर्तये नमः ।

तेजोऽपमाग्निशिखं सर्वाभरणभूषितम् ।

वज्रशक्तिधरं चैव गुहस्याभिमुखं भजे ॥

ओं हां उग्निशिखाय नमः । आवाहनादि धूपदीपतैबेदं दत्त्वा ।

आम्बे ओं हां कृत्तिकापुजासनाय नमः । कृत्तिकापुत्रमूर्तये नमः ।

रक्षवर्णं त्रिगेत्रं च मुक्ताभरणभूषितम् ।

कृताञ्जलिपुरं इयामं गुहस्याभिमुखं भजे ॥

ओं हां कृत्तिकापुत्राय नमः । आवा हृनादि नैवेद्यान्तं दत्त्वा ॥

नैक्तत्त्वकुम्भे ओं हां भूतपत्यासनाय नमः । भूतपतिभूतिये

नमः ॥ भूतं सिन्दूरवर्णाद्यं प्रधानं च मुखस्य तु ।

वज्रशक्तिधरं देवं कृताञ्जलिपुठान्वितम् ॥

ओं हां भूतपतये नमः । इत्यावाहृनादि नैवेद्यान्तं दत्त्वा ।

पश्चिमकुम्भे ओं हां सेनाभृष्ट्यासनाय नमः । सेनाभृष्टिभूतिये

नमः ॥ देवसेनं चतुर्बोहुं श्वेतवर्णं कृताञ्जलिम् ।

वज्रशक्तिधरं चैव गुहस्याभिमुखं भजे ॥

ओं हां सेनान्ये नमः । आवा हृनादि नैवेद्यान्तं कृत्वा ॥

५६ वायुकुम्भे ओं हां गुहासनाय नमः । गुहमूर्तिये नमः ॥

तेजोस्पं गुहन्याद्यं मन्दहास्यं कृताञ्जलिम् ।

वज्रशक्तिधरं चैव गुहस्याभिमुखं भजे ॥

ओं हां शुहाय नमः । आवा हृनादि नैवेद्यान्तं दत्त्वा । उत्तर-

कुम्भे ओं हां हेमशूलासनाय नमः । हेमशूलमूर्तिये नमः ॥

हेमशूलं कृष्णवर्णं चतुर्हृस्तं कृताञ्जलिम् ।

रवद्वारेष्टकसंयुक्तं गुहस्याभिमुखं भजे ॥

ओं हां हेमशूलाय नमः । आवा हृनादि नैवेद्यान्तं कृत्वा । इशा-

नकुम्भे ओं हां विशालादगासनाय नमः । विशालादमूर्तिये नमः ॥

सुप्रलक्ष्म विशालाद्यं अज्जलीकृतसंयुतम्।

पीताम्बरधरं रक्तं गुहस्थाभिसुखं भजे ।

ओं हां विशालाद्याय नमः । आवाहनादि नैवेद्यान्तं दत्त्वा ॥

पश्चात्तीयावरणं पूजयेत् । तद्विश्वाततोषु दक्षिणे ज-

याय नमः । उत्तरे विजयाय नमः । पूर्वे गजेन्द्राय नमः ।

आग्नेयां सुदेहाय नमः । याम्ये सुमुखाय नमः । नैऋते देव-

सेनापतये नमः । पश्चिमे मयूराय नमः । वायो सुरेशाय नमः ।

उत्तरे सुमित्राय नमः । ईशाने क्षेत्रपालाय नमः ॥ ततः

55-a तुरीयावरणम् ॥ तद्विश्वात पूर्वायष्टदि शु इन्द्राय नमः ।

अग्नये नमः । यमाय नमः । नैऋतये नमः । वरुणाय नमः । वा-

यवे नमः । कुबेराय नमः । ईशानाय नमः ॥ तद्विश्विणे ब्रह्मणे

नमः । नैऋते विष्णवे नमः । तद्विश्वाते वज्रादिदशायुधं

सम्पूर्ण्य । पूर्वायष्टदि शु वज्राय नमः । शक्तये नमः । दण्डा-

य नमः । रवद्वाय नमः । पाशाय नमः । अङ्गशाय नमः । गदाये-

नमः । त्रिशूलाय नमः । पञ्चाय नमः । चक्राय नमः । इति स-

म्पूज्य । पाचादि धूपदीपनैवेद्यं दत्त्वा । अनन्तरं गुहाय

मूलेन पुष्पाङ्गालिं दत्त्वा । महामुद्रां दर्शयित्वा । जयन्तादी-

न्विना सर्वेषां गुहेन सार्धमत्यन्तमैक्यं विभावयेत् । प-

शात् प्राणप्रतिष्ठां कुर्यात् । अस्य श्री प्राणप्रतिष्ठामहा-

मन्त्रस्य रुद्रब्रह्मान्युत क्रिषिः । क्रियजुस्सामार्भवाणी

चन्द्रांसि । आरेक्षैतन्यरूपिणी परा प्राणशक्ति देवता ।

ओं बीजं ह्रीं शक्तिः क्रों कीलकम् । श्रीमत्सुब्रह्मण्डे^{ष्ट्ये} श्वरस्य
सशक्ति सपरिवारस्य प्राणकलाप्रसादसिद्धयर्थे जपे विनि.

थोगः । ह्रामिलादि कराङ्गन्यासः । ध्यानम् —

रक्ताम्भोधि स्थपोतो लूल दहन सरोजाधि रुद्रा कराङ्गैः

पादं कोदण्डमिश्र॒ इव मलिगुणमप्यद्वं पञ्चबाणान् ।

बिभ्राण स्तु कृपालं त्रिणयनीविलसत्पीनवक्षोरुहाद्या

देवी बालार्कवर्णा भवनु सुखकरी प्राणशक्ति : परानः ॥

५५६ इति ध्यात्वा । पञ्चोपचारान् कृत्वा । कुम्भमूर्धि स्पृष्ट्वा । ओं
ओं ह्रीं क्रों यरलवशषसहों हं सस्सोहुमोम् । श्रीसुब्रह्मण्डे-

श्वरस्य प्राणः इहुं प्राणः स्थिताः । ओं ह्रीं क्रों यरलवशष
सहों हं सस्सोहुमोम् । श्रीसुब्रह्मण्डे श्वरस्य जीव इहुं स्थि-
तः । ओं ह्रीं क्रों यरलवशषसहों हं सस्सोहुमोम् । श्रीसुब्र-

ह्रामिन्द्रियं जीवतत्वसर्वैन्द्रियाणि मनोबुद्धहङ्कारचित्तं

पृथिव्ये ऐजो वाद्याकाश शब्दस्पर्शी नपरसगन्ध शोत्रत्वक् ।

यस्तु ज्ञेहाद्याण वाक्पाणि पादपायूलपर्थजीव प्राण इहुं

आगत्य औस्मिन् कुम्भे श्रीसुब्रह्मण्डे श्वरस्य शक्ति सपरिवारं

सुखं चिरं तिष्ठन्तु स्वाहा । क्रों ह्रीं ओं हं सस्सोहुं स्वाहा ।

इति मूलेत द्वादशावारं जप्त्वा । उनः षड्ङः ध्यानम् — असुनी

ते सुनरस्मासु चक्षुः उनः प्राणमिहनो धेहि भेगम् । ज्योक्

पश्येम सूर्यमुच्चरन्त मनुभते मृष्णानःस्वस्ति । पुनर्गेऽसुं

पृथिवी ददातु पुनर्धौर्भौ पुनरन्तरे क्षम् । पुनस्मोमस्त-

त्वं ददातु पुनः पूषा प्रथां आः व्या स्वस्ति । ओं सौं सुब्रह्म-

ण्याय नमः प्राणान् प्रतिष्ठापयामि । इति प्राणप्रतिष्ठां कृत्वा
पाद्यादि गन्धपुष्पधूपदीपनैवेद्यं दत्त्वा । मूलमन्त्रं यथा-

५६ २ शक्ति जह्वा । कुम्भपूजानन्तरं अग्निकार्यं कुर्यात् । प्रद-

शिणक्षेण कुण्डसमीपं गत्वा । इन्द्रेशानयोर्सिद्धे यथोक्त-

क्षणं बडश्चकुण्डं परिकल्प्य । कुण्डस्य परिष्यमभागे कू-

मीसन्नोदौ पूर्वोनन्नमुपविश्य । भस्मधारणाद्यन्तर्योगान्तं
कृत्वा । पाद्याद्याचमनीयं संस्थाप्य । यागोपकरणद्रव्यं

दिव्यदृष्ट्यावलोक्य । निरीक्षणाचष्टादशतंस्कारं कुण्डस्य
कृत्वा । तदथा - इशानाय जगद्भुवाय नमः इति निरीक्षणम् ।

तपुरुषाय वचद्भुवाय नमः प्रोक्षणम् । अघोराय विश्वभु-

वाय नमः कुर्मस्ताडनम् । नामदेवाय रुद्रभुवाय नमः अम्यु-

धणम् । सद्योजाताय ब्रह्मभुवाय नमः खननं चोद्यारणम् ।

आप्यभुवाय भुवद्भुवाय नमः अवकीरणम् । जगद्भुवहृद-

याय नमः पूरणम् । वचद्भुवशिरसे नमः समीकरणम् । विश्व-

भुवशित्वाय नमः सेचनम् । रुद्रभुवकवचाय नमः अवकुण्ठ-

नम् । ब्रह्मभुवनेत्राय नमः मार्जनम् । ओं भूर्भुव अन्नाय

नमः समालेपनम् । कुण्डस्य परिष्यमे ओं ह्वां निवृत्तिकलायै

नमः। उत्तरे ओं हौं प्रतिष्ठाकलायै नमः। याम्ये ओं हौं विद्या-

कलायै नमः। पूर्वे ओं हौं शान्तिकलायै नमः। मध्ये ओं हौं शा-

न्त्यतीतकलायै नमः। इत्यभ्यर्थे। नाभ्यां बीजमुख्येन त्रि-

सूत्रबेष्टनम्। नारमि-मूलेनाभ्यर्थे। प्रागग्नमुद्घर्णं च रेखा-

त्रयं ब्रह्मज्ञानमन्त्रप्रक्लेन कुर्मीत्। तथाच्च - ब्रह्मज्ञानं प्र-

भमं पुरस्ताद्विसीमतस्युत्तमोवेत आपः। सबुध्या मुपमा अ-

५६६ स्य विष्टार्णसत्यं योनितस्य तं च विवः इति कुण्डमध्ये पश्चिमा-

दि पूर्वोन्तमुल्लिख्य। 'नागे सुपर्णे अपयत्पदन्तं हृदावेन्नदो

अव्यचक्षुतद्वाः। हिरण्यपदं वरणस्य द्रुतं यमस्य योगे॥

शकुनं पुराणम्।' तद्विधिष्ठे पश्चिमादि-पूर्वोन्तमुल्लि-

ख्य। 'आप्यायस्च समेतुते विश्वतःसोमवृष्णं भवा-

वाजस्य सङ्गथे।' इति कुण्डस्योन्तरे पश्चिमात्पूर्वोन्तमु-

ल्लिख्य। 'यो रुद्रो अग्नौ यो अप्सु यो ओषधीषु यो रुद्रो

विश्वा भुवना विवेशा तस्मै रुद्राय नमो अस्तु।' इति कुण्ड-

मध्ये दक्षिणादुत्तरान्तमुल्लिख्य।' इदं विष्णुर्विचक्षे-

त्रेधा निर्धे पदं समूल्हसर्व्यं पांसुरे।' इति तत्पश्चिमे

दक्षिणादुत्तरान्तमुल्लिख्य।' इन्द्रं विश्वा अवीवृधन् स-

मुद्रूण्याच सड्हिरः। रथीतमं रथीनाम् वाजानां तत्पतिं

पतिम्। कुण्डस्य पूर्वे दक्षिणादुत्तरान्तमुल्लिख्य शकलं

निरस्य। अप उपस्पृश्य कुण्डस्य मध्ये रेखायां ब्रह्मणे-

नमः। दक्षिणरेखायां यमाय नमः। उत्तररेखायां सोमाय

नमः। पुनर्मध्यरेखायां रुद्राय नमः। पश्चिमरेखायां विष्णवे

नमः। पूर्वरेखायां इन्द्राय नमः। इत्यभ्यच्छि। कुण्डमध्ये ओं

भूर्भुव अस्त्राय नमः। इत्युभयत्रिशूलाकृतिना कुरात्रयेण

वज्ञीकरणम्। पूर्वेत्तराग्नकुशाङ्कयेन चतुष्पथन्यासं कुण्ड-

स्याऽयन्तरै रक्षवाटं रुद्रभुवकवचाय नमः। इति विधाय।

तत्राभौ कुराविष्टरद्वयं जगद्गुवहृदयाय नमः। इति नि.

५७ २ धाय। वागीश्वरं वागीश्वरीं सम्प्रपूजयेत्। तद्यथा —

पश्चिमकूर्चे ओं हूं वागीश्वरासनाय नमः। वागीश्वरभूतये

नमः। ध्यानम् —

‘पञ्चवक्त्रं त्रिणेत्रं च चतुर्हस्तं द्विपादकम्।

श्वेतवर्णमिति ज्ञेयं अभयं वरदं तथा ॥

अद्यमालां च वासे तु दशहस्ते तु कूर्चिकम्।

वाचं वागीश्वरं चैव बिन्दुनादसमन्वितम्।’

इति ध्यात्वा ओं हूं वागीश्वराय नमः। इति मूलेनावाद्य। पा-

द्याद्युपचारैस्सम्पूज्य। पूर्वकूर्चे ओं हूं वागीश्वरीसनाय

नमः। ओं हूं वागीश्वरीभूतये नमः। ध्यानम् —

अतस्मीपुष्पसङ्काशां नानाभरणभूषिताम्।

द्विभुजां चौनवद्योजां क्रतुस्नातां सुयौवनाम्।

उत्तरं दक्षिणे हस्ते वासहस्ते प्रलभ्निताम्।

विन्दुवागीश्वरीं प्रोक्तां नादं वागीश्वरं तथा ॥

इति ध्यात्वा ओं हौं वागीश्वर्यै नमः इति मूलेनावाट्य । पा-
याद्युपचारैस्सम्पूज्य । भूपदीपनैवेद्यं इत्ता । सूर्यकान्तं वा-
रणिजं वा शोत्रियाग्निं वा ताम्रपोत्रेण वा मृच्छरावेण वा गृ-
हीत्वा । कुण्डस्य प्राच्यां दिशि निधाय । तस्मिन्नग्नौ कृत्यादाः-
शं पर्यग्निकरणं नैकते परिहृत्य । तस्मिन्नग्नौ निशीक्षणादि-
पञ्चशतिं विधाय । पात्रेणैकेन ओं हौं हूं हौं हूं वहिं चैतन्याय
नमः इति मन्त्रेण स्वनाश्वर्यै खड्यत्य । ओं हौं हूं हौं हूं वहिं-
मूर्तये नमः । इति भूमध्ये बैद्यवाग्निना सङ्घृत्य । पात्रस्थेऽग्नौ
संयोज्य । ओं हूं वहिं चैतन्याय नमः इत्यभ्यर्थ्य । रुद्रभुव-

५७६ कवचाय नमः इति निस्सार्थं घोजयेत् । समग्नित्रयमेकी-
कृतं विभाव्य । ओं सों इशानाय जगद्गुवाय नमः ओं सें त-
त्पुरुषाय वचद्गुवाय नमः । ओं सुं अघोराय विश्वभुवाय नमः ।
ओं सिं वामदेवाय रुद्रभुवाय नमः । ओं सं सद्गोजाताय
ब्रह्म भुवाय नमः । ओं स्तौं आप्यभुवाय भुवद्गुवाय नमः । इ-
त्यभ्यर्थ्य । अथं कुमारो जरां जयत् दीर्घिमायुः यस्मै लं स्तन-
पृच्यायायुर्वर्चो यशो बलम् । इत्यभिसन्ध्य । धेनुमुद्रामृती-
कृत्य ओं भूर्भुव अस्त्राय नमः इति संरक्षय । रुद्रभुवकव-
चाय नम इत्यबकुण्ठय । स्वयं भूमिष्ठजानुः कुण्डे उग्निं त्रिः-
परिभ्राष्य । तं गुह्यीनमिति ध्यात्वा । योनिमार्गेण कुण्डमध्ये

स्वाभिमुखं संस्पाप्य । लद्भिमिन्देवमग्नी निधाय ततो दर्भी-

ग्रेण हृदयाय नमः इति वागीश्वरेण वागीश्वरीं गर्भे निष्ठि-

व्यमाणं गर्भोधानं विभाव्य । इन्धनेन जगद्गुवहृदयाय

नमः इत्यग्नी नाभिसभीपे परिस्तमूल्य । पुनः जगद्गुवहृद-

याय नमः प्रतिपरिधानं शौचाचमनं दत्त्वा । गर्भरक्षार्थं

देव्या करे शारणाना ओं सः भूर्भुव अस्त्राय नमः इति ग-

र्भिकङ्कणं विभाव्य । ओं सं सद्योजाताय गर्भोग्नये नमः इत्य-

ग्निं सम्पूज्य । जगद्गुवहृदयेनाहुतित्रयं तिलैदित्वा । तृतीये

मासि चुं सबनार्थं ओं त्वं वामदेवाय रुद्रभुवाय नमः इति

सम्पूज्य । ओं त्वं बन्धुवशिरसे स्वाहा इति त्रयाहुति ति-

58a लैदित्वा । जलविन्दुन्निषिष्य । षष्ठे मासि स्तीमन्तोऽन्त्यनार्थः

ओं सुं अघोराय विश्वभुवाय नमः इति सम्पूज्य । ओं सुं

विश्वभुवशिराय स्वाहा इति त्रयाहुति तिलैदित्वा । ततः ओं

सुं विश्वभुवशिराय नम इति वज्राङ् कल्पनां विभाव्य दश-

मे मासि गर्भितः उद्गृह्य मग्निं विभाव्य । जातकर्मार्थं ओं सं

तत्पुरुषाय बन्धुवाय नमः इति सम्पूज्य । ओं स्मै रुद्रभुव-

कवचाय स्वाहा इति त्रयाहुति तिलैदित्वा । गर्भमन्तापनुत्यै

स्नानार्थं जलेनाग्निं सम्प्रोक्ष्य । देव्या पाणीं स्वर्णकङ्कणं ज-

गद्गुवहृदयाय नमः इति दत्त्वा । सद्यस्सूतकनाशाय ओं सः

भूर्भुव अस्त्राय नमः इत्यग्निं सम्प्रोक्ष्य । अस्त्रकवचाभ्यां नमः

इति कुण्ड बाह्ये जलम भ्युक्ष्य । मे रवलायां सदर्भेह स्तेनाता-

उय । बालाणित्रं भावयेत् । ध्यानम् ॥

द्विमुखं चैकहृदयं च तु इशोत्रं द्विनासिकम् ।

आस्थद्वयं च षण्नेत्रं पिङ्गलं सप्तहृत्तकम् ॥

त्रिमे रवलं त्रिपादं च सप्तजिह्वं प्रकीर्तितम् ।

च तु इशट्टुः वृषाखदं बालादित्यसमप्रभम् ॥

उपवीतसमायुक्तं जटामकुटमोण्डितम् ।

सहृद्य भागे च तु हृत्तं त्रिहृस्तमपसन्यके ॥

स्तुकुस्तुवौ चाथसात्नां च शक्तिं दक्षिणतः करे ।

तो मरं व्यजनं चैव घृतपात्रं तु वामके ॥

हि रण्या कनका रक्ता कृष्णा चैव तु सुप्रभा ।

अतिरक्ता बहुरूपा सप्तजिह्वाः प्रकीर्तिताः ॥

हि रण्यादिचतस्रस्तु जिह्वा दक्षिणवक्त्रके ।

तिस्त्रस्तु सुप्रभादीनां जिह्वावै वामवक्त्रके ॥

हि रण्या वारणे जिह्वा कनका मध्यमे स्थिता ।

रक्ता चोत्तरजिह्वायां कृष्णा याम्यदिशि स्थिता ॥

सुप्रभां पूर्वजिह्वास्यां अतिरक्तानले स्थिता ।

बहुरूपामीशजिह्वास्यां जिह्वास्थानं प्रकीर्तितम् ॥

सर्वसिद्धिप्रदं द्येत द्वालवहृस्त्रूपकम् ।

इति ध्यात्वा । इत्यग्निमध्ये पश्चिमाननासीनं विभाव्य ।

तं ईशानाय जगद्गुवाय नमः इति सम्पूज्य ओं सः भू-

भुव अस्त्राय स्वाहा इति न्याहुति तिलैदत्त्वा । ओं हूं बा-

लागृथे नमः इति नामकरणं कृत्वा । अस्योपस्थानाय

‘जुषो दमूना अतिथिरुरोण इमं नो यज्ञमुपयोहि वि-

द्वान् । विश्वा अग्ने अभियुजो हृवित्याइश्व्रयतामाभराभो-

जनानि ॥’ सदर्भेष्ठनमग्नौ निश्चिष्य । अग्निरक्षार्थं

मध्यमेखलायां उत्तरपूर्वाग्नान् कुशविष्टरान् प्रागदिवे-

ददि क्षेत्रेनात्तीर्थे । ‘अग्निभीक्षे तुरोहितं यज्ञस्य देवमृ-

त्विजं होतारं रत्नधातमम्’ इति मध्यमेखलायां पूर्वे । इति

बोर्जेत्वा पायवस्थो पायवस्थः देवो वस्त्रवित्ता प्राप्य यनुश्रे-

ष्टुतमाय कर्मिणे । इति दक्षिणे । ‘अग्न आयोहि वीतये ए-

णानो हृव्यदत्तये । निहोता तत्स्वर्गीषि । इति पश्चिमे ।

‘इं नो देवीरभिष्ठये आपो भवन्तु वीतये । इं योरभिश्व-

न्तुनः । इति उत्तरे । पश्चान् अधोमेखलायां प्रागग्नानुद-

गग्नान् दशा ‘देवस्य त्वे’ त्यादिमन्त्रेण पूर्वादिदृश्य संस्कृ-

त्तु ॥ ई । पूर्वे ‘देवस्य त्वा सविनुः प्रसुते अश्विनोवीहुयां

पूर्णो हस्ताभ्यां परिस्तरणामि । दक्षिणतः ओं भूर्भुवः

स्तुवः परिस्तरणामि । पश्चिमे ‘उद्दयन्तमस्परि पश्य-

न्तो ज्योतिरुत्तरम् । देवं देवत्रासूर्यमग्नमन्योतिरुत्तमम्’

परिस्तरणामि । उत्तरतः ‘अग्न आयोहि वीतये गृणानो हृव्य-

दाशुषे । निहोता तत्सर्वीहृषि । परिस्तरणामि । दीक्षिणा.

नुचरानुजरानधरान् कृत्वा । स्वस्य वाम भागे त्रिर्भवे भैः पा-

त्रासनम् । स्वस्य दक्षिणे त्रिभिः ब्रह्मासनम् । पात्रासनोत्त.

प्रेणीस्मि तासनं च विन्यस्य । पात्रासनमूले आज्यस्थालीं सु-

क्षुवं च प्रणीतापात्रं चक्षस्थालीं प्रोक्षणीं चेष्मान् परि.

धीं श शान्तिकुम्भं चाधो मुखाणि क्रमशसाधयित्वा दभैः

प्रच्छाद्य । अन्यानि सर्वहोमद्रव्याणि तद्वामभागे कुशोचरि-

न्यस्य । दर्भिद्वयेन द्वादशाङ्कुलायां त्तिरः पवित्रं कृत्वा । ते षु

पात्रेषु प्रोक्षणीपात्रमादाय स्वागे निधाय त्तिरः पवित्रमक्ष.

तान्त्रिधाय । जलमापूर्य । हस्तद्वयेनाङ्कुशानामिकाभ्यां अग्ने-

मुखं त्रिरूप्य । पात्राण्युजानाणि कृत्वा । पवित्रेण पाणिना

प्रोक्ष्य । तत्पात्रं सव्ये निधाय । होतुर्दिक्षिणतो ब्रह्मासनं च

त्रिदर्भकूर्चं निधाय । अस्मिन् कूर्चे ब्रह्मन् ब्रह्माणि नमस्ते

ब्रह्मन् ब्रह्मणे नमः । ब्रह्माणमावहयमि । ब्रह्मणे नमः सक-

लाराधनै स्वर्चितम् । सप्तदर्भकूर्चेन प्रणीताप्रणयनम् ।

५७.६ प्रणीतापात्र । . . . स्वागे निधाय । कूर्चं निक्षिप्य । ‘आपो

वा’ इति मन्त्रेण जलमापूर्य । पुष्पाशतं निक्षिप्य । मूल-

मन्त्रेण त्रिरूप्य । ऊर्ध्वयोद । . . . न् नासिकान्तमुत्पाप्य

धृतव्रतो वाहणमसि । इति मन्त्रेण होतुर्वीम् ।

भागे प्रणीतासनोपरि निधाय । मूलेनाभ्यच्ये । तद्विष्णोः

परमं पदं सदा पश्यन्ति सूरयः। दिवीब च सुराततम्।

तद्विप्रासो विपन्यवो जाग्टवां सस्मिन्धते, विष्णोर्धित्

परमं पदम्। इति मन्त्रेण जह्वा। ततः सुकृत्वावौ सकुशा-

वूर्ध्वं वदना धो मुरवौ निरीशणादिचतुस्संस्कारे इद्दौ गं-

हीत्वा काष्ठवड्निरसनाय हृदये नामौ प्रताप्य। हुं फडन्ता-

त्रेण कुशाग्रं मध्यमूलैः सुकस्तुवाग्रं मध्यमूलानि स्पृष्टा

तत्क्लेषण ओं हुं शिवतत्वाय नमः। ओं हुं शिवतत्वाभिपतये

रुद्राय नमः। ओं हुं विद्यातत्वाय नमः। ओं हुं विद्यातत्वा-

धिपतये विष्णवे नमः। ओं हुं आत्मतत्वाय नमः। ओं हुं

आत्मतत्वाधिपतये ब्रह्मणे नमः इति सम्पूज्य। तं कुशम-

ग्रौ निश्चिप्य। कवचेन त्रिसूत्रेण कर्णे संबेश्य। स्वदक्षिणे

कुशोपरि मूलेन संस्थाप्य। सुचि वल्लीं सुवे स्कन्दं न्यस्य।

जगद्गुव हृदयाय नमः इति गन्धपुष्पादिना सम्पूजयेत्।

60 a पश्यात् स्थालीपाकार्थं अग्निं विभज्य। तच्चुल्लीं प्रज्वाल्य।

विधिवत् स्थालीपाकं कृत्वा। तदन्तं भागत्रयं विधाय हो-

मबल्यर्थं भागमेकं कुम्भविम्बमण्डलेषु निवेदनार्थं

भागमेकं आत्मभागमेकं होमबल्यर्थं भागमेकं च रस्थाल्यां

गृहीत्वा। कुण्डस्य पश्चिमभागे स्वगते निधाय तदुपरि

कूर्चिं निश्चिप्य। श्री सुब्रह्मण्याय त्वा जुष्टं निर्विपासि।

त्रिभिः श्री सुब्रह्मण्याय त्वा जुष्टं प्रोक्ष्यामि इति प्रोक्षणी।

जलेन त्रिप्रोक्ष्य । सुवेणाज्यमादाय । हृविरभिघारि । मेश-

णे नोळिरूप्य ततश्चान्तिकुम्भं गृहीत्वा । स्वग्रे निधायत-

न्तु नावेष्य । आपो वा इति भन्नेण गन्धतोयेनापूर्ये । आम्-

दल नालिके रक्खें निधाय । कुण्डस्य वामभागे धान्योपरि

संस्थाप्य । ओं हूं स्कन्दसनाय नमः स्कन्दमूर्तियेनमः इ-

त्यासनमूर्तीरथ्यर्थ्ये । स्कन्दमूर्तेनावात्यु । पाद्याद्युपचारैः

सम्पूज्य धूपदीपनैवेचं दत्वा । मूलमन्त्रमष्टोत्रशतं जप्त्वा

ततः उग्ज्यस्थालीं गृह्यमाज्यमापूर्ये कुण्डपश्चिममेखलो-

परि विन्यस्य । निरीक्षणादि कृत्वा । स्कन्दस्तुपं विभाव्य । कु-

ण्डस्योपरि अग्नौ प्रताप्य । कुशाग्रेणाज्यं । ब्रह्मजज्ञानं प्रथ-

मं चुरस्ताद्विसीमतस्तुत्योवेन आवः । स बुद्ध्यामुपमा अस्य

606 विष्टाइशतश्य योनि मसतश्य वीव स्वाहा । ब्रह्मण इदं न मम ।

उग्ज्यमै शान्यामग्नौ प्रताप्य । मेखलोपरि न्यस्त्वा । कुशाग्रे-

णाज्यविन्दुन् । ॥ इदं विष्णुर्विचक्रमे त्रेधा निदधे पदम् ॥

समूक्त्वा भस्य पासुरे स्वाहा । विष्णव इदं न मम । षुनराज्य-

मै शान्यामग्नौ प्रताप्य । नाभौ धृत्वा । कुशाग्रेणाज्यविन्दुन्

‘एषामीशो पशुपतिः पशुनां चतुष्पदामत्तच द्विपदा निष्कृ-

तेयम् । यज्ञं भागमेत्तु रायस्पोषाय यजमानस्य सन्तु’

स्वाहा । इशानायेदं न मम । ततः दर्भिद्वयेनाभिद्योह्य । दर्भीश-

द्वयं प्रच्छिद्य । प्रक्षाल्य प्रत्युत्तु । चुम्मचुम्मेन दण्डेन त्रिः परि-

भ्राम्य क्षिपेत् । प्रादे शमान्तं दर्भोग्राद्यं निर्मितं मध्यग्-

न्धिपवित्रकम् अङ्गुष्ठानामिकाभ्यां पुनराधारं त्रिलक्ष्मय
पवित्रगन्धिं विस्तृज्य । पवित्रेभ्यः संस्पृश्य । अग्नावनुप्र.

हरति । पुनर्मध्यगन्धिपवित्रद्वयं प्रणवेन घृतमध्येन्य-

त्वा । आज्यस्थाल्यामिडापिङ्गलां सुषुम्नां विभाव्य आ-
ज्यं त्रिभागं विभज्य । परिधीनादाय । स्थाविष्ठो मध्यमः

अणीयान्द्रवीयां छित्रोत्तरः । मध्यमं परिधिमुपल्लश्याग्नौ
ऐशान्यां च । हृदयशिरसाधारौ समिधौ निधाय अनूयाज-
समिधमेकं प्रणीतोर्ध्वं तिधाय जुषस्वनेनाभिमन्त्रय जुषस्व
न समिधमग्नौ अद्यशोचा बृहद्यजतं धूममृष्टवन्धुप ।

६।२ स्पृशदिव्यं सानस्तु वै संरक्षिभिः तत तनुकूर्ध्यस्य इत्य-
भिमन्त्रय । अदितेनुमन्वस्व । अनुमतेनुमन्वस्व । सरस्वते-
नुमन्वस्व । देव सविनुः प्रसुव । इति समन्तं परिषिद्ध्य । ऊर्ध्व-
मेखलायां पूर्वे ओं हूं ब्रह्मणे नमः । दक्षिणे विष्णवे नमः । प-
श्चिमे रक्षाय नमः । उत्तरे ईशानाय नमः । तस्य मेखलां पूर्वी-
यष्टीदिक्षु कुण्डमध्ये अग्नये नमः । पूर्वादिषु जातवेदसे नमः ।
सहोजसे नमः । अजि राप्रभवे नमः । वैश्वानराय नमः । नर्योप-
से नमः । पर्जन्ति राजसे नमः । विस्तिष्ठे नमः । यज्ञ सुराय नमः ।
इति सम्पूर्ज्य । मध्यमेखलायां पूर्वायष्टीदिक्षु ओं हूं जयता-
य नमः । अग्निशिखाय नमः । कून्तिकासुन्नाय नमः । भूतपतये

नमः। सेनान्ये नमः। गुहाय नमः। हेमशूलाय नमः। विशा-

लाक्षाय नम इत्यभ्यर्थे। अप्तोमेखलायां पूर्वोद्यष्टिदिक्षुओं
हां इन्द्राय नमः। अग्नये नमः। यमाय नमः। निरुतये नमः। वर-

णाय नमः। वायवे नमः। कुबेराय नमः। ईशानाय नमः। इति
सम्पूज्य धूपदीपमैवेद्यं इत्वा। हे लोकपालाः, विघ्नसङ्गातं
निवार्य बालकं पालयिष्यथ। इति गुहाज्ञां श्रावयेत्। तत इ-

ध्मभादाय उभिचार्ये। एतस्मिन् कर्मण्यकाराच्छैः स्वरैः षोड-

शाडुलानिध्मान् पलाशान् जुहुयात्। षुतं मूलेन त्याहुति

हुत्वा। पश्चादग्नये स्वाहेति त्याहुतीहुत्वा। ततः नेत्रोदघट्-

61 6 नार्थं स्तुवेणाज्यं दक्षिणाद् गृहीत्वा अग्नये स्वाहेति भनसा-

ध्यायन्। उत्तरपरिधिं संस्पृश्य। धृणाया सन्ततं इत्यग्निदक्ष-

नेत्रेहुत्वा। अग्नये इदं न मम। वास्मागमाज्यमादाय। सो-

माय स्वाहेत्युपांशुं दक्षिणपरिधिसन्धिं संस्पृश्य। वास्मनेत्रे

हुत्वा। स्तुवेणाज्यं मध्यमादाय। ओं हां अग्नीबोमाभ्यां स्वाहा।

इत्यग्निमध्यनेत्रे हुत्वा। अग्नीबोमाभ्यामिदं। किञ्चिदीशाने,

स्तुवेणाज्यमादाय अग्नये स्त्रिष्ठकृते स्वाहा अग्निरीशानेहुत्वा।

अग्नये स्त्रिष्ठकृत इदं न मम। इक्षकूपसे कृष्णपसे तु पूर्वं सो-

माय स्वाहा। पश्चादग्नये स्वाहा। विज्ञायते चूडान्तं उपनयन-

संरक्षार्थं अग्निं हृत्वे द्वादशगृहीतेनाज्येन मूलमन्त्रं

हृदा सम्पुटितं वौषडन्तमूलेन पूर्णं ददात्। अनुस्तुवेणाज्यं

स्तुचि सम्पूर्ये तदगे पुष्पं दत्त्वा वामदक्षिणहस्ताभ्यां कुञ्जा-

भ्यां अधोमुखस्तुवां शंखसन्निभमुद्रया गृहीतोत्पाय ऋजु-

कायकः समपादसमदृष्टिः रवस्थितः दन्तैर्दन्तानधः स्पृशन्

गुरुपरिष्ठमार्गेण मन्त्रमुच्चरन् यवप्रमाणेनाविच्छिन्नधारया

समस्तमाज्यं वल्लै रक्षपेत् । इति पूर्णं विधायोपविद्य प-

श्यादाज्यहोमं जुहोति । स्तौभ्ये ओं सें तत्पुरुषाय बचद्वावाय

स्वाहा । याम्ये ओं सुं अधोराय विश्वभुवाय स्वाहा । ऐन्द्रे ओं

62 a सुं विश्वभुवायशिखाय स्वाहा । पश्चिमे ओं स्वैं ब्रह्मभुव-

नेत्रेभ्यः स्वाहा । भृत्ये ओं सुं सुब्रह्मण्याय स्वाहा । पश्चान्

मुखाहुतिं जुहोति । युक्तो वह जातवेद् पुरस्तादग्रे विद्धि

कर्मक्रियमाणं यथेद् त्वरिभषक् भेषजरस्याधिकर्ता त्वया

गानश्वान् सुरुषान् सनेमि स्वाहा । अग्नये जातवेदसे विच-

षिण इदं नमः । चतस्र अश्वाः प्रवरं तवगृय इमं नो यज्ञं नयन्

प्रजानन् । घृतं पिन्वन्नजरं सुवीरं ब्रह्म यमुद्रवत्याहुतीनां

स्वाहा । घृतं पिन्वन्ने ब्रह्मण इदं न भम । आनो भद्राः क्षु-

तवो यन्तु विश्वतो दब्धासो अपरीतास्तु उद्दिदः । देवा नो

यथा सदस्त्वृथे । आसन्नप्रायुक्ते रक्षितारो दिवे दिवे स्वा-

हा । उप्रायुम्भ्ये रथेभ्यो देवेभ्य इदं न भम । विश्वपादो-

माश्विभाधिष्ठा विवाधिताः निक्रक्त्यै ल्वा पुत्रमाहु सनः क-

र्माणि साधयन् स्वाहा । निक्रक्तिपुत्राय विश्वपाशयेदं न

मम । विश्वाक्षमहं यजे निंगं शब्लोदरम् । यो मा यं प-
 रिबाधते । श्रियै उष्टौ च नित्यधा तस्मै स्वाहा । विश्वाक्षा-
 य श्रियायेदं न मम । या तिरश्चीनी पव्युत्ते हुं विधरणीति
 तां खा पृतस्य धारयाग्नो संराधनीयजे स्वाहा । अग्नये सं-
 राधन्यायेदं न मम । संराधन्यै देव्यै स्वाहा । संराधन्यै दे-
 व्यै इदं न मम । प्रसादन्यै देव्यै स्वाहा । प्रसादन्यै देव्यै
 62 ८ इदं न मम । ओं भूः स्वाहा । अग्नय इदं न मम । ओं भुवः स्वा-
 हा वायव इदं न मम । ओं सुवः स्वाहा सूर्यायेदं न ममः ।
 ओं भूभुवः सुवः स्वाहा प्रजापतये इदं न मम । सद्योजातं
 प्रपद्यामि सद्योजाताय वै न मः । भवो भवेनादि भवे भज-
 स्त्व मां भवोद्वाय न मः स्वाहा । सद्योजातायेदं न मम । ना म-
 देवाय न मो ज्येष्ठाय न मो रुद्राय न मः कालाय न मः कल-
 विकरणाय न मो बलविकरणाय न मो बलप्रभथनाय
 न मः सर्वभूतदसनाय न मो मनोन्मनाय न मः स्वाहा ।
 वामदेवायेदं न मम । अधोरे योऽथ घोरेयो घोरघोर-
 तरेयः । सर्वदसर्वतर्वयो न मस्ते अस्तु रुद्रकुपेयो
 न मः स्वाहा । अधोरायेदं न मम । तत्पुरुषाय विजहे म-
 हारेवाय धीमहि । तज्ञो रुद्रः प्रचोदयात् स्वाहा । तत्पुर-
 णायेदं न मम । ईशानसर्वविद्यानामीश्वरसर्वभूतानां
 ब्रह्माधिपतिर्ब्रह्मणोऽधिपतिर्ब्रह्मा शिवो मे अस्तु सदा-

शिवों स्वाहा । ईशानायेदं न मम । अग्निर्मूर्धी दिवः ककु-

तपति: पृथिव्या अयं अपां रेतांसि जिन्वति स्वाहा । अग्नय
इदं न मम । अग्निर्मै वाचि श्रितः वाक् हृदये हृदयं मयि
अहमस्ते अस्तं ब्रह्मणि स्वाहा । अग्नय इदं न मम । अ-
ग्निर्मूर्धीनं दिवो अरतिं पृथिव्या वैश्वानराभृताय जा-

तमाग्निं कविं सम्राज मतिथिं जनाना मासन्नापात्रं जनय-
न्तु देवाः स्वाहा । मूर्धीनायेदं न मम । याते रुद्रशिवा-

तनुरधोरा चापकाशीनी । तथा न स्तनुवा शन्तमया गि-

632 रिशन्ताभिशाकशीहि स्वाहा । रुद्रायेदं न मम । मर्माणिते
वर्मभिरचादयामि सोभत्वा राजा अग्नतो नाभिवस्तां उरो-

विरीयोपरि वस्ते अस्तु । जयन्तं त्वामनुजन्तु देवाः स्वाहा ।

सोमायेदं न मम । त्रियम्बकं यजामहे सुगन्धिं उष्टुवधीनं
उर्वारुकमिव बन्धनान्मूलोर्मृक्षीय मामृतात् स्वाहा । त्रि-

यम्बकायेदं न मम । प्रमुञ्च धन्वनस्त्वं उभयोरग्नियो-

जर्याम् याऽप ते अस्तु इषवः पराता भगवो वपा स्वाहा ।

रुद्रायेदं न मम । सर्वे वै रुद्रस्तस्मै रुद्राय नमो अस्तु पुरः

जो वै रुद्रस्तसन्नमो नमः स्वाहा । रुद्रायेदं न मम । कदुद्राय

प्रचेतसे भीदुष्टमाय तव्यसे वेशेम शन्तमं हृदे । सर्वे

ग्रेष रुद्रस्तस्मै रुद्राय नमो अस्तु स्वाहा । रुद्रायेदं न मम ।

शौरीर्मिमाय सलिलानि चक्षत्येकपदी द्विपदी सा चनुष्पदी

अष्टापदी नवपदी बभूवुषी सहस्राधारा परमे व्योमन्।

स्वाहा । गौर्यै इदं न मम । अयं कुमारो जरां जयत् दीर्घ-

मायुः यस्मै त्वं स्तनपृच्छाया शुर्वर्चेऽयशो बन्कं स्वाहा । सु-

ब्रह्मण्यायेदं न मम । ओं ह्रीं बल्लयै स्वाहा । बल्लया इदं न

मम । ओं श्रीं देवगजायै स्वाहा । ओं स्तैं आप्यभुवाय भु-

636 वद्धुवाय स्वाहा । ओं सं सद्गोजाताय ब्रह्मपाय स्वाहा ।

ओं स्तिं वासदेवाय रुद्रभुवाय स्वाहा । ओं स्तुं अधोराय विश्व-

भुवाय स्वाहा । ओं स्ते तत्पुरुषाय वचद्धुवाय स्वाहा । ओं स्ते

इशानाय जगद्धुवाय स्वाहा । इति प्रत्येकं पञ्च पञ्चाहुती-

हुता । वक्त्रसन्धानार्थं ओं हृं हिं सद्गोजातवासदेवाभ्यां

स्वाहा । ओं हृं हुं वासदेवाषोराभ्यां स्वाहा । ओं हुं हुं अ-

घोरतत्पुरुषाभ्यां स्वाहा । ओं हें हें तत्पुरुषेशानाभ्यां स्वाहा ।

ओं स्ते सं जगद्धुववचद्धुवाभ्यां स्वाहा । ओं स्ते स्तुं वचद्धुव-

विश्वभुवाभ्यां स्वाहा । ओं स्तुतिं विश्वभुवरुद्रभुवाभ्यां स्वाहा ।

ओं स्ति सं रुद्रभुवब्रह्मभुवाभ्यां स्वाहा । ओं स्तैं आप्यभुवाय-

भुवद्धुवाभ्यां स्वाहा । इति वक्त्रसन्धानम् । जिह्वासन्धानार्थं

हिरण्यकनकाभ्यां स्वाहा । कनकारकाभ्यां स्वाहा । रक्ताकृष्णा-

भ्यां स्वाहा । कृष्णासुप्रभाभ्यां स्वाहा । सुप्रभु भातिरक्ता-

भ्यां स्वाहा । अतिरक्ताबहुरुपाभ्यां स्वाहा । ओं हृं हृं हुं हें

हें सद्गोजातवासदेवाषोरतत्पुरुषेशानाभ्यां स्वाहा ।

ओं हों हें हुं हिं हं ईशानतत्पुरुषाधोरवामदेवलयोजाता.

भ्यां स्वाहा । ओं हों हें हुं हिं हं हुं हें भुवङ्गुवब्रह्मभुवरुद्भुव.

64 २ विश्वभुववयद्गुवजगद्गुवाभ्यां स्वाहा । ओं सों से सुसिं सं

जगद्गुववयद्गुवविश्वभुवरुद्भुवब्रह्मभुवभुवद्गुवाभ्यां

स्वाहा । हिरण्याकनकारकाकृष्णासुप्रभातिरक्तावहुन्.

पाभ्यां स्वाहा । इत्यग्निं दिद्वावायुगता नैऋतं ईशानगतां

मृतधारां जुहुपात् । पश्चात् अग्नये स्वाहेति पञ्चविंशत्याहु-

तिभिरज्ञप्राशनम् । ओं सं सद्योजाताय ब्रह्मभुवाय स्वाहे-

ति पञ्चाहुत्या उपनयनम् । ओं सुं अघोराय विश्वभुवाय

स्वाहेति सप्ताहुत्या ब्रतम् । ओं से तत्पुरुषाय वयद्गुवाय स्वा-

हेति न्याहुत्या समावर्तनम् । ओं सों ईशानाय जगद्गुवाय

स्वाहेति सप्ताहुत्या वैवाह्यं कुर्यात् । ततो नामकरणार्थं ईशा-

नाय जगद्गुवाय नमः इत्यग्निं सम्पूज्य । ओं सः भूर्भुवअ-

स्त्राय स्वाहा इत्याहुतित्रयं दत्त्वा । गुहाग्नेति नाम कृत्वा ।

बागीश्वरं बागीश्वरीं सम्पूज्य । विस्तुज्य । बालाग्निहृदये गु-

हाग्निं दयायेत् । तद्यथा — ओं सां गुहाग्न्यासनायनमः । गु-

हाग्निमूर्तये नमः । दयानम् —

अनलशतसहस्रं प्रोद्यतं पञ्चवक्तं

स्तुवपरद्गुमभीतिं खड्डदण्डौ च सव्ये ।

वरदमनलर्वेष्टं द्युद्धुःशं स्तुचि वासे

दधत वृषभसंस्थं भावयेयं गुहाण्डिम् ॥

६५६ ओं हां हीं हूं गुहाग्रये नमः इति मूलेनावाह्य उपचारैस्त्वा-

स्पूज्य । ' त्वमग्ने ऐश्वरं तेजः पवमानं परमं यतः' इति मन-

सा ध्यात्वा । ओं हीं गुहाग्रये स्वाहा इत्याहुतित्रयं हुत्वा । त-

दावृत्तदेवानामिन्द्रादीशानान्तं हुत्वा । पश्चात्कुण्डमध्ये ओं

हां स्कन्दसनाय नमः । स्कन्दमूर्तये नमः । इत्यास्तमूर्तिं वि-

त्यस्य । ध्यानम् —

विश्वुमप्रभमेकमुखं विभुं

वज्रशक्तिवरदाभयपाणिनम् ।

देवलोकरिष्वमविद्वादं

नौमि रुद्रभवं शिरिवाहनम् ॥

इति ध्यात्वा । ओं हां सुं सुब्रह्मण्यशरवणभवाय नमः इति

मूलेन कुण्डाण्डिमध्ये श्रीसुब्रह्मण्यमावहयामि इत्यावाह्य ।

उपचारैस्तस्मूज्य । ओं हीं वक्ल्यै नमः । ओं हूं देवगजायै नमः ।

इति शक्तिद्वयं सम्पूज्य । तदावृत्तदेवानां जपन्ताय नमः अष्टि-

शिरवाय नमः । कृत्तिकापुत्राय नमः । भूतपतये नमः । सेनान्ते

नमः । उहाय नमः । हेमशूलाय नमः । विशालाक्षाय नमः । इ-

त्यावृत्तदेवानभ्यर्थे । पाद्यायुपचारैस्तस्मूज्य । पश्चात्पूर्णं

जुहुयात् । तथा — स्तुवेण सुगर्वते आज्येनापूर्वे पुष्करेष्व-

धोमुखं लुबं कृत्वा तदगे पुष्पं दत्त्वा । वामदक्षिणहस्ताभ्यां
 शं खवत् संसक्ताभ्यां उर सव्येन संलग्नौ तावुभावुपादाय सम-
 पाद समुद्धेष्विकायो नाभ्यां त्रियेष्विधाय । लुगग्रदत्तदृष्टे-
 वैष्णवउन्तमूलापुत्रमुच्चरन् । वामस्तनान्ते सुद्धुल मानीय ।
 पृतधारां विन्युत्थानाद्विनिस्सृता मृतधारामिति संस्मरन् ।
 652 यवप्रमाणेनाविच्छिन्नधारया समस्तमाज्यं वहौ जुटुयात् ।

इति षड्णां दत्त्वा । स्थित्वा —

— नवकुण्डहोमः —

नवकुण्डे वा पञ्चकुण्डे वा कर्तूतां होममाचरेत् । गुरो-
 रनुजामासाद्य तत्कुण्डे निवेशयेत् । इन्द्राग्नियमस्थाः उद-
 द्धुरवाः । दोषान् प्राङ्गुत्वानुपवेद्य । पादौ प्रक्षाल्याचम्य भस्म-
 धारणं कृत्वा । सकलीकृत्य । नित्यवत्कृतभूतश्चादि एक-
 त्रिंशकत्रान्यासं मातृकान्यासं यथा होमादिकरणं देवं हृ-
 तप्त्वे सम्पूज्य । अन्तर्यजनं कृत्वा । अर्द्धपात्रादि संसाद्य ।
 कुण्डसंरक्तारं उल्लेखनाकिंकृत्वा । तदथा — जगद्गुवाय नमः ।
 निरीक्षणम् । वचद्गुवाय नमः प्रोक्षणम् । विश्वभुवाय नमः
 कुशस्ताडनम् । रुद्रभुवाय नमः अम्युक्षणम् । ब्रह्मभुवाय
 नमः खननोद्यारणम् । भुवद्गुवाय नमः अवकीरणम् । सधो-
 जाताय नमः पुरणम् । वामदेवाय नमः समीकरणम् । अ-
 घोराय नमः सेचनम् । तत्पुरुषाय नमः अवकुण्ठनम् । इश्वराय

नमः मार्जनम् । मूलेन समालेपनम् । कुण्डस्य पश्चिमे ओं ह्वं ।

निवृत्तिकलायै नमः । उत्तरे ओं ह्वं प्रतिष्ठाकलायै नमः । यम्ये
ओं ह्वं विद्याकलायै नमः । पूर्वे ओं ह्वं शान्तिकलायै नमः । म-

ध्ये ओं ह्वं इत्यतीतकलायै नमः इत्यम्यच्य । नाम्यां बीज-

मुरव्येन कुण्डस्य त्रिसूत्रबेष्टनम् । कण्ठे संबेष्य । तस्मिन्मूले-

नाम्यच्य । प्रागगोदगगरे खात्रयं ब्रह्मजपानादि मन्त्रमंडेण

१५८ कुर्यात् । पूर्ववत् उल्लेखनं कृत्वा कुण्डमध्ये पूर्वोत्तरागान् ।

तीर्त्तीत् दर्भान्वित्यस्य । प्रधानकुण्डाग्निं ताम्रपात्रे वा मृच्छ-

रवेण वा गृहीत्वा । पूर्वोदिकमेण कुण्डमध्ये निधिष्य प्रज्वा-

ल्य इन्धनं निधिष्य तस्योपस्थानाय । जुषोदमूना अति-

थिर्दुरोण इसं नो यजमुपयाहि विद्वान् । विश्वा अग्ने अभिहि-

जो विहृत्याश्च श्रूयता मापरा भोजनानि । इत्युपस्थानं कृत्वा ।

सदर्भमिन्धनमग्नौ निधिष्य । अग्निरक्षार्थं मध्यमेखलायां

उत्तरपूर्वोगान् । कुशविष्टरान् । प्रागादिवेदादिकुचेनास्तीर्य ।

यथा अग्निमीठं इति मन्त्रेण मध्यमेखलायां पूर्वे । इषे

तोर्जे वा । इति मन्त्रेण दक्षिणो अग्नू आयाहि वीतये इति

मन्त्रेण पश्चिमे । इसं नो देवी । रिति मन्त्रेण उत्तरे । इति क्रमेण

परिस्तीर्य । अधो मेखलायां प्रागग्नानुदगग्नांश्च दर्भान् दश

देव सखेत्यादिमन्त्रेण पूर्वोदिदिक्षु संस्तीर्य । दक्षिणानुत्तरा-

नुत्तरानधरान् । कृत्वा पश्यात् । प्रधानकुण्डसमीपे पूर्वसंस्कार-

कृतसर्विषा दिकुण्डहोमार्थे किञ्चित्किञ्चिदादाय पूर्वादि-

ऋगेणज्यस्थाल्यां नाभौ धृत्वा । ततः जुषस्व न समिधमग्ने

इति जपित्वा । 'अदिते । नुमन्वस्व' इत्यादि समन्तात्परिषिद्ध

उद्धर्मे खलायां पूर्वीशीशानान्तं अग्नये नमः जातवेदसे नमः

सहोजसे नमः अजिरांप्रभवे नमः वैश्वानराय नमः तर्यापसे

नमः पर्जिराजसे नमः विश्वमध्यपाणे नमः । यज्ञपुरुषाय नमः ।

66 a मध्यमे खलायां पूर्वोद्यष्टिदिक्षु उत्तो हौं जयन्ताय नमः आग्नि-

शिखाय नमः । कृत्तिकापुत्राय नमः । भूतपतये नमः । सेनान्ये

नमः । गुहाय नमः । हेमशूलाय नमः । विशालाद्याय नमः इत्य-

मध्यर्थ्य । अधोमे खलायां इन्द्राय नमः अग्नये नमः यमाय नमः

निक्रिये नमः वरुणाय नमः वायवे नमः सोभाय नमः ईशा-

नाय नमः इति सम्पूर्ज्य । पश्चान् भूरादिभिर्हुत्वा । ततः अष्ट-

कुण्डदेवतानामकरणम् ॥

सुब्रह्मण्यः कुमारश्च पण्मुखो ब्रह्मचारिणः ।

सेनापतिर्गजास्त्वा बालश्च शिविवाहनः ॥

पूर्वीशीशानपर्यन्तं कुण्डानामधिदेवताः ॥

पूर्वकुण्डे ओं हौं सुब्रह्मण्यासनाय नमः सुब्रह्मण्यमूर्तये

नमः । द्यानम् । —

सिन्धूराहणमिन्दुकान्तिवदनं केष्वरहारादिभि-

र्त्तौयैराभरणैर्विभूषिततनुं स्वर्गस्य सौरब्यप्रदम् ।

अम्भोजा भयशक्तिकुकुटधरं रक्ताङ्गान्वितं

सुब्रह्मण्यमुपास्महे प्रणमतां भीतिप्रणाशोद्यमम् ॥

इति ध्यात्वा पुष्पाङ्गलिं दत्त्वा । ओं सां सुब्रह्मण्याय नमः इति
मूलेन अस्मिन् कुण्डाग्निमध्ये सुब्रह्मण्यमावाहुयामि स्था-
पनादि कृत्वा । पाद्याद्युपचारैस्यम्पूज्य । आग्नेयकुण्डे ओं हूं
कुमारासनाय नमः कुमारमूर्तये नमः । ध्यानम् ॥

सव्यद्वये निशितशक्तिसमादधानं

वामद्वये भरतकुकुटखेटकं च ।

666

वल्लीपतिं विबुधलोचनपूर्णचन्द्रं

कल्याणदाननिरतं कलये कुमारम् ॥

इति ध्यात्वा । पुष्पाङ्गलिं दत्त्वा । ओं सां कुमाराय नमः इति
मूलेनस्मिन् कुण्डाग्निमध्ये श्रीकुमारमावाहुयामि स्थाप-
नादि कृत्वा । पाद्याद्युपचारान् दत्त्वा । दक्षिणकुण्डे ओं सां ष-
षमुरवासनाय नमः षष्मुखमूर्तये नमः । ध्यानम् ॥

वन्दे सिन्धुरकान्तिं शरीविषिनभवं श्रीमयूराधिरूढं

षड्बुङ्कं देवसेना मदनरिपुसुतावलुभं द्वादशादिनम् ।

शक्तिं बाणं कृपाणं ध्वजमपि च गदा चाभयं सव्यहस्ते

चापं वज्रं सरोजं कटकमपि वरं इदूलमन्त्यैर्दधानम् ॥

इति ध्यात्वा पाद्यादि सर्वोपचारैस्यम्पूज्य । नैऋतकुण्डे
ओं सां ब्रह्मचारीसनाय नमः । ब्रह्मचारिमूर्तये नमः । ध्यानम् ॥

कल्पद्रुमं प्रणमतां कमलारुणाभं

स्कन्दं भुजद्वयमनामयमेकवक्रम् ।

कात्यायनीसुतमहं कटिबद्धवामे

कोपीनदण्डधरदक्षिणहस्तमीडे ॥

इति ध्यात्वा । चुष्पाङ्गलिं दत्त्वा । ओं सां ब्रह्मचारिणे नमः

इति मूलेनास्मिन् कुण्डाग्निमध्ये श्रीब्रह्मचारिणमावाह-

67 ~ यामि । स्थापनादि कृत्वा । पाद्याद्युपचारं दत्त्वा । पश्चिमकु-

णे ओं सां सेनापत्यासनाय नमः । सेनापतिमूर्तिये नमः ।

४्यानम् —

तैस्यादित्यप्रदीप्रद्वादशनयनं षष्ठ्युर्वं मन्दहात्मम् ।

वामाडे । सुस्थितायां सरसीरुहृष्टालिङ्गे जायां सुहस्तम् ।

उच्चुडोरस्तनागे विहितकरतलाभीतिखेटादिइदूलं

हृदिन्युदीप्रदाक्षिष्वसनवनगता कुकुट्याङ्गेनहस्तम् ॥

इति ध्यात्वा । चुष्पाङ्गलिं दत्त्वा । ओं सां देवसेनापतयेनमः

इति मूलेनास्मिन् कुण्डाग्निमध्ये ओं सेनापतिमावाहया-

मि । स्थापनादि कृत्वा । पाद्याद्युपचारं दत्त्वा । वायुकुण्डे ओं

सां गजारुद्वासनाय नमः । गजारुद्वमूर्तिये नमः । ४्यानम् —

एकाननं द्विनयनं वरकुकुटी च

वामद्वये निशितशक्त्यभ्यो द्वयेन्ये ।

बिभाणमीश्वरसुतं तपनायुताभं

नित्यं नमामि गजवाहनमिष्टसिद्धौ ॥

इति ध्यात्वा सुष्पाङ्गलिं दत्त्वा । ओं सां गजारुद्गाय नमः इति
मूलेनास्मिन् कुण्डाग्निमध्ये ओं गजारुद्गमावाहयामि । पा-
याद्युपचारं दत्त्वा । उत्तरकुण्डे ओं सां बालासनाय नमः बाल-
मूर्तिये ॥ नमः । ध्यानम् —

एकवक्रं द्विनयनं पञ्चद्वयकरद्वयम् ।

विप्रप्रियकरं वन्दे बालरूपरविप्रभम् ॥

इति ध्यात्वा । ओं सां बालाय नमः । इति मूलेनास्मिन् कु-
ण्डाग्निमध्ये ओं बालरूपमावाहयामि । पाद्याद्युपचारं दत्त्वा ।
ईशानकुण्डे ओं सां शिरिवाहनासनाय नमः । शिरिवि-

676 वाहनमूर्तिये नमः । ध्यानम् —

विद्युमप्रभमेकमुखं वज्रशक्तिवरदाभयपाणिनम् ।

देवकोकरिपुद्धूरविघ्नादं नोमि हृदभुवं शिरिवाहनम् ॥

इति ध्यात्वा । ओं सां शिरिवाहनाय नमः इति मूलेनास्मि-
त्कुण्डाग्निमध्ये ओं शिरिवाहनमावाहयामि । पाद्याद्युप-
चारं दत्त्वा ॥ — इति नवकुण्डपथीविधिः —

— अथ पञ्चाग्निकुण्डविधिः —

पञ्चाग्नेरायतनं चेत् । पञ्चकुण्डाधिदैवतं प्रधानकुण्डे
मूलबेराकृतिं ध्यात्वा + होमयेत् । दिकुण्डचतुष्केषु —

सेनानीः कार्त्तिकेयश्च स्कन्दरङ्गवणोऽद्ववः ।

पूर्वोदिषु चतुर्दिक्षु कुण्डानामधिदेवता� ॥

पूर्वकुण्डे ओं सां सेनान्यासनाय नमः । सेनानी मूर्तये नमः ॥

ध्यानम् — अभयाग्नितकराङ् अङ्गशं शक्तिशूलान्

वरदकुलिशपाशं पञ्चहस्तो गदां च ।

दधत धनुसुवाहुं द्वादशायां तु हस्ते

द्विदशकमलनेत्रं देवते नानिमीडे ॥

इति ध्यात्वा । पुष्पाङ्गज्ञालिं दत्त्वा । ओं सां सेनान्ये नमः । इति

मूलेनास्त्रिन् कुण्डाग्निमध्ये ओं सेनानी मावाहयामि ।

पाद्याद्युपचारं दत्त्वा । दक्षिणकुण्डे ओं सां कार्तिकेयास-

नाय नमः । कार्तिकेयमूर्तये नमः । ध्यानम् —

वरदकुलिशरेष्टं बामहस्तत्रये च

दधतम भयशक्तिं त्वङ् मन्यत्रये च ।

तरुणरविसमाभं साधुभिः पूज्यमानं

कमलवदनमेकं कार्तिकेयं नमामि ॥

इति ध्यात्वा । पुष्पाङ्गज्ञालिं दत्त्वा । ओं सां कार्तिकेयाय नमः ।

इति मूलेनास्त्रिन् कुण्डाग्निमध्ये ओं कार्तिकेयमावाह-

यामि । पाद्याद्युपचारं दत्त्वा । पश्चिमकुण्डे ओं सां स्कन्दा-

सनाय नमः । स्कन्दमूर्तये नमः । ध्यानम् —

बामे करे च युगले वरकुण्डिकाद्यां

स०ये । क्षसूत्रमभयं दधतं विशारवम् ।

बल्लीमुतं वनजलोचनमेकवक्रं

वन्दा महे वनजसम्भवशासितारम् ॥

इति ध्यात्वा पुष्पाङ्गलिं दत्त्वा । ओं सां स्कन्दाय नमः इति मूले-

नास्मिन् कुण्डाग्निमध्ये ओं स्कन्दमावाहयामि । पाद्याच्युपचार-

दत्त्वा । उत्तरकुण्डे ओं सां शारवणोद्भवासनाय नमः । शारवण-

मूर्तिये नमः । ध्यानम् —

शक्तिं घण्टां ध्वजसरसिजे कुकुटप्रासदण्डौ

टड्कं बाणं वरदमभयं कार्षुकं च द्विहस्तम् ।

पीतं सौम्यं द्विदशानयनं केकं स्थाकमीन्दैः

सह्नुः पूज्यं शारवणभवे षण्मुखं भावयामि ॥

इति ध्यात्वा पुष्पाङ्गलिं दत्त्वा ओं सां शारवणोद्भवाय नमः

इति मूलेनास्मिन् कुण्डाग्निमध्ये ओं शारवणोद्भवमावह-

यामि । स्थापनादि कृत्वा । पाद्यादि सर्वोपचारैस्तम्पूज्य ॥

पञ्चकुण्डविधिः प्रोक्त एककुण्डविधिं इष्टु ।

एकाग्निरायतनं चेत् मूलबेदाकृतिं यजेत् । यथोचितकु-

ण्डस्य यथोचितदेव माधारशक्तयादि आसनमूर्तिध्यानपुर-

स्सरं सम्पूज्य तत्तमन्त्रेणमष्टोत्तरशतमाज्याहुतिं हुत्वा । ततः

प्रधानकुण्डादि सर्वत्र कुण्डेषु तत्तमूलमन्त्रेण सम्पूज्य तत्त-

मूलमन्त्रेण समिदन्ताज्याहुतिं द्रव्यं प्रति सहस्रं वा तदर्थं

६४६ वा अष्टोत्तरशतं वा हुत्वा । द्रव्यं प्रति व्याहृतिभिर्हुत्वा विशेष-

द्रव्यैश्च प्रत्येकं पञ्चविंशतिवारं हुत्वा । तद्यथा —

समिधा सद्यमन्त्रेण आज्ञयं वासेन हृयते ।

अघोरेण चक्रं हुत्वा लाजं तत्पुरुषेण तु ॥

सिद्धार्थं सीशमन्त्रेण हृदयेन यवं हुनेत् ।

निलं च शिरसा हुत्वा मुङ्गं च शिखया हुनेत् ॥

कवचेन हुनेमाषं सकुर्वेत्रेण हृयते ।

कदलीफलमन्त्रेण अपूर्वं मूलमन्त्रतः ॥

निष्पांकं वल्लिमूलेन गुहात्रं चणकं तथा ।

जयन्तं बैणांकं हुत्वा कुलस्थं अग्निमन्त्रतः ॥

कृत्तिकापुत्रमन्त्रेण आढकं च हुनेत्रमात् ।

भूतनाथं च मन्त्रेण गोधूमं चैव होमयेत् ॥

सेनानीरिति मन्त्रेण प्रियङ्गं चैव होमयेत् ।

गुहमन्त्रं समुच्चार्य नालिकेरं हुनेत्रमात् ॥

हेमशङ्कं च मन्त्रेण धीरेणैव तु होमयेत् ।

बिशालादेवमन्त्रमुच्चार्य ताम्बूलं जुहुयात्रमात् ॥

एलादिवासनाद्रूपं मूलमन्त्रेण होमयेत् ।

शतमर्धं तदर्धं वा तदर्धीर्धमधापि वा ॥

द्रव्यान्ते व्याहृतिं हुत्वा सर्वकुण्डानि होमयेत् ॥

ओं शरवणोद्भवाय षण्मुखाय श्विवाहनाय अभय-

वरप्रदाय शक्तिहस्ताय कुकुटध्वजाय कुङ्कुमवणीय कुमा-

राय ओं हौं हों सौं शरवणभव हुं कद्द स्वाहा । इति महामन्त्रं
 पञ्चविंशतिवारं हुत्वा । ओं श्रीं क्लीं हौं रे सौं नं वं ईं शरवण-
 ६१ २ भव स्वाहा । शकुन्यै स्वाहा । रेवत्यै स्वाहा । पूतायै स्वाहा । म-
 हा कृतायै स्वाहा । निशीथिन्यै स्वाहा । मालिन्यै स्वाहा । शीत-
 लायै स्वाहा । भूलै स्वाहा । विश्वतोमुरूयै स्वाहा । इत्येकै क-
 वारं हुत्वा । ओं हौं वल्लयै स्वाहा । ओं श्रीं देवगजायै स्वाहा ।
 जयन्ताय स्वाहा । अग्निशिराय स्वाहा । कृत्तिकापुत्राय स्वाहा ।
 भूतपतये स्वाहा । लेनान्ये स्वाहा । गुहाय स्वाहा । हेमशू-
 लाय स्वाहा । विशालाक्षाय स्वाहा । ओं भूः स्वाहा अग्नय इदं
 नमम् । भूवः स्वाहा वायव इदं न मम । सुवः स्वाहा सूर्योयेदं
 न मम । ओं भूर्भूवः सुवः स्वाहा प्रजापतय इदं न मम । इति
 सर्वत्र कुण्ड होमयेत् । हृष्टवाहुमधिमातिषाहं रक्षोहृणं
 प्रतिना सुजिष्णम् । ज्योतिष्मन्तं दीयतं पुरात्मिं अग्निं
 स्त्रिष्टकृतमाहुवेमोम् । स्त्रिष्टमग्ने अभितन् प्रणालीहि विश्वा-
 देवा प्रतना अभिष्या । ऊरुनः पन्था प्रतिशं विभाहि ज्योति-
 ष्मध्देष्टुजरत्त आयुः स्वाहा । अग्नये स्त्रिष्टकृत इदं न मम ।
 इति सर्वत्र हुत्वा । तनः सर्वत्र पूर्णं जुहुयात् । तदथा —
 स्तुवेण स्तुग्नते आज्येनापूर्णे पुष्करोपर्यधोमुखं स्तुवन्यस्य
 तदगे पुष्पं दत्त्वा । वा मदीशिणहस्ताभ्यां शंखबृंसं सत्काभ्यां
 ६१ ६ उर सव्येन संलग्नौ तावुभाकुपादाय समषादमुत्था योद्वा ।

कायोनाम्यां तिर्थिङ्गीधाय सुगगदत्तदृष्टिः ओं सौं सुब्रह्मा-

प्याय वौषडिति मूलं पूतमुच्चार्ये वामस्तनान्तं स्तुद्धूलमा-
नीय अनुद्विग्नः घृतधारां बिन्दुरुत्थानाद्विनिस्तृतामृतधा-
रामिति संस्मरन् यवप्रसाणेनविच्छिन्नधारया समस्तमा-
ज्यं वहौ क्षिपेत् । इति सर्वेत्र पूर्णां विधाय तत्सर्वत्राज्या-
हुतीर्जुहोति । तद्यथा । तत्तमूलमन्त्रेण सहस्रं वा तदर्थे
वाष्टोत्तरशातं वा कुण्डं प्रति जुहुयात् । पश्चात्प्रायश्चित्तार्थं
ओं सुं अघोराय विश्वभुवाय स्वाहा । ओं सः भूर्भुव अत्राय
स्वाहा इति प्रत्येकमष्टोत्तरशातं वा पञ्चविंशतिं वा हुवां अ-
नाज्ञातं यदाज्ञातं यज्ञस्य क्रियते मिथ्यं । अग्ने तद्वस्य क-
ल्पय त्वं वेत्य यथातर्थं स्वाहा । अग्नये इदं न मम । यत्
पाकता दिनदक्षाणा यज्ञस्य मन्त्रते मर्तासः । अग्निषुद्धोता
कतुवद्विजानन् नेजिष्ठो देवां कतुर्शो यज्ञामि स्वाहा । अग्नये
इदं न मम । ततो व्याहृतिभिरुला पश्चात्पूर्विवत् पूर्णां विधाय
ततः प्रधानकुण्डं विना । दिक्सर्वेत्र कुण्डेषु जुषस्वनं समि-
70 a धसग्ने इति जपित्वा । उन्नितेनु मग्गस्थाः इत्यादिसमन्तं प-
त्रिष्ठित्य । परिस्तरणस्थः जयन्तादीनामिन्द्रीनां चरणवले
दत्त्वा । नमोऽन्तैरभ्यन्ते । उद्वास्य पश्चाद्दोभसंख्याया दशगुणं

जस्वा उपस्थानं कृत्वा । यते अग्ने तेजस्तेन अहं तेजस्वी
भूयात्मम् । यते अग्ने हरस्तेन अहं हरस्वी भूयासम् । यते
अग्ने वर्चस्तेन अहं वर्चस्वी भूयासम् । मयि मेधां मयि
प्रजां मध्यगृहस्तेजो दधातु । मयि मेधां मयि प्रजां मयीन्द्र
इन्द्रियं दधातु । मयि मेधां मयि प्रजां मयि सूर्यो भाजो
दधातु ॥ मन्त्रहीनं किञ्चाहीनं भक्तिहीनं हुताशन ।

यकृतं तु मया देव परिपूर्णं तदस्तु मे ॥

प्रायश्चित्तात्यर्थो षाणि तपः कर्मात्र यानि वै ।

यानि शेषामर्दो षाणां शिवानुस्मरणं परम् ॥

उभिवादे न मस्कृत्य । ततः स्थित्वा प्रायश्चित्तार्थं अघोरे
णाष्टोन्तरशतं हुत्वा । परिस्तरणं परिहृत्य । तद्ग्रस्म त्रिय-
स्वकेन ललाटे धृत्वा । समित्कुशापुष्पसहितं रुच्च प्राप्तादेन
तत्त्वकुण्डाग्निं सङ्कुत्य । ओं हूँ अग्ने नमः इति मूलमन्त्रं
हृदा सम्पुटितम् प्रधानकुण्डमध्ये अग्नी मावात् योजयेत् ।
अवकुण्ठय । धेनुमुद्रां दत्त्वा योजनिकार्थे उग्निं सन्दीप्य ।
पश्चात् पूजाहो मजपफलसिद्धार्थं सार्वजलेन हस्तेन
सहृदा मूलमन्त्रेण सर्वे ऋतिग्निः आप्यहस्ते निवेद-
येत् । आचार्यं गृहीत्वा कुम्भागे निवेदयेत् । पश्चादा-
706 यामिः प्रधानकुण्डस्य पश्चिमभागे पूर्ववत् स्थित्वा । व्यह-
तिभिहुत्वा । ततः मन्त्रतर्पणदीपनार्थं जुहुयात् । यथा —

मूलमन्त्रमष्टोत्रशतं ब्रह्माङ्गानि च तद्वाणाशतो हुत्वा । ओं
 सौं सुब्रह्मण्याय स्वाहा ॥ इत्यष्टोत्रशतं हुत्वा । इति मन्त्रः ॥
 ओं सौं ईशानाय जगद्गुवाय स्वाहा । ओं सैं तत्पुरुषाय वच-
 द्गुवाय स्वाहा । ओं सुं अधोराय विश्वभुवाय स्वाहा । ओं स्मि-
 वामदेवाय रुद्रभुवाय स्वाहा । ओं सं सद्योजात्याय ब्रह्मभु-
 वाय स्वाहा । ओं सौं आप्यभुवाय भुवद्गुवाय स्वाहा । ओं
 सां जगद्गुवहृदयाय स्वाहा । ओं स्मिं वचद्गुवीशिरसे स्वाहा ।
 ओं सुं विश्वभुवशीखाय स्वाहा । ओं सैं रुद्रभुवकवचाय
 स्वाहा । ओं सौं ब्रह्मभुवनेत्राय स्वाहा । भूर्भुव अस्त्राय स्वा-
 हा । इति मन्त्रं प्रतिदशवारं हुत्वा । इति तर्पणम् । ओं सौं
 शरवणाभवाय स्वाहा । इति पञ्चविंशतिवारं हुत्वा । इति
 दीपनम् । एवं मन्त्रतर्पणदीपनम् । ततो देवाकालदुर्वि-
 मित्तदुस्त्रप्रदृशलोपमन्त्रलोपतन्त्रलोपसमकालसङ्कर-
 देषनिवृत्यर्थं प्रासादाहुतिशतं वा पञ्चविंशतिं वा हुत्वा ।
 पञ्चात् नाडीसन्धानं कुर्यात् । तथथा — मूलेनाहुतित्रयं
 दत्त्वा । ओं हौं हूँ गुहाग्निभ्यां स्वाहा । इति सन्धाय । मूल-
 मन्त्रमुच्चार्ये । वहिस्थ गुहनासा विनिर्गतज्योतीस्तप-
 71 a शिरवां यागस्थ गुहशिरवालीनां रश्मिमात्राविषेगेनावि-
 च्छिन्नामुभयन् सकृदास्पदं ध्यायेत् । एवं कुम्भं यागा-
 ग्निगुहसामानं सह नाडीसन्धानं कुर्यात् । तथथा —

कुशाच्छलेन विसत्तुनि भां कुम्भस्थगुहनाडीं पिङ्गलया
 विनिस्तृत्य स्वनाडयामिडया प्रविश्य विलीनेति वि भाव्य
 गुहाणुना रेचकेन विनिस्तृत्य । बह्लिस्थगुहनाडीं पिङ्ग-
 लया प्रविश्य । विलीनं वि भाव्य । गुहमूलेन रेचकेन इ-
 उया विनिस्तृत्य । स्वनाडया पिङ्गलया प्रविश्य । विलीनेति
 वि भाव्य । गुहाणुना रेचकेन विनिस्तृत्य । कुम्भस्थगुहह-
 दयं तत्पुरकेण प्रविश्य । रेचकेन विनिस्तृत्य स्वहृदयं पूर-
 केण प्रविशेत् । एवं कुम्भं अग्निस्थगुहायां आत्मना सह
 नाडीं सन्धाय ॥ बहुदिवसपथे - नाडीसन्धानं कुर्योत् ।
 एकदिवसपथे नाडीसन्धानं विजा तत्सन्धानार्थं गुहमूलेन
 पञ्चविंशतिवारं हुत्वा व्याहृतिभिरुत्वा । ततः बहुरूपेण
 पञ्चास्त्रेण पापमध्येण मन्त्रेण नवाम्बमन्त्रेण शम्बरेण अस्ति-
 ना प्रत्येकमष्टोत्तरदातं वा पञ्चाशतं पञ्चविंशतिं वा हुत्वा ।
 तथाभा - बहुरूपमन्त्रः । ओं हुं अघोराय स्वाहा । इति हुत्वा ।
 पञ्चाशतमन्त्रकुवके । —

१६

शिवास्त्रं शुरिकालं च व्योमास्त्रं पाशपतास्त्रम् ।
 अघोरास्त्रं च इत्येतत् पञ्चास्त्रं च इहोच्यते ॥
 शिवास्त्रमन्त्रः - ओं हौं हरहर शिव शिवास्त्राय स्वाहा ।
 शुरिकालमन्त्रः - ओं छित् छित् शुत् शुत् शुरिकाय स्वाहा ।
 व्योमास्त्रमन्त्रः - ओं हौं हौं हौं व्योमव्यापिने स्वाहा । पारु-

पतास्त्रमन्त्रः - ओं इं पशुहुं फट् पाशपतास्त्राय हुं फट् स्वाहा।

अघोरास्त्रमन्त्रः - ओं हीं स्फुर स्फुर प्रस्फुर प्रस्फुर घोर घोर
तनु तनु रूपरूप चटचट प्रचट प्रचट कहकह वमवम ब-
न्धय बन्धय घातय घातय हुं फट् हीं स्वाहा। पापभक्षण-

मन्त्रः - ओं हों हुं हें हों हों पापभक्षणायस्त्राहा। नवात्म-

मन्त्रः - ओं हुं हुं हुं सत्सो हुं सोहुं सः स्वाहा। इम्बरमन्त्रः -

ओं हों हीं हुदयाय स्वाहा। अस्मिमन्त्रः - ओं हुः अस्त्राय
स्वाहा। इत्येवं प्रत्येक मष्टोत्तरशतं वा पञ्चाशत् पञ्चविं-

शतिं वा हुत्वा। पञ्चात्पूर्णां दत्त्वा। परिस्तरणस्थदेवानां-

बलिं दत्त्वा। स्वाहा इत्येकसमिध मग्नो दत्त्वा। उपस्थानं कृ-

त्वा। होमसंरूपादशगुणं जप्त्वा। गृहाय समर्पये। नैऋत्यां
सोमकुम्भादि द्वादश पालिकायां यथाक्रमेण सम्पूज्य। आ-

चम्य। वेदिकात्थितकुम्भे आधारशक्त्यादि सम्पूज्य।

पायाचमनाश्च दत्त्वा। इद्यत्र मुक्तान्नापूर्णादि पायसानं

निवेद्य। नालिके रकदलीफल ताम्बूलं निवेद्य धूपदीपादि-

दीपाराधनक्रमेणाराध्य। गणिकानुत्त वहुनृत्त सर्ववाय-

चोर्बैर्भक्तस्तुत्यादिदेवं सन्तोष्य। प्रदक्षिणनमत्कारस्तोत्रै-

स्तुत्वा ॥ — इति कुमारतत्त्वे कौशिकप्रभे महासंहि-

त्तायां द्वितीयदिवस प्रातर्ही मविधिस्समाप्तः॥ श्रीधर्म-

सम्पद्यम्बासमेतश्रीनगरी वर महाप्रभवेनमः। श्रीगिरि-

विवासाय नमः॥ — * —

॥ स्थालीपाकः ॥

स्थालीपाकविभिन्नत्यते - ततः स्थालीपाकं ताम्रमयीं मृ-
णमयीं वा ब्रणादिदोषरहितां अनुपचुक्तां शत्रेण वारिणा
प्रक्षाल्य अस्त्रेण त्रिसूत्रकुशभ्यां कण्ठे संबोध्य। चन्दना-
दिभिन्नपलिष्य, तस्मिन् मूर्ति भृतां स्थालीं न्यस्य क्षित्या-
दि कुटिलान्तं सम्पूज्य। मूलमन्त्रेण युहुमावाह्य, स्थापना-
दि कृत्वा, पञ्चावरणपूजान्तं निर्विर्ये धूपदीपं दत्वा पूजा-
दिकं पुष्पमपनीय, वत्रपूतेन गोधुरेण प्रासादशातं जस्तेन
जलमाप्नुये, आग्नेयां दिशि पश्चिमाननं चलनो हृहृनम्।
अष्टसंस्कारोपरि इुष्केषोऽन्धनाग्निं प्रज्वाल्य, स्थालीमारोप्य,
पञ्चप्रस्थं तण्डुलं सप्तवारं प्रक्षाल्य। जलमाप्नुये घृतगुल-
मिश्रपाकं सुपकं पचेत्। सुतस्तो भवति। इति तस्माभिघारं
कुर्यात्। उत्तरे बहुत्यासने अनन्त धर्मज्ञानवैराग्येश्वर्य-
पद्मजैः। धान्यपुज्जेरलङ्कृते अवतार्य, अम्भो विभज्य।
संहितयाभिमन्त्र्य सम्पात्तहोमं विधाय, सुशीतलो भवति।
शीताभिघारं कुर्यात्। पाकस्य मन्दसिव्रगतियुक्तो व्याधिः।
तच्छान्त्यर्थं अचोरेणाहुतिशातं हुत्वा, भागत्रयं विधाय।
होमबल्यर्थं भागमेकं एकभागं त्रिधा विभज्य, तद्रागमेकं
कुम्भविम्बमण्डलेषु निवेदयेत्। आत्मभागमन्त्यैः घृतमध्वा-
73a ज्यादिभिः कठिलिभसार्धं पञ्चाङ्गल्याहृतं प्राणाग्निहोत्रा-

नन्तरं कबलत्रयं गासाष्टकं वा भुजीयात् पादौ हस्तो प्र-

भाल्य । आचम्य । भस्मधारणं कृत्वा नामदेवेन जठरमभि-

मन्त्रय । पूर्वस्थापितपञ्चगव्येन कृत्विभिरस्तार्थं अन्तरा-

न्तरमाचमनम् ॥ इति स्थानीपाकविधिः ॥

जपवगे ॥

श्रीगिरिनिगासाय नमः ।

यागकुम्भार्चने काले वेदपारायणं कुरु ।

ऋग्वेदं स्कन्दसूक्तं च त्रियम्बकं तथैव च ॥

श्रीरुद्रं चमकं चैव पञ्चाशरं तथैव च ।

षड्शरं बृहत्याम स्कन्दगायत्रमेव च ॥

इत्येवं पूर्वदिग्भागे होमकाले जपेत्ततः ।

दक्षिणे च यजुर्वेदं विष्णुसूक्तं तथैव च ॥

पञ्चशान्तिमुमासूक्तं शिवस्कूल्पमेव च ।

शिवास्त्रं द्युरिकास्त्रं च पञ्चाशरं तथैव च ॥

दशद्वारं जपेत्तत्र होमकाले विशेषतः ।

पश्चिमे सामवेदं च ऋद्वसूक्तं तथैव च ॥

ब्रह्मसूक्तं पावमानं पञ्चाशरं तथैव च ।

०योमव्यापि षड्गाणं च पश्चिमे तु जपेत्ततः ॥

सौम्यं चार्चविणं चैव पुरुषसूक्तं तथैव च ।

गणसूक्तं स्कन्दसूक्तं घोषशान्तिं तथैव च ॥

श्रीसूक्तं भूमिसूक्तं च पञ्चाक्षरं तथैव च ।

अघोरं पाशुपतास्त्रं च जपेदुत्तरदेशके ॥

736 । विम्बशोधनम् ॥

अथातस्सम्प्रवक्ष्यामि विम्बस्य शोधनं इष्टण् ।

आचार्यं मूर्तिपानां च ब्राह्मणौ द्विलिपिना सहु ॥

गर्भजेहुं प्रविश्याथ विम्बसीरुं निरीक्षयेत् ।

दृढं च बलहीनं च ज्ञात्वा ओषधिमेव च ॥

दृढमेवं तु यत्पीडं तत्पीडं चलनं विना ।

व्यपोद्यु सुषिरं यदा अष्टबन्धनमाचरेत् ॥

पूर्वौषधविजीर्णं स्याद्विम्बस्य चलनं कुरु ।

सावधानेन संहृत्य शयनाधिवासनं चरेत् ॥

शयनाधिवासः

पञ्चान् शयनाधिवासनविधिरुच्यते । विनायकं सम्पूर्ज्य ।

अधिवासकर्म करिष्ये इति सङ्कल्प्य । सुष्याहं वाचयेत्वा ।

वेद्याग्रेयीदिग्भागे वा महामण्टपे वा अधिवासनार्थं अष्ट-

द्वोणपरिमितं धान्यं तदर्थं तण्डुलं तदर्थं तिळं मुद्रमाष-

मेवं निधाय । उपरि फलकं निधाय । तदुपरि शलमलीजो ।

न्वत मालतुरोत्तणतः मयूरपिञ्छम् । तदुपरि कृष्णाजिनं

व्याघ्रचर्म । चित्रकम्बलं कम्बलं कृष्णवर्णं च श्वेतवस्त्रं त-

थैव च । दुकूलचित्रवस्त्रं च उपर्युपरि विन्यसेत् ।

प्राकृतिरस्योर्ध्वेवक्रं च विम्बं तथैव शाययेत्।

तववस्त्रं समाच्छाद्य कर्णीवधि मुखं विना ॥

हि माम्बुमिक्षितं गन्धं विम्बं तल्पे चित्तेकमान्।

पादुका मुकुरं छत्रं चामरं व्यजनं तथा ॥

पादस्थानेतु विन्यस्य अधिवासक्रमं तथा ।

प्रागाद्यासु च तुर्दिक्षु विदिक्षु च यथाक्रमम् ॥

74 a

अष्टकुम्भान् प्रतिष्ठाप्य सर्वालङ्कारसंसुतान्।

आधिवासनाङ्गेन चिरचिनं कुर्यात्। विम्बस्याधः आधा-

रशक्तये नमः मूलप्रकृत्ये नमः अनन्ताय नमः वराहाय नमः।

सुधासिन्धये नमः। रक्तद्वीपाय नमः। कलधौताचलाय नमः।

तन्दोदाय नमः। कन्यवृक्षवाटिकाय नमः। स्त्रीप्राका-

राय नमः। चिन्तामणिगृहराजाय नमः। मकरन्दाय नमः। शा-

तनालाय नमः। वैराग्यपत्राय नमः। ऐश्वर्यकर्णिकाय नमः।

सहस्रलावृत्तवेतपञ्चासनाय नमः। ओं हं हरत्रसुण्या-

सनाय नमः। ओं हं सुब्रह्मण्यमूर्तये नमः। इत्यासनमूर्ते-

विन्यस्य। दण्डभङ्गमुण्डभङ्गो न्यस्य। ध्यानम् —

विद्वमप्रभमेकमुखं विभुं वज्रशक्तिवरदाभयपाणिनम्।

देवलोकरिपुद्धमविहृदं नौमि रुद्रभवं शिखिवाहनम् ॥

इति ध्यात्वा। ओं हं विद्यादेहाय नमः। इति सुप्पाञ्जलिं

विम्बमूर्धि विन्यस्य। ओं सैं नेत्रेभ्यो नमः। इति नेत्रमुद्रां

विन्यस्य । पश्चात् सुष्ठैरज्जलिमापुर्वे हृत्प्रदेशे निधाय ।

पूरकं विभाव्य । कुम्भकं भावनया प्रासादोच्चारेण द्वादशा-

न्तपर्यन्तं नीत्वा सृष्टिमार्गेण भ्रूमध्यान्तं मवरोप्य तेजोकृपं

ध्यात्वा । गुह्ये रेचकभावनया हृदयस्थितपुष्पाङ्गलिगतं

विभाव्य । ओं स्तोः शरवणभव इति मूलमन्त्रेणोच्चाये पुष्पा-

ञ्जलिं बिम्बमूर्ध्नि विन्यस्य जगद्गुवादिमन्त्रप्रक्षेण आवा-

हनस्थापनस्त्रिधानसन्ति रोधनावकुष्ठनधेनु मुद्रां दत्त्वा

२५८ दक्षवासयोः शक्तिक्वेरद्वयोः वल्लीं देवनायकीं तत्तमूलम्

क्षेणावाह्ये पाद्याद्योचमनं दत्त्वा । वस्त्राद्युपचाराणि गन्ध-

पुष्पधूपदीपं फलादि निकेय । प्राणप्रतिष्ठां कृत्वा । पश्चात्

पञ्चावरणं पूजयेत् । तथथा — बिम्बस्थैशान्ये ओं स्तोः ई-

शानमूर्ध्नेनमः । पूर्वे ओं स्तोः तत्पुरुषवक्त्राय नमः । दक्षिणे

ओं सुं अधोरहृदयाय नमः । उत्तरे ओं हिं वामदेवगुह्या-

य नमः । पश्चिमे ओं सं सद्योजातमूर्तये नमः । नैऋते ओं

स्त्रीं उप्यभुवाय नमः । आग्रेष्यां ओं सां जगद्गुवहृदयाय

नमः । नैऋते ओं सिं वयद्गुवशिरसेनमः । वायो ओं सुं

विश्वभुवशिरसाय नमः । ईशे ओं स्तें हर्षभुवकवचाय नमः ।

तदक्षिणे ओं स्तोः ब्रह्मभुवनेत्राय नमः । नैऋते ओं सः भू-

भुव अस्त्राय नमः । इति प्रथमावरणम् ।

द्वितीयावरणम् — पूर्वादिदलाग्रस्थिताष्टकुम्भेषु पूर्वे

ओं हां जयन्तासनाय नमः। जयन्तमूर्तये नमः। जयन्ताय
 नमः। आग्नेयां ओं हां अग्निशिरवा सनाय नमः। अग्निशि-
 रवमूर्तये नमः। अग्निशिरवाय नमः। दक्षिणे ओं हां कृत्ति-
 कापुत्रासनाय नमः। कृत्तिकापुत्रमूर्तये नमः। कृत्तिकापुत्रा-
 य नमः। नैऋते ओं हां भूतपत्यासनाय नमः। भूतपतिभू-
 तये नमः। भूतपत्तये नमः। पश्चिमे ओं हां सेनान्यासनाय
 नमः। सेनानीभूतये नमः। सेनान्ये नमः। वाचो ओं हां गुहा-
 सनाय नमः। गुहमूर्तये नमः। गुहाय नमः। उत्तरे ओं हां हेम-
 75 a शूलासनाय नमः। हेमशूलमूर्तये नमः। हेमशूलाय नमः।
 इशाने ओं हां विशालाक्षासनाय नमः। विशालाक्षमूर्तये न-
 मः। विशालाक्षाय नमः। इत्यावाहनादि कृत्वा ॥
 ततस्तृतीयावरणम् — विश्वरूप दक्षिणभागे जयाय नमः।
 वासभागे विजयाय नमः। अग्ने मधुराय नमः। पावके सुदे-
 हाय नमः। दक्षिणे सुमुखाय नमः। नैऋते सेनापतये नमः।
 पश्चिमे सुरेशाय नमः। वाचो कृत्तिकाय नमः। उत्तरे सुमि-
 त्राय नमः। इशो थेत्रपालाय नमः। ततः इन्द्रादीशानान्तं तु-
 रियावरणम्। बजादि पञ्चमावरणम्। सर्वत्र पाद्यादि-
 गन्धपुष्पधूपदीपं फलादि निवेद्य ॥ इति शायनाधिवा-
 सनविधिः ॥

— घृतशिरोपिणम् —

अथ देवस्य शिरो भागे घृतशिरोऽविष्णुभ्यं प्रतिष्ठाप्य ॥

तथा - उपलिस्ते शुचौ देशे धन्यद्वोणं विनिष्ठिषेत् ।

तदर्थं तण्डुलं चैव तदर्थं तिलमेव च ॥

धवलाक्षतसम्पूर्णं स्वर्णपात्रं ततोपरि ।

कलशं मधुसर्पिभ्यो पूर्णं तस्योपरि न्यसेत् ।

चतुर्दिशु न्यसेत्तत्र स्वर्णपात्रं चतुष्टयम् ।

तत्पूर्वे हे मपुष्पं च द्रुवीगं दक्षिणे न्यसेत् ॥

मुद्गाङ्कुरं पश्चिमे तु उत्तरे धवलाक्षतान् ।

अच्चये द्वालु मन्त्रेण गजपुष्पादिना बुधः ॥

घृतशिरोऽविष्णुप्रयोगे लिख्यते - विश्वस्य शिरो भागे

चतुरश्चं स्थापितं कृत्वा । तमच्ये शरकोष्ठं लिख्य कोष्ठ-

756 मध्ये शालितण्डुलतिललाजदर्थैः सुष्ठैः परिस्तीये । मध्य-

कोष्ठे आज्यप्रस्थं तदर्थं मधुसंभिश्च कुम्भमेकं तत्पूर्वे

हे मपुष्पस्थलिका न्यस्य दक्षिणे द्रुवीगं पश्चिमे मुद्गाङ्कुरं

उत्तरे धवलाक्षतम् । एवं स्थालिकामध्ये न्यस्य । घृतकु-

म्भस्य घृतपत्रं नालिकेर कुर्वी कुम्भवस्त्राकुम्भं रत्नं वि-

न्यस्य । गन्धमाल्ये रत्नं द्वात् । घृतकुम्भस्याधः आधार-

शास्त्रादि सम्पूर्ण्य । पुष्पाङ्गलिं बद्धा । अयं कुमारमन्त्रे

मुच्चार्थं स्कन्दमूलमन्त्रेणावाय । स्थापनादि कृत्वा पादा-

दि गन्धपुष्पधूपदीपमेवेचं इत्वा । अयं कुमारो जरां जयत्

दीर्घमायुः यस्मै त्वं स्तनपृच्छयाथा युवर्चौ यज्ञो बलं इति म-
न्नेण दशबारं जह्वा । पूर्वादिस्थितपात्रचतुष्केषु जयवि-
जयसुदेहु सुमुखान् सम्पूज्य । मूलमन्त्रं जह्वा । ततो धृत-
सूक्तं जपेत् । धृतसूक्तं नाम ये ब्रह्मा ब्रह्मण उप्ज भारेति
समुद्रादूर्मिर्भुमां उदारदिति च सूक्तम् ।

— इति धृतादिरोऽपिणप्रयोगविधिः —

॥ श्रीगिरिनिवासाय नमः ॥

76 ॥

* द्वितीयादिनरात्रिहोमः *

आचार्यो मूर्तिभिस्सहु स्नानानुष्ठानावृत्यकं निर्वल्य ।
यागशालां प्रविद्य । सकलीकृत्य । सामान्याद्यां साधयि-
त्वा । विनायकं सम्पूज्य । सङ्कल्प्य । पुष्ट्याहुं पञ्चगव्यं सं-
स्थाप्य । अस्त्रेण प्रोक्ष्य । मण्टपपूजादिकुम्भपूजानन्तरं
यथाक्षेण सम्पूज्य । ततो होमं कुर्यात् । तत्कुण्डसमीपे
पूर्ववत्तुस्थित्वा । आग्ने प्रज्वाल्य परिसमूहनं कृत्वा । परि-
स्तरणादि आज्य संस्कारान्तं कृत्वा । जुषस्वनेति जपित्वा ।
अदितेनुमन्त्रस्व इति समन्तात्परिषिद्य । कुण्डमध्ये ओं
हुं अग्न्ये नमः । ऊर्ध्वमेष्वतायां पूर्वाद्यष्टीदिशु जातेवेदेसे
नमः स्यहो जसेनमः अनिशप्रभवेनमः वैश्वानराय नमः । न-
र्मिपसेनमः । पर्जितिराजसेनमः । विसर्पणेनमः । यज्ञपुरुषाय
नम इत्यभ्येच्य । मध्यमेष्वतायां पूर्वाद्यष्टीदिशु जयन्तायनमः ।

अग्निशिखाय नमः। कृत्तिकापुत्राय नमः। भूतपतये नमः। से.

नान्ये नमः। गुहाय नमः। हे मश्लाय नमः। विश्वालाक्षाय नमः।

अधोमेखलायां पूर्वायष्टदि शु इन्द्राय नमः। अग्न्ये नमः। य-

माय नमः। निक्रिये नमः। बरुणाय नमः। वायवे नमः। सोमाय

नमः। इशानाय नमः। इति सम्पूज्य। हे लोकपाला। विघ्नसम्मानं

विवर्ण अग्नें पात्रिष्यथ। इति गुहाशां श्रावयेत्। इति वि-

राय। कुण्डमध्ये ओं हूं अग्न्यासनाय नमः। अग्निभूतिये नमः।

२६६ ध्यानम् — अनलशतसहस्रं प्रोद्यतं पञ्चवक्तं

स्तुवपरशुभभीतिं रुद्रदण्डौ च सव्ये।

वरदमनलरवेठं लुकुंशं लुकुंशवामे

दधतमृषभसंस्थं भावयेयं गुहाश्विम्॥

इति ध्यात्वा। ओं हूं गुहाग्न्ये नमः। इति मूलेनावात्य। पाद्यादि।

गन्धपुष्पधूपदीपनैवेद्यं दत्त्वा। व्याहृतिभिरुत्वा। ततः कुण्डा-

च्छिमध्ये ओं हूं आधारशक्तिकमलासनाय नमः। अनन्तास-

नाय नमः। सिंहासनाय नमः। योगासनाय नमः। पञ्चासनाय

नमः। विभलासनाय नमः। ओं हूं रक्तन्दासनाय नमः। स्कन्दम्।

तिये नमः। ध्यानम् —

विद्वुमप्रभमेकमुखं विभुं वज्रशक्तिवरदाभयपाणिनम्।

देवलोकरिपुष्वमविद्वदं नौमि रुद्रभवं शिरिवाटनम्॥

इति ध्यात्वा। ओं सां सुब्रह्मण्याय नमः। ओं हूं वल्लये नमः।

ओं श्रीं देवगजायै नमः इति मूलेन श्री सुब्रह्मण्यं गजागज-

वल्लों कुण्डाग्निमध्ये आवाह्य । पाद्याद्युपचारैस्तस्मृज्य । नव-

कुण्डपद्मे पूर्वकुण्डे ओं हं सुब्रह्मण्यासनाय नमः सुब्रह्मण्य-

मूर्तये नमः । ध्यानम् ॥

स्तिन्धूरारुणमिन्दुकान्तिवदनं केयूरहारादिभि ।

ईव्यै राभरणौ र्वि भूषिततनुं स्वर्गस्य सौरव्यप्रदम् ।

अम्भोजाभ्यशक्तिकुकुटधरं रक्ताङ्गुरागान्वितं

सुब्रह्मण्यमुपास्महे प्रणभतां भीतिप्रणाशोदमम् ॥

77 a

इति ध्यात्वा सुष्पाङ्गतिं दत्त्वा । ओं सौं सुब्रह्मण्याय नमः इति

मूलेनास्मिन्दु कुण्डाग्निमध्ये श्री सुब्रह्मण्यमावाह्य स्थापनादि

कृत्वा पाद्याद्युपचारैस्तस्मृज्य । दक्षिणकुण्डे ओं सां षण्मुखा-

सनाय नमः षण्मुखमूर्तये नमः । ध्यानम् ॥

वन्दे सिन्दुरकान्तिं शरविपिनभवं श्रीमयूराधिन्दुं

षड्क्षं देवसेनामदनरिसुसुतावलभं द्वादशाक्षम् ।

शक्तिं बाणं कृपाणं धजमापि^(न?) गताङ्गाभयं सव्यहस्ते

चापं वजं सरोजं कटकमापि वरं इदूरमन्त्यैर्दधानम् ॥

इति ध्यात्वा । सुष्पाङ्गतिं दत्त्वा । ओं सां षण्मुखाय नम इति

मूलेन कुण्डाग्निमध्ये ओं षण्मुखमावाह्यामि स्थापनादि कृ-

त्वा । पाद्याद्युपचारं दत्त्वा । नैऋतकुण्डे ओं हं ब्रह्मचार्यासनाय

नमः ब्रह्मचारिमूर्तये नमः । ध्यानम् ॥

अल्पद्रुमं प्रणमतां कमलारणां अ-

स्फूर्तं भुजद्वय मनामयमेकवक्रम्।

कात्यायनी सुतमहं कटिबधवामे

776

ਕੌਪੀ ਨ ਦਣਧਰ . . ਧਰੁਸਤ ਮੀਡੇ ॥

इति ध्यात्वा पुष्पाङ्गिलं दत्त्वा । ओं स्तो ब्रह्मचारिणे नमः इति

मूलेनास्मिन् कुण्डाग्निमध्ये श्रीब्रह्मचारिणमावाहयामि ।

स्थापनादि कृत्वा पादाद्युपचारं दत्त्वा पश्चिमकुण्डे ओं हां

सेनापत्यासनाय नमः। सेनापतिमूर्तये नमः। ध्यानम् —

नौ म्यादि सप्रदीप्त द्वादश नयनं पठमुखं मन्दहासं
वापा डें स्थितायां सरसिनहयुतालिङ्गितायां स्वहस्तम्।

उत्तरांगे रुस्तनांगे विहितकरतलाभीति खेटदि शूलं

ਲਾਦਿਨ੍ਯਦੀ ਸੁ ਇਕੀ ਘਰ ਸਨ ਬਨਗ ਤੋਂ ਕੁਝ ਰਾਬੇ ਨ ਹੁਸ਼ਮ॥

इति ध्यात्वा खुच्चाज्ञलिं इत्या ओं सां देवसेनापत्तये नमः

इति मूलेनात्मिन् कुण्डागृहमध्ये सेनापतिमावाहुयामि ।

स्थापनादि कृत्वा पाद्याद्युपनारं दत्त्वा । वायुकुण्ठे ओं हां

गजारुद्धासनाय नमः गजारुद्धमूर्तये नमः । ६ यानम् ।

एकानन्दिन्यनं वरकुकुटी च

वास्तुये निश्चितशक्त्यभयौ द्रव्येऽन्ये ।

ब्रिआणमीश्वरस्यतं तपनायुताभं

नियं नमामि गजवाहनमिष्टस्मित्यै ।

इति ध्यात्वा पुष्पाङ्गलिं दत्त्वा । ओं सां गजान्द्रढाय नमः ॥३५॥

स्मिन् कुण्डाग्निमध्ये मूलेन ओं गजान्द्रढमावाहुयामि स्थाप-

नादि कृत्वा । पाद्याद्युपचारं दत्त्वा । उत्तरकुण्डे ओं हां बालास-

78 a नाय नमः बालमूर्तिये नमः ॥ ध्यानम् ॥ —

एकवक्रं द्विनयनं पञ्चद्वयकरद्वयम् ॥

विप्रप्रियकरं वन्दे बालमूर्प रविप्रभम् ॥

इति ध्यात्वा पुष्पाङ्गलिं दत्त्वा । ओं सां बालाय नमः ॥ इति मू-

लेनास्मिन् कुण्डाग्निमध्ये ओं बालमूर्पमावाहुयामि ॥ स्थाप-

नादि कृत्वा पाद्याद्युपचारं दत्त्वा । ईशानकुण्डे ओं हां शिरिक-

वाहुनासनाय नमः ॥ शिरिवाहुनमूर्तिये नमः ॥ ध्यानम् ॥ —

विद्वुमप्रभमेकमुखं विभुं वज्रशक्तिवरदाभयमाणिनम् ॥

देवलोकरिपुद्धमविद्धदं नौमि नद्रभवं शिरिवाहुनम् ॥

इति ध्यात्वा पुष्पाङ्गलिं दत्त्वा । ओं सां शिरिवाहुनाय नमः ॥

इति मूलेनास्मिन् कुण्डाग्निमध्ये ओं शिरिवाहुनमावाहु-

यामि ॥ स्थापनादि कृत्वा पाद्याद्युपचारं दत्त्वा ॥ नवकुण्डपक्षविधिः ॥

~~~~~ द्वितीयदिने पञ्चकुण्डविधिः ~~~

पञ्चाग्नेरायतनं चेत्पञ्चकुण्डाधिदैवतं प्रधानकुण्डे मूलबे-

राकृतिं ध्यात्वा होममेत् । दिकुण्डचतुष्केषु ॥

सेनानीः कार्तिकेयश्च स्तन्द्रशरवणोद्धवः ॥

पूर्वादिषु चतुर्दिक्षुं कुण्डानाभाधिदेवताः ॥

पूर्वकुण्डे ओं हां सेनानीमूर्तये नमः। सेनानीमूर्तये नमः।

ध्यानम्— अभयहितकराङ्गं अङ्गशं शक्तिशूलं

वरदकुलिशपाणं पञ्चहस्तौ गदां च।

दधत धनुसुवाणं द्वादशायां तु हस्ते

द्विदशकमलनेत्रं देवसेनानिमीडे ॥

७४६ इति ध्यात्वा पुष्पाङ्गलिं दत्त्वा। ओं सां सेनान्ये नमः इति

मूलेनास्मिन् कुण्डाग्निमध्ये ओं सेनानीमावाहयामि। स्था-

पनादि कृत्वा पादाद्युपचारं दत्त्वा। तद्दक्षिणकुण्डे ओं हां

कार्तिकेयासनाय नमः कार्तिकेयमूर्तये नमः। ध्यानम्—

वरदकुलिशखेटं बामहस्तत्रये च

दधतमभयशक्ती खड़मन्यत्रये च।

तरुणरविसमाभं साधुभिः पूज्यमानं

कमलबदनमेकं कार्तिकेयं नमामि ॥

इति ध्यात्वा पुष्पाङ्गलिं दत्त्वा। ओं सां कार्तिकेयाय नम इति

मूलेनास्मिन् कुण्डाग्निमध्ये ओं कार्तिकेयमावाहयामि।

स्थापनादि कृत्वा पादाद्युपचारं दत्त्वा। पश्चिमकुण्डे ओं हां

स्कन्दासनाय नमः स्कन्दमूर्तये नमः। ध्यानम्—

वामे करे च युगले वरकुण्डिकायां

सन्धेऽक्षसूत्रमभयं दधतं विशारदम्।

वल्लीयुतं वनजलोचनमेकवक्तं

वन्दामहे वनजसम्भवद्वासितारम् ॥

इति ध्यात्वा पुष्पाङ्गलिं दत्त्वा । ओं सां स्कन्दाय नमः इति
मूलेनास्मिन् कुण्डाग्निमध्ये ओं स्कन्दमावाहयामि । स्थाप-
नादि कृत्वा । पाद्यायुपचारं दत्त्वा । उत्तरकुण्डे ओं हां शरव-
णोऽद्वासनाय नमः । शरवणोऽद्वमूर्तिये नमः । ध्यानम् —

शक्तिं घण्टां वज्रसरसिजे कुकुटं प्रासदण्डौ

२९८ टङ्कं बाणं वरदमभयं कामुकं चोच्छहस्ते ।

पीतं सौम्यं द्विदशनयनं केकयं साकमीन्दैः

स्त्रिभिः पूज्यं शरवणभवं षण्मुखं भावयामि ॥

इति ध्यात्वा पुष्पाङ्गलिं दत्त्वा । ओं सां शरवणोऽद्वाय नमः

इति मूलेनास्मिन् कुण्डाग्निमध्ये ओं शरवणोऽद्वमावाह-
यामि । स्थापनादि कृत्वा । पाद्यादिगन्धपुष्पधूपदीपनैवे-

यं दत्त्वा ॥

पञ्चकुण्डविधिः प्रोक्तः एककुण्डविधिं शृणु ।

एकाग्निरायतनं चेन्मूलबेराकृतिं यजेत् ॥

यथोचितकुण्डस्य यथोचितदेव माधारशक्तयादि आसन-

मूर्तिध्यानपुरस्यरं सम्पूज्य । तत्तन्मन्त्रेणाष्टोत्तरशतमान्या-

हुतिं हुत्वा । ततः प्रधानकुण्डादिसर्वत्र कुण्डेषु तत्तन्मूलम-

न्त्रेण सम्पूज्य । तत्तन्मूलमन्त्रेण समिदन्नाज्याहुतिं सहस्रं वा

तदर्थं वाष्टोत्तररातं वा हुत्वा । द्रूयं प्रतिव्याहृतिभिर्हुत्वा

विशेषद्रव्यैश्च प्रत्येकं पञ्चविंशतिवारं हुला । तद्यथा —

समिधा सद्यमन्त्रेण आज्यं वासेन हुमते ।

अधोरेण चर्णं हुला काजे तत्पुरुषेण तु ॥

स्थिद्वार्थैश्च मन्त्रेण हृदयेन यवं हुनेत् ।

तिलं च शिरसा हुला मुहूं च शिरवया हुनेत् ॥

कवचेन हुनेन्माषं सत्तुर्मन्त्रेण हुयते ।

कदलीफलमन्त्रेण अष्टूपं मूलमन्त्रतः ॥

२१६

निष्पावं वल्लिमूलेन गुहास्त्राचणकं तथा ।

जयन्तं वैष्णवं हुला कुलस्थं गृग्निमन्त्रतः ॥

कृत्तिकापुत्रमन्त्रेण आढकं च हुनेकमात् ।

भूतनाथं च मन्त्रेण गोधूमं चैव होमयेत् ॥

सेनानीरिति मन्त्रेण प्रियङ्कुं चैव होमयेत् ।

गुहमन्त्रं समुच्चार्य नालिकेरं हुनेकमात् ॥

होमशूलस्य मन्त्रेण क्षीरेणैव हु होमयेत् ।

विशालादिमन्त्रमुच्चार्य ताम्बूलं जुहुयाकमात् ॥

एलादिवासनादृयं मूलमन्त्रेण होमयेत् ।

शतमध्यं तदध्यं वा तदधीर्धमयापि वा ॥

द्रव्यान्ते व्याहृतिं हुला सर्वकुण्डानि होमयेत् ।

ओं शश्वर्णोद्धवाय षण्मुखाय शिरिवाहनाय अभयवर-

प्रसाद्य शक्तिहस्ताय कुकुटध्वजाय कुङ्कुमवर्णाय कुमाराय

ओं हूँ हीं सौं शरवण भव हुं फट् स्वाहा इति मालामन्त्रं पञ्च-
 विंशतिवारं हुत्वा । ओं श्रीं क्लीं हीं ऐं सौं ने छं ई शरवण भव
 स्वाहा इति मूलेन पञ्चविंशतिवारं हुत्वा । ओं हीं वल्लयै स्वा-
 हा । ओं श्रीं देवगजायै स्वाहा । इति हुत्वा । शकुन्यै स्वाहा ।
 रेवल्लयै स्वाहा । पूतायै स्वाहा । महापूतायै स्वाहा । निशीथिन्यै
 स्वाहा मालिन्यै स्वाहा । शीतलायै स्वाहा भूत्यै स्वाहा । विश्वतो-
 80 a मुरव्यै स्वाहा । इति एकै कवारं हुत्वा । जयन्ताय स्वाहा । अ-
 ग्निशिरवाय स्वाहा । कृत्तिकापुत्राय स्वाहा । भूतपतये स्वाहा ।
 सेनान्ये स्वाहा । गुहाय स्वाहा । हेमशूलाय स्वाहा । विशाला-
 क्षाय स्वाहा । ओं भूः स्वाहा अग्न्ये इदं न मम । ओं भुवः स्वा-
 हा वायव इदं न मम । ओं सुवः स्वाहा सूर्यायेदं न मम । ओं
 भूर्भुवः सुवः स्वाहा प्रजापतये इदं न मम । एवं सर्वत्र कुण्डं
 होमयेत् । अस्य वाहमभिसातिषाहं रक्षेहृणं प्रतिनासुजिष्णं
 ज्योतिष्मन्तं दीयतं पुरन्धिम् । अग्निष्वष्टकृतमाहुवेमोम् ।
 स्तूपग्ने अभितत् प्रणाहि विश्वा देवा पृतना अभिष्या ऊं
 नः पन्था प्रतिशंविभाहि ज्योतिष्मध्देत्यजरन्त आयुः स्वाहा ।
 अग्न्ये स्त्रिष्ठकृते इदं न मम । इति सर्वत्र हुत्वा । ततस्सर्वत्र
 पूर्णिष्ठ जुहुयात् । तद्यथा — सुवेण सुगर्जे आज्येनापूर्ये
 पुष्करोपयिधोमुखं स्तुवेन्यस्य । तद्गे पुष्पं दत्त्वा । वाम-
 दक्षिणहस्ताभ्यां शंखवत् संसक्ताभ्यां उर सव्येन संलग्नौ

तावु भावुपादाय समपादस्य मुट्ठायोर्ध्वकाये नाम्यां तिर्थे ।

विधाय सुगगदत्तहृष्टे । ओं सौं सुब्रह्मण्याय शरवणभ-

वाय वौषडिति मूलं पूतमुच्चार्ये वामस्तनान्तं स्तुद्गुलमानीय

अनुद्विग्नः घृतधारां बिन्दुस्थानाद्विनिस्तृतां धारामिति सं ।

स्मरन् यवप्रमाणेनाविच्छिन्नधारया समस्तमाज्यं वह्नौ

४०६ त्थिपेत् । इति सर्वत्र पूर्णां विधाय । तत्तत्त्वे कुण्डेषु आज्ञा-

हुतीजुहोति । तथथा — तत्तत्त्वमन्त्रेण सहस्रं वा तदर्धं

वाष्टोत्तरशतं वा कुण्डं प्रति जुहुयात् । पञ्चात्प्रायश्चित्तार्थं

ओं सुं अघोत्तय विश्वभुवाय स्वाहा । ओं सः भूर्भुव अस्त्रा-

य स्वाहा । इत्यष्टोत्तरशतं वा पञ्चविंशतिं वा हुत्वा । अनाज्ञाते-

विदाज्ञाते यजस्य क्रियते मिधु । अग्ने तदस्य कल्पय त्वं वेत्य

यथात्थं स्वाहा । अग्नये इदं न मम (यन् पाकत्रा मनसा

दीनदक्षाणा यजस्य मन्वते) पुरुषसंमितो यज्ञो यजः पुरु-

षसंमितः । अग्ने तदस्य कल्पय । त्वं वेत्य यथात्थं स्वाहा ।

अग्नये इदं न मम । यत्पाकत्रा मनसा दीनदक्षाणा यजस्य

मन्वते मर्तीसः । अग्निषुष्टोता क्रतुविद्विजातन् नेजिष्ठो देवां

क्रतुशो यजामि स्वाहा । अग्नये इदं न मम । ओं भूः स्वाहा अ-

ग्नये इदं न मम । ओं भुवः स्वाहा वायव इदं न मम । ओं सुवः

स्वाहा सूर्योयेदं न मम । ओं भूर्भुवः सुवः स्वाहा प्रजापतये

इदं न मम । पञ्चात्पूर्णां विधाय । एवं क्रमेण सर्वत्र कुण्डं

होमयेत् । पश्चादिक्षु कुण्डहो मं विना प्रधानकुण्डस्य व्याहृते-

भिरुबा । ततो नाडीसन्धानार्थं मूलेनाहुते त्रयं दत्त्वा । नाडी-

सन्धानं कुर्यात् । तद्यथा - ओं स्तोः शरवणभवाय स्वाहा ।

४१२ ओं स्तोः हुँ गुहाणिष्ठ्यां स्वाहा । इति सन्धाय । विस्टज्य । मूल-

मन्त्रमुच्चार्ये । वाहिस्थ गुहनासाविनिर्गतज्योतीरूपशिखां

यागस्थगुहशिखाली नां रश्मिमात्राविद्योगेनाविच्छिन्नामुभय-

त सकृदास्पदं दयायेत् । एवं कुम्भं यागगृहैरामानं सहनाडीं

सन्धाय । तद्यथा - कुशच्छलेन विसतलुनि आं कुम्भस्य गुह-

नाडीं पिङ्गलया निस्पृत्य । स्वनाड्यामिडया प्रविश्य । वि-

लीनेति विभाव्य । गुहाणुना रेचकेन विनिस्पृत्य । वाहिस्थ-

गुहनाडीं पिङ्गलया प्रविश्य । विलीनां विभाव्य । मूलेन रेच-

केन इडया विनिस्पृत्य स्वनाड्यामिडया प्रविश्य । विलीनेति

विभाव्य । गुहाणुना रेचकेन विनिस्पृत्य । कुम्भस्थगुहद्यं

तत्पूरकेन प्रविश्य । लयमिति विभाव्य । मूलेन रेचकेन वि-

निस्पृत्य । स्वहृदयं पूरकेण प्रविशेत् । एवं कुम्भमग्निगु-

हाम्यामात्मानं सहनाडीं सन्धाय । बहुर्दिवसपश्चे - नाडी-

सन्धानं कृता एकदिवसपश्चे नाडीसन्धानं विना । पश्चात्

मन्त्रतर्पणदीपनार्थं जुहुमात् । तद्यथा - ओं स्तोः सुब्रह्म-

ण्याय स्वाहा इत्यष्टोत्तरशातं वा पञ्चविंशतिं वा हुत्वा । इति

मन्त्रम् - ओं स्तोः इशानाय जगद्गुवाय स्वाहा । ओं स्तोः तत्पुरुषाय

वचद्गुवाय स्वाहा । ओं सुं अघोराय विश्वभुवाय स्वाहा । ओं
 सिं वामदेवाय रुद्रभुवाय स्वाहा । ओं सं सयोजाताय ब्रह्म-
 भुवाय स्वाहा । ओं सौं आप्यभुवाय भुवद्गुवाय स्वाहा । इति
 ४।६ मन्त्रं प्रति दशवारं हुत्वा । इति तपिणम् । ओं सां जगद्गुवह-
 दयाय स्वाहा । ओं सिं वचद्गुवशिरसे स्वाहा । ओं सुं विश्व-
 भुवशिरवाय स्वाहा । ओं हैं रुद्रभुवकवचाय स्वाहा । ओं सौं
 ब्रह्मभुवनेत्राय स्वाहा । ओं सः भूर्भुव अत्राय स्वाहा । इति
 दीपनम् । एवं मन्त्रतपिणदीपनम् । ततो देशकालदुर्निषि-
 त्तदुस्त्वप्रदृश्यलोप मन्त्रलोपतन्त्रलोपसमकालसङ्करदोष-
 निवृत्यर्थं प्रात्सादमन्त्रेण शतं वा पञ्चविंशतिं वा हुत्वा प-
 शात् पञ्चावरणमन्त्रेण मन्त्रं प्रत्येकैकवारं हुत्वा ततःप्रा-
 यश्चिन्नार्थं वहुत्पेण पञ्चावरणं पापभृत्यमन्त्रेण नवाम-
 मन्त्रेण शम्बरेणासिता प्रत्येकमष्टोत्तरशतं वा पञ्चाशतपञ्च-
 विंशतिं वा हुत्वा । मन्त्रोयथा - वहुत्पमन्त्रः । ओं सुं अघोरा-
 य विश्वभुवाय स्वाहा । शिवात्ममन्त्रः । ओं हैं हर हर शिव
 शिव शिवात्माय हुं फट् स्वाहा । धुरिकात्ममन्त्रः । ओं छिन्-
 छिन् धुत् धुत् धुरिकात्माय हुं फट् स्वाहा । व्योमात्ममन्त्रः ।
 ओं षं हृं हृं हृं हुं व्योमव्यापिने स्वाहा । पाशुपतात्ममन्त्रः ।
 ओं सिं पशुं हुं फट् पाशुपतात्माय स्वाहा । अघोरात्ममन्त्रः ।
 ओं हैं स्फुर स्फुर प्रस्फुरप्रस्फुर घोरघोरतनुतनुतपस्फुर

चटचट प्रचट प्रचट कहु कहु वस वस बन्धय बन्धय चातय

82 a चातय । हुं फट लूं स्वाहा । पापभक्षणमन्त्रः । ओं हां हि हुं
 हैं हैं हैं हैः पापभक्षणाय शिवाय स्वाहा । नवात्ममन्त्रः । ओं
 हं हं सस्तोऽहं सोऽहं हं सः स्वाहा । शम्बरमन्त्रः । ओं हां हीं हं
 दयाय स्वाहा । अस्मिमन्त्रः । ओं हुः अस्त्राय स्वाहा । इत्येवं प्रत्ये-
 कं पञ्चविंशतिवारं हुत्वा । पञ्चात्पूर्णं दत्त्वा । परिस्तरणस्थ-
 देवानां बलिं दत्त्वा इत्येकसमिधमग्नौ दत्त्वा । उपस्थानं कृ-
 त्वा हो मसं रव्यादशागुणं जप्त्वा । गुहाय समर्प्य । नैऋत्यां सो-
 मकुम्भादि द्वादशापात्रिकायां यथाक्रमेण सम्पूज्य । आचम्य ।
 वेदिकास्थितकुम्भे ऊधारशक्त्यादि सम्पूज्य । पाचाचमना-
 र्घ्यं दत्त्वा । इष्टदात्र मुद्गात्रापूर्णादि पाचसान्तं निवेद्य । नालि-
 केरकदलीफलताम्बूलं निवेद्य । धूपदीपादि दीपाराधनक-
 मेणाराध्य । गणिकान्तबहुनृत सर्ववायघोषे भैक्तस्तुत्या-
 दिभिर्देवं सत्तोष्य । प्रदक्षिणनमस्कारस्तोत्रैः स्तुत्वा ॥

इति कुमारतन्त्रे कौशिकप्रक्षेपे महासंहितायां
 द्वितीयदिवस रात्रिहोमविधिस्समाप्तः ॥

श्रीधर्मसंवर्धन्यम्बालमेतश्रीनगरीश्वरमहा-

प्रभवेनमः ॥

— श्रीगिरिनिवासाय नमः —

८३ a

— तृतीयदेवस्य यागपूजा —

तृतीयदेवस्य - देशिकः प्रातरुत्थाय स्नात्वा सन्ध्यावन्द-
 नाधावश्यकं कर्म कृत्वा । मूर्तिपैस्सह यागगे हुं प्रविश्य ।
 नित्यवत् प्राणायाम करन्यास भूतश्च इन्यास दण्डभौङ् ।
 न्यास मुण्डभौङ् न्यास मातृकान्यासं रक्तन्दकलान्यास ।
 षड्देवरन्या सान्तर्णिग स्थलश्च इन्द्रियास दण्डभौङ् ।
 पाद्यार्थविशेषाद्यान् कृत्वा । सामान्यार्थ्यजलेनात्मानं पू-
 जोपकरणद्रव्यमस्त्रेण सम्प्रोक्ष्य । कलशपूजां शंखपूजा-
 मात्मपूजां च कृत्वा विनायकं सम्पूज्य । सङ्कल्प्य । शिवदर-
 भोरात्मा इत्यादिविशेषेण श्रीमद्वल्लीदेवनायकीस्यमेत ।
 श्रीसुब्रह्मण्येश्वरस्य जीर्णधारण चुनरावृत्यष्टबन्धनकर्माङ् ।
 राजराष्ट्रसर्वजनानां श्वेषस्यैर्वीर्यविजयायुरारोग्यैश्वर्याभि-
 वृद्धर्थं धर्मार्थकाममोक्षचनुर्विधफलसिद्धर्थं श्रीमद्वल्ली-
 देवनायकीस्यमेत श्रीसुब्रह्मण्येश्वरप्रसादसिद्धर्थं मण्टपारा-
 धनकुम्भपूजां अग्निकार्यकर्म करिष्ये इति सङ्कल्प्य । पुण्याहं
 वाचयित्वा । अस्त्रेण प्रोक्ष्य । पञ्चगव्यं विधिवत् स्थाप्य । मण्टप-
 पूजामारभेत् ॥

शान्तिं सुदेहुं सुमुखं चक्रं पूर्वं समर्चयेत् ।

इन्द्राग्निमध्यमार्तीष्ठं वृष्टिकोणे च पावकम् ।

यम्ये विद्यामहाबङ्गों ततस्सेनापतिं यम्भ् ।

नैकते निकृति विष्णु महालक्ष्मीं प्रपूजयेत् ॥

आव्ये निवृत्तिं शिखिनं गं वहणमत्रकम् ।

४३६ वायुं गणेशं श्वेतेशं वायव्यां दिशि पूजयेत् ॥

प्रतिष्ठां देवसेनांच सुभित्रं सोममन्तरे ।

ईशानं पितराधारं गुरुं नैकत्यके च चेत् ॥

इत्यष्टविंशतिकलशं लम्पुज्या । तथा — इन्द्रागन्योर्भिष्ये

सूर्यकुम्भपूजां कुर्यात् । सामान्यार्थीजलेन प्रोक्ष्य । सूर्यकु-

म्भरुय पश्चिमभागे सूर्यद्वारार्चिनं कुर्यात् । द्वारस्य दक्षिणे

ओं दण्डिने नमः । उत्तरे ओं पिङ्गलाय नमः । ऐश्वान्यां गं गण-

पतये नमः । आग्नेय्यां ओं गुरुभ्यो नमः । मध्ये ओं प्रभूताय नमः ।

आग्नेय्यां दिक्षेषु ओं विमलाय नमः । ओं सौराय नमः । ओं

उत्तराध्याय नमः । ओं परमसुखाय नमः । तदुपरि ओं पञ्चास-

नाय नमः । ओं दीप्ताय नमः । ओं सूक्ष्माय नमः । ओं जयाय नमः ।

ओं भद्राय नमः । ओं विभूत्यै नमः । ओं अमोघाय नमः । ओं वि-

द्युताय नमः । मध्ये ओं विश्वतोभुव्यै नमः । विस्फुरमुद्देशं प्र-

दर्श्या । ओं अर्कासनाय नमः । रवं खण्डो ल्काय नमः । सूर्यमूर्तये

नमः । इत्यासनमूर्तिं विन्यस्य । दण्डभिङ्गभिङ्गीन्यस्य ।

ध्यानम् — सौरं कुङ्मसङ्काशं सविभरणभूषितम् ।

द्विनेत्रं चारुबदनं रक्तमाल्यानुलेपनम् ।

चतुर्भुजसमोपेतं ऊर्ध्वहस्तामुजद्वयम् ।

अभयं वरदोपेतं उषः प्रत्युष सायकम् ॥

इति ध्यात्वा । ओं सां सं सां विद्यादेहाय नमः । ओं सौं नेत्रेभ्यो
नमः । इति विद्यादेहुं नेत्रं विव्यस्य । ओं श्रीं सां सं सां शिवस्तु-
योय नमः । इति मूलेनावाट्य । स्थापनादि कृत्वा । स्वाहान्तं
मूलेन पादाचमनोर्ध्वं दत्त्वा । स्मानवस्त्रोत्तरीयगन्धपुष्प -
धूपदीपनैवेद्यं दत्त्वा । उत्तरे ओं हौं उषादेव्यै नमः । दक्षिणे
84 a ओं श्रीं प्रत्युषादेव्यै नमः । पूर्वादि दलागेषु सोमाय नमः । बु-
धाय नमः । बृहस्पतये नमः । भागवाय नमः । विदिक्षु दलेषु ।
अङ्गारकाय नमः । शनैश्चराय नमः । राहुवे नमः । केतवे नमः ।
इत्यभ्यर्थ्य सर्वत्र पादादिगन्धपुष्पधूपदीपनैवेद्यं दत्त्वा ।
नमस्कारमुदां दर्शयित्वा । ताम्बूलं दत्त्वा । प्रार्थ्य ॥
देवदेव त्रिलोकेश जगत्पथममङ्गलं ।
तिष्ठत्वं स्थापितो भक्त्या मया सूर्ये जगत्पते ॥
इत्येवं विज्ञाप्य सूर्यमूलमन्तं यथाशक्ति जह्वा । जपफलं दे-
वतायै समर्प्य । स्तोत्रैः स्तुत्वा पराङ्मुखवार्ष्यं दत्त्वा । ऐशान्यां
सूर्यनिर्माल्यदेवाय तेजश्चण्डेश्वराय नमः । इत्यभ्यर्थ्य । वि-
सृज्य । एवं सूर्यपूजां निर्विर्ति । बहुर्गत्वा । पूर्वत्र तत्सौरभाव-
नानिवृत्यर्थं पादौ प्रशान्त्याचम्य । भस्मधारणं कृत्वा । पुन-
र्गत्वा सकलीकृत्य । सामान्यार्थ्यहस्तोऽप्तपाद्वाये स्थित्वा ।
पूर्वद्वारमत्रेण सम्प्रोक्ष्य । तोरणमध्ये ओं हौं शान्तितोरणा-

सनाय नमः। शान्तितोरणमूर्तये नमः। शान्तितोरणाय नमः।
 शान्तितोरणाधिपतये भद्राय नमः। तोरणशाखयोः वेताय
 नमः। इति सम्पूज्य पाद्यादि दत्त्वा द्वारस्योत्तरे प्रथमकलशे
 ओं हैं शान्तिकलासनाय नमः। शान्तिकलामूर्तये नमः।
 शान्तिकलाये नमः। पाद्याद्युपचारं दत्त्वा तदुत्तरकुम्भे ओं
 हौं सुदेहासनाय नमः। सुदेहमूर्तये नमः। सुदेहाय नमः इति
 ४६ सम्पूज्य। द्वारदक्षिणकुम्भे ओं हौं सुमुखासनाय नमः। सुमुख-
 मूर्तये नमः। सुमुखाय नमः। इति सम्पूज्य द्वारस्योत्तरप-
 ताकायां ओं हौं प्रशान्तासनाय नमः। प्रशान्तमूर्तये नमः। प्र-
 शान्ताय नमः। द्वारदक्षिणपताकायां ओं हौं शशिरासनाय न-
 मः। शशिरमूर्तये नमः। शशिराय नमः। द्वारोपरि भव्यस्थित-
 धजे ओं हौं कुमुदासनाय नमः। कुमुदमूर्तये नमः। कुमु-
 दाय नमः। अग्निकोणधजे ओं हौं कुमुदाक्षासनाय नमः।
 कुमुदाक्षमूर्तये नमः। कुमुदाक्षाय नमः। पाद्याद्युपचारं दत्त्वा
 दक्षिणद्वारमन्त्रेण सम्प्रोक्ष्य। तोरणमध्ये ओं हौं भूतितोरणा-
 सनाय नमः। भूतितोरणमूर्तये नमः। भूतितोरणाय नमः।
 भूतितोरणाधिपतये विजयाय नमः। तोरणशाखयोः यजुर्वे-
 दाय नमः। इति सम्पूज्य पाद्याद्युपचारं दत्त्वा दक्षिणद्वारस्य
 पूर्वप्रथमकलशे ओं हूँ विद्याकलासनाय नमः। विद्याकला-
 मूर्तये नमः। विद्याकलाये नमः। इति सम्पूज्य तत्पूर्वकुम्भे

ओं हां वल्ल्यासनाय नमः। वल्लीमूर्तिये नमः। वल्ल्ये नमः। इति
 सम्पूज्य। द्वारपश्चिमे प्रथमकलशे ओं हां सेनापत्यासनाय
 नमः सेनापतिमूर्तिये नमः सेनापतये नमः। इत्यभ्यच्छ्य। तत्प-
 श्चिमकुम्भे ओं हां लक्ष्म्यासनाय नमः लक्ष्मीमूर्तिये नमः। ल-
 क्ष्मये नमः। इत्यभ्यच्छ्य। द्वारपूर्वपत्ताकायां ओं हां पर्जन्यास-
 नाय नमः पर्जनीमूर्तिये नमः पर्जन्यै नमः। द्वारपश्चिमपत्ता-
 कायां ओं हां जयन्तासनाय नमः जयन्तमूर्तिये नमः जयन्ता-
 85 a य नमः। द्वारोर्ध्वधवजे ओं हां पुण्डरीकासनाय नमः पुण्डरीक-
 मूर्तिये नमः। पुण्डरीकाय नमः इत्यभ्यच्छ्य। कोणधवजे ओं हां
 कासनासनाय नमः वामनमूर्तिये नमः वामनाय नमः। इति स-
 म्पूज्य। पश्चिमद्वारमल्लेण सम्प्रोक्ष्य। तोरणमध्ये ओं हां बल-
 तोरणासनाय नमः बलतोरणमूर्तिये नमः बलतोरणाय नमः।
 बलतोरणाधिपतये वजाय नमः। तोरणदारवयोः सामवेदाय नमः।
 इति सम्पूज्य। पश्चिमद्वारस्य दक्षिणे प्रथमकलशे ओं हां नि-
 वृत्तिकलासनाय नमः निवृत्तिकलामूर्तिये नमः निवृत्तिकलायै
 नमः। पायादि दत्ता। तद्दक्षिणकुम्भे ओं हां मयूरासनाय नमः
 मयूरमूर्तिये नमः मयूराय नमः। इति सम्पूज्य। तद्दक्षिणकुम्भे
 ओं हां गजासनाय नमः गजमूर्तिये नमः गजाय नमः। इति सम्पू-
 ज्य। द्वारस्योन्तरे प्रथमकलशे ओं हां अस्त्रासनाय नमः अस्त्र-
 मूर्तिये नमः। अस्त्राय नमः इत्यभ्यच्छ्य। वायुदीक्षिणकुम्भे ओं हां

शेत्रपालासनाय नमः शेत्रपालमूर्तिये नमः शेत्रपालाय नमः।

इति सम्पूर्ण्या । द्वारोत्तरपताकायां ओं हौं अमृतासनाय नमः । अ-

मृतमूर्तिये नमः अमृताय नमः । द्वारदधिष्ठितपताकायां ओं हौं ।

अशोकासनाय नमः अशोकमूर्तिये नमः अशोकाय नमः । द्वारोर्ध्व-

ध्वजे ओं हौं शङ्कुकणीसनाय नमः शङ्कुकणिमूर्तिये नमः शङ्कु-

कणीय नमः । वायुकोणध्वजे ओं हौं सर्वनेत्रासनाय नमः सर्व-

85 ६ नेत्रमूर्तिये नमः सर्वनेत्राय नमः । इत्यभ्यर्थे । उत्तरद्वारमत्त्रेण

सम्भूष्य । तोरणमध्ये ओं हौं अरोग्यतोरणासनाय नमः आरो-

ग्यतोरणमूर्तिये नमः आरोग्यतोरणाय नमः । आरोग्यतोरणा-

धिपतये नीललोहिताय नमः । तोरणशाखयोः अर्थविणवेदा-

य नमः । इति सम्पूर्ण्या । उत्तरद्वारस्य पर्यामेप्रथमकलशे ओं

हौं प्रतिष्ठाकलासनाय नमः प्रतिष्ठाकलामूर्तिये नमः । प्रतिष्ठाक-

लायै नमः । इत्यभ्यर्थे । तपश्चिमकुम्भे ओं हौं देवसेनापत्या-

सनाय नमः देवसेनापतिमूर्तिये नमः देवसेनापतये नमः । इति

सम्पूर्ण्या । द्वारपूर्वप्रथमकलशे ओं हौं सुमित्रासनाय नमः सुमि-

त्रामूर्तिये नमः सुमित्राय नमः । इत्यावाहनादिभिः सम्पूर्ण्या । द्वार-

पर्यामपताकायां ओं हौं धनदासनाय नमः धनदमूर्तिये नमः

धनदाय नमः । द्वारपूर्वपताकायां ओं हौं श्रीप्रदासनाय नमः ।

श्रीप्रदमूर्तिये नमः श्रीप्रदाय नमः । द्वारोर्ध्वध्वजे ओं हौं सुमुखा-

सनाय नमः सुमुखमूर्तिये नमः सुमुखाय नमः । इत्यानकोणध्वजे

ओं हूं सुप्रतिष्ठासनाय नमः सुप्रतिष्ठामूर्तये नमः सुप्रतिष्ठायै

नमः। इति सम्पूज्य। सर्वेत्र पादादिगन्धपुष्पधूपदीपैवेद्य-

दत्ता। मध्याकाशोपरि ओं हूं शान्त्यतीतकलासनाय नमः। शा-

न्त्यतीतकलामूर्तये नमः। शान्त्यतीतकलायै नमः। इत्यावाहुनीदि-

86 a गन्धपुष्पधूपदीपैवेद्य दत्ता। सर्वेभ्यो द्वारपालेभ्यो नमः॥

ततः पश्चिमद्वारे नित्यवत् द्वारार्चिनं कुर्यात्। तथथा - पश्चिम-

द्वारमन्त्रेण सम्प्रोक्ष्य। द्वारदक्षिणभागे ओं हूं सुदेहाय नमः। उत्त-

रभागे ओं हूं सुमुखाय नमः। दक्षिणशारवायां दीप्तायै नमः। उ-

त्तरशारवायां सूक्ष्मायै नमः। तयोर्भिर्धे ओं हूं महालक्ष्मयै नमः।

अधिष्ठाने आधारशक्तयै नमः। उपाने आदिशक्तयै नमः। जगत्यां

आधारशक्तयै नमः। पग्ने ज्योतिः^{स्त्रा} शक्तये नमः। कुमुदे शुणशक्तये

नमः। पट्टिकायां शानशक्तये नमः। भित्यां सैवै नमः। स्तम्भे

भोगशक्तये नमः। पालिकायां अनन्तशक्तये नमः। कम्पे बल्लै

नमः। कपोते सूतायै नमः। पूतमालिकायां रेवत्यै नमः। नासि-

कायां कृतिकायै नमः। शिखरे शकुन्यै नमः। स्थृप्यां कौमायै

नमः। उग्गे स्कन्दशक्तये नमः। इत्यम्यच्चि। अन्तद्वारार्चिनं कु-

र्त्ता त्। ओं हूं शान्तिकलाद्वारायै नमः। द्वारोर्ध्वेदुम्बरे भुवङ्गा-

य नमः। अधोदुम्बरे पतङ्गाय नमः। दक्षिणशारवायां उत्कराय

नमः। उत्तरशारवायां पदगाय नमः। द्वारोर्ध्वे गं गणपतये न-

मः। तस्य वासभागे सं सरस्वत्यै नमः। द्वारस्य दक्षिणे जयाय

नमः। उत्तरे विजयाय नमः। दक्षिणकवाटे वीरबाहुवे नमः।

उत्तरकवाटे महावीराय नमः। इत्यम्यर्च्ये सर्वेभ्यो द्वारपा-

लेभ्यो नमः। पायादि गन्धपुष्पधूपदीपनैवेद्यं दत्त्वा। मूलेन

दिव्यदृष्ट्या ऊर्ध्वगतान्विघ्नान् ओं भूर्भुवास्त्रेण नाराय मुद्रया

४६६ युष्पक्षे पणान्तरी गतान्विघ्नान् व्यपोत्तु। ओं भूर्भुवास्त्रेण धार्षि-

चातत्रयेण भूगतान्विघ्नानुस्तार्य। अन्यद्वारमस्त्रेण संघव्य। प.

अभिमद्वाराधो दुम्बरमध्ये ओं हाँ पाशुपतास्त्रासत्ताय नमः। पाइङ्-

पत्तास्त्रमूत्रिये नमः। ओं हीं पशुं हुं फट् पाशुपतास्त्राय हुं फट्

नमः। इत्यम्यर्च्ये किञ्चिद्वामशाखां समाश्रयन्। दक्षपादपु-

रस्सरं अन्तःप्रविश्य। यागशाकां प्रदक्षिण क्रमेण नैऋत्यां

स्थित्वा। मष्टपं तृणादिनाच्छादितं चेत्। कम्पेषु वायुतत्वाय न-

मः। तृणेषु असृत्वाय नमः। बन्धेषु तेजस्तत्वाय नमः। वेशेषु पृ-

थिबीतत्वाय नमः। स्तम्भेषु आकाशतत्वाय नमः। चुलुकायां

स्फूर्त्याय नमः। वित्तानेषु चन्द्राय नमः। तरड़ेषु जाह्नव्ये नमः।

दर्भमालायां बास्तुक्यै नमः। अङ्कणे मुद्रताय नमः। दिशासु

अस्त्राय नमः। इत्यम्यर्च्ये पायादि गन्धपुष्पधूपदीपनैवेद्यं

दत्त्वा। उपवेदि परितः गजाष्टकं धूजयेत्। पूर्वादीशान्तीदिक्षु

ओं हाँ रेगवताय नमः। पुष्टरीकाय नमः। वामनाय नमः।

कुमुदाय नमः। अञ्जनाय नमः। पुष्पदन्ताय नमः। सर्वेभौमा-

य नमः। सुप्रतीकाय नमः। इत्यम्यर्च्ये पूर्वादीशानपर्यन्तं

अष्टनागान् समर्चयेत् । अनन्ताय नमः । वासुकर्यै नमः । तत्-

काय नमः । कार्कोटकाय नमः । पञ्चाय नमः । महापञ्चाय नमः ।

शं खपाञ्चाय नमः । गुलिकाय नमः । इत्यष्टनागान् सम्पूज्य ।

पूर्वी दीशानपर्यन्तं मङ्गलाष्टकं पूजयेत् । उर्बिशीधृतदर्पणे

872 सूर्यीय नमः । मेनकाधृतसूर्यकुर्मे जलेश्वराय नमः । रम्भा-

धृतसूरे स्कन्दाय नमः । तिलोत्तमाधृतसुगमचामरे मात-

रिश्वने नमः । सुमुखीधृतश्रीबत्से महालक्ष्म्यै नमः । सुन्दरी-

धृतस्वर्णिके दरस्त्वै नमः । कञ्जमुखीधृतशंखे चन्द्राय

नमः । कामवर्धनीधृतदीपे ज्वलनाय नमः । इति सम्पूज्य,

पात्रादिगन्धपुष्पधूपदीपनैवेद्यं दत्त्वा । श्रीसुब्रह्मण्य-

पदव्याप्तिकं भष्टपं विभाव्य । वेदिकादक्षिणतः कुर्मासने

व्याप्ताज्जिनादौ रुचिरासने उद्घुख उपब्रेश्य । प्राणायाम-

त्रयं कृत्वा । कृतभूतशङ्खन्तर्यजनहवहनद्यानशुहृत्तं

कुर्यात् । तदथा - स्वरूपदीक्षिणतले वामाङ्गुष्ठेन गन्ध-

लेपिते मध्ये ओं हं स्कन्दसनाय नमः । स्कन्दमूर्तये नमः ।

इत्यासनमूर्तिं विन्यस्य । अङ्गुष्ठादिकनिष्ठान्तेषु ओं सोऽि-

शानाय जगद्गुवाय नमः । ओं सेऽ तत्पुरुषाय वचद्गुवाय नमः ।

ओं सु अघोराय विश्वभुवाय नमः । ओं सिं वामदेवाय रुद्र-

भुवाय नमः । ओं सं सद्योजाताय ब्रह्मभुवाय नमः । इति

क्रमेण विन्यस्य । ओं सः आप्यभुवाय भुवद्गुवाय नमः । पुन-

रनामिकायां त्यस्य । विद्यादेहुं नेत्रन्यासो विधाय । मूलेन स्फ-

न्दमावात्य । अङ्गनि कानिष्ठे शुक्रमेण विन्यस्य । परमीकृत्य ।

तेजोस्तुपं ध्यात्वा । स्वशिरस्यारोप्य । ब्रह्मरन्ध्रप्रविष्टेन तेजसा

बाह्याभ्यन्तरं तमः पटलमाधूय प्रयोतितीदेगन्तरं सम्भाव्य ।

87 a ततो लाजयन्दनसिद्धार्थभस्मपुष्पकुशादतान् सप्तसंख्यान्

इऽध्यलाजान् विकिरण्यस्त्रेण हुं फडनेन सप्तधाभिसन्धय ।

इऽध्यपात्रं सङ्ख्या नानाप्राहुराकाराण्यस्त्रेणान्तरिक्षविद्धप्रशम-

नार्थं विकीर्ण । पञ्चगव्यार्थ्यजलेन यागम्हुं सम्प्रोक्ष्य । भूमि-

भूमेति मन्त्रेण स्थानशङ्खिं कुर्यात् । मन्त्रः - भूमिर्भूम्ना द्यौ-

वै रुणान्तरिक्षं महित्वा । उपस्थेदे देव्यादिते अग्निमन्त्राद्यया-

दधे । इति मन्त्रेण पञ्चगव्येन मण्टपं सम्प्रोक्ष्य । निरीक्षणादि-

च तु संस्कारान् शल्यनिवृत्यर्थं विदध्यात् । इति विशेषशङ्ख-

द्धिः । पश्यात् द्वारत्रयमन्त्रेण कवाटमुद्घात्य प्रदक्षिणकमेण

ईरानभागे स्थित्वा स्कन्दकुम्भवर्धनीं सम्पूजयेत् । कुम्भस्याधः

आधारशक्तिकमलासनाय नमः । अनन्तासनाय नमः । स्तिंहु सनाय

नमः । योगासनाय नमः । पद्मासनाय नमः । विमलासनाय नमः ।

ओहुं स्कन्दासनाय नमः । स्कन्दमूर्तये नमः । इति चलासनम-

भ्यर्थः । ध्यानम् ।

पञ्चसक्तिकटि संयुतवामं पञ्चकान्तिनि भमेकमुखं लाभ् ।

बालषट् करमी श्वरसूतं बालमुक्तमुजं प्रणतोऽस्मि ॥

इति ध्यात्वा । मूले नावात्यु । स्थापनादि कृत्वा । तद्वामे वर्धनीं वल्लाः-

सनाय नमः । वल्ली मूर्तिये नमः । ध्यानम् —

वल्लीः ॥ इयासवर्णां तु सर्वा भरणभूषिताम् ।

उत्पलं दक्षिणे हस्ते वासहस्ते प्रलभ्विताम् ॥

इति ध्यात्वा । ओं ह्लीं वल्ली नमः । इति मूले नावात्यु । पाद्यादि ॥

४४ a गन्धपुष्पधूपदीपनैवेद्यं दत्त्वा । पश्चादिन्द्रियोक्तालाना-

राद्य । पूर्वद्वारस्य दक्षिणे द्वितीयकलशे ओं हूं इन्द्रासनाय

नमः । इन्द्रमूर्तिये नमः । इन्द्राय नमः । पाद्याद्युपचारं दत्त्वा —

ओ ओ इन्द्र लया स्त्र्यां दिशि विघ्नप्रशान्तये ।

सावधानेन यागान्तं यावत् स्थेयं गुहाजया ॥

इति सर्वत्र गुहाजां श्रावयेत् । पूर्वद्वारस्य दक्षिणे चतुष्क-

लशे ओं हूं अग्न्यासनाय नमः । अग्निमूर्तिये नमः अग्न्ये

नमः । पाद्याद्युपचारं दत्त्वा । दक्षिणद्वारस्य पूर्वतृतीयकलशे

ओं हूं यमासनाय नमः यममूर्तिये नमः यमायनमः । पाद्यादि

दत्त्वा । नैऋतकुम्भे ओं हूं नैऋत्यासनाय नमः नैऋतिमूर्ति-

ये नमः । नैऋतायनमः । पाद्यादि दत्त्वा । पश्चिमद्वारस्योत्तरे ॥

द्वितीयकलशे ओं हूं वरुणासनाय नमः वरुणमूर्तिये नमः

वरुणायनमः । पाद्याद्युपचारं दत्त्वा । पश्चिमद्वारस्योत्तरे च ॥

तुष्कलशे ओं हूं बायवासनाय नमः बायुमूर्तिये नमः बायवे

नमः । पाद्यादि दत्त्वा । उत्तरद्वारस्य पूर्वे द्वितीयकलशे ओं हूं

कुबेरासनाय नमः कुबेरमूर्तये नमः। कुबेराय नमः। पाद्यादि
 दत्ता। उत्तरद्वारस्य पूर्वे वनुष्कलदो ओं हाँ ईशानासनाय
 नमः ईशानमूर्तये नमः ईशानाय नमः। पाद्याद्युपचारं दत्ता।
 तदक्षिणकुम्भे ओं हाँ ब्रह्मासनाय नमः ब्रह्ममूर्तये नमः ब्रह्मणे
 नमः। पाद्यादि दत्ता। नैऋत्यपूर्वकुम्भे ओं हाँ विष्णवासनाय
 ४४ ८ नमः विष्णुमूर्तये विष्णवे नमः। पाद्यादि दत्ता। तत इन्द्रादि-
 दिक्षु दशायुधानि च पूजयेत्। ओं हाँ वज्राय नमः। शक्तये
 नमः। दण्डाय नमः। खड़ाय नमः। पाशाय नमः। अङ्गाय नमः।
 गदाये नमः। त्रिशूलाय नमः। पञ्चाय नमः। चक्राय नमः। पादा-
 द्युपचारं दत्ता। ततः अस्त्रवर्धनीं गुहरादाय। स्कन्दकुम्भं
 शिष्येण वाहयित्वा। कुम्भाग्राकामनी वर्धनी नालोद्रुताविच्छिन्न-
 जल
 धारां पदे पदे प्रपातयन् ओं इं वज्राय हुं फट् नमः इति
 मूलेन ईशानादीशानान्तं भ्रामयित्वा प्रदीक्षेण सावयेत्॥
 लोकपाला भवद्विष्टु यज्ञवि द्वाप्रशान्तये।
 गुहात्तथात्र स्थातव्यं तावद्यज्ञं समाप्तते॥
 इत्यं विज्ञाप्य। स्वस्थाने कुम्भं वर्धनीं च संस्थाप्य स्थिरा-
 सनं सम्पूजयेत्। यागेश्वरकुम्भस्थापः ओं हाँ आधारशक्ति-
 कमलासनाय नमः। अनन्तासनाय नमः। त्विंहासनाय नमः।
 योगासनाय नमः। पञ्चासनाय नमः। विभवासनाय नमः। ओं
 हाँ स्कन्दासनाय नमः स्कन्दमूर्तये नमः। दण्डभड़ि मुण्डभड़ि न्यस्य॥

६्यानम् — वजं त्रिवर्ति संयुक्तं मूर्धीनं पुरुषाकृतिम्।

स्तु नदस्य वास्तुस्ते तु स्थितं शत्रुविर्भदेनम्॥

इति ६्यात्वा । ओं हौं विद्यादेहाय नमः । ओं सौं नेत्रेभ्यो नमः ।

इति विद्यादेहौं नेत्रं विन्यस्य । पश्चात्पुष्पाङ्गीलिं इत्वा । ओं

हुं हौं सौं यज्ञाय हुं फण्णमः । इति मूलेन पुष्पाङ्गीलिं कुम्भ-

मूर्धी विन्यस्य । ओं हौं जगद्गुवाय नमः आवाहितो भव । वच-

89a द्गुवाय नमः स्थापितो भव । विश्वभुवाय नमः सन्त्रिष्ठी भव ।

रुद्रभुवाय नमः सन्त्रिरुद्रो भव । ब्रह्मभुवाय नमः त्रिरव-

कुष्ठनं कृत्वा । भूभुवाय नमः धेनुमुक्तं महामुक्तं दर्शयित्वा ।

स्वागताध्यं इत्वा । हृदयाद्गुणि विन्यस्य । पादादिगन्ध-

पुष्पधूपदीपनैवेद्यं इत्वा । ततो वर्धिन्यां ओं हौं शत्र्यास-

नाय नमः शक्तिमूर्तये नमः । ६्यानम् —

शक्तिं च योषिदाकारां रक्तवर्णो महाकलाम् ।

त्रिशूलाकृतिसंयुक्तां शक्तिं शत्रुविर्भद्रीनीम्॥

इति ६्यात्वा । ओं हौं शत्र्यै हुं फद्दनमः । इति मूलेनावात्य ।

स्थापनादि कृत्वा । पादादिगन्धपुष्पधूपदीपनैवेद्यं इत्वा ।

ओं बज्जाय नमः शत्र्ये नमः ॥

सावधानेन यागान्तं यावत् स्थेयं गुहाज्ञया ।

इति विज्ञाप्य । मूलमत्रमष्टोत्तरशतं जप्त्वा । कुम्भे निवेद ॥

मया प्रवर्तितच्छायां यन्वना भवतः कर्तुः ।

रक्षणीयस्त्वयैव हि समाप्तिर्थीवदस्य हि ॥

इति यज्ञरक्षाध्वरमावेश्य । तत्पात्रं निश्चलं संस्थाप्य पश्चा-

उत्तरद्वारस्य पश्चिमे दृतीयकलशे ओं हं विनायकासनाय
नमः विनायकमूर्तये नमः विनायकाय नमः पाद्यादि इत्वा ।

यस्तुरेशोऽध्वरोऽस्माभिः पश्चवनुग्रहेत्वे ।

पूर्वर्तितः प्रथात्वन्तं अविघ्नं तव सञ्जिधौ ॥

४७६ इति विज्ञाप्य । उत्तरद्वारस्य पूर्वितृतीयकलशे —

ओं सदाशिवमनन्तं च श्रीकण्ठं पुनराम्बिकाम् ।

गुहं विष्णुं च धातारं गुरुन् सप्त समाश्रये ॥

ओं हं सप्तगुरुभ्यो नमः इत्यावाहनादि सर्वोपचारैस्तस्मूल्यं ।

देवदेव जगन्नाथं जगदानन्दकारणं ।

गुहाध्वरः प्रवृत्तोऽयमनुज्ञां कुरुते नमः ॥

इति सप्तगुरुन् विज्ञाप्य ।

— इति भण्टपपूजाविधिः —

* तृतीयर्थिनकुम्भपूजा *

902

कुम्भपूजा मारमेत्, बेदिकाया दक्षिणभागे उत्तरभिसुखमुप-

विश्य, अर्ध्यजलेन प्रोक्ष्य, निर्माल्यं विसृज्य, कुम्भस्त्वाधः

आधारशक्तये नमः, मूलशक्तयै नमः, महामण्डुकाय नमः, अ-

नन्ताय नमः, सुधासिन्धवे नमः, रत्नदीपाय नमः, मणि -

मण्टपाय नमः। नन्दोद्यानाय नमः। कल्पवृत्तवारिकाय नमः।

चिन्तामणि गृहराजाय नमः। रत्नसिंहासनाय नमः। तन्मध्ये

सहस्र इति संयुक्तं शुद्धविद्यामयं पञ्चासनाय नमः। गं गण-

पत्तये नमः। सं सरस्वत्यै नमः। उत्तें हीं मदोङ्गारब्रह्मविश्व-

जगदाधारशक्तयै नमः। विश्वज्योतिर्महामण्डुकाय नमः। वि-

श्वतो मुखदिवादीप्यमानकालाण्डिरुद्राय नमः। विश्वजग-

न्मूलप्रकृत्यै नमः। विश्वम्भरादिकूमीय नमः। भोगिभूषणः

मण्डामणि स्फुरदनन्ताय नमः। हरिहर्यादिहरिदीश्वरसामन्त-

चक्रहे महिमणिरिधृतवसुन्धराय नमः। कुन्दसुन्दरशर-

चन्द्रिकासान्दूकलोल सुधासमुद्राय नमः। चिन्तामण्यादि-

दि०यमणिगणरमणीयमणिद्वौपाय नमः। हरिचन्दनमन्दा-

रादि०दिव्यतरुवृन्दसुन्दरकल्पवृत्तमहोद्यानाय नमः। नव-

रत्नप्राकारेभ्यो नमः। सुरसुन्दरहरिन्मुखी भवचन्द्रकान्त-

कवाटतोरणाय नमः। नवरत्नविचित्रितगोपुराशिखरेभ्यो नमः।

स्वर्णरत्नमेखलोपरिस्थितमणिकुट्ठिमभूचिन्तामणि गृहराज-

१०६ कक्ष्यान्तरान्तररत्नस्तम्भशतसहस्रजातज्योतिजीतरूपसा-

लभज्जिकापुञ्जमञ्जुलशतसहस्रस्वर्णस्तम्भमण्टपाय

नमः। तन्मध्ये अष्टगजविभृतेन्द्रविमानाय नमः। तन्मध्ये

रत्नसिंहासनाय नमः। शुद्धवर्णाय सिंहरूपाय वैराग्याय

वायवङ्ग्ये नमः। हरिद्वर्णाय सिंहरूपाय तेष्वर्णाय रेशान्यांघ्रे

नमः। राजावृत्तिनिभाय नराकृतये अधर्मीय पूर्वफलकाय नमः।

राजावृत्तिनिभाय नराकृतये अज्ञानाय दक्षिणफलकाय नमः। रा-
जावृत्तिनिभाय नराकृतये अवैराग्याय पश्चिमफलकाय नमः।

राजावृत्तिनिभाय नराकृतये अनैश्वर्योय उत्तरफलकाय नमः।

मध्ये लक्ष्मीपतिफलकाय नमः। तदुपरि ओं हौं स्कन्दासनाय

नमः। ओं हौं हौं स्कन्दमूर्तये नमः इति मूर्तिं दण्डाकारं रक्त-

वर्णं विभाव्य पश्चाद्गुणभाडिन्यासं कुर्यात् ओं सों ईशान-

मूर्धाय जगद्गुवाय नमः इति शिरसि ओं से तत्पुरुषाय वच-

द्गुवाय नमः वक्ते। ओं सुं अघोरहृदयाय विश्वभुवाय नमः हृ-

दये। ओं सिं वामदेवगुट्याय रुद्रभुवाय नमः गुद्ये। ओं सं स-

श्चोजातपादाय ब्रह्मभुवाय नमः पादे। ओं सौं आप्यभुवाय भु-

वद्गुवाय नमः इति सविडः न्यसेत्॥ ततः मुण्डभाडिन्यासं

कुर्यात् ओं सों ईशाय जगद्गुवमूर्धे नमः इति शानमूर्धि।

ओं से तत्पुरुषाय वचद्गुवमूर्धे नमः पूर्वमूर्धि। ओं सुं अघोराय

विश्वभुवमूर्धे नमः दीक्षिणमूर्धि। ओं सिं वामदेवाय रुद्रभुव-

मूर्धे नमः उत्तरमूर्धि। ओं सं सशोजाताय ब्रह्मभुवमूर्धे नमः

पश्चिममूर्धि। ओं सौं आप्यभुवाय भुवद्गुवमूर्धे नमः इति नै-

क्षतमूर्धि न्यसेत्। कलाभाडिन्यासं कुर्यात्। ओं हौं शान्त्यती-

तकलाये नमः। इति शिरसि। ओं हौं शान्तीशकलाये नमः।

वक्ते। ओं हौं विद्याकलाये नमः हृदये। ओं सिं प्रनिष्ठाकलाये

नमः गुह्ये । ओं ह्रां निवृत्तिकलाये नमः इति पादयोर्विन्यस्य ।

पञ्चतत्त्वव्यासं कुर्यात् । ओं हं आकाशतत्त्वाय नमः । आकाश-

तत्त्वाधिपतये सदाशिवाय नमः । इति शिरसि । ओं यं बायुत-

तत्त्वाय नमः । बायुतत्त्वाधिपतये महेश्वराय नमः वक्ते । ओं रं

तेजस्तत्त्वाय नमः । तेजस्तत्त्वाधिपतये रुद्राय नमः हृदये । ओं वं

अमृततत्त्वाय नमः अमृततत्त्वाधिपतये विष्णवे नमः गुह्ये ।

ओं लं पृथिवीतत्त्वाय नमः पृथिवीतत्त्वाधिपतये ब्रह्मणे नमः

इति पादयोर्विन्यस्य । त्रितत्त्वव्यासं कुर्यात् । ओं हुं शिवतत्त्वा-

य नमः । ओं हं शिवतत्त्वाधिपतये रुद्राय नमः । इति मुख-

मण्डले । ओं स्तं विद्यातत्त्वाय नमः । ओं हि विद्यातत्त्वाधिप-

तये विष्णवे नमः । इति हृदये । ओं हं आत्मतत्त्वाय नमः । ओं हं

११६ आत्मतत्त्वाधिपतये ब्रह्मणे नमः इति पादयोर्विन्यस्य । पश्चा-

न्मातृकाव्यासं कुर्यात् । ओं अं नमः शिरसि । आनन्दमुखबृते ।

हं नमः दक्षिणनेत्रे । हं नमः वामनेत्रे । उं नमः दक्षकर्णे । ऊनमः

वामकर्णे । कं नमः दक्षिणगण्डे । कं हं नमः वामगण्डे । लं नमः

दक्षिणनासिकायां । लं हं नमः वामनासिकायाम् । एं नमः ऊर्ध्वोर्ध्वे ।

ऐं नमः अधरोर्ध्वे । ओं नमः ऊर्ध्वदन्ते । औं नमः अधोदन्ते ।

अं नमः जिह्वायाम् । अः नमः तालुरन्धते विन्यस्य । कं नमः दक्षि-

णबाहु शिखरे । खं नमः दक्षिणकोर्पिरे । गं नमः दक्षिणमणि-

बन्धे । घं नमः दक्षिणहस्ताङ्गुलिमूले । हं नमः दक्षिणहस्ता-

द्वुल्यगे न्यसेत् । चं नमः वामबाहुशि रवे । छं नमः वामकोर्पे,
 जं नमः वाममणि बन्धे । इं नमः वामहस्ताङुलिमूले । अं नमः वा-
 महस्ताङुल्यगे न्यसेत् । दं नमः दक्षिणोरमूले । उं नमः दक्षजा-
 नुनि । ऊं नमः दक्षिणगुल्फे । हं नमः दक्षपादाङुलिमूले । णं नमः
 दक्षिणपादाङुल्यगे न्यसेत् । तं नमः वामोरमूले । थं नमः वाम-
 जानुनि । दं नमः वामगुल्फे । धं नमः वामपादाङुलिमूले । नं न-
 मः वामपादाङुल्यगे न्यसेत् । षं नमः दक्षिणपार्श्वे । फं नमः
 १२२ वामपार्श्वे । बं नमः पृष्ठे । भं नमः नाभौ । मं नमः उदरे । यं नमः
 हृदये । रं नमः दक्षिणरोमूले । लं नमः वामदोमूले । वं नमः
 पिठरे । शं नमः दक्षिणकशे । षं नमः वामकदो । सं नमः दक्षिण-
 बाहौ । हं नमः वामबाहौ । ऊं नमः दक्षिणपादे । अं नमः वामपादे
 न्यसेत् । स्कन्दकलान्यासः । जगद्गुंबं जयायै नमः इतीशान-
 मूर्धि । बहुतो बलायै नमः पूर्वमूर्धि । हुतं उन्नतायै नमः द-
 क्षिणमूर्धि । बचद्गुंबं वामदेवाय नमः उत्तरमूर्धि । नमस्ते अस्तु
 नन्दिन्यै नमः पश्चिममूर्धि । विश्वभुवे विजयायै नमः मैऋत-
 मूर्धि । जगद्गुवोऽधिपतिजयायै नमः ईशानवक्त्रे । सेनानिसे-
 नायै नमः पूर्ववक्त्रे । मधुरस्त्रियायै नमः दक्षिणवक्त्रे । पडानन-
 मद्गुनिशान्त्यै नमः उत्तरवक्त्रे । सन्द्यायाम नमस्तेऽस्तु सत्यै
 नमः पश्चिमवक्त्रे । सुखं वह्नि सूक्ष्मायै नमः मैऋतवक्त्रे । सुत्र-
 लेण्यसुमत्यै नमः हृदये । बृहस्पतये सुखाय प्रक्षायै नमः गले ।

अस्य चलयोने रमृतायै नमः दक्षिणबाहौ । यस्यात्माय यशः ।

स्विन्द्र्यै नमः वासवाहौ । वहने वहन्तु वरिष्ठायै नमः नाभौ । सु-

ब्रत्सुप्रतिष्ठायै नमः कुक्षौ । हनुभुवे नचये नमः पृष्ठे । ब्र-

शुभुवे ब्रह्माण्यै नमः उरसि । शुवद्धुवे भृत्यै नमः गुह्ये । मानु-

926 तायमान्यै नमः शिश्वे । जगद्गुंबं जीवायै नमः दक्षिणोरौ । सुब्र-

ल्लण्यशशदायै नमः वामोरौ । कृत्तिकासुतकृपायै नमः दक्षिण-

जानुनि । षष्ठिकासखरायै नमः वामजानुनि । जगद्गुंबं जगत्यै

नमः दक्षिणजंघायाम् । वचद्गुंबं वरदायै नमः वामजंघायाम् ।

स्फन्दविशारिने कामदायै नमः दक्षिणपादे । हृष्णं यस्नाध

धारिण्यै नमः वामपादे । षष्ठमुखश्यामायै नमः उरसि विव्यस्य ॥

पश्चात् पठ्यनरव्यासः । अस्य श्रीसुब्रह्मण्यमहामन्त्रस्य

कार्यपक्षिः । गायत्री छन्दः । श्रीषष्ठमुखो देवता । सौं वीजम् ।

हिं शक्तिः । श्रीं कीलकम् । श्रीसुब्रह्मण्यप्रसादसिद्धर्थं जपे

विनियोगः । समित्पादिकराङ्गव्यासः । ध्यानम् —

सिन्धुराक्षणमिन्दुकान्तिवदनं केयूरहारादिभि ।

र्दिव्ये राभरणीर्विभूषिततनुं स्वर्गस्य सौरव्यप्रदम् ।

उपस्थोजाभयशक्तिकुकुटधरं रक्ताङ्गरगान्वितं

सुब्रह्मण्यमुपास्महे प्रणमतां भीतिप्रणाशोद्यमम् ॥

पञ्चोपचाराः ॥ न्यासक्रमः ॥

ओं त्वौं शं नमः इति शिरसि । ओं सौं रं नमः दक्षनेत्रे । वं नमः

वामनेत्रे । यं नमः दक्षिणनास्तिकायाम् । भं नमः वामनास्तिकायां,
 वं नमः इति शिरसि विन्यस्य । इति प्रथमम् ॥ शं नमः दक्षिण
 बाहुशिरवरे । रं नमः दक्षिणकोपिरे । वं नमः दक्षिणमणिबन्धे ।
 यं नमः दक्षिणहस्ताङ्गुलिमूले । भं नमः दक्षिणहस्ताङ्गुलिम-
 ध्ये । वं नमः दक्षिणहस्ताङ्गुल्यगेन्यसेत् । इति द्वितीयम् ॥
 93a शं नमः वामबाहुशिरवरे । रं नमः वामकोपिरे । वं नमः वामम-
 णिबन्धे । यं नमः वामहस्ताङ्गुलिमूले । भं नमः वामहस्ताङ्गुलि-
 मध्ये । वं नमः वामहस्ताङ्गुल्यगेन्यसेत् । इति तृतीयम् ।
 शं नमः दक्षिणोनमूले । रं नमः दक्षिणजानुनि । वं नमः दक्षिण-
 स्फिचि । यं नमः दक्षिणपादाङ्गुलिमूले । भं नमः दक्षिणपादा-
 ङ्गुलिमध्ये । वं नमः दक्षिणपादाङ्गुल्यगेन्यसेत् । इति तुरीयम् ।
 शं नमः वामोनमूले । रं नमः वामजानुनि । वं नमः वामस्फिचि ।
 यं नमः वामपादाङ्गुलिमूले । भं नमः वामपादाङ्गुलिमध्ये । वं
 नमः वामपादाङ्गुल्यगेन्यसेत् । इति पञ्चमम् ॥ शं नमः हृदये ।
 रं नमः दक्षिणपार्वे । वं नमः वामपार्वे । यं नमः नाभौ । भं नमः
 पृष्ठे । वं नमः इति लिङ्गेन्यस्य । इति षष्ठम् ॥ इति षट्-
 त्रिंशत्प्राप्तानेन्यस्य । ध्यानम् । —
 विद्युमप्रभमेकमुखं विभुं वज्रशक्तिवरदाभयपाणीनम् ।
 देवलोकरिपुद्धमविद्धादं नौमि रुद्रभवं शिखिवाहनम् ॥
 इति ध्यात्वा । युष्मान्तर्लिं ब्रह्मरन्धान्तं नीता औं सां सं विद्या ।

देहाय नमः इति पुष्पाज्जलिगतं विभाव्य । कुम्भे विन्यस्य ।

षष्ठमुखनेत्रेषु ओं सौं नेत्रेष्यो नमः । इति नेत्रमुहां प्रदर्शये ।

आवाहनेम् । पश्चाद्वेचकया चुष्पै रज्जलिमापूर्ये । हृत्प्रदेशे नि-

93 ६ धाय । पूरकं विभाव्य । कुम्भकं भावनया मूलाधारीदत्तम्य-

न्तव्यास्त्रप्राणबीजं हुकारं नाभ्यादि हृदयान्तव्यास्तुं घोषामेषा-

कलां औकारेण संयोज्य । हौकारं हृदयादिकर्णान्तव्यास्तुं रस-

कलां ऊकारेण संयोज्य । हौकारऊकारौ कर्णादि तातुरन्ध्रान्त-

व्यास्तुं विषकलां मकारेण संयोज्य । हौंकारस्योपरि भूमध्य-

गतविन्दुकलया विन्दुकलां तदुपरि लक्षणगतार्थचन्द्रक-

लयार्थचन्द्रकलां तदुपरि गतनिरोधिकलया निरोधिकलां

तदूर्ध्वगतानादेन नादं च तदुपरि ब्रह्मरन्ध्रान्तव्यास्तुं नादा-

न्तेन संयोज्य । ब्रह्मरन्ध्रान्तादुपरि शक्तिमेकाङ्गलव्यास्तां

तदुपरि व्यापिनि न्यङ्गुलव्यास्तां तदुपरि न्योमस्तप अन-

न्त अनाथ अनाश्रितान्तदुपरि समना चतुरङ्गुलव्यास्तां त-

दुपरि उन्मनामपि चतुरङ्गुलव्यास्तां सञ्चिन्त्य । प्रासादान्ते

द्वादशान्तोपरि षड्यन्तरेण वाच्यवाचकभावादभिन्नं श्रीसुब्र-

ह्लाष्यं सञ्चिन्त्य । पुष्पाज्जलिं द्वादशान्तपर्यन्तं नीत्वा । सू८८-

मार्गेण भूमध्यान्तमवरोप्य स्फुरत्तारकाकारं स्कन्दं रेचक-

94 a भावनया हृदयस्थितपुष्पाज्जलिगतं विभाव्य । असं कुमारो

जरां जयत् दीर्घमायुः यस्मै त्वं स्तनपृष्ठव्यायायुविर्चो यशो

बलं इति मन्त्रमुच्चार्ये मूलमन्त्रं दशवारं जह्वा । तत्त्वान्त्रेण
पुष्पाङ्गलिं कुम्भमूर्ध्वं विन्यस्य । कुम्भे आवाहिन्या ऊर्ध्वं-
हस्तेन जगद्गुव्युदयेनावाह्य । अधोमुखहस्तेन बन्धुवशिः-
रसेत स्थापिन्या संस्थाप्य । विश्वभुवशिरवाध्वीङ्गुणं मुष्टिभ्यां
सन्त्रिधात्या सन्त्रिधीकृत्य । रुद्रभुवकवचेनाङ्गुष्ठगर्भे मुष्टिस्त्रिः-
प्या निष्ठुरत्या सन्त्रित्य । ब्रह्मभुवनेत्रेणावकुण्ठय । ओं भू-
भुवान्त्रेण धेनुमुद्रयामृतीकृत्य स्वागतं ते सुब्रह्मण्येति वि-
ज्ञाप्य । वत्स स्वागतमिति देवोक्तं विभाव्य ॥

स्वामिन् र्वैजगन्त्राथ यावत्पूजावसानकम् ।

तावत्सम्रीति भावेन कुम्भेऽस्मिन् सन्त्रिधीभव ॥

इति विज्ञाप्य । स्वागतार्थं दत्त्वा । हृदयादिकरान्तस्थानेषु
जगद्गुव्युदयादिविन्यस्य । ओं भूभुवान्त्रेण संरक्षय । रुद्रभुव-
कवचेनावकुण्ठय । मूलेन धेनुमुद्रां महामुद्रां दत्त्वा । ओं सां
सुब्रह्मण्याय नमः इति पद्मोक्त्वाचमनम् । ओं हृं सुब्रह्मण्याय स्वाहा
स्वाहा । इति पद्मोक्त्वाचमनम् । ओं हृं सुब्रह्मण्याय स्वाहा
इति शिरष्टक्षेत्रेऽयोऽर्थं दत्त्वा । अगोहिष्ठेति त्वानार्थमध्ये-
जलेन प्रोक्षक्ष । हुकूक्तचित्रवत्त्रं सन्धार्ये गन्धद्वारेति गन्धं
946 कुङ्कुमाक्षतं समर्प्य । अष्टपुष्पैरभ्यर्थ्ये ओं हृं ज्ञानशक्ति-
धराय नमः स्कन्दाय नमः देवसेनापतये नमः । सुब्रह्मण्याय
नमः गजासृष्टाय नमः । शरकाननसम्भवाय नमः । कार्ति-

केयाय नमः। कुमाराय नमः। पर्णमुखाय नमः। तारकान्तकाय

नमः। सेनान्ये नमः। ब्रह्मचारिणे नमः। वल्लीकल्पाणसुन्दराय

नमः। बालाय नमः। कौञ्चभेदनाय नमः। शिरिवाहनाय

नमः। इति षोडशानामभिरभ्यर्थ्ये। शारवणभवाय नमः। शोक-

दुषुभवाय नमः। परि पुरभवाय नमः। पक्कलोकि भवाय नमः।

त्रिपुरभवाय नमः। तिक्कलोकि भवाय नमः। शारवणोद्गवाय

नमः। पर्णमुखाय नमः। शिरिवाहनाय नमः। अभयवरप्रदाय

नमः। इति हस्ताय नमः। कुकुटध्वजाय नमः। कुइमाङ्गाय

नमः। कुमाराय नम इत्यभ्यर्थ्ये। धूपदीपं दत्त्वा। नालिकेर-

कदलीफलगुलताम्बूलं निवेद्य। ततो इष्टिणवधीन्यां ओँहीं

वल्लासनाय नमः। ओँहीं वल्लीमूर्तये नमः। इत्यासनमूर्ति

विनाशन्। ध्यानम् —

इयामामुत्पलधारिणीं मणिलसत्ताटङ्कुकण्डिलां

सब्ये लम्बकरं किरीटमकुटं कुमस्तनीकञ्जुकाम्।

अन्योद्दीप्ताणसंयुतां शारवणोद्गुलस्य सब्ये स्थितां

नुक्तामात्यधरं प्रसन्नवदनं वल्लीश्वरीं भावयेत्॥

इति ध्यात्वा। ओँहीं वल्ली नमः। इति मूलेनावात्य। स्थाप-

नादि कृत्वा। पाद्यादिगन्धपुष्पधूपदीपमैवेद्यं इत्वा। उत्तर-

वर्धनीं ओँहीं देवगजासनाय नमः। देवगजमूर्तये

नमः। ध्यानम् —

षीता मुत्पल धारिणीं शशि मुखीं दिव्याम्बरालङ्कृतां

षीतालङ्करणं करण्डमकुटां सेनानिवामे स्थिताम् ।

वा मे लम्बकरां महेन्द्रतनयां मन्दारमालाधरां

देवैरर्चितपादुकां शशिसुतां देवीं त्रिभुव्नों भजे ॥

इति ध्यात्वा ॐ ह्रीं देवगजायै नमः इति मूलेनावात्यु । स्था-

पनादि कृत्वा । पाद्यादिगन्धपुष्पधूपदीपनैवेद्यं इत्वा । पश्चा-

द्गोगाङ्गं पूजयेत् । तथाभा - कुम्भमूर्तिषु तस्य शिररूपदेव्य

ईशानमादाय ॥

स्फटिकाभं जगद्देतुं त्रिणेत्रं चन्द्रशेखरम् ।

सौम्यं प्रसन्नमीशानं त्रिशूलाभयपाणिनम् ॥

इति ध्यात्वा ॐ सों ईशानाय ब्रह्म जगद्गुवमूर्धे नमः इति

इतीशानदले सम्पूज्य । ब्रह्म षड्भ्यो ब्रह्ममादाय ।

षीताम्बरोपवीतं च नरं कनकसीतिभम् ।

मानुकुड्डाकस्त्रुतं च दधानं चन्द्रमौलिनम् ॥

इति ध्यात्वा ॐ सें तपुरुषाय ब्रह्मदुवाय नमः इति पूर्वदले

सम्पूज्य । हृत्प्रेदशाद्घोरमादाय —

खद्वाङ्गरेतं च कपालपादां वा मे दधानं परश्चिं त्रिशूलम् ।

रवदुं च दण्डं विकृतं च भीमं ध्यायेदघोरं भुजगादिभूषम् ॥

इति ध्यात्वा ॐ सुं अघोराय विश्वभुवहृदयाय नमः इति

१५६ दक्षिणदले सम्पूज्य । नमदेवं शुभमण्डलादाय —

वामं रक्तं सुरक्ताभं माल्यवस्त्रोपवीतिनम् ।

तुङ्गनासारणोष्णीषं खडुखेटकपाणिनम् ॥

इति ध्यात्वा ओं स्ति वामदेवाय रुद्रभुवगुह्याय नमः इत्यु-

तरदले ऋच्छ्यर्थे । पादाद्युनात् सद्योजातमादाय —

स्मितस्त्रगग्नधसुक्ष्मद्यं बालाकारं त्रिलोचनम् ।

सद्योजातं शशि भृतं वरदा भयपाणिनम् ॥

इति ध्यात्वा ओं स्ते सद्योजाताय ब्रह्मभुवमूर्तियेनमः इति

पश्चिमदले सम्पूज्य । सर्वाङ्गाद्याप्यभुवमादाय —

आप्य च श्वेतवर्णीद्यं सर्वलोकोपकारकम् ।

स्थित्वा रुद्रस्य मकुटं गङ्गायां प्रणमाम्यहम् ॥

इति ध्यात्वा ओं स्तौ आप्यभुवाय भुवद्युव सर्वाङ्गायनमः

इति ऐक्रतैः दले सम्पूज्य । सर्वज्ञातबीजेभ्यो नेत्रमादाय ।

चन्द्रार्कविहृतस्फाणि अभयं वरदान्वितम् ।

पञ्चस्थानिन्दुधारी च नेत्रं चैव विभावयेत् ॥

इति ध्यात्वा ओं स्तौ ब्रह्मनेत्रेभ्यो नमः इतीशानस्योत्तर-

भागे सम्पूज्य । सद्ग्रावात्मकं हृदयं हृदयमादाय —

हृदयं चन्द्रसङ्काशं वराभयकरान्वितम् ।

पञ्चासनं सोमधरं गुहस्याभिमुखं भजे ॥

ओं सां जगद्गुवहृदयाय नमः इत्याग्नेयदले ॥

सर्वाङ्गुहतत्वलक्षणम् — शिरशिरोदेशादाय —

शिरश्चामीकरप्रारूपं अभयं वरदं दधत् ।

96 a

पद्मासनं चन्द्रचूडं गुहस्याभिमुखं भजे ॥

इति ध्यात्वा ओं स्मि वचद्वाविशिरसे नमः इतीशानदले नैऋ-
स्योत्तरे सम्पूज्य । शिरं शिरवाहुत्य ॥

शिरं सिन्धूरवर्णाद्यं अभयं बिभ्रदीश्वरम् ।

पद्मासनं इन्दुधरं गुहस्याभिमुखं भजे ॥

इति ध्यात्वा । ओं सूर्यविश्वभुवशिरवाय नमः इति नैऋतदले,
परे रथेद्यं तेजोरूपं कवचं सर्वाङ्गादादाय —

कवचं भृङ्गसङ्काशं वरदाभयपाणिनम् ।

पद्मस्थं चन्द्रमकुडं गुहस्याभिमुखं भजे ॥

इति ध्यात्वा । ओं स्मै नद्रभुवकवचाय नमः इति वायन्धे-
दले सम्पूज्य । प्रतापरूपमस्त्रमलेभ्य आहुत्य —

दंष्ट्रा पिङ्गलवर्णाद्यं ज्वलत्केश भयानकम् ।

शक्तिशूलं दधन्तीमं अस्त्रं शत्रुविर्भद्रनम् ॥

इति ध्यात्वा ओं सः भूर्भुव अस्त्राय नमः इति पूर्वादि-

चतुर्दिलेषु सम्पूज्य । इति प्रथमावरणम् ॥

तजो द्वितीयावरणमारभ्य पूर्वाद्यष्टपठेषु पूर्वकुम्भे

ओं हुं जयन्तासनाय नमः जयन्तमूर्तये नमः ॥

जयन्तारूपं एकवक्त्रं अञ्जलीकृतसंयुतम् ।

वज्रशक्तिधरं रक्तं गुहस्याभिमुखं भजे ॥

ओं हूं जयन्ताय नमः । आवाहनादि धूपदीपनैवेद्यं दत्त्वा ।

आग्रेयकुम्भे ओं हूं अग्निशिरवासनाय नमः अग्निशिरवम्-
त्तिये नमः ॥

१६६ तेजोरूपमण्डिशिरवं सर्वा भरण भूषितम् ।

वज्जशाक्तिपरं चैव गुहस्याभिमुखं भजे ।

ओं हूं उग्निशिरवाय नमः । आवाहनादि धूपदीपनैवेद्यं
दत्त्वा । यास्ये ओं हूं कृत्तिकापुत्रासनाय नमः कृत्तिकापुत्र-
मूर्तिये नमः ॥

रक्तवर्णं त्रिषेत्रं च मुक्ताभरण भूषितम् ।

कृताञ्जलिपुटं इयामं गुहस्याभिमुखं भजे ॥

ओं हूं कृत्तिकापुत्राय नमः । आवाहनादि गन्धपुष्पधूप-
दीपनैवेद्यं दत्त्वा । नैऋतकुम्भे ओं हूं भूतपत्यासनाय नमः ।
भूतपतिमूर्तिये नमः ॥

भूतं स्तिन्धूरवर्णाद्यं गुहस्याभिमुखस्य तु ।

वज्जशाक्तिधरं देवं कृताञ्जलिपुटान्वितम् ॥

ओं हूं भूतपतये नमः । आवाहनादि धूपदीपनैवेद्यं दत्त्वा ।

पश्चिमकुम्भे ओं हूं सेनान्यासनाय नमः सेनानीमूर्तियेनमः ॥

देवसेनां चतुर्विहुं श्वेतवर्णं कृताञ्जलिम् ।

वज्जशाक्तिधरं चैव गुहस्याभिमुखं भजे ॥

ओं हूं सेनान्ये नमः । आवाहनादि गन्धपुष्पधूपदीपनैवेद्यं

दत्ता। वायुकुम्भे ओं हां गुहासनाय नमः। गुहमूर्तये नमः॥

तेजोरूपं गुहस्यात्मं मन्दहासं कृताङ्गलिम्।

वजशक्तिधरं देवं गुहस्याभिमुखं भजे।

ओं हां गुहाय नमः। आवाहनादि नैवेद्यान्तं दत्ता। उत्तरकुम्भे

१७ २ ओं हां हे मशूलासनाय नमः हे मशूलमूर्तये नमः॥

हे मशूलं कृष्णवर्णं चतुर्हृत्तं कृताङ्गलिम्।

रवङ्गरेटकसंयुक्तं गुहस्याभिमुखं भजे॥

ओं हां हे मशूलाय नमः। आवाहनादि नैवेद्यान्तं दत्ता। इशान-

कुम्भे ओं हां विशालादिसनाय नमः विशालादिमूर्तये नमः॥

सुप्रसन्नं विशालादिं अञ्जलीकृतसंयुतम्।

षीताम्बरधरं रक्तं गुहस्याभिमुखं भजे॥

ओं हां विशालादियन्मः आवाहनादिगन्धपुष्पधूपदीपनैवेद्यं

दत्ता। पश्चात्तीयावरणं पूजयेत्॥ तद्विरावृतेषु वारस्य

दक्षिणे जयाय नमः। उत्तरे विजयाय नमः। पूर्वे गजेन्द्राय नमः।

आग्नेयां सुदेहाय नमः। याम्ये सुमुखाय नमः। नैऋते देव-

सेनापतये नमः। पश्चिमे भधुराय नमः। वायौ सुरेशाय नमः।

उत्तरे सुमित्राय नमः। इशाने क्षेत्रपालाय नमः॥ इति तृतीया-

वरणम्॥ तद्विरावृतपूर्वादष्टौदिश्चु इन्द्राय नमः। अग्नये

नमः। यमाय नमः। नैऋताय नमः। वरुणाय नमः। वायवे नमः।

कुबेराय नमः। इशानाय नमः। तदक्षिणे ब्रह्मणे नमः। नैऋते

विष्णवे नमः । तद्विरुद्धते पूर्वाद्यष्टिदिशु वज्राय नमः शक् ।

ये नमः दण्डाय नमः खड्गाय नमः पाशाय नमः अङ्गुशाय नमः

गदायै नमः त्रिशूलाय नमः पञ्चाय नमः चक्राय नमः इति

७७६ सम्पूज्य । पाद्यादिगन्धपुष्पधूपदीपं दत्ता । अनन्तरं गुहा-

य मूलेन पुष्पाङ्गलिं दत्ता । महा मुद्रां दर्शयिता । जयन्ता-

दीन्विना सर्वेषां गुहेन साधि मत्यन्त मै क्यं विभावयेत् । प-

श्चाप्लाणप्रतिष्ठां कुर्यात् । अस्य श्री प्राणप्रतिष्ठामहामन्त्र-

स्य रुद्रब्रह्माद्युना कृषयः । कर्णयनुस्सामार्थवाणि च्छन्दोऽसि-

उत्तरिक्तव्यै तन्य कृषणी परा प्राणशक्तिर्वता । आं बीजं ही-

शक्ति । ओं कीलकम् । श्रीमसुब्रह्मण्यभरस्य लशक्तिकर्त्य

सपरिवारस्य प्राणकलाप्रसादसिद्धर्थे जपे विनियोगः । हा-

मित्यादिकराङ्गन्यासः । ध्यानम् —

रक्ताम्भोधिस्थपोतोऽनुसदृणसरोजाधिकृदौः कराब्जैः

पाशं कोदण्डमिक्षुद्वमाले गुणमप्यद्वंशं पञ्च बाणान् ।

बिभाणास्त्रक्षपालं त्रिणयनविलसत्पीववशोरहात्या

देवी बालाकिर्णी भवतु सुखकरी प्राणशक्तिः परानः ॥

इति ध्यात्वा । पञ्चोपचारान् कृत्वा । कुम्भमूर्धि स्पृष्टा । ओं आं

हीं क्रों यरत्वशषस्तेहों । हं सस्तोहमोम् । श्री सुब्रह्मण्यभ-

रस्य प्राणः इह प्राणः स्थिता । आं हीं क्रों यरत्वशषस्तेहोम् ।

७८२ हं सस्तोहमोम् । श्रीसुब्रह्मण्यभरस्य जीव इह स्थितः । आं हीं

ओं यरलव राष स हों हैं सस्तोहु मां श्री सुब्रह्मण्ये वरस्य जीव.

तत्व सर्वे निद्रियाणि मनो बुद्ध्य हङ्कारचित्त पृथिव्यमेत्योवाच्या-

काश शब्दस्पर्शी सूपरस गन्ध श्रोत्रलक्ष्यं तुर्जिद्वाप्राण वाक्-

पादपाणि पायूसूपस्थं जीव प्राण इहागस्य औस्मिन् कुम्भे श्री-

सुब्रह्मण्यस्य सशक्ति सपरिवारं सुखं चिरं तिष्ठन्तु स्वाहा । कों

हों आं हैं सस्तोहु स्वाहा इति मूलेन द्वादशवारं जप्त्वा पुनः

षड्डाध्यानम् । असुनी ते पुनरस्मासु चक्षुः पुनः प्राणमिह नो

धेहि भोगं ज्योक्पदयेभ सूर्ये मुक्तरन्तं अनुमते मृत्यान्

स्वस्ति । पुनर्नी असुं पृथिवी ददातु पुनर्द्यौ ईवी पुनरन्तरिक्षं

पुनर्नीस्त्वोभस्तन्वं ददातु पुनः पूर्णा पञ्चाग्नं आव्यः स्वस्ति ।

ओं सौं सुब्रह्मण्याय नमः प्राणान् प्रतिष्ठापयामि । इति प्राण-

प्रतिष्ठां कृत्वा । पादादि गन्धपुष्पधूपदीपनैवेद्यं दत्ता । मूल-

मन्त्रं यथाशक्ति जप्त्वा । मूर्तिभिस्त्वहु आचार्यः तत्त्वकुण्डसमी-

पं पूर्ववत् स्थित्वा । अग्निं प्रज्वाल्य परि समूहनं कृत्वा । परि-

स्तरणाद्यान्यसंस्काराद्यतं कृत्वा । युषस्वनेति जपित्वा । अदिते-

नुमन्वस्व इत्यादि परिषिद्ध्य । कुण्डमध्ये ओं हों अग्नये नमः ।

ज्ञात्वेवलायां पूर्वी वृष्टिदिक्षु जातवेदसे नमः सहोजसेनमः ।

उजिराप्रभवेनमः । वैश्वानराय नमः । नर्योपसेनमः । पर्जन्ति-

राजसेनमः । विसर्पिणेनमः । यज्ञसुरुषाय नमः । मध्यमेवलायां

पूर्वी वृष्टिदिक्षु ओं हों जयन्ताय नमः । अग्निशिरवाय नमः ।

= उत्तरार्थम् =

कृत्तिकापुत्राय नमः । भूतपतये नमः सेनान्ये नमः । गुहाय नमः ।

हे मश्मलाय नमः । विश्वालादनाय नमः इत्यम्बर्च्चे । अधोमेखलादां
पूर्वीद्यष्टदि शु ओं हौं इन्द्राय नमः इत्यादि ईशानाय नम इति
सम्पूज्य । धूपदीपनैवेद्यं दत्त्वा । हे लोकपालाः विघ्नसंघातं
निवार्य अग्निं पालयिष्यथ । इति उहाङ्गां शावयेत् । इति वि-
ज्ञाप्य । कुण्डलमध्ये ओं हौं अग्न्यासनाय नमः अग्निमूर्तये
नमः । ध्यानम् —

अनलशतसहस्रं प्रोद्यते पञ्चवक्त्रं

स्तुवपरश्चुमभीतिं रवडुदण्डौ च सन्ये ।

११२ वरदमनलखेदं द्युकुरां स्तुक्य वामे

दधतमृषभसंस्थं भावयेयं गुहाग्निम् ।

इति ध्यात्वा । ओं हूं गुहाग्नये नमः । इति मूलेनावात्य । पाद्यादि-
गन्धपुष्पधूपदीपनैवेद्यं दत्त्वा । व्याहृतिभृतुला । ततः कुण्डा-
ग्निमध्ये ओं हौं आधारशक्तिकमलासनाय नमः इत्यादि । ओं
हौं गुहासनाय नमः गुहमूर्तये नमः इत्यासनमूर्तिं विन्यस्य ।

ध्यानम् । विद्युमप्रभमेकमुखं विभुं वजशक्तिवरदाभयपाणिनम् ।

देवलोकरिपुद्धमीविघ्नदं नौमि रुद्रभवं शिखिवाहनम् ।

इति ध्यात्वा ओं स्तौं सुब्रह्मण्याय शरवणभवाय नमः इति
मूलेन कुण्डाग्निमध्ये श्रीसुत्रमूर्यमावाहयामि इत्यावात्य ।

उपचारैस्मम्पूज्य । ओं हौं वल्लये नमः ओं श्रीं देवगजायै नमः ।

इति शक्तिद्वयं सम्पूज्य । तदावृत्तेवाना जयन्ताय नमः अग्ने ।

शिरवाय नमः । कृत्तिकापुत्राय नमः भूतपतये नमः । सेनान्ये नमः

गुहाय नमः । हेमशूलाय नमः विशालाथाय नमः । इत्यर्थ्य प ।

शात्पूर्णो विधाय । पूर्ववत् स्थिता ॥

— नवकुण्डम् —

नवकुण्डं वद्ये । पूर्वकुण्डे ओं हं सुब्रह्मण्यासनाय नमः ।

सुब्रह्मण्यमूर्तये नमः । ध्यानम् ॥

सिन्धुरानणमिन्दुकान्तिवदनं केशूरहारादिभि ।

११६ दिव्ये रामरणे र्कि भूषितं तनुं स्वर्गस्य सौरव्यप्रदम् ।

अरम्भोजा भयशक्ति कुकुटधरं रक्ताङ्गं रागान्वितं

सुब्रह्मण्यमुपास्महे प्रणमतां भीतिप्रणाशो यमम् ॥

इति ध्यात्वा पुष्पाञ्जलिं दत्त्वा । ओं सां सुब्रह्मण्याय नमः ।

इति मूलेनास्मिन् कुण्डाग्निमध्ये सुब्रह्मण्यमावाहयामि । स्था-

पनादि कृता । पाद्याद्युपचारैस्सम्पूज्य । आग्नेयकुण्डे ओं हं

कुमारमूर्तये नमः कुमारमूर्तये नमः । ध्यानम् ॥

स०यद्वये निशितशक्ति समादधानं

वासद्वये भरतकुकुटखेटकं च ।

वल्लीपतिं विबुधलोचनपूर्णचन्द्रं

कल्याणदाननिरतं कलये कुमारम् ॥

इति ध्यात्वा पुष्पाञ्जलिं दत्त्वा । ओं सां कुमाराय नमः इति

मूलेनास्मिन् कुण्डाग्निमध्ये श्रीकुमारमावाहृयामि । स्थापना-

दि कृत्वा पाद्याद्युपचारं दत्त्वा । दक्षिणकुण्डे ओं सां षष्ठ्मुखास्-

नाय नमः षष्ठ्मुखमूर्तये नमः । ध्यानम् ॥

वन्दे सिन्धूरकान्ति शारविषिनभवं श्रीमयूराधिकृष्णं

बड्डकं देवसेना मदनरिलुसुर्तावलूभं द्वादशाक्षम् ।

शक्तिं बाणं कृपाणं एवजमपि च गदां चाभयं सव्यहस्ते

100 a चापं वज्रं सरोजं कटकमपि वरं शूलमन्त्यैर्धानम् ॥

इति ध्यात्वा पुष्पाञ्जलिं दत्त्वा ओं सां षष्ठ्मुखाय नमः इति

मूलेनास्मिन् कुण्डाग्निमध्ये श्रीषष्ठ्मुखमावाहृयामि । स्था-

पनादि कृत्वा पाद्याद्युपचारं दत्त्वा । नैऋतकुण्डे ओं हां ब्रह्म-

चार्यासनाय नमः ब्रह्मचारिमूर्तये नमः । ध्यानम् ॥

कल्पद्रुमं प्रणमतां कमलारुणाभं

स्कन्दं भुजद्वयमनामयमेकवक्रम् ।

कात्यायनीसुतमहं कटिबद्धवामे

कौमीनदण्डधर दक्षिणहस्तमीडे ॥

इति ध्यात्वा पुष्पाञ्जलिं दत्त्वा । ओं सां ब्रह्मचारिणे नमः इति

मूलेनास्मिन् कुण्डाग्निमध्ये श्रीब्रह्मचारिणमावाहृयामि । स्था-

पनादि कृत्वा पाद्याद्युपचारं दत्त्वा । पश्चिमकुण्डे ओं हां सेना-

पत्सासनाय नमः सेनापतिमूर्तये नमः । ध्यानम् ॥

नैस्त्यादित्यप्रदीप्त द्वादशानयनं षष्ठ्मुखं मन्दहासम्

वा माडे शुस्थितायां सरसिरहृष्टालिङ्गितायां सुहस्तम् ।

उत्सुडोरस्तनाग्रे विहृतकरतलाभीति खेटादिश्मद्वं

लादिन्युदीप्तशङ्कीष्वसनवनगतं कुकुटाबजेनहस्तम् ॥

इति ध्यात्वा पुष्पाज्ञलिं दत्त्वा । ओं सां देवसेनापतये नमः ।

इति मूलेनास्मिन् कुण्डाग्निमध्ये ओं देवसेनापतिमावाह ।

१००६ यामि । स्थापनादि कृत्वा । पाद्याद्युपचारं दत्त्वा । वायुकुण्डे

ओं सां गजासूढासनाय नमः गजासूढमूर्तये नमः । ध्यानम् ।

एकाननं द्विनयनं वरकुकुटी च

वामद्वये निश्चितशक्त्यभ्यौ द्वयेऽन्ये ।

विभाणमीश्वरसुतं तपनाद्युताभं

नित्यं नमामि गजवाहनामिष्टसिद्धौ ॥

इति ध्यात्वा पुष्पाज्ञलिं दत्त्वा । ओं सां गजासूढाय नमः ।

इति मूलेनास्मिन् कुण्डाग्निमध्ये ओं गजासूढमावाहयामि ।

स्थापनादि कृत्वा । पाद्याद्युपचारं दत्त्वा । उत्तरकुण्डे ओं हां

बालासनाय नमः बालमूर्तये नमः । ध्यानम् ।

एकवक्रं द्विनयनं पञ्चद्वयकरद्वयम् ।

विप्रस्त्रियकरं वन्दे बालसूपं रविप्रभम् ॥

इति ध्यात्वा पुष्पाज्ञलिं दत्त्वा । ओं सां बालाय नमः इति मू-

लेनास्मिन् कुण्डाग्निमध्ये ओं बालसूपमावाहयामि । स्थाप-

नादि कृत्वा पाद्याद्युपचारं दत्त्वा । ईशानकुण्डे ओं सां शिरि-

ना हनासनाय नमः शिरिवाहुनमूर्तये नमः । ध्यानम् ॥

विद्वुमत्रभमेकमुखं विभुं बजशक्तिवरदाभयपाणीनम् ।

देवलोकरिपुद्धर्मविघ्नदं नौमि सद्गुरं शिरिवाहुनम् ॥

इति ध्यात्वा सुष्पाज्जलिं दत्त्वा । ओं सां शिरिवाहुनाय नमः ।

इति मूलेनास्मिन् कुण्डाग्निमध्ये ओं शिरिवाहुनमावा-

हयामि । स्थापनादि कृत्वा । पाद्याद्युपचारं दत्त्वा ॥

॥ इति नवकुण्डविधिः ॥

— पञ्चकुण्डम् —

पञ्चाग्नेरायतनं चेत् पञ्चकुण्डाधिदेवतम् । प्रधानकुण्डे

मूलबेरकृतिं ध्यात्वा होमयेत् । दिकुण्डचनुष्केषु पूर्वकुण्डे

ओं हां सेनापत्यायनाय नमः सेनापतिमूर्तये नमः । ध्यानम् ॥

उभयस्तिकराङ् द्युकुंशं शक्तिरूपं

वरदकुलिशापाङ् पमहस्तो गदां च ।

दधत धनुसुबाणं द्वादशायां तु हस्ते

द्विदशकमलनेत्रं देवसेननिमीडे ॥

इति ध्यात्वा सुष्पाज्जलिं दत्त्वा । ओं सां सेनान्ये नमः इति मूले-

नास्मिन् कुण्डाग्निमध्ये ओं सेनानीमावाहयामि । स्थापनादि

कृत्वा पाद्याद्युपचारं दत्त्वा । दक्षिणकुण्डे ओं सां कार्तिके-

यासनाय नमः कार्तिकेयमूर्तये नमः । ध्यानम् ॥

वरदकुलिशरेष्टं वामहस्तत्रये च

दधतमभयशक्ति रवद्वामन्यत्रये च ।

तरुणरविसमाभं साधुभिः पूज्यमानं

कमलवदनमेकं कार्ति केयं नमामि ॥

इति ध्यात्वा पुष्पाङ्गलिं दत्त्वा । ओं सां कार्ति केयाय नमः इति
मूलेनास्मिन् कुण्डाश्त्रिमध्ये ओं कार्ति केयमावाहयामि । स्था-
पनादि कृत्वा पाद्याद्युपचारं दत्त्वा । पथ्ये मकुण्डे ओं सां स्क-
न्दासनाय नमः स्कन्दमूर्तये नमः । ध्यानम् —

वामे करे च युगले वरकुण्डिकायां

101.6

स०ये थस्तुत्रमभयं दधतं विशाखम् ।

वल्लीयुतं वनजलोचनमेकवक्त्रं

बन्दामहे वनजसम्भवशासितारम् ॥

इति ध्यात्वा पुष्पाङ्गलिं दत्त्वा । ओं सां स्कन्दाय नमः इति
मूलेनास्मिन् कुण्डाश्त्रिमध्ये ओं स्कन्दमावाहयामि । स्थाप-
नादि कृत्वा पाद्याद्युपचारं दत्त्वा । उत्तरकुण्डे ओं सां शरवणो-
द्वासनाय नमः शरवणोद्वत्तमूर्तये नमः । ध्यानम् —

शक्तिं चण्टां ध्वजसरसिजे कुकुटं प्रासदण्डौ

टङ्कं बाणं वरदमभयं कार्षुकं चोर्ध्वहस्ते ।

कीर्तं सोम्यं द्विदशनयनं केकयं साकमिन्दैः

सद्ग्रिः पूज्यं शरवणभवं षष्ठमुखं भावयामि ॥

इति ध्यात्वा पुष्पाङ्गलिं दत्त्वा । ओं सां शरवणोद्वाय नमः ।

इति मूलेनास्मिन् कुण्डाग्निभ्यो ओं शशवणोऽह्वमावाहयामि।

स्थापनादि कृत्वा पाद्याद्युपचारं दत्त्वा ।

पञ्चकुण्डविधिः प्रोक्तः एककुण्डविधिं इष्टु ।

एकाग्निरायतनं चेज्ञीर्णबेराकृतिं यजेत् ।

यथोचित्कुण्डस्य यथोचितदेवं आधारशक्त्यादिः आसनमूर्ति

ध्यानपुरस्सरं सम्पूज्य । तत्तमन्त्रेणाष्टोत्रशतमाज्याहुतिं

हुत्वा । प्रधानकुण्डादिसर्वत्र कुण्डेषु तत्तमूलमन्त्रेण समिद-

न्नाज्याहुतिं द्रूयं प्रतिसहस्रं वा तदर्थं वाष्टोत्रशतं वाहुत्वा

102 a द्रूयं प्रतिव्याहुतिभिरहुत्वा विशेषद्रूयेश्च प्रत्येकं पञ्चविंशति ।

वारं हुत्वा । तद्यथा —

समिधा सद्यमन्त्रेण आज्यं वासेन हूयते ।

अधोरेण च रुत्वा क्लां तत्पुरुषेण तु ॥

सिद्धार्थी तीशमन्त्रेण हृदयेन यवं हुनेत् ।

तिळं च शिरसा हुत्वा मुङ्गं च शिरव्या हुनेत् ॥

कवचेन हुनेमाषं सकुर्वेण हूयते ।

कदलीफलमन्त्रेण अपूर्पं मूलमन्त्रतः ॥

निष्पावं वल्लिमूलेन गुहाक्षं चणकं तथा ।

वैणवं जयमन्त्रेण कुलस्थमग्निभन्नतः ॥

कृतिकाषुत्रमन्त्रेण आढकं च हुनेत्रमात् ।

भूतनाथस्य मन्त्रेण गोधूमं चैव होमयेत् ॥

सेनानीरिति मन्त्रेण प्रियदुःखै वै वहो मयेत् ।

जुहुमन्त्रं समुच्चार्ये नालिकेरं हुनेकमात् ॥

हे मशूलस्य मन्त्रेण शीरेणैव तु हो मयेत् ।

विशालादामन्त्रमुच्चार्ये ताम्बूलं जुहुयात्कमात् ॥

एकादिवासनाद्रूपं मूलमन्त्रेण हो मयेत् ।

शतमधं तदधं वा तदर्धार्धमधापि वा ॥

द्रव्यान्ते व्याहृतिं हुत्वा सर्वकुण्डलिहो मयेत् ।

ओं शारवणोद्भवाय षष्ठमुखाय शिखिवाहुनाय अभयवर-

प्रदाय शक्तिहस्ताय कुकुटध्वजाय कुद्धुमवणीय कुमाराय

ओं हौं हौं सौं शारवणभव हुं फद स्वाहा । इति मालामन्त्रं प-

ञ्चविशतिवारं हुत्वा । ओं श्रीं हौं हौं सौं नं कं ई शारवण-

भव स्वाहा । ओं हौं वल्लै स्वाहा । ओं श्रीं देवगजायै स्वाहा ।

इति मूलेन प्रत्येकं अष्टोत्तरशतं हुत्वा । शकुन्यै स्वाहा ।

रेवत्यै स्वाहा । पूत्रायै स्वाहा । महापूजायै स्वाहा । निशीथिन्यै

स्वाहा । मालिन्यै स्वाहा । शीतलायै स्वाहा । भूत्यै स्वाहा । विश्व-

तो मुख्यै स्वाहा । इत्येकैकवारं हुत्वा । जयन्तायै स्वाहा । अग्नि-

शिखायै स्वाहा । कृत्तिकापुजायै स्वाहा । भूतपतयै स्वाहा । से-

तान्यै स्वाहा । गुहायै स्वाहा । हे मशूलायै स्वाहा । विशालादायै

स्वाहा । ओं भूः स्वाहा अग्न्ये इदं न मम । ओं भुवः स्वाहा वायवे

इदं न मम । सुवः स्वाहा सूर्योदयेदं न मम । ओं भूर्भुवस्त्वः स्वाहा ।

प्रजापतये इदं न मम । इति सर्वत्र कुण्डं होमयेत् । हृष्यवाहु-

मभिसाति षाहुं रक्षोहुणं पृतना अभिष्या ऊर्णनः पन्था : प्रति-

शं वि भाहि ज्योतिष्मध्देत्यजरं न आयुः स्वाहा । अग्नये स्विष्ट-

कृते इदं न मम । इति सर्वत्र हुवा । ततस्सर्वत्र पूर्णं जुहु-

यात् । तथाथा — सुवेण सुगर्ते आज्येनापूर्वे । पुष्करोप-

यिधोमुखं सुवं न्यस्य । तदग्रे पुण्यं दत्ता वा मादक्षिणहु-

103 a स्ताभ्यां शं रववत्यं सक्ताभ्यां उरसयेन संकृतौ तावुभावुपा-

दाय । समपादस्य मुत्यायोर्ध्वकायो नाभ्यां तिर्थिविधाय ।

सुग्रदत्तदृष्टिः अमें स्तौः शरवण भवौ परिति मूलं पूतमुच्चा-

र्य । वामस्तनान्तं सुद्धूलमानीय अनुद्विग्नः पृतभारं बिन्दु-

स्थानाद्विनिस्तृतामृतभारामिति विकल्पसंस्मरन् यवप्रभाणे-

नाविच्छिन्नधारया समस्तमाज्यं वक्तौ विषेत् । इति सर्वत्र पूर्णं

विधाय । ततः सर्वत्र कुण्डेषु आज्याहुतीर्जुहोति । तथाथा —

तत्तमूलमन्त्रेण सहस्रं वा तर्धं वाष्ठोत्तरशतं वा पञ्चविंशतः

तिं हुवा । अनाज्ञातं यदाज्ञातं यज्ञस्य क्रियते मिथु अग्ने

तदस्य कल्पय । लं वेत्य यथातयं स्वाहा । अग्नय इदं न मम ।

स्तुतुविद्विजानन् पुरुषसंमितो यज्ञो यज्ञः पुरुषसंमितः । अ-

ग्ने तदस्य कल्पय लं वेत्य यथातयं स्वाहा । अग्नय इदं न मम ।

यत्पाकत्रा मनसा दीनदद्याणा यज्ञस्य मन्वते मर्तीसः अग्ने-

षुध्योता क्रतुविद्विजानन् नेत्रिष्ठो देवां क्रतुर्गो यजामि स्वाहा ।

अग्रय इदं न मम । ओं भूः स्वाहा अग्रये इदं न मम । ओं भुवः
 स्वाहा वायव इदं न मम । ओं सुवः स्वाहा सूर्यो येदं न मम । ओं
 भूर्भुवः स्वः स्वाहा प्रजापतय इदं न मम । पश्चात्पूर्णं विधाय
 एवं क्रमेण सर्वत्र कुण्डं होमयेत् । दिक्षु कुण्डहोमं विना प्र-
 धानकुण्डस्य व्याहृतिभिरुत्वा । ततो नाडीसन्धानार्थं मूलेना-
 हुतित्रयं दत्वा । नाडीसन्धानं कुर्यात् । तथथा - ओं सौं सु-
 1036 क्रल्प्याय स्वाहा । ओं लुं गुहाग्निभ्यां स्वाहा । इति सन्धाय ।
 निस्मृत्य । मूलमन्त्रमुच्चार्य । वह्निस्थगुहनासाविनिर्गतज्योती-
 त्पशिखां यागस्थगुहाखालीनां रादिमान्नावियोगेनाविच्छि-
 द्वामुभयत्र सकृदास्पदं ध्यायेत् । एवं कुम्भं यागाग्निगुहै-
 रामानं सह नाडीसन्धानं कुर्यात् । यथा कुराच्छलेन विस-
 तन्तुनि भां कुम्भस्य गुहनाडीं पिङ्गलया विनिस्मृत्य स्वनाड्या-
 मिड्या प्रविश्य । विलीनेति विभाव्य । गुहाषुना रेचकेण वि-
 निस्मृत्य । वह्निस्थगुहनाडीं पिङ्गलया प्रविश्य विलीनं विभा-
 व्य । मूलेन रेचकेण इड्या विनिस्मृत्य । स्वनाड्यां पिङ्गलया
 प्रविश्य । विलीनेति विभाव्य । गुहाषुना रेचकेण विनिस्मृत्य ।
 कुम्भस्थगुहाद्यं तत्पूरकेण प्रविश्य । लयमिति विभाव्य ।
 मूलेन रेचकेण विनिस्मृत्य । स्वहृदयं पूरकेण प्रविशेत् । कुम्भं
 उग्निगुहाभ्यामात्मानं सह नाडीं सन्धाय पश्चात्मन्त्रतप्तिण-
 दीपनार्थं जुहुयात् । तथथा - ओं सौं सुब्रह्मण्याय स्वाहा । ओं सैं

तत्पुरुषाय वचद्गुवाय स्वाहा । ओं सुं अघोराय विश्वभुवाय
स्वाहा । ओं सिं वामदेवाय रुद्रभुवाय स्वाहा । ओं सं सद्योजा-
ताय ब्रह्मभुवाय स्वाहा । ओं सौं आप्यभुवाय भुवद्गुवाय स्वा-

हा । इति मन्त्रं प्रतिदशवारं हुत्वा । इति तर्पणम् । ओं सां जग-
द्गुबहृदयाय स्वाहा । ओं सिं वचद्गुवशिरसे स्वाहा । ओं सुं
विश्वभुवशिरसाय स्वाहा । ओं सैं रुद्रभुवकवचाय स्वाहा । ओं
सौं ब्रह्मभुवनेत्राय स्वाहा । ओं सः भूर्भुव अस्त्राय स्वाहा । इति
दीपनम् । एवं मन्त्रतर्पणदीपनम् । ततो देशकालदुर्लिपि-
त दुःखस्त्रियलोपमन्त्रलोपतन्त्रलोपसमकालसङ्करदोषनि-
ष्टुत्यर्थं प्रासादेन शतं वा पञ्चविंशतिं वा हुत्वा । पश्चात्प्राय-
श्चित्तार्थं बहुरूपेण पञ्चास्त्रेण पापभक्षणमन्त्रेण नवात्मा-
मन्त्रेण शास्वरेणास्तिना प्रत्येकमष्टात्तरशतं पञ्चदश पञ्चविं-
शतिं वा हुत्वा । मन्त्रोच्चथा — बहुरूपमन्त्रः । ओं हुं अघोरा-
य स्वाहा । शिवात्ममन्त्रः - ओं हौं हरहर शिव शिव शिवा-
स्त्राय स्वाहा । धूरिकात्ममन्त्रः - ओं छित् छिन् धुत् धुत्
धुरिकात्माय स्वाहा । वयोमात्ममन्त्रः - ओं हौं स्फुर स्फुर ।
प्रस्फुर प्रस्फुर घोरघोर तनुतनु लप्लप चटचटप्रचट
प्रचट कहकह वमवम बन्धय बन्धय घातय घातय हुं
फट् हुं स्वाहा । पापभक्षणमन्त्रः - ओं हौं हुं हें हों हौं
पापभक्षणाय शिवाय स्वाहा । नवात्ममन्त्रः - ओं हं हं स -

१०५६ स्सोहं सोऽहं हुंसः स्वाहा । शम्बरमन्त्रः - ओं हौं हिं हृदयाय
स्वाहा । असिमन्त्रः - ओं हुः अस्त्राय स्वाहा । इत्येवं प्रत्येकम्
ष्टोत्रशतां वा पञ्चाशात् पञ्चविंशतिं वा ठुल्वा ॥

— तृतीयदिवसिरोषहोमः —

पञ्चाशत्तीयदिवसिरोषहोमः कुर्वित् । तद्यथा — गणपति-
मन्त्रः - ओं श्रीं हौं क्लीं ज्वौं गं गणपते वरदवरद सर्वजनं मे
वशमानय स्वाहा । शिवमन्त्रः - ओं हौं शिवाय स्वाहा । गौरी-
मन्त्रः - ओं हौं गौर्यै स्वाहा । सदाशिवमन्त्रः - ओं हौं हुं
सदाशिवाय स्वाहा । महेश्वरमन्त्रः - ओं हौं महेश्वराय स्वाहा,
रुद्रमन्त्रः - ओं हौं रुद्राय स्वाहा । चन्द्रोरवरमन्त्रः - ओं हौं
चन्द्रोरवराय स्वाहा । सोमास्कन्दमन्त्रः - ओं हौं हुं मं रौं
सोमास्कन्देश्वराय स्वाहा । प्रत्युद्गिरामन्त्रः - ओं आईं
रुद्रास्त्रियशंखले हौं सर्वतो भद्रे कुटिले रुद्रबचनविधारिणि
रक्षमां प्रत्युद्गिरे धाम धाम ज्योति ज्योति सुवस्सुवः । पात्पु-
मृतोऽहं देहं सत्यहं त्रिभिदं पादजुबां लक्ष्मीनमोवहुः करि-
केयं करोति तत्तमोवायों विशन्तु महादेवा सुवृत्ते नमोऽस्तु ।
तमः स्वाहा । विद्याङ्गास्त्रम् - ओं फद् अमृतं अमृताय फद्
स्वाहा । सावित्रीमन्त्रः - व्योमव्योमाय विद्धुते सूर्यमसूर्यमायै
धीमहि । तत्रो रुद्रः प्रचोदयात् स्वाहा । गायत्रीमन्त्रः - तन्महे-
शाय विद्धुते वाग्विद्वद्याय धीमहि तत्रो रुद्रः प्रचोदयात् ।

मूलप्रासादमन्त्रः - ओं हों हों शिवाय स्वाहा । पञ्चब्रह्ममन्त्रः -

ओं हों हें हुं हिं हं इशानतत्पुरुषाधोरवामदेवसधोजाताय

स्वाहा । षड्डमन्त्रः - ओं हों हों हुं हैं हों हः हृदय शिरसि शिख
कवच ने त्रास्त्राभ्यां स्वाहा । विष्णुमन्त्रः - ओं नमो नारायणाय

स्वाहा । ब्रह्ममन्त्रः - ओं ब्रां ब्रलणे स्वाहा । सूर्यमन्त्रः - ओं हों
हीं हुं सः शिवसूर्याय स्वाहा । शारवण भवमन्त्रः - ओं सौं शार-

वण भवाय स्वाहा । षण्मुखमन्त्रः - ओं षं षां षष्ठ्मुखाय स्वाहा ।

सुब्रह्मण्यमन्त्रः - ओं सुं सुब्रह्मण्याय स्वाहा । जगद्गुवादि-

मन्त्रः - जगद्गुववचद्गुवविश्वभुव रुद्रभुव ब्रह्मभुव भूर्भुवः

स्वाहा । शक्तिपञ्चाक्षरमन्त्रः - ओं हीं नमशिवाय स्वाहा । नट-

राजमन्त्रः - ओं हों आनन्दनटेश्वराय स्वाहा । चण्डेश्वरमन्त्रः

ओं हों ध्वनि चण्डेश्वराय स्वाहा । चण्डेश्वरीमन्त्रः - ओं श्रीं चौं

चौर्ये स्वाहा । श्वेतपालमन्त्रः - ओं श्वेतपालाय विश्वहे नतदंश्वा-

1056 स धीमहि ततो रुद्रः प्रचोदयात् स्वाहा । श्वेतपालमूलमन्त्रः ।

ओं धां श्वेतपालाय स्वाहा । वृषभमूलमन्त्रः - ओं वृं वृषभाय

स्वाहा । वृषभगयत्रीमन्त्रः - तीक्ष्णशट्टद्वाय विश्वहे वेदपादाय

धीमहि ततो वृषः प्रचोदयात् स्वाहा । मयूरमन्त्रः - ओं मं

मयूराय स्वाहा । दक्षिणामूर्तिमन्त्रः - ओं नमो भगवते दक्षिणा-

मूर्तये । मण्डं मेधां प्रज्ञां प्रथच्छ स्वाहा । वीरभद्रमन्त्रः -

ओं श्रीं हीं जय जय वीरभद्राय स्वाहा । त्वयद्वरमन्त्रः - ओं जै-

समूहोः पालय पालय संज्ञे ओं ओं नमः स्वाहा । बीजमुख्य-
 मन्त्रः - ओं शू ज्ञं शू बीजमुख्याय स्वाहा । शरण्यमन्त्रः - ओं
 द्वां द्वां द्वां स्वाहा । द्वादशाक्षरमन्त्रः - ओं च हं हं हं हु व्योम-
 व्यपिने स्वाहा । पराशक्तिमन्त्रः - ओं रं पराशक्तयै स्वाहा । भुव-
 नेश्वरीमन्त्रः - ओं हीं भुवनेश्वर्यै स्वाहा । मनोमनीमन्त्रः -
 ओं हीं मनोमनीयै स्वाहा । उमामन्त्रः - ओं हीं श्रीं उमादेव्यै
 स्वाहा । चयम्बरमन्त्रः - ओं हीं योगिनि योगिनि योगेश्वरी यो-
 ग्यम्बूरि सकलस्थावरजड़मस्य मुखद्वयं मम वशं
 उग्रकष्ण्य उग्रकष्ण्य स्वाहा । प्रत्यड़िरसुमूलमन्त्रः - ओं हीं
 भक्त ज्वलाजिह्वे करालदण्डे प्रत्यड़िरे धं हीं हु फट्स्वाहा ।
 1062 सरस्वतीमन्त्रः - ओं एं क्लीं सौं सरस्वत्यै स्वाहा । लक्ष्मीमन्त्रः -
 ओं श्रीं महालक्ष्म्यै स्वाहा । शास्त्रमन्त्रः - पुष्कलपूर्णनायकीसमेत-
 हरिहरपुत्राय पुत्रलभाय शाश्वताशाय मदगजवाहनाय महा-
 शास्त्राय स्वाहा । भद्रकालीमन्त्रः - काली कङ्गाली कल्याणम-
 नोहरि तव मध्यमध्यकविता स्त्रौ भाग्यं देहि इच्छे परमन्त्र-
 भाषिणि परयन्त्रभाषिणि परतन्त्रभाषिणि परविद्याच्छेदिनि
 जगत्क्षेभिणि स्वाहा । रक्तकालीमन्त्रः - ओं जुं सः सः जुं ओं मू-
 ट्युं जय त्यक्षरि कङ्कद्वयाय स्वाहा । इं इहनाय स्वाहा । शं श-
 कु देव्यै स्वाहा । सं सोमाय स्वाहा । कं कृत्तिकायै स्वाहा । रं तेहि-
 ष्यै स्वाहा । सं साम्बपरमेश्वरत्रिष्टुभक्तजनेभ्यः स्वाहा । ज्वर-
 ण्यै स्वाहा ।

देवमन्त्रः - ज्वरराजाय विज्ञहे त्रिशिरस्काय धीमहि तत्त्वे
 ज्वरहुरः प्रचोदयात् स्वाहा । मूलमन्त्रः - ज्वरे शान्तं ज्वरदेव
 गङ्गाचन्द्रसहित शीतलाय ज्वरहराय स्वाहा । महामारीमन्त्रः -
 ओं हैं महामार्ये स्वाहा । महिषमर्दिनीमन्त्रः - ओं हैं श्रीं महि-
 षमर्दिन्ये स्वाहा । शारभमन्त्रम् - ओं त्वं खद् खद् प्राण-
 106 6 ग्रहस्ति हुं कद् सर्विशत्रुतं हरणाय शारभसाकुवाय पक्षिराजाय
 हुं कद् स्वाहा । कात्त भैरवमन्त्रः - हैं ओं नमो भगवते का-
 लभैरवाय सर्वदुष्टग्रहं रिषुं नाशय हुं कद् स्वाहा । शिव-
 नामन्त्रम् । शिवशम्भो महादेवाय स्वाहा । विष्णुनामन्त्रयः ।
 अन्त्युतानन्तरोविन्दाय स्वाहा । धन्वन्तरिमन्त्रः - ओं नमो
 भगवते धन्वन्तरये अमृतकलशस्ताय सर्वामयविनाशा-
 य त्रैलोक्यनाथाय विज्ञवे स्वाहा । स्थूलपञ्चाधरम् -
 ओं नमाद्दिवाय स्वाहा । सूक्ष्मपञ्चाधरम् - ओं हैं नम-
 इशिवाय स्वाहा । प्राप्तादपञ्चाधरम् - ओं हैं शिवाय स्वाहा ।
 तत्पुरुषाय विज्ञहे महादेवाय धीमहि तत्त्वे रुद्रः प्रचोद-
 यात् स्वाहा । नारायणाय विज्ञहे वासुदेवाय धीमहि तत्त्वे
 विष्णुः प्रचोदयात् स्वाहा । गणनाथाय विज्ञहे वक्तुण्डाय
 धीमहि तत्त्वे दन्तिः प्रचोदयात् स्वाहा । षडाननाय विज्ञहे
 शक्तिहस्ताय धीमहि तत्त्वे स्कन्दः प्रचोदयात् स्वाहा । तत्पुरु-
 षाय विज्ञहे सुर्वर्णपक्षाय धीमहि तत्त्वे गरुडः प्रचोदयात्

स्वाहा । कालायनायै विज्ञहे कन्यकुमारि च धीमहि तन्नो
 दुर्जिः प्रचोदयात् स्वाहा । गणाम्बिकायै विज्ञहे महातपायै
 १०७ ॥ धीमहि तन्नो गौरी प्रचोदयात् स्वाहा । अष्टव्यजाय वि-
 ज्ञहे पञ्चहस्ताय धीमहि तन्नः स्तुर्यः प्रचोदयात् स्वाहा ।
 हं सहं साय विज्ञहे परमहं साय धीमहि तन्नो हं सः प्रचो-
 दयात् स्वाहा । इष्टव्यजाय विज्ञहे वीणहस्ताय धीमहि
 तन्नो वीरः प्रचोदयात् स्वाहा । सर्पराजाय विज्ञहे सहस्रफ-
 णाय धीमहि तन्नो उरगः प्रचोदयात् स्वाहा । नागराजाय
 स्वाहा । ओं नागेश्वर्यै स्वाहा । गजव्यजाय विज्ञहे सृष्टिहस्ता-
 य धीमहि तन्नः शास्त्रा प्रचोदयात् स्वाहा । हं सध्वजाय वि-
 ज्ञहे कूर्चिहस्ताय धीमहि तन्नो ब्रह्मा प्रचोदयात् स्वाहा ।
 इति मन्त्रेण ऊरुयात् । पश्चात् व्याहृतिभिरुला पूर्णां वि-
 धाय । प्रायस्तित्तार्थं बहुरूपेणासिना मूलमन्त्रेण प्रत्येकम-
 ष्ठोत्तरशतवारं वा तदर्थं वा पञ्चविंशतिं वा हुला । पश्चात्
 मूर्तिपानां तत्तत्कुण्डं निवेश्य । अग्निं प्रज्वाल्य व्याहृतिभि-
 रुला । प्रधानकुण्डादि सर्वत्र कुण्डं पूर्णां विधाय । पश्चात्
 अधिवासहोमं कुर्यात् ॥

— अधिवासहोमः —

तथा - प्रधानकुण्डसमीपे पूर्वस्थितशान्तिकुम्भस्य पूर्वे-
 व मुहमूलेन सम्पूर्ण्य धूपदीपनैवेदं इत्वा । मूलमन्त्र -

मष्टोत्रशातवारं जप्त्वा । आचार्यै मूर्तिपैस्सहृ शान्तिकुम्भं ।

१०७ ८ हस्तः विम्बसीपं गत्वा । शान्तिकुम्भजलेन प्रोक्ष्य । विम्बस्था-
धः ओं आधारशक्तयै नमः मूलप्रकृत्यै नमः आदिकूमीयनमः
अनन्ताय नमः वराहाय नमः सुधासिन्धवे नमः रक्तद्वीपाय
नमः कलधौताचलाय नमः । कल्पवृक्षवाटिकाय नमः । स्वर्णप्रा-
काराय नमः धर्मकन्दाय नमः ज्ञाननालाय नमः । वैराग्य-
पत्राय नमः । एश्वर्यकर्णिकाय नमः । ओं सां सुब्रह्मण्यासना-
य नमः । सुब्रह्मण्यमूर्तये नमः इत्यासनमूर्तिं विन्यस्य नतः
प्रतिखण्डदर्शनार्थं बेरस्य कटिकर्णप्रदेशे पुष्पमालाप्रति-
सरं बद्धा । मूर्धादिगलपर्यन्तं शिवतत्त्वस्थानम् । रुद्रभागं
कर्णादिकटिपर्यन्तं विद्यातत्त्वस्थानं विष्णुभागम् । कर्यादि-
पादपर्यन्तं आत्मतत्त्वस्थानं ब्रह्मभागम् । इति ज्ञात्वा । विम्ब-
स्थ मूर्धादिकण्ठपर्यन्तं शिवतत्त्वस्थानं समर्चयेत् । ओं हां
शिवतत्त्वाय नमः शिवतत्त्वाधिपतये शिवाय नमः । शक्तिकृत-
त्वाय नमः । शक्तितत्त्वाधिपतये शक्तिमते नमः । सदाशिवतत्त्वा-
य नमः सदाशिवतत्त्वाधिपतये ब्रह्मणे नमः । ईश्वरतत्त्वाय
नमः । ईश्वरतत्त्वाधिपतये अनन्ताय नमः । इडृविद्यातत्त्वाय
नमः इडृविद्यातत्त्वाधिपतये शम्बराय नमः । इति मूर्धादि-
कुण्डपर्यन्तं शिवतत्त्वपञ्चकं साधिपदेवपञ्चकमर्चयेत् ।
कर्णादिकटिपर्यन्तं विद्यातत्त्वसप्तकमर्चयेत् । ओं हां माया-

तत्त्वाय नमः। मायातत्त्वाधिपतये गृहनेशाय नमः। काक्षातत्त्वाय

108 2 नमः काक्षातत्त्वाधिपतये कालनाम्बे नमः। कलातत्त्वाय नमः कला-

तत्त्वाधिपतये ज्ञानविन्दवे नमः। विद्यातत्त्वाय नमः विद्यात्

तत्त्वाधिपतये विज्ञानाय नमः। नियतितत्त्वाय नमः नियति-

तत्त्वाधिपतये नियामकाय नमः। रागतत्त्वाय नमः। रागातत्त्वाधि-

पतये कामदाय नमः। पुरुषतत्त्वाय नमः पुरुषतत्त्वाधिप-

तये सूक्ष्मदेहाय नमः। इति विद्यातत्त्वस्तुकं साधिष्ठं च

समर्पयेत्। कट्टादिपादपर्वतं आत्मतत्त्वं चतुर्विंशति। ओं

हं प्रकृतितत्त्वाय नमः प्रकृतितत्त्वाधिपतये प्रधानाय नमः।

चित्ततत्त्वाय नमः चित्ततत्त्वाधिपतये त्रिदेहाय नमः। अहङ्कार-

तत्त्वाय नमः अहङ्कारतत्त्वाधिपतये अहङ्कारे नमः। बुद्धितत्त्वाय

नमः बुद्धितत्त्वाधिपतये बुद्धाङ्गाय नमः। मनस्तत्त्वाय नमः मन-

स्तत्त्वाधिपतये सङ्कृताय नमः। नासातत्त्वाय नमः नासातत्त्वाधि-

पतये विलम्बकाय नमः। जिद्वातत्त्वाय नमः जिद्वातत्त्वाधिप-

तये महावकाय नमः। चक्षुस्तत्त्वाय नमः चक्षुस्तत्त्वाधिपतये

प्रकाशाय नमः। लक्ष्मतत्त्वाय नमः लक्ष्मतत्त्वाधिपतये सर्वाङ्गाय नमः।

श्रोत्रतत्त्वाय नमः श्रोत्रतत्त्वाधिपतये व्योमचराय नमः। उपस्थ-

तत्त्वाय नमः उपस्थतत्त्वाधिपतये वज्रनन्दाय नमः। पायुतत्त्वाय

नमः पायुतत्त्वाधिपतये दूर्णीकृताय नमः। पाणितत्त्वाय नमः पाणि-

तत्त्वाधिपतये रमणाय नमः। पादतत्त्वाय नमः पादतत्त्वाधिपतये

सामदाय नमः। वाक्त्वाय नमः। वाक्त्वाधिपतये दुन्दुपतये न-

१०८६ मः। शब्दत्वाय नमः। शब्दत्वाधिपतये सूक्ष्मनादाय नमः। स्प-
र्शत्वाय नमः। स्पर्शत्वाधिपतये वक्तवच्चराय नमः। स्पत्वाय
नमः। स्पत्वाधिपतये भानुमते नमः। रसत्वाय नमः। रसत-
्वाधिपतये जलेश्वाय नमः। गन्धत्वाय नमः। गन्धत्वाधि-
पतये गन्धाङ्गाय नमः। आकाशत्वाय नमः। आकाशत्वा-
धिपतये सूक्ष्माय नमः। वायुत्वाय नमः। वायुत्वाधिपतये
भातीरश्वने नमः। तेजस्त्वाय नमः। तेजस्त्वाधिपतये विषां
विधये नमः। अपृत्वाय नमः। अपृत्वाधिपतये जलेश्वराय नमः।
पृथिवीत्वाय नमः। पृथिवीत्वाधिपतये श्रीकण्ठाय नमः। इति।
उगमहत्वत्तुर्विशीतेनामानि साधिपानिच सर्वायेत्।

॥ इति तत्वत्वेश्वरन्यासस्त्वमात् ॥

पश्चात् मूर्तिमूर्तिश्वरन्यासं कुर्यात्। मूर्धादि भूमध्यपर्यन्तं
आकाशस्थानम्। भूमध्यादिकण्ठपर्यन्तं वायुस्थानम्। कण्ठा-
दिहृदयपर्यन्तं अग्निस्थानम्। हृदयादिगुदपर्यन्तं अपस्थानं।
गुदादिपादपर्यन्तं पृथिवीस्थानम्। इति ज्ञात्वा तत्तत्स्थाने
सर्वायेत्। तद्यथा ओं हां हुं आकाशमूर्तये नमः। ओं हां हुं
आकाशमूर्त्याधिपतये सदाशिवाय नमः। ओं हां शुं वायुमूर्तये
नमः। ओं हां शुं वायुमूर्त्याधिपतये ईश्वराय नमः। ओं हां शुं
तेजोमूर्तये नमः। ओं हां शुं तेजोमूर्त्याधिपतये रुद्राय नमः। ओं

109 a हं शु जलमूर्तये नमः ओं हं शु जलमूर्त्यधिपतये विष्णवे नमः।
 ओं हं लू पृथिवीमूर्तये नमः ओं हं लू पृथिवीमूर्त्यधिपतये ब्र-
 ह्मणे नमः। युनः नाभिहृदयशिरस्थानत्रयेषु ओं हं शु अर्क-
 मूर्तये नमः ओं हं शु अर्कमूर्त्यधिपतये भवाय नमः। ओं हं
 सू इन्दुमूर्तये नमः। ओं हं सू इन्दुमूर्त्यधिपतये महादेवाय
 नमः। ओं हं हृसः यजमानमूर्तये नमः ओं हं हृसः यजमान-
 मूर्त्यधिपतये पशुपतये नमः॥

॥ इति मूर्तिमूर्तीश्वरन्यासस्समाप्तः ॥

इत्यम्यर्थं। पश्चाद्विम्बस्थ पूर्वादिदिक्षु मूर्तिपांश्च स्वस्वदिक्षु
 स्थित्वा। कुशमूलेन ब्रह्म भागं संस्पृश्य मूलजपमष्टोत्तरशतं
 पृथक्पृथग् जह्वा। पश्चात् यागशाळां प्रविश्य स्वस्वकुण्डे पूर्व-
 वत् स्थित्वा व्याहृतिभिर्हुत्वा तत्तन्मूलमन्त्रेण पञ्चविंशति-
 वारं हुत्वा। ततः ओं हु आत्मतत्त्वाय स्वाहा। ओं हु आत्मतत्त्वा-
 धिपतये ब्रह्मणे स्वाहा। ओं हं लू पृथिवीमूर्तये स्वाहा ओं हं
 लू पृथिवीमूर्त्यधिपतये प्रजापतये स्वाहा। पश्चाद्वाहृतिभि-
 हुत्वा। ततः सर्वत्र पूर्णां विधाय। पश्चाद्विम्बसमीपं गत्वा। स्व-
 स्वदिक्षुस्थित्वा। विम्बस्थ इान्तिकुम्भजलेन प्रोक्ष्य। कुश-
 मूलेन ब्रह्म भागं संस्पृश्य। मूलमन्त्रेण होमसंरूपां जह्वा। वर्ष-

109 b णावकुण्ठय। निरुद्धय। आत्मतत्त्वाधिपमाजां श्रावयेत्॥

आत्मतत्त्वाधिपब्रह्मन् यावदोमत्तमृष्टिकम्।
 मुत्प्रितम्

विष्वं तावत्त्वयात्रैव स्थात०यं सावधानतः।

इति संश्राव्य । ओं हु आत्मतत्त्वाय नमः । ओं क्लू वूं हं हं वं धमा-
मूर्तिये नमः । एवं विन्यस्य । पश्चाद्विष्णुभागे शान्तिकुम्भज-
लेन प्रोक्षय । मूर्तिपांश्च स्वत्तदिक्षुस्थित्वा । कुशमध्येन विष्णु-
भागं संस्पृश्य । मूलमन्त्रमष्टोत्तरशातं पृथक्पृथग्जस्ता । प-
श्चाद्यागशालां प्रविश्य । स्वस्त्रकुष्ठे पूर्विवत् स्थित्वा । व्याहृति-
भिहुत्वा तत्तन्मूलमन्त्रेण पञ्चविंशतिवारं हुता । ओं हं हिं
आत्मविद्यातत्त्वाभ्यां स्वाहा । ओं हिं विद्यातत्त्वाय स्वाहा । ओं हिं
विद्यातत्त्वाधिपतये विष्णवे स्वाहा । ओं हं वूं जलमूर्त्यै स्वाहा ।
ओं हं वूं जलमूर्त्याधिपतये केशवाय स्वाहा । ओं हं कं तेजोमू-
र्त्यै स्वाहा । ओं हं कं तेजोमूर्त्याधिपतये रुद्राय स्वाहा । ओं
हं षूं आकाशमूर्तिये स्वाहा । ओं हं षूं आकाशमूर्त्याधिपतये शि-
वाय स्वाहा । ओं हं सं इन्दुमूर्तिये स्वाहा । ओं हं सं इन्दुमूर्त्य-
धिपतये शम्भवे स्वाहा । ततो व्याहृतिभिहुत्वा सर्वत्र पूर्णा-
विधाय । पश्चाद्विष्वसमीपं गत्वा । स्वस्त्रदिक्षुस्थित्वा । विष्व-
स्य शान्तिकुम्भजलेन प्रोक्षय । ओं हं हिं आत्मतत्त्वविद्यात-
त्वाभ्यां स्वहुत्वा । ओं हिं विद्यातत्त्वाय नमः । ओं हिं विद्यातत्त्वाधि-
पतये विष्णवे नमः । ओं हं वूं जलमूर्तिये नमः । ओं हं वूं जल-
मूर्त्याधिपतये केशवाय नमः । ओं हं कं तेजोमूर्तिये नमः । ओं
हं कं तेजोमूर्त्याधिपतये रुद्राय नमः । ओं हं षूं आकाश-

मूर्त्यधिपतये शिवाय नमः। ओं हां सू इन्दुमूर्तये नमः। ओं हां
 सू इन्दुमूर्त्यधिपतये शम्भवे नमः। इत्यभ्यर्थे। कुशमध्येन
 विष्णुभागं संस्पृश्य। मूलमन्त्रेण होमसंख्यां जह्वा। वर्णणाव-
 कुण्ठय। निरूप्य। विद्यातत्त्वाधिपमाज्ञां श्रावयेत् —

विद्यातत्त्वाधिप विष्णो या बद्वो षष्ठ मूर्त्येत्तम्।

बिंबं तावत्त्वात्रैव स्थातत्त्वं सन्ति धानतः॥

इति संश्रान्य। ओं हिं विद्यातत्त्वाय नमः। इति विन्यस्य।
 पश्चाद्गुद्भागे शान्तिकुम्भ मूलेन त्रोक्ष्य। मूर्त्यपांशु स्वत्व-
 दिक्षु स्थित्वा। कुशगेण गुद्भागं संस्पृश्य। मूलमन्त्रमष्टो।
 त्तरशतं पृथक्पृथग्जह्वा। पश्चाद्यागशालां प्रविश्य। स्वत्व-
 कुण्डे पूर्विवत् स्थित्वा। व्याहृतिभिरुता मूलमन्त्रेण पञ्च।

विंशतिवारं हुता। ओं हां हां विद्यातत्त्वशिवतत्त्वाभ्यां स्वा-
 हा। ओं हां शिवतत्त्वाय स्वाहा। ओं हां शिवतत्त्वाधिपतये
 गुद्भाय स्वाहा। ओं हां चं वायुमूर्तये स्वाहा। ओं हां चं वा-
 युमूर्त्यधिपतये महेश्वराय स्वाहा। ओं हां हुं आकाशमू-

र्तये स्वाहा। ओं हुं आकाशमूर्त्यधिपतये सदाशिवाय स्वाहा।
 ओं हां हुं हुं यजमानमूर्तये स्वाहा। ओं हां हुं हुं यजमान-
 मूर्त्यधिपतये महादेवाय स्वाहा। ततो व्याहृतिभिरुता
 सर्वत्र पूर्णां हुता। ततो बिन्बसमीपं गत्वा स्वस्वदिक्षु
 स्थित्वा। बिन्बस्य शान्तिकुम्भ जलेन त्रोक्ष्य। ओं हीं हां

विद्यातत्त्वशिवतत्त्वाभ्यां नमः। ओं हूं शिवतत्त्वाय नमः। ओं
 हूं शिवतत्त्वाधिपतये रुद्रायनमः। ओं हूं यु वायुमूर्तये नमः।
 ओं हूं यु वायुमूर्तयेष्विपतये महेश्वराय नमः। ओं हूं हुं
 आकाशमूर्तये नमः। ओं हूं हुं आकाशमूर्तयेष्विपतये स-
 दाक्षिवाय नमः। ओं हूं हुं हुः यजमानमूर्तये नमः। ओं हूं
 हुः यजमानमूर्तयेष्विपतये महादेवाय नमः। इत्यम्यच्च
 कुशाग्रेण रुद्र भागं संस्पृश्य । मूलमन्त्रेण होमसंरब्धां
 जप्त्वा । वर्षणावकुण्ठय निरुद्ध्य शिवतत्त्वाधिपात्रां श्रावयेत् ॥

शिवतत्त्वाधिपो रुद्रो यावदोषसमुत्तितम् ।
 बिम्बं तावत्त्वात्रैव स्थानत्वं सत्त्रिधानतः ॥

इति संश्राव्य । ओं हूं शिवतत्त्वाय नमः। एवं विव्यस्य ।

पश्याद्विम्बस्य दण्डभिङ्गमुण्डभिङ्गम्यस्य । द्यात्वा विद्या-
 देहं नेत्रं विव्यस्य । मूलेनावाह्य । शक्तिविम्बे तत्तमूलेना-
 वाह्य । पाद्याद्युपचारं दत्त्वा । मृगमरहैमाम्बुमिश्रितगन्धे
 III a न नेत्ररहितं सर्वाङ्गं लेपयित्वा । मल्लिकादिसुग्रन्थपुष्पेण
 वर्षयेत् । धूपदीपं दत्त्वा । फलादि निवेद्य । पश्यात्पञ्चावरणं
 विना निद्राकुम्भाष्टो च घूर्ववत् जयन्तादियथाक्रमेण सम्पू-
 र्ज्य । विम्बस्य कण्ठादिपादपर्यन्तं नववत्रेणाच्छाद्य पश्या-
 द्विम्बावृतप्राकारत्रयं भस्मदर्भेतिलान् वहिर्विदध्यात् । प-
 श्याम्बुद्धलवायपुरस्तरं यागशाळां प्रविश्य प्रदक्षिणक्रमेण

प्रधानकुण्डसिन् तत्कुण्डमासाद्य व्याहृतिभृता 'शिवतलं.
 विद्यात्तवामत्वेभ्यः स्वाहा । कुण्डं प्रति तत्तन्मूलमन्त्रेणाष्टोतर-
 शतं हुता । सर्वत्र पूजां विधाय । ततः प्रधानकुण्डं विनादि-
 कर्सर्वत्र कुण्डेषु जुषस्वनः समिधमग्ने इति जह्वा । अदितेनु
 मग्नस्थाः । इत्यादि देव सवितः प्रासादीः इति परिषिद्ध्यः परि-
 धिविष्टरस्थदेवानां बलिं दत्त्वा । तथाच - ऊर्ध्वमेखलायां
 पूर्वे ब्रह्मणे स्वाहा । दक्षिणे विष्णवे स्वाहा । पश्चिमे रक्षाय
 स्वाहा । उत्तरे ईशानाय स्वाहा । एवं बलिं दत्त्वा । पश्चान्मध्य-
 मेखलायां पूर्वोद्यष्टीदेशु जयन्ताय स्वाहा । इत्यादि विशा-
 लाक्षाय स्वाहा । अधोमेखलायां पूर्वोद्यष्टीदेशु इन्द्रादीशाना-
 न्तं बलिं दत्त्वा । नमोऽन्तैरभ्यर्थ्ये । उक्षास्य । पश्चाद्दोमसंरूपा-
 ॥ ८ ॥ या दशभुजं जह्वा । स्वाहा इत्येकसमिधमग्ने दत्त्वा । उपस्थानं
 हृत्वा उत्थाय । यत्ते अग्ने तेजस्तेन अहं तेजस्वी भूयासम् । यते
 अग्ने हृत्वा अहं हृत्वी भूयासम् । यत्ते अग्ने वर्चस्तेन
 अहं वर्चस्वी भूयासम् । मयि मेधां मयि प्रजां मत्यग्निस्तजो
 दधान्तु । मयि मेधां मयि प्रजां मयि न्द्र इन्द्रियं दधान्तु ।
 मयि मेधां मयि प्रजां मयि सूर्यो आजो दधान्तु ॥
 मन्त्रहीनं कियाहीनं भक्तिहीनं हुताशन ।
 यत्कृतं तु मया देव परिपूर्णं तदस्तु मे ॥
 प्रायश्चित्तान्यदोषाणि तपः कर्मात्मयानि वै ।

यानि शेषामशोषाणां शिवानुस्मरणं परम् ॥

नमस्कृता । अभिवादये । ततः स्थित्वा प्रायश्चित्तार्थं अघोरे-
 णाष्टो तरशातं हुत्वा । परिस्तरणं परिहृत्य । तद्ग्रस्म त्रियम्-
 केन लक्षणे धृत्वा । समिक्षुशपुष्पसहितं हृत्वप्राप्तादेन तत-
 कुण्डाग्निं सहृद्य । ओं हुं उग्रये नमः । इति मूलमन्त्रेण हृ-
 दा सम्पुरितं प्रधानकुण्डाग्निमध्ये आवाह्य योजयेत् । अब-
 कुण्ठ्य धेनुमुदां दत्त्वा । योजनीकार्यं अग्निं सन्धिष्य । पश्चात्
 पूजाहोमजपफलस्तिद्धर्यर्थं सार्वजलहस्तेन सहस्र मूलम-
 न्त्रेण सर्वक्रतिविभिः आचार्यहस्ते निवेदयेत् । आचार्यं सहृ-
 दीत्वा । कुम्भाग्ने निवेदयेत् । पश्चात् आचार्यः कुण्डसमीपे
 पूर्ववत् स्थित्वा । व्याहृतिभिहुत्वा । अथं कुमारमन्त्रेण
 पञ्चविंशतिवारं हुत्वा । युहमूलेनाष्टो तरशातं वा तदर्थं वा
 तदर्थीर्थं वा हुत्वा । वल्लीदेवनायकीमूलेन प्रत्येकं पञ्चविंश-
 तिवारं हुत्वा । पूर्णां विधाय । परिस्तरणस्थदेवानां क्रमेण
 बीति दत्त्वा । स्वाहा इत्येकसमिधमग्नौ दत्त्वा । उपस्थानं कृत्वा
 होमसंरक्षादशगुणं जप्त्वा कुम्भाग्ने समव्ये । नैकत्यां सोम-
 कुम्भादि द्वादशपालिकायां यथाक्रमेण सम्पूज्य । आचम्य ।
 वेदिकास्थितकुम्भे आधारशक्त्यादि सम्पूज्य । पादाचम-
 नाध्यं दत्त्वा । इड्यान्नमुज्जान्नपूर्पादि पायसानां निवेद्य । नौकि-
 केऽकदलीफलताम्बूलं निवेद्य । धूपदीपादि दीपाराधनक्रमेण

आराध्य । गणिकानुन बहुनृत्तसविवादधोषे भीक्षुलादिभिर्देवं

सन्तोष्य । प्रदक्षिणनमस्त्वारस्तोऽपि स्तुत्वा ।

इति कुमारतन्त्रे कौशिकप्रभे महासंहितायां

क्षितिर्जीयदेवप्राप्तर्हो मविधिस्यमाप्तः ॥

श्री धर्मसंवर्धित्यम्बासमेत श्रीनगरी श्वरमहाप्रभवे नमः ॥

॥ श्रीगिरिनिवासाय नमः ॥

112 6

— विम्बशुद्धिकुम्भपूजा —

यागशालां नैऋत्यां वा ऐशान्यां वा गोमयलेपनं कुरु प्राक्

सूत्रपञ्चकमुद्दकसूत्रपञ्चकं विधाय एवं षोडशपदानि भवन्ति । तत्र पदेषु शालितण्डुलतिललाजदर्भैः पुष्पैः परिस्तीर्य

विष्ट्रेश्वरं सम्पूज्य । सङ्कल्प्य । शिवशम्भोराजा इत्यादिवि-

शेषेण श्रीमद्भूत्तीदेवनायकी समेत सुब्रह्मण्यस्य जीर्णोद्धरण-

पुनरावृत्यष्टुबन्धनकमीङ्गेन तद्विम्बशुद्धयर्थं तत्तद्रूपस-

हित्यनुदिशकुम्भाचिनकर्म करिष्ये तदङ्गं शुद्धिपुण्याहं वाच-

यिष्ये । इति सङ्कल्प्य । पदस्यैशान्येकपदे पुण्याहकुम्भं प्रति-

ष्टाय । वहणमावाह्य । पुण्याहं वाचयित्वा । तत्त्वोदय । नैऋतपदे

पञ्चगव्यं विधिवसंस्थाप्य । विशिष्टचर्तुदिशपदेषु कुम्भचतु-

दिशामत्रेण प्रक्षाल्य । धूपधूमेणापूर्य । तन्तुनावेष्य । चथास्थाने

संस्थाप्य ॥ बृष्टरुद्गेन सुक्षेत्रेष्वि स्त्र॑ । स्त्र॑कुक्षिकुक्षिस्त्र॑ समुद्रे

गजदन्तके । पर्वते च नदीतीरे वल्मीके कर्कटावटे ॥

एवं मृद्धिस्समायुक्तं मृदम्भः परिकीर्तितम् ॥

காலை குடும்பத்தின் மூலம், வெள்ளுங்கள் அவர்கள் கூறுகிறார்கள்.

த்திமை, சுமார் 4 மீ, பரவத்துமை, கடி.

தீர்த்து 50 ம். புத்து 50 ம். காண் 5 க்குள் 50 ம். ஒப்பு

‘ଶିଳ୍ପ କ୍ଷ. ମୁଖ୍ୟମନ୍ତ୍ରୀ

चन्द्रं कृष्णगन्धं च मुस्तकोदीर्घं रक्तं भूम् ।

श्रीबेराणि च कर्चीतं कोष्ठं जातीफलं मुरम् ॥

उदकेन समायुक्तं गन्धोदकमिहोच्यते ॥

ମୁଲ୍ଲାକଣ୍ଠାୟଙ୍କ କଟନ୍ତେଥ ପଞ୍ଚଶିଳ୍ପ କିଳକ କଟନ୍ତେଥ

சந்தை . கொாஸ்கிளங்கி . வாழ்ச்சம் வேர்

④ സുതി മന്ത്ര ദൈവത്തെ ലോറി പ്രസാദമില്ലാതെന്ന്. ദക്ഷപാത

சாதித்தாய் எ. ஆரவியம். ஈரைதாநா புலம் ④

पवसं नालिकेरं च मातुलुङ्गदयं तथा ।

नारङ्गं लिक्खये चैव चूतमेतत् फलोदकम् ॥

ପ୍ରଦତ୍ତ ମାତ୍ରାକୁ ପାଇଁ ପାଇଁ ପାଇଁ ପାଇଁ ପାଇଁ ପାଇଁ

1. فرمان ملک نہاد میڈیا گروپ । خدمتی غیر فردی ملک

فہرست ④ میں ٹیکنیک خالی ملکوں کا

पलाडोदुम्बराश्वत्यमधूकक्षेपाटली ।

जम्बुलगिभस्मायुक्तं कणायोदकमुच्यते ॥

ମୁଖ୍ୟମାନଙ୍କ ପରିଚୟ ଓ ପରିପାଦନ କାହାର କାହାରଙ୍କରେ

କିମ୍ବପଟଣେ , କିଂକିମ୍ବପଟଣେ , ପାବିମ୍ବପଟଣେ

ଲୋହପଟଣେ । ॥ ୩ ॥ ଶିଳ୍ପୀଯତ୍ତ କରୁଣା ଦ୍ୟାତ୍ମକ ଅମ୍ବପାନ୍ତି

ପୁନ୍ନାଗ ନାଗକୁରବୁ ନନ୍ୟାବର୍ତ୍ତ ଚ ଧୂର୍ଧୁରମ୍ ।

ଶ୍ଵେତାର୍କି ବକୁଳୈରୁକୁ ପୁଷ୍ପୋଦକମିହୋଚ୍ୟତେ ॥

ପଣ୍ଡାମ୍ ମୁ , ନୁଲାମ୍ ମୁ , ଶିଳ୍ପ ଯାଟାମଳାର୍

ଜକମ୍ ମୁ , ନୃତ୍ୟାପଟମ୍ପୁ , ଲୋହାନ୍ତ୍ରମଳାମ୍ବତ୍ ମୁ ।

ଲୋହାନ୍ତ୍ର ଗୁରୁକଂକମ୍ ମୁ । ॥ ୪ ॥ ଶିଳ୍ପୀଯତ୍ତ ମନ୍ତ୍ରମୋଦିତ

ଅମ୍ବପାନ୍ତି

କୁଟଙ୍ଜ କୁଷ୍ଠଙ୍ଜ ମେଘ ଚନ୍ଦନ କୁକୁମ ତଥା ।

କର୍ଷ୍ଣରେତୀରମ୍ସୁକୁ ଶାନ୍ତ୍ୟୋଦକମିହୋଚ୍ୟତେ ॥

॥ ୫ ॥ ଲୋହପାଲାତିଥି ଉକାଟଟଫ କୋଣ୍ଠିଳାର୍ ଓ କଂକଣମ୍

ଶିଳ୍ପ ଶିମାତ୍ ପଞ୍ଚକଂକ କର୍ମଦ୍ରୁତ ରାମ ଲାଭିତର୍ମ ରାମ

ନ . ଶିଳ୍ପୀଯତ୍ତ କାଳି ଦ୍ୟାତ୍ମକ ଅମ୍ବପାନ୍ତି

ସୂର୍ଯ୍ୟକାନ୍ତ ଚନ୍ଦ୍ରକାନ୍ତ ଅଯଃକାନ୍ତ ତଥୈବ ଚ ।

କାନ୍ତତ୍ରୟସମାୟୁକ୍ତ ଆଢ୍ବୋଦକମିହୋଚ୍ୟତେ ।

ଶିଳ୍ପକ କାଳ କାମ ଲୋହାନ୍ତି , ଲୋହାନ୍ତିକ କାଳମ୍ ଲୋହାନ୍ତି ,

ଲୋହାନ୍ତି ଲିପିନ୍ତି , ଲୋହାନ୍ତି ଲିପିନ୍ତି , କଂକଣ ମ୍ . ॥ ୬ ॥ ଶିଳ୍ପୀଯ

ଅମ୍ବପାନ୍ତି

ଇଂରିଜୀ ଭହୁଦେବୀ ଚ ବିଷ୍ଣୁକାନ୍ତି ଚ ମନ୍ଦିକା ।

ଧାତ୍ରୀଚୂଣୀସମାୟୁକ୍ତ ମାର୍ଜନୋଦକମୁଚ୍ୟତେ ।

ବେଳଟୀକୁ କିମ୍ବା କିମ୍ବା ପାଦ କିମ୍ବା ଯାର କେବଳ କିମ୍ବା
ନିଷ୍ଠାକୁ କିମ୍ବା କିମ୍ବା ମହାନିକାମ ମୁଁ ବେଳଲିପି ପାଦ କିମ୍ବା
ନିଯମ ମାତ୍ରଙ୍କ କିମ୍ବା କିମ୍ବା କିମ୍ବା.

ଦୂରୀଙ୍ଗ ଚ କୁଶାଙ୍ଗ ଚ ସ୍ଥଳପାଟାଳ ସର୍ବପମ୍ ।

ଭାଗୀ ଚ ଦ୍ରୋଣପୁଷ୍ପ ଚ ପରିମାର୍ଜନମୁଚ୍ୟତେ ॥
ଆଜିକୁ ରୁଣି ଉର୍ବତ୍ତୀ ରୁଣି ମାବିନିମ ମୁଁ କରକି
ଶ୍ରମତୀପ ମୁଁ ଲ. କୀରଣୀଯମ ପାତିମାର୍ଗ କିମ୍ବା କିମ୍ବା

ମାଣିକ୍ୟମିନ୍ଦ୍ରନୀଳ ଚ ମରତକ ମୌଳିକ ତଥା ।

ଗୋମେଦ ପୁଷ୍ପରାଙ୍ଗ ଚ ବଜ୍ର ବୈଠ୍ୟମେବ ଚ ।

ପ୍ରବାଲ ଚ ସ ଏତାନି ରାଜୋଦକମିହୋଚ୍ୟତେ ।

ଶିକ୍ଷ୍ୱୁ , ଶୁଳ୍କଶିର ଶିଳ୍ପ , ମରକର୍ମ ପକ୍ଷିତ , ଆଖିରୁ ,

୧୮୦ ଡିକ୍ଷାମର୍ତ୍ତକମ୍ , ମୁଢି ଯାରାକମ୍ , ଜୀବରମ୍ ଜୀବରମ୍ ।

ପରମାତ୍ମା ଲ. କୀରଣୀଯମ ରକ୍ତ କିମ୍ବା କିମ୍ବା କିମ୍ବା

ଅଭିନ୍ଦନ ଚ ହରିତାଙ୍କ ଇଯାମ ଚୈବ ମନାଶିଳା ।

ମେରିକି ରେଚନାଯୁକ୍ତ ଧାତ୍ରୋଦକମିହୋଚ୍ୟତେ ॥

ଅନ୍ତର୍ଜାଲ କର୍ମପ , ଉପା କାଳାନ୍ତିତାରାତ୍ , ପରିଷା , ମ -

ଶ୍ରୀ ମୃଦୁ , କାର୍ଯ୍ୟକଲାରପ , ଉପାଦାନାଶର୍ମ ମୁଁ କିମ୍ବା

ଯାର ଶ୍ରୀକର୍ତ୍ତୁ ୩୦୦.

ସୌର୍ଣ୍ଣ ରଜତ ତାମ୍ର ଅଯତ୍ନ ତ୍ରପୁ ସୀରକମ୍ ।

କାଂଶ୍ୟ ଲୋହୋଦକ ପ୍ରୋକ୍ତ ସର୍ବଦେଵପ୍ରିୟାନହୁଁ ॥

தங்கள், வெள்ளி, தாம்பரம், சிறுமிழு, பித்தள், இயங்,

எபங்களை, மூத்தின் வயத் தொழுவதை பற்றி.

ਕੀਹਿ ਜੇ ਧੂਮਾਂ ਸਾਥੁ ਸੁਝ੍ਰ ਘਰਾਂ ਜੀ ਵਾਰਨ।

इयामं प्रियदुः तिलं सर्षिपं धान्योदकमुच्यते ॥

நூல்ரஸ். 6 கோடி ம, 2 சூத்து, பிசுபயங், வாள-

~~காலத்திலே~~ கடவுசையினர்க்கு, பால்தனப்பத்துறை-

५ श्रुति. एवं भृसोदक, गजोदक, फलोदक, कण्ठोदक-

पुष्पोदक शान्तोदक, कान्तोदक, आहोदक, माजिनोदक.

परिमाजिनोदक, रल्लोदक, धाव्योदक, कोहोदक, धात्रोदक,

एवं चतुर्दिशकम्भान् चतुर्दिशपदेषु धात्यतण्डुलीतिलो-

परि संस्थाप्य जलपूर्ण आम्रदलनालिकेर कुम्भरत्नकुम्भ-

वस्त्र कूर्चे गन्धादै रत्नकृत्य स्कन्द मात्सनमूर्तिरभ्यर्थ्ये मू-

॥५६ लेतावाट्य पञ्चब्रह्मषड्डैर्जगद्गुणदिमल्लैरम्यच्छि धूप-

दीपन्नेवेदं इता ॥ इति बिभृत्तिकुम्भपूजाविधिः

समाप्तः॥ श्रीधर्मसंवधिन्यस्वासमेत श्रीनगरीश्वरमहा-

पृभवे नमः ॥

~~~~~

— तृतीयादिवसस्य रात्रेहोमः —

सायाह्न समये आचार्यः मूर्ति पैस्स हनुमानानुशानावश्यकं

निर्वृत्य, यागेहुं प्रविद्य, कूर्मीसने सुखासन मुपविद्य

प्राणाया साधन्तर्चोगान्तं कृत्वा सामान्यार्थ्यविशेषार्थ्यभार्थ्यं।

साधयित्वा। सामान्यार्थ्यजलेनात्मानं पूजोपकरणद्रव्यमन्त्रेण
सम्प्रोक्ष्य। कलशपूजां शंखपूजामालपूजां विधाय, विना-
यकं सम्पूज्य। सङ्कल्प्य, उप्याहुं पञ्चगव्यं विधिवत्कृत्वा।
सम्प्रोक्ष्य। मण्ठपूजां यथाक्रमेण सौरादि गुरुपर्वतं पूर्ववत्
सम्पूज्य। कुम्भं पूर्ववद्यथाक्रमेण पूजयेत्। ततो होमं कुर्चित्।
मूर्ति पैस्सहाचार्यः तत्कुण्डं निवेश्य। अग्निं प्रज्वाल्य। प्रात-
विकूट होमं विशेषहोमं स्पर्शीहुतिं पूर्णाहुतिं च कृत्वा। वेदिका-
स्थितकुम्भे दीपाराधनसर्वे पचारै सम्पूज्य। इति तृतीय-
दिनरात्रिहोमविधिः। श्रीधर्मसंबर्धेन्यम्बासमेत श्रीनगरी-
श्वरमहाप्रभवे नमः॥ श्रीगिरिनिवासाय नमः॥ * * * *॥

॥ चतुर्थदिनमण्ठपूजा ॥

115 a

तुरीयदिवसस्य। अथ देशिकः प्रात्नहत्याय मूर्ति पैस्सह
विधिवत् स्नात्वा। सन्ध्यावन्दनावद्यकं कर्म कृत्वा। यागगेहं
प्रविश्य पूर्ववत् प्राणायामं करन्यासभूतरुद्धयङ्गन्यासदण्ड-
भड्डि, मुण्डभड्डि, मातृकान्यारै कर्त्रिंशकलान्यास षड्डतरन्या-
लान्तर्चोगस्थलदण्डद्विमन्त्ररुद्धयादिकं कृत्वा। सामान्यार्थ्यं
पार्वार्थ्यं विशेषार्थ्यं क्रमेण साधयित्वा। सामान्यार्थ्यजलेना-
त्मानं पूजोपकरणमन्त्रेण सम्प्रोक्ष्य। कलशपूजां शंखपूजा-
मालपूजां च कृत्वा। विनायकं सम्पूज्य सङ्कल्प्य। शिवशम्भो-

इत्यादिविशेषेण श्रीमद्भूत्तो देवनाथकी समेतश्रीसुब्रह्मण्येश्वर-

प्रसादसिद्धर्थं जीर्णोद्धारण पुनरावृत्यष्टवन्धनकर्माङ्गुः राज-

राष्ट्रसर्वजनानां थेमस्त्वैर्यवीर्ये विजयायुरारोग्मैश्वर्यादिवृद्ध-

र्थं धर्मार्थकामसोक्षचतुर्विधफलपुरुषार्थसिद्धर्थं श्रीमद्भू-

त्तो देवनाथकी समेतश्रीसुब्रह्मण्येश्वरप्रीत्यर्थं मण्टपाराधन-

कुम्भपूजामन्त्रिकार्यकर्म करिष्ये इति सङ्कल्प्य । पुण्याहंवा-

चयित्वा । अस्त्रेण प्रोक्ष्य । पञ्चगव्यं संस्थाप्य । मण्टपपूजामार-

भेत् ॥ शान्तं सुदेहं सुमुखं बहिं पूर्वं समर्चयेत् ।

इन्द्राग्निसध्यमातीष्टुं बहिंकोणे च पावकम् ॥

याम्ये विद्यामहावृत्तीं ततस्तेनापतिं यमम् ।

नैऋते निकृतिं विष्णुं महालक्ष्मीं प्रपूजयेत् ।

आप्ये निवृत्तिं शितिविनं गजं बहुणमस्त्रकम् ।

वायुं गणेशं थेत्रेशं वायव्यां दिशि पूजयेत् ॥

प्रतिष्ठां देवसेनां च सुमित्रं सोमसुत्तरे ।

ईशावैं पितराधारं गुरुरीशानके यजेत् ॥

इत्यष्टविंशतिकलशं सम्पूज्य । तदथा - इन्द्राग्न्योर्मध्ये सूर्ये-

कुम्भपूजां कुर्यात् । वायुकुम्भस्य पश्चिमभागे सूर्यदाराचीनं

कुर्यात् । द्वारस्य दक्षिणे ओं दण्डिने नमः । उत्तरे पिङ्गलायनमः ।

ऐशाव्यां गणपतये नमः । आग्नेय्यां गुरुभ्यो नमः । मध्ये प्रभु-

ताय नमः । आग्नेयादिकोणेषु विमलायनमः सौराय नमः । आ-

राध्याय नमः। परमसुखाय नमः। तन्मध्ये पञ्चासनाय नमः।

दीप्ताय नमः। सूक्ष्माय नमः। जयाय नमः। भग्नाय नमः। विभूत्यै

नमः। असोधाय नमः। विद्युताय नमः। सर्वतो मुरव्यै नमः।

ओं ओं अर्कासनाय नमः। खण्डोलाय सूर्यमूर्तिये नमः। इ-

त्यासनमूर्तिं विन्यस्य। दण्डभृंगिमुण्डभृंगिन्यस्यध्यानम्॥

सौरं कुङ्कुमसङ्काशं सर्वाभरणभूषितम्।

द्विनेत्रं चारुवदनं रक्तमाल्यानुलेपनम्॥

चतुर्भुजसमोपेतं ऊर्ध्वहस्ताम्बुजद्रव्यम्।

अभयं वरदोपेतं उषःप्रत्युषसायकम्॥

॥६२॥ इति ध्यात्वा। ओं सां सं सां विद्यादेहाय नमः। ओं सौं नेत्रेभ्यो
नमः। इति विद्यादेहं नेत्रं विन्यस्य। ओं श्रीं सां सं सां शिवसू-
क्रीय नमः। इति मूलेनावाहु। स्थापनादि कृत्वा स्वाहान्तमूलेन
पाद्याचमनार्थं दत्त्वा। गन्धपुष्पधूपदीपनैवेद्यं दत्त्वा। भोगा-
इः पूजार्थं सूर्यं प्रार्थ्ये। पूर्वादिदत्तागेषु सोमाय नमः। बुधाय
नमः। वृहस्पतये नमः। भागिवाय नमः। विदिक्षु दलेषु अडारकाय
नमः। शनैश्चराय नमः। राहुवे नमः। केतवे नमः। इत्यम्भ्यर्थं
दक्षिणे ओं ह्रीं उषादेव्यै नमः। उत्तरे ओं श्रीं प्रत्युषादेव्यै नमः।
सर्वत्र चाचारिगन्धपुष्पधूपदीपनैवेद्यं दत्त्वा। नमस्कारमुद्ग्रां
दर्शयित्वा। ताम्बूलं दत्त्वा। प्रार्थ्ये —

देव देव त्रिधामेश जगत्प्रथममङ्गलं।

तिष्ठ त्वं स्थापितो देव मया सूर्ये जगत्पते ॥

इत्येवं विश्वाप्य भूतमन्तं यथाशक्ति जल्ला । जपकलं देवतायै
समर्प्य । स्तोत्रैः स्तुत्वा । पराह्नु रवार्धं दत्त्वा । ऐशान्यां सूर्यनि-

मील्यदेवतायै तेजश्चण्डेश्वराय नमः । इत्यभ्यर्थ्ये । विश्वाप्य ।

एवं सूर्यपूजां निर्विल्म । बहिर्निर्गत्य । पूर्वकृतसौरभावनानि-

वृत्त्यर्थं पादौ प्रक्षाल्याचम्य । भस्मधारणं कृत्वा । पुनर्गत्वा ।

॥६८॥

सकलीकरणं विधाय । सामान्यार्थ्यहस्तो मण्डपाङ्किणे स्थित्वा ।

पूर्वद्वारेण मस्त्रेण सम्प्रोक्ष्य । तोरणमध्ये ओं हां शान्तितोरणा-

सनायनमः ओं हां शान्तितोरणमूर्तये नमः । ध्यानम् ॥

नीलवस्त्राङ्गुरां च द्विभुजाञ्जलिपद्मकम् ।

करात्वदनं इयामं ध्यायेऽपै शान्तितोरणम् ॥

ओं हां शान्तितोरणाय नमः । शान्तितोरणाधि पत्तये रुद्राय नमः ।

तोरणशाखयोः क्रग्वेदाय नमः क्रग्वेदमूर्तये नमः ॥

इयामवर्णं द्विनेत्रं च एकवक्रं चतुर्भुजम् ।

गुणात्मालाक्रग्वेदं अञ्जलिं दधतं नमः ॥

ओं हां क्रग्वेदाय नमः । पादादि गन्धपुष्पधूपशीपनैवेद्यं दत्त्वा ।

पूर्वद्वारस्थोत्तरे प्रथमकलशे ओं हैं शान्तिकलासनाय नमः ।

शान्तिकलामूर्तये नमः । ध्यानम् ॥

चतुर्वक्रं चतुर्बीहुं कृष्णवर्णं महाबलम् ।

ध्वजाभ्याद्यमालाबं शान्तिं सर्वे पवीतिनम् ॥

ओं हौं शान्तिकलायै नमः। आवाह नादिगन्धपुष्पधूपदीपनैवेद्यं
दत्ता। तदुत्तरकुम्भे ओं हौं सुदेहासनाय नमः। ओं हौं सुदेह-
मूर्तये नमः। ध्यानम् —

सुदेहं द्यामवर्णं च सर्वाभरणभूषितम्।

कृताङ्गलिपुटं चैव द्विनेत्रं रक्तवाससम्॥

ओं हौं सुदेहाय नमः। आवाह नपाद्यादिगन्धपुष्पधूपदीपनैवे-
द्यं दत्ता। द्वारदक्षिणकुम्भे ओं हौं सुमुखासनाय नमः। सुमुख-

117 a मूर्तये नमः। ध्यानम् —

सुमुखं रक्तवर्णं च अञ्जद्वयकरद्वयम्।

षीताम्बरधरं चैव सर्वाभरणभूषितम्॥

ओं हौं सुमुखाय नमः। आवाह नपाद्यादिगन्धपुष्पधूपदीप.

नैवेद्यं दत्ता। द्वारस्योत्तरपत्ताकायां ओं हौं प्रशान्तासनाय

नमः। प्रशान्तमूर्तये नमः। ध्यानम् —

प्रशान्तं रक्तवर्णं च द्विभुजं च द्विनेत्रकम्।

कृताङ्गलिपुटं चैव नानाभरणभूषितम्॥

ओं हौं प्रशान्तपत्ताकाय नमः। द्वारदक्षिणपत्ताकायां ओं हौं रा-

शिरपत्ताकासनाय नमः। शशिरपत्ताकमूर्तये नमः। ध्यानम् —

शशिरं धूम्रवर्णं च एकवक्त्रं चतुर्शुजम्।

रवङ्गस्वेटकसंयुक्तं कृताङ्गलिपुटं तथा॥

ओं हौं शशिरपत्ताकाय नमः। पूर्वद्वारस्योपरि मध्यस्थित-

१
॒ एवजे ओं हां कुमुदासनाय नमः। कुमुदमूर्तये नमः। ४्यानम्—

कुमुदं पूर्वदिग्भागे सितवर्णं विभावयेत्।

द्विलोचनं द्विबाहुं च दण्डाभयकरान्वितम्॥

ओं हां कुमुदाय नमः। अग्निकोणधवजे ओं हां कुमुदाशा-

सनाय नमः कुमुदाशमूर्तये नमः। ४्यानम्—

आग्रेष्यां कुमुदाशं च दिशि भानुसमप्रभम्।

द्विलोचनं द्विबाहुं च दण्डाभयकरान्वितम्॥

ओं हां कुमुदाशाय नमः। पाद्यादिगन्धपुष्पधूपदीपनैवेद्यं

दत्त्वा। दक्षिणद्वारमस्त्रेण सम्प्रोक्ष्य। तोरणमूर्तये ओं हां भूति-

तोरणासनाय नमः भूतितोरणमूर्तये नमः। ४्यानम्—

॥७६

द्विभुजं च द्विनेत्रं च सर्वोभरण भूषितम्।

भूतितोरणमारव्यातं रूथूतगीवं महोदरम्॥

ओं हां भूतितोरणाय नमः। भूतितोरणाधिपतये विजयाय

नमः। तोरणशारवयोः ओं हां यजुर्वेशसनाय नमः यजुर्वेद-

मूर्तये नमः। ४्यानम्—

रक्तवर्णं त्रिषेत्रं च इडकूवर्णोपवीतिनम्।

स्तुकुण्डिकाष्टलिभृतं यजुर्वेदं विभावयेत्॥

ओं हां यजुर्वेशाय नमः। पाद्यादिगन्धपुष्पधूपदीपनैवेद्यं

दत्त्वा। दक्षिणद्वारस्य पूर्वे प्रथमकलशे ओं हां विद्याकला-

सनाय नमः विद्याकलामूर्तये नमः। ४्यानम्—

शक्त्या भयाद्यमालाब्जां विद्यां ज्वलनसन्निभास्।

चतुर्वक्रं चतुर्बीहुं रक्तवर्णं महाबलाम्॥

ओं हूं विद्याकलायै नमः। आवाहनपादादि गन्धपुष्पधूप-

दीपनैवेद्यं दत्त्वा (शुद्धरक्षिमे प्रथमकलशे) तत्पूर्वकुम्भे ओं

हां वल्लीसनाय नमः। वल्लीमूर्तये नमः। ध्यानम् —

वल्ली देवी स्वरूपं तु सर्वभरणभूषितम्।

वामहस्तोत्पलं चैव दक्षहस्ते प्रलभ्नितम्॥

ओं हूं वल्ली नमः। आवाहनपादादि गन्धपुष्पधूपदीप-

नैवेद्यं दत्त्वा। द्वारपश्चिमे प्रथमकलशे ओं हां सेनापत्या-

सनाय नमः। सेनापतीमूर्तये नमः। ध्यानम् —

एकवक्रं चतुर्बीहुं किरीटमकुटान्वितम्।

अभयं वरदं चैव शक्तिकुकुलधारिणम्॥

118 a ओं हां सेनापतये नमः। आवाहनादि गन्धपुष्पधूपदीपनै-

वेद्यं दत्त्वा। तत्पूर्वकुम्भे ओं हां महालक्ष्म्यासनाय नमः।

महालक्ष्मीमूर्तये नमः। ध्यानम् —

लक्ष्मीं कुङ्कुमवर्णां तु पञ्चदद्यकरदयाम्।

प्रसन्नवदनाम्भोजां सर्वभरणभूषितम्।

ओं हां महालक्ष्म्यै नमः। आवाहनादि गन्धपुष्पधूपदीप-

नैवेद्यं दत्त्वा। द्वारपूर्वपत्ताकाशां ओं हां पर्जन्यासनाय नमः।

पर्जनीमूर्तये नमः। ध्यानम् —

पर्जन्ये रक्तवर्णं च द्विभुजं च द्विलोचनम् ।

कृताञ्जलिपुटं चैव नानाभरणभूषितम् ॥

ओं हौं पर्जन्याय नमः । द्वारपश्चिमपत्ताकायां ओं हौं जयन्ता-

सनाय नमः जयन्तमूर्तिये नमः । ध्यानम् —

जयन्तो रक्तवर्णश्य द्विभुजश्य द्विलोचनः ।

कृताञ्जलिपुटश्चैव नानाभरणभूषितः ॥

ओं हौं जयन्ताय नमः । द्वारोध्वध्वजे ओं हौं पुण्डरीकासनाय

नमः पुण्डरीकमूर्तिये नमः । ध्यानम् —

भृङ्गाभं पुण्डरीकं च इक्षिणे तु प्रदेशके ।

द्विलोचनं द्विबाहुं च दण्डाभयकरान्वितम् ॥

ओं हौं पुण्डरीकाय नमः । नैऋतकोणध्वजे ओं हौं वामना-

सनाय नमः वामनमूर्तिये नमः । ध्यानम् —

वामनं नैऋते देशे भिन्नाञ्जनसमयुतिम् ।

द्विलोचनं द्विबाहुं च दण्डाभयकरान्वितम् ॥

118 ८ ओं हौं वामनाय नमः । पायादिगन्धपुष्पधूपदीपनैवेद्यं दत्ता ।

पश्चिमद्वारमल्लेण सम्प्रोक्ष्य । तोरणमध्ये ओं हौं बलतोरणास-

नाय नमः । बलतोरणमूर्तिये नमः । ध्यानम् —

रक्तवर्णं द्विनेत्रं च नागयन्तोपवीतिनम् ।

कृताञ्जलिपुटोपेतं ध्यायामि बलतोरणम् ॥

ओं हौं बलतोरणाय नमः बलतोरणाधिपतये वज्राय नमः ॥

तोरणशाखयोः ओं हूं सामवेदासु सनाय नमः सामवेदमूर्तये नमः ।

श्वेतवर्णं द्विनेत्रं च हेमयजो पवीतिनम् ।

ब्रह्मास्त्रं गण्डिकायुक्तं सामवेदं कृताज्ञलिम् ।

ओं हूं सामवेदाय नमः । पायादिगन्धपुष्पधूपदीपनैवेदं दत्ता ।

पश्चाद्वाररन्य दक्षिणे प्रथमकलशे ओं हूं निवृत्तिकलासनाय नमः ।

निवृत्तिकलामूर्तये नमः । ध्यानम् ।

तस्त्रामीकराभासां च तुविकेन्दुभूषिताम् ।

वज्ञाभयाद्यमालाब्जं निवृत्तिं परिकीर्तिताम् ॥

ओं हूं निवृत्तिकलाये नमः । आवाहनादिगन्धपुष्पधूपदीपनै

वेदं दत्ता । तद्दक्षिणकुम्भे ओं हूं मयूरसनाय नमः मयूर-

मूर्तये नमः । ध्यानम् ।

चित्रवर्णं बृहत्पुच्छं भुजङ्गोद्धतवक्ककम् ।

महाबलं महाकायं मयूरं प्रणमाम्यहम् ॥

॥ ११२ ॥ ओं हूं मयूराय नमः । आवाहनादिगन्धपुष्पधूपदीपनैवेदं

दत्ता । तद्दक्षिणकुम्भे ओं हूं गजासनाय नमः गजं मूर्तये

नमः । ध्यानम् - गजारन्यं श्वेतवर्णं च करभूतसमन्विताम् ।

महाबलं महाकायं शूष्किर्णं विभावयेत् ॥

ओं हूं गजाय नमः । आवाहनादिगन्धपुष्पधूपदीपनैवेदं दत्ता ।

द्वारस्योत्तरे प्रथमकलशे ओं हूं अस्त्रासंगाय नमः । अस्त्र-

मूर्तये नमः । ध्यानम् ।

द्विभुजं च द्विनेत्रं च सर्वभरणभूषितम् ।

शत्रूणां मर्दनं चैव प्रशीस्ताग्निसमप्रभम् ॥

ओं हूं अस्त्राय नमः । आवाहनादिगन्धपुष्पधूपदीपनैवेद्यं

दत्त्वा । वायुदक्षिणकुम्भे ओं हूं थेत्रपालासनाय नमः थेत्रं

पात्रमूर्तये नमः । ध्यानम् —

यत्तुर्भुजं त्रिष्णेत्रं च कपालं शूलपाणिनम् ।

पाशं उमरकं चैव वीरदण्डं जगाधरम् ॥

ओं हूं थेत्रपालाय नमः । आवाहनादिगन्धपुष्पधूपदीपनैवेद्यं

दत्त्वा । द्वारोत्तरपत्ताकायां ओं हूं अमृतासनाय नमः अमृतं

मूर्तये नमः । ध्यानम् —

अमृतं रक्तवर्णं च द्विभुजं च द्विलोचनम् ।

कृताञ्जलिपुष्टोपेतं नानाभरणभूषितम् ॥

ओं हूं अमृताय नमः । द्वारदक्षिणपत्ताकायां ओं हूं अशोः

कासनाय नमः अशोकमूर्तये नमः । ध्यानम् —

अशोकं इयामवर्णं च द्विबाहुं च द्विलोचनम् ।

नानाभरण संयुक्तं कृताञ्जलिपुष्टान्वितम् ॥

ओं हूं अशोकाय नमः । द्वारोर्ध्वध्वजे ओं हूं शाङ्ककणीस-

नाय नमः शाङ्ककणीमूर्तये नमः । ध्यानम् —

बाल्यां शाङ्ककणं च दिशि नक्षत्रसन्निभम् ।

द्विलोचनं द्विबाहुं च दण्डाभयकरान्वितम् ॥

ओं हूं राङ्कुं कणीय नमः। वायुकोणध्वजे ओं हूं सर्वनेत्रास-

नाय नमः सर्वनेत्रमूर्तिये नमः। द्यानम् —

वायव्यां सर्वतेत्रं च दण्डाभयकरान्वितम्।

द्विलोचनं द्विबाहुं च रक्तवर्णं महाबलम्॥

ओं हूं सर्वनेत्राय नमः। इत्यावाहुनादि धूपदीपमैवेद्यं दत्त्वा।

उत्तरद्वारमस्त्रेण सम्प्रोक्ष्य। तोरणमध्ये ओं हूं आरोग्यतोर-

णासनाय नमः आरोग्यतोरणमूर्तिये नमः। द्यानम् —

द्विभुजं च द्विनेत्रं च पार्श्वयोर्लिङ्गकेशिनम्।

दंष्ट्राकरालवदनं आरोग्यतोरणं यजे ॥

ओं हूं आरोग्यतोरणाय नमः। आरोग्यतोरणाधिपतये

नीलनेत्राहिताय नमः। तोरणशारवयोः ओं हूं अर्थविणवेदा-

सनाय नमः अर्थविणवेदमूर्तिये नमः। द्यानम् —

कुण्ठं चतुर्भुजं द्वाशं कमण्डलवक्षसूत्रकम्।

अर्थविणवेदमूर्तिये नमः। अज्जलिं दधतं यजे ॥

ओं हूं अर्थविणवेदाय नमः। पादादिगन्धपुष्पधूपदीपमै-

वेद्यं दत्त्वा। उत्तरद्वारस्य परश्चिमे प्रथमकलशे ओं हूं प्रति-

ष्टाकलासनाय नमः प्रतिष्टाकलामूर्तिये नमः। द्यानम् —

इउद्दस्फटिकसङ्काशां एकवक्रां चतुर्भुजाम्।

चाशाभयाक्षसालाबजां प्रतिष्ठां रत्नभूषिताम्॥

ओं हूं प्रतिष्टाकलामै नमः। आवाहुनपादादिगन्धपुष्पधूपदीप-

नैवेद्यं दत्त्वा । तत्परिमुकुम्भे ओं हां देवसेनापत्यासनाय नमः ।

देवसेनापतिमूर्तये नमः । ध्यानम् —

विशुभ्रष्टभसंयुक्तं एकबऋं चतुर्भुजम् ।

अभयं ऊरुहस्तं च खड्गवेटकसंयुतम् ॥

ओं हां देवसेनापतये नमः । आवाहनपाद्यादिगन्धपुष्पधूपदीप-

नैवेद्यं दत्त्वा । द्वारस्य पूर्वे प्रथमकलशे ओं हां सुमित्रासनाय
नमः सुमित्रमूर्तये नमः । ध्यानम् —

द्विभुजं एकबऋं च सर्वा भरणभूषितम् ।

उत्पलं दक्षिणे हस्ते ऊरुहस्तं च वामके ॥

ओं हां सुमित्राय नमः । आवाहनपाद्यादिगन्धपुष्पधूपदीप-

नैवेद्यं दत्त्वा । द्वारपरिमपताकायां ओं हां धनदासनाय नमः ।

धनदमूर्तये नमः । ध्यानम् —

धनदं रक्तवर्णं च द्विभुजं च द्विलोचनम् ।

कृताञ्जलिपुटं चैव नानाभरणभूषितम् ॥

ओं हां धनदाय नमः । द्वारपूर्वपताकायां ओं हां श्रीप्रदासनाय

नमः श्रीप्रदमूर्तये नमः । ध्यानम् —

श्रीप्रदं रक्तवर्णं च सर्वा भरणभूषितम् ।

कृताञ्जलिपुटोपेतं द्विभुजं च द्विलोचनम् ॥

ओं हां श्रीप्रदाय नमः । द्वारतोरणध्वजे ओं हां सुमुखासनाय

नमः सुमुखमूर्तये नमः । ध्यानम् —

सुमुरवं षट्पदाभं-य कौबेरदिशि संस्थितम्।

द्विलोचनं द्विबाहुं च दण्डाभयकरान्वितम्॥

ओं हौं सुमुखाय नमः। ईशानकोणध्वजे ओं हौं सुप्रतिष्ठास.

नाय नमः सुप्रतिष्ठ मूर्तये नमः। द्यानम् —

ईशाने सुप्रतिष्ठं च शशाङ्कधवलप्रभम्।

द्विलोचनं द्विबाहुं च दण्डाभयकरान्वितम्॥

ओं हौं सुप्रतिष्ठाय नमः। पादादिगन्धपुष्पधूपदीपनैवेद्यं

दत्त्वा। भद्र्याकाशोपरि ओं हौं शान्त्यतीतकलास्यनाय नमः।

शान्त्यतीतकलामूर्तये नमः। द्यानम् —

इुद्धस्फटिकसङ्गाशां पञ्चवर्णां चतुर्भुजाम्।

^{ब्लं} पादाभयाश्मालाब्जां शान्त्यतीतां वरप्रदाम्॥

ओं हौं शान्त्यतीतकलाये नमः। पादादिगन्धपुष्पधूपदीपनै-

वेद्यं दत्त्वा। ततः पश्चिमद्वारे नित्यवद्वाराचीनं कुर्यात्।

तथा — अर्ध्यजलेन पश्चिमद्वारं सम्प्रोक्ष्य। द्वारदृष्टिण-

भागे ओं हौं सुदेहाय नमः। उत्तरभागे ओं हौं सुमुखाय

नमः। दक्षिणशाखायां दीप्तायै नमः। उत्तरशाखायां सूर्यमा-

य नमः। तयोर्मैद्ये ओं हौं महालक्ष्म्यै नमः। अधिष्ठाने

उआधारशक्तयै नमः। उपाने आदिशक्तये नमः। जगत्यां क्रिया-

शक्तयै नमः। पञ्चे न्योतिशशक्तये नमः। कुमुदे गुहुराक्तये

नमः। पट्टिकायां ज्ञानशक्तये नमः। भित्यां तौद्वै नमः। स्तम्भे

भोगशक्तये नमः। पालिकायां अनन्तशक्तये नमः। कम्पे
वल्लयै नमः। कपोते पूरुषयै नमः। पूरुषमालिकायां रेवत्यै नमः।
नासि कायां कृत्तिकायै नमः। शिखरे शकुन्यै नमः। स्थूप्यां
कौमार्यै नमः। अग्ने स्कन्दशक्तये नमः। इत्यअर्थच्च। अन्तर्दी-
र्गचिनं कुर्यात्। ओं हूं शान्तिकला द्वारायै नमः। द्वारोद्धीदु-
म्बरे भुवङ्गाय नमः। अधोदुम्बरे पतङ्गाय नमः। दक्षिण-
शारवायां उत्कराय नमः। उत्तरशारवायां पतगाय नमः। द्वा-
रोद्धे गं गणपतये नमः। तस्य वाम भागे सं सरस्वत्यै नमः।
द्वारस्य दक्षिणे जयाय नमः। उत्तरे विजयाय नमः। दक्षिण-
कवाटे वीरबाहुवे नमः। उत्तरकवाटे महावीराय नमः। इत्य-
अर्थच्च। सर्वे भ्यो द्वारपालेभ्यो नमः। पाद्यादिगन्धपुष्पधूप-
दीपनैवेद्यं दत्त्वा। मूलेन दिव्यदृष्ट्या ऊर्ध्वगतान्विद्वान्
ओं भ्रुभुवास्त्रेण नारायमुद्रया पुष्पकेपणान्तरगतान् विद्वान्
व्यपोष्य। ओं भ्रुभुवास्त्रेण पार्ष्णवातत्रयेण भूगतान्विद्वान्
उत्साधि। अन्यद्वारमस्त्रेण सङ्घट्य। परिमद्वाराधोदुम्बर-
मध्ये ओं हूं पाशपतास्त्रासनाय नमः। पाशपतास्त्राभूतिये

1216

• चतुर्बीक्रं चतुर्बीहुं प्रदीप्ताण्डिसमप्रभम् ।

दृक्षवा मक्षमां छति शूलाभयकरात्मितम् ॥

अमेरिकी पश्चिम हु कट् पाइपलाइन हु कण्ण मम। इति

अभ्यर्थ्ये । किञ्चिद्वामशार्वासमाश्रयत् दक्षपादपुरस्तरं अ-
 न्तः प्रविश्य । यागशालां प्रदीक्षणक्रमेण भैक्त्यां स्थित्वा म-
 ण्टं तृणादिनाच्छादितं चेत् कम्पेषु बायुतत्वाय नमः तृणेषु
 अपूर्तत्वाय नमः । बन्धेषु तेजस्तत्वाय नमः । बंदोषु पृथिवी-
 तत्वाय नमः । स्तम्भेषु आकाशतत्वाय नमः । चुलुकायां स्क-
 न्दाय नमः । विज्ञानेषु चन्द्राय नमः । तरङ्गेषु जाह्नव्ये नमः ।
 दर्भीमालायां बसुमत्यै नमः । अङ्गेषु मुहूर्ताय नमः । दिशासु
 अस्त्राय नमः । इत्यम्भर्थ्ये पाशादि गन्धपुष्पधूपदीपनैवेद्यं
 इत्त्वा । उपवेदिपरितः गजाष्टकं पूजयेत् । पूर्वीदीशानान्त-
 दिश्कु उत्तोंहां एशवत्ताय नमः । सुण्डरीकाय नमः । वामनाय
 नमः । कुमुदाय नमः । अञ्जनाय नमः । सुष्पदन्ताय नमः ।
 सर्वे भौमाय नमः । सुप्रतीकाय नमः । इत्यम्भर्थ्ये । पूर्वीदीशान-
 पर्यन्तं अष्टनागान् सर्वाययेत् । अनन्ताय नमः वासुक्यैनमः
 तत्काय नमः कार्कीटकाय नमः पञ्चाय नमः महापञ्चाय नमः
 शंखपालाय नमः गुड्कीकाय नमः । इत्यष्टनागान् सम्पूज्य ।
 पूर्वीदीशानपर्यन्तं मङ्गलाष्टकं पूजयेत् । उर्बिशीधृतदपि ने
 सूर्यीय नमः । मेनकाधृतपूर्णकुम्भे जलेश्वराय नमः । रम्भा-
 धृतमधूरे स्कन्दाय नमः । तिलोत्तमाधृतयुग्मचामरे मातरि-
 श्वन्ते नमः । सुमुखीधृतश्रीबल्से महालक्ष्म्यै नमः । सुन्दरीधृत-
 स्वस्तिके सरस्वत्यै नमः । कार्मुखीधृतदांखे चन्द्राय नमः काम-

वर्धनीधृतदीपे ज्वलनाय नमः। इति सम्पूज्य। चादा-

दिगन्धपुष्पाधूपदीपतैवेद्यं दत्त्वा। लुब्रामृण्यपदव्याप्तिकं भ-

ष्टपं विभाव्य। वेदिकादक्षिणतः धर्मास्तने व्याघ्राजिनादौ त्-

चिरातने उद्भुत्वमुपविश्य। प्राणायामत्रयं कृत्वा। कृतभूत-

शुद्ध्यन्तर्येजनहृवनध्यान गृहुत्तस्तं कुर्यात्। तद्यथा — स्व-

दक्षिणहृत्ततत्त्वे वामाङ्गुष्ठेन गन्धलेपिते मध्ये ओं हां

स्कन्दास्तनाय नमः स्कन्दमूर्तये नमः। इत्यासनमूर्तिं विन्य-

स्य। अङ्गुष्ठादिकनिष्ठान्तेषु ओं सों इशानाय जगद्भुवाय

नमः। ओं सें तपुरुषाय वचद्भुवाय नमः। ओं सुं अधोराय

विश्वभुवाय नमः। ओं सिं वामदेवाय रुद्रभुवाय नमः। ओं सं

सद्योजाताय ब्रह्मभुवाय नमः। इति क्रमेण विन्यस्य। ओं सौं

आप्यभुवाय भुवद्भुवाय नमः। पुनरनामिकायां विन्यस्य।

विद्यादेहुतेत्रव्यासो विधाय। मूलेन स्कन्दभावाद्य। अङ्गुष्ठि

कनिष्ठिकादिषु क्रमेण विन्यस्य। परमीकृत्य। तेजोऽप्येष्य-

1226 ला। स्वशिरस्यधिरोप्य। ब्रह्मरन्धप्रविष्टेन तेजसा बाह्य-

म्यन्तरं तमपटलमाधूय। प्रत्यो दिगन्तरं विभाव्य। ततो

लाजन्यन्दनस्तिदृष्टर्थं भस्मपुष्पकुशसतान् लप्तस्तुयान्

शुद्धलाजान्विकराण्यल्लेण हुम्फडन्तेन लप्तधाभिमन्य।

शुद्धपात्रे सङ्ख्य। ताना प्रहुराकाराण्यल्लेणान्तरिधर्मवैद्यन्।

प्रशमनार्थं त्रिकीर्ति। पञ्चगव्याद्यजलैः यागन्तरं तेष्टोऽप्य।

भूमि भूमेति मन्त्रेण स्थानशङ्किं कुर्यात् । मन्त्रः - भूमिभू-

म्ना यौविरुणान्तरिधं महिला । उपस्थेदे देव्यदिते अग्नि-

मन्त्राय या दधे । इति मन्त्रेण पञ्चगायेन मण्टपं सम्प्लो-

ध्य । निशीक्षणादिचतुर्संस्कारान् शाल्यनिवृत्यर्थं विद-

ध्यात् । इति विशेषशङ्किं । पञ्चाम्बुद्धरत्रयमन्त्रेण कवाट-

मुद्धाय । प्रदक्षिणक्रमेण ईशानभागे स्थित्वा । स्कन्द-

कुम्भवर्धनीं सम्पूजयेत् । कुम्भस्याधः ओं हूं आधारशक्ति-

कमलासनाय नमः । अनन्तासनाय नमः सिंहासनाय नमः ।

योगासनाय नमः पञ्चासनाय नमः । विमलासनाय नमः ।

ओं हूं स्कन्दासनाय नमः । स्कन्दमूर्तये नमः इति चलासन-

पञ्चयच्ये । ध्यानम् —

पञ्चसविकटिसंयुतवामं

पञ्चकान्तिनिभमेकमुखं त्वाम् ।

बालषङ्करः ॥ श्रीश्वरसुम्भु

बालमुन्नतभुजं प्रणतोऽस्मि ॥

इति ध्यात्वा । मूलेनावाह्य । स्थापनादि कृत्वा । तद्वामे वर्धनीं

123 a ओं हूं वल्लासनाय नमः वल्लीमूर्तये नमः । ध्यानम् ॥

वल्लीं च इयामवर्णां च सर्वीभरणभूषिताम् ।

उत्पलं दक्षिणेहस्ते वामहस्ते प्रलभ्विताम् ॥

इति ध्यात्वा । ओं हूं वल्लीं नमः । इति मूलेनावाह्य । पाद्यादि-

गन्धपुष्प धूपदीपनैवेदं दत्ता । पश्यादिन्द्रादिलोकपालाना-

राध्य । पूर्वद्वारस्य दक्षिणे द्वितीयकलशे ओं हौं इन्द्रासनाय
नमः इन्द्रमूर्तये नमः ॥ ध्यानम् —

ते रावतगजासूङ्द स्वर्णवर्णं किरीटिनम् ।

सहस्रनवनं शक्तं बज्रपाणिं विभावये ॥

ओं हौं इन्द्राय नमः इत्यावाहुनादि गन्धपुष्प धूपदीपनैवे-
दं दत्ता ॥

ओं ओं इन्द्र वया स्वस्यां दिशि विष्फ्रशान्तये ।

सावधानेन यागान्तं यावत् स्थेयं गुहाज्ञा ॥

इति सवित्राज्ञां श्रावयेत् । पूर्वद्वारस्य दक्षिणे चतुष्कलशे
ओं हौं अग्न्यासनाय नमः अग्निमूर्तये नमः ॥ ध्यानम् —

सप्तार्चिषं च बिभ्राणं अक्षमालां कमण्डलुम् ।

ज्वात्नामालाकुलं रक्तं शक्तिहस्तमजासनम् ॥

ओं हौं अग्नये नमः । इत्यावाहुनादि गन्धपुष्प धूपदीपनैवेदं
दत्ता । दक्षिणद्वारस्य पूर्वे तृतीयकलशे ओं हौं यमायनाय-
नमः यममूर्तये नमः ॥ ध्यानम् —

कृतान्तं महिषासूङ्द दण्डहस्तं भयानकम् ।

कालपाशाधरं कृष्णं ध्याये दक्षिणदिवपतिम् ॥

1236 ओं हौं यमाय नमः इत्यावाहुनादि गन्धपुष्प धूपदीपनैवेदं
दत्ता । नैऋतकुम्भे ओं हौं नैऋत्यासनाय नमः नैऋतिमूर्तये

नमः॑ ध्यानम् ॒ —

रक्तनेत्रं शवासु दं नीलोत्पलदलप्रभम् ।

कृपाणपाणि मल्ली धं विम्बोष्ठं रादसेश्वरम् ॥

ओं हूं नैकृतये नमः॑ । इत्यावाहुनादिगन्धपुष्पधूपदीपनैवेद्यं

दत्त्वा । पश्चिमद्वारेत्तरे द्वितीयकलशे ओं हूं वहणासनाय

नमः॑ वरुणमूर्तये नमः॑ । ध्यानम् ॒ —

नागपाशधरं हृष्टं मुक्तौष्ययुतिविश्वहम् ।

शशा कूर्धवलं ध्यायेद्वरुणं मकरासनम् ॥

ओं हूं वहणाय नमः॑ । आवाहुनपादिगन्धपुष्पधूपदीप-

नैवेद्यं दत्त्वा । पश्चिमद्वारस्योत्तरे चतुष्कलशे ओं हूं वाय्वास-

नाय नमः॑ वायुमूर्तये नमः॑ । ध्यानम् ॒ —

आचीनं हरितच्छायं विलोलध्वजधारिणम् ।

प्राणभूतं च भूतानां हरिणस्थं समीरणम् ॥

ओं हूं वायवे नमः॑ । आवाहुनादिगन्धपुष्पधूपदीपनैवेद्यं दत्त्वा ।

उत्तरद्वारस्य पूर्वे द्वितीयकलशे ओं हूं कुबेरासनाय नमः॑ कुबेर-

मूर्तये नमः॑ । ध्यानम् ॒ —

कुबेरं मनुजासीनं सर्गवं रवङ्गविश्वहम् ।

स्वर्णच्छायं गदाहस्तं उत्तराशापतिं स्मरेत् ॥

ओं हूं कुबेराय नमः॑ । इत्यावाहुनादिगन्धपुष्पधूपदीपनैवेद्यं

दत्त्वा । उत्तरद्वारस्य पूर्वे चतुष्कलशे ओं हूं इत्यासनाय नमः॑ ।

१२४ २ ईशानमूर्तिये नमः । द्यानम् ॥

ईशानं वृषभासुदं त्रिशूलव्यालधारिणम् ।

शरचन्द्रवदाकारं चन्द्रमौलिं त्रिलोचनम् ॥

ओं हां ईशानाय नमः । आवाहनपादादिगन्धपुष्पधूपदीपनै-
वेदं दत्ता । तद्दिष्टिणकुम्भे ओं हां ब्रह्मासनाय नमः ब्रह्मम्-
त्तिये नमः । द्यानम् ॥

पीतं पीतं चतुर्बीहुं ब्रह्माणं चतुराननम् ।

हं स्यानं च बिभाणं दण्डासस्तुक्षमण्डलम् ॥

ओं हां ब्रह्मणे नमः । आवाहनादिगन्धपुष्पधूपदीपनैवेदं
दत्ता । नैकतपूर्वकुम्भे ओं हां विष्णवासनाय नमः विष्णुमूर्तिये
नमः । द्यानम् ॥

विष्णुं चतुर्भुजं मौलिं इं खचक्रगदाङ्जधृक् ।

नीलाम्बुदप्रतीकाशं गरुडासनस्थितम् ॥

ओं हां विष्णवे नमः । आवाहनपादादिगन्धपुष्पधूपदीपनै-
वेदं दत्ता । तत इन्द्रादिदिक्षु दशायुधानि च धूजयेत् । पूर्वे-
ओं हां वज्रासनाय नमः वज्रमूर्तिये नमः । द्यानम् ॥

वज्रं तु पुनर्बं स्थूलं दृढं कर्कशविगहम् ।

बलिनं पञ्चमूर्धीनं दीप्तं प्राक्पञ्चमाष्टतौ ॥

ओं हां वज्राय हुं कण्णमः । आगेष्वां ओं हां राक्ष्यासनाय नमः

शक्तिमूर्तिये नमः । द्यानम् ॥

शक्तिं च योषिदाकारामाग्रेव्यां दिशि लोहिताम् ।

विभाणं शिरसा शक्तिं त्रिकोणस्थामुपाश्रये ॥

ओं हौं शक्तये हुं फट् नमः । मास्ये ओं हौं दण्डासनाय नमः ।

दण्डमूर्तये नमः । ध्यानम् —

1246 दण्डं च दक्षिणे भागे कुष्ठं पुरुषविग्रहम् ।

दण्डाकारदिसोयुक्तं बन्दे लोहितलोचनम् ॥

ओं हौं दण्डाय हुं फट् नमः । नैऋते ओं हौं खड़ासनाय नमः ।

खड़ामूर्तये नमः । ध्यानम् —

नैऋत्यां पुरुषाकारं खड़ा इयामनि भान्वितम् ।

खड़ालंकृतमूर्धीनं कुष्ठं क्रूरदृशं भजे ॥

ओं हौं खड़ाय हुं फट् नमः । पश्चिमे ओं हौं पाशासनाय नमः ।

पाशमूर्तये नमः । ध्यानम् —

नाभ्यधोभुजगाकारं नद्वृद्धे पुरुषाकृतिम् ।

पाशं सप्तफणोपेतं मूर्धीनं पश्चिमं भजे ॥

ओं हौं पाशाय हुं फट् नमः । वायव्यां ओं हौं अङ्कुशासनाय

नमः अङ्कुशमूर्तये नमः । ध्यानम् —

कीर्ताभं पुरुषाकारं व्यावृतास्यं महा भुजम् ।

प्रपञ्चे वायुदिग्भागे ध्वजमूर्धं ध्वजान्वितम् ॥

ओं हौं अङ्कुशाय हुं फट् नमः । उत्तरे ओं हौं गदासनाय

नमः गदामूर्तये नमः । ध्यानम् —

कन्या रुपां गदां पीतां अपि नजघनस्थलाम् ।

गदाकारश्चो मुक्तां उत्तरस्थां नतोऽस्यहम् ॥

ओं हूं गदायै हुं फट् नमः । इशाने ओं हूं त्रिशूलासनाय
नमः त्रिशूलमूर्तये नमः । द्यानम् ॥

त्रिशूलं पुरुषाकारं दिव्यं इयामकलेवरम् ।

त्रिशूलं शिरसा शश्वत्तोऽस्मीशानदिग्गतम् ॥

ओं हूं त्रिशूलाय हुं फट् नमः । तदक्षिणे ओं हूं पद्मासना-
य नमः पद्ममूर्तये नमः । द्यानम् ॥

शं रवं च पद्मकोशाहं मूर्धानं पुरुषाकृतिम् ।

जौमि दिव्यं विरिज्ञात्वं इड्क्षाभं इभन्तेचनम् ॥

125 a ओं हूं पद्माय हुं फट् नमः । नैकते ओं हूं चक्रासनाय नमः ।

चक्रमूर्तये नमः । द्यानम् ॥

चक्रं शतारं चक्राङ्गं मूर्धातं पुरुषाकृतिम् ।

इयामदेहं मुकुन्दात्मं सेवे नैकतकोणके ॥

ओं हूं चक्राय हुं फट् नमः । इत्यम्बर्च्ये पाद्यादिगन्धपुष्प-

धूपक्षेपनैवेद्यं दत्त्वा । ततः अस्त्रवर्धनीं गुरुरादाय स्कन्द-

कुम्भं शिष्येण बाह्यिता । कुम्भाग्रकामिनी वर्धनी नालोङ्गता.

विच्छिन्नजलधारां पदे पदे प्रपातयन् । ओं इलीं वज्जाय हुं

फट् नमः । इति मूलेन इशानादीशानान्तं आमयिता प्रद-

क्षिणं स्तावयेत् ॥

लोकपाला भवद्विस्तु यज्ञविद्वाप्रशान्तये ।

गुहाज्ञायात्र स्थातन्यं तावद्यज्ञः समाप्तते ॥

इत्थं विज्ञाप्य स्वस्थाने कुम्भं वर्धनीं च संस्थाप्य स्थिरास-

तं सम्पूजयेत् । यागेश्वरकुम्भस्याधः ओं हूं आधारशक्तिक-

मलासनाय नमः । अनन्तासनाय नमः । सिंहासनाय नमः । यो-

गा सनाय नमः । प्रासनाय नमः । विमलासनाय नमः । ओं हूं

स्कन्दासनाय नमः स्कन्दसूत्रिये नमः । दण्डभड़ि मुण्डभड़ि

व्यस्य । द्यानम् ॥

वज्रं त्रिवर्त्तिसंयुक्तं मूर्धीनं पुरुषाकृतिम् ।

स्कन्दस्य बामहस्ते तु स्थितं शत्रुविमर्दनम् ॥

125 6 इति ध्यात्वा । ओं हूं विद्यादेहाय नमः । ओं सौं नेत्रेभ्यो नमः ।

इति विद्यादेहं नेत्रं विन्यस्य । पश्चात्पुष्पाज्जलिं दत्त्वा । ओं हूं हौं

सौं वज्राय हुं फट् नमः । इति मूलेन पुष्पाज्जलिं कुम्भमूर्धी

विन्यस्य । जगद्गुवाय नमः आवहितो भव । वचद्गुवाय नमः ।

स्थापितो भव । विश्वभुवाय नमः सक्तिधीभव । रुद्रभुवाय नमः ।

सक्तिरुद्धो भव । ब्रह्मभुवाय नमः अवकुण्ठनम् । श्रुभुवाय नमः ।

धेनुमुशं महामुशं प्रदर्शये । स्वागतार्थं दत्त्वा । हृदयादिकरात्-

स्थानेषु हृदयाद्विनि विन्यस्य । पादादेगन्धपुष्पधूपदीप-

नैवेद्यं दत्त्वा । ततो वर्धन्यां ओं हुं शक्त्यासनाय नमः शक्तिसूत्रिये

नमः । शक्तिं च योषिदाकारां रक्तवर्णां महाबलाम् ।

त्रिशूलाकृतिसंयुक्ता शक्तिं शत्रुविभर्दिनीम् ॥

इति ध्यात्वा । ओं हौं शक्तये हुं फट् नमः । इति मूलेनावाह्य ।
स्थापनादि कृत्वा । पाद्यादिगन्धपुष्पधूपदीपैवेद्यं दत्त्वा । ओं
हौं बज्जाय नमः शक्तये नमः । सावधानेन यागान्तं यावस्थेयं
गुहाज्ञाया । इति विज्ञाप्य । मूलमन्त्रमष्टोत्रशतवारं जप्त्वा । कुम्भे
निवेद्य ॥ मया प्रवर्तितच्छायां यज्वना भवतः केतुः ।
रक्षणीयस्वयैव हि समाप्तिर्यावदस्य हि ॥

इति यज्ञरक्षाधुरमावेश्य । तत्पात्रं निश्चलं संस्थाप्य । पश्चा-
दुत्तरद्वारस्य पथिभे तृतीयकलशे ओं हौं विनायकासनाय नमः
विनायकमूर्तये नमः । ध्यानम् ।

त्रिनेत्रो वामनाकारो गजबक्तो महोदरः ।

126 a

पाशाङ्कुडौ स्वदन्तं च पक्वमाभफलं वहन् ॥

शङ्खां वामकराम्यां च रक्ताङ्को विघ्ननायकः ।

ओं हौं विनायकाय नमः । इति मूलेनावाह्य । पाद्यादिगन्धपुष्प-
धूपदीपैवेद्यं दत्त्वा ॥

चत्सुरेशाध्वरोऽस्माभिः पश्चनुग्रहेतवे ।

प्रवर्तितो म आत्मन्तं मविघ्नं तव सीक्रिधौ ॥

इति विज्ञाप्य । उत्तरद्वारस्य पूर्वतृतीयकलशे ॥ ओं सदाशिव-

मनन्तं च श्रीकण्ठं सुनरम्बिकाम् । उहं विष्णुं च धातारं गुरुन्

स्तृ समाश्रये ॥ ओं हौं स्तृगुरुभ्यो नमः ॥ इत्यावाहनपाद्यादिगन्ध-

पुष्पधूपदीपनैवेद्यं दत्ता ॥

देवदेव जगन्नाथं जगदानन्दकारणं ।

गुहाध्वरः प्रवृत्तोऽयमनुजां कुरुते नमः ।

इति सप्तशुल्लिङ्गाप्य ॥ इति मण्टपपूजाविधिस्समाप्तः ॥

126 6

* तुरीयदिनकुम्भपूजा *

कुम्भपूजामारभेत् । वेदिकाया दक्षिणभागे उत्तराभिमुखः ।

मुपविश्य अर्घ्यजलेन प्रोक्ष्य निर्माल्यं विस्तज्य कुम्भस्थाधः ।

ओं हूं आधारशक्तये नमः । तदुपरि वृत्ताकारं वेतमनन्तासनं

सञ्चिन्त्य । पूर्वादिदिक्षु ओं हूं अनन्ताय नमः वासुक्यै नमः ।

तक्षकाय नमः कार्केटकाय नमः पद्माय नमः महापद्माय नमः ।

शंखपालाय नमः गुलिकाय नमः । तन्मध्ये ओं हूं अनन्तास ।

नाय नमः इत्यनन्तासनं तदुपरि सिंहासनं चतुरश्रं रक्तवर्णं

विचिन्त्य । तदाश्रेयादिकोणेषु ओं हूं धर्माय नमः ज्ञानाय नमः ।

वैराग्याय नमः एश्वर्याय नमः । पूर्वादिदिक्षु अधर्मीय नमः ।

अवज्ञानाय नमः अवैराग्याय नमः अनैश्वर्याय नमः । दक्षिणो-

तरमध्येषु राजसाय नमः तामसाय नमः सात्त्विकाय नमः ।

षष्ठोऽध्वे मे त्वलाधोभागे शयनीयतयाधश्छदने नैऋते ओं

हूं अधश्छदनाय नमः । तदुध्वेच्छदने ईशाने उध्वेच्छदनाय

नमः । मध्ये ओं हूं सिंहासनाय नमः । तदुपरि चोगासनं

षष्ठोणं पीतवर्णं विचिन्त्य । आग्रेयादिकोणेषु ओं हां कृतयुगा-

य नमः त्रेतायुगाय नमः द्वापरयुगाय नमः कलियुगाय नमः ।

पूर्वादिषु अव्यक्ताय नमः । नियतये नमः । कलाय नमः काला-

य नमः । तन्मध्ये केशवाय नमः । ओं हां योगासनाय नमः ।

तदुपरि पश्चासनं वृत्ताकारं रक्तवर्णं विचिन्त्य तन्मध्ये ओं

127 a हां कन्द्याय नमः वीजाय नमः अङ्गुराय नमः नालाय नमः ।

दलेभ्यो नमः के सरेभ्यो नमः कर्णिकाय नमः । वीजेभ्यो नमः ।

पश्चासनाय नमः । ततः पूर्वोदीशान्तकेसरेषु ओं हां शकुन्ये

नमः रेवत्यै नमः पूत्रायै नमः महापूत्रायै नमः । निशीथिन्यै

नमः मालिन्यै नमः । शीतलायै नमः भूत्यै नमः । कर्णिकामध्ये

विश्वतोमुरव्यै नमः । दलेणवृत्ते ओं हां शूर्यमण्डलाय नमः ।

सूर्यमण्डलाधिपतये ब्रह्मणे नमः । के सरागवृत्ते ओं हां सोम-

मण्डलाय नमः । सोममण्डलाधिपतये विष्णवे नमः । कर्णिका-

मण्डलाय नमः । वर्हमण्डलाय नमः वर्हमण्डलाधिपतये रुद्रा-

य नमः । कर्णिकामध्ये ओं हां शौकिमण्डलाय नमः शकिमण्ड-

लाधिपतये स्कन्दाय नमः इति सम्पूज्य । तदुपरि विमलास-

नम् षष्ठोणं व्याघ्रचर्मस्तुपं विचिन्त्य । ओं हां विमलासनाय

नमः । तदुपरि ओं हां स्कन्दासनाय नमः । ओं हां हां स्कन्दमूर्ति-

ये नमः । इति मूर्तिं दण्डाकारं रक्तवर्णं विभाव्य । पश्चाद्दण्डभीड़ि-

न्यासं कुर्यात् । ओं स्तो इशानमूर्धाय जगद्गुवाय नमः इति

शिरसि । ओं से तत्पुरुषवकाय वचद्गुवाय नमः इति वके । ओं सुं
 अधोरहृदयाय विश्वभुवाय नमः इति हृदये । ओं सिं वामदेव-
 गुल्याय रुद्रभुवाय नमः इति गुल्ये । ओं सं सद्योजातपादाय
 127 6 ब्रह्मभुवाय नम इति पादे । ओं सौं आप्यभुवाय भुवद्गुवसर्वा-
 ङ्गाय नमः इति सर्वाङ्गे विन्यस्य । ततः मुण्डभीड़न्यासः । ओं
 सों ईशानाय जगद्गुवमूर्धे नमः इतीशानमूर्धि । ओं हां
 तत्पुरुषाय वचद्गुवमूर्धे नमः इति पूर्वमूर्धि । ओं सुं अधोराय
 विश्वभुवमूर्धे नमः इति दक्षिणमूर्धि । ओं सिं वामदेवाय
 रुद्रभुवमूर्धे नमः इत्युत्तरमूर्धि । ओं सिं सद्योजाताय ब्रह्म-
 भुवमूर्धे नमः इति पश्चिममूर्धि । ओं सौं आप्यभुवाय भुव-
 द्गुवमूर्धे नमः इति नैऋतमूर्धि + न्यसेन् । कलाभीड़न्यासं
 कुर्यात् । ओं हौं शान्त्यतीतकलायै नमः इति शिरसि । ओं हैं
 शान्तिकलायै नम इति वके । ओं हुं विद्याकलायै नमः इति
 हृदये । ओं हिं प्रतिष्ठाकलायै नमः इति गुल्ये । ओं द्वां निवृति-
 कलायै नमः इति पादयोः विन्यस्य । पश्चात्तत्वन्यासं कुर्यात् ।
 ओं हुं आकाशतत्वाय नमः । आकाशतत्वाधिपतये सदाशिवाय
 नमः । इति शिरसि । ओं चं वायुतत्वायनमः । वायुतत्वाधिपतये
 महेश्वराय नमः । इति वके । ओं रं तेजस्तत्वाय नमः । तेजस्त-
 त्वाधिपतये रुद्राय नम इति हृदये । ओं वं अस्तत्वाय नमः ।
 अस्तत्वाधिपतये विष्णवे नमः । इति गुल्ये । ओं कं पृथिवी-

तत्त्वाय नमः। पृथिवीतत्त्वाधिपतये ब्रह्मणे नमः। इति पादयोर्वि-

न्यस्य। तत्त्वितत्त्वन्यासः। ओं हुं शिवतत्त्वाय नमः शिवतत्त्वा-

धिपतये रुद्राय नमः। इति मुखमण्डले। ओं हिं विद्यातत्त्वाय
नमः। विद्यातत्त्वाधिपतये विष्णवे नमः। इति हृदये। ओं हां
आत्मतत्त्वाय नमः। आत्मतत्त्वाधि पतये ब्रह्मणे नमः। इति पाद-
योर्विन्यस्य॥ पश्चात् मातृकान्यासः॥

— मातृकान्यासः —

न्यस्येकाननवृत्तद्वक्षुवणः गण्डोष्टदन्तद्वयी।

भूर्धांस्ये च करांच्छिसन्धिषु सहागेषु क्रमान्मातृकाभ्।
पार्श्वदन्त्व सप्तष्ठनाभिजरे हृक्षपश्चाङ्गले
सर्वे कक्षतले करोरुयुगले सन्धाननो मन्त्रविन्॥

इति मातृकान्यासं क्रमेण विन्यस्य॥

— स्कन्दकतान्यासः —

जगद्गुवं जयायै नमः इतीशानमूर्धि, वहुतो वलायै नम इति

पूर्वमूर्धि, हुतं उन्नतायै नमः इति दक्षिणमूर्धि, वचद्गुवं

वामायै नमः इत्युत्तरमूर्धि, नमस्ते अस्तु नन्दिन्यै नम इति

पश्चिममूर्धि, विश्वभुवे विजयायै नमः इति नैऋतमूर्धिन्य-

सेत्। जगद्गुवोऽधिपतिजयायै नम इति लिङ्गेऽशानवक्ते।

सेनानिसेनायै^{नमः} पूर्ववक्ते। मधूरप्रियायै नमः दक्षिणवक्ते। षड-

नन्मदुनिशान्यै नम इत्युत्तरवक्ते। सन्धाया नमस्ते अस्तु लस्यै

नमः परमेश्वरके । सुखं वहि सूक्ष्मायै नमः नैकतवके । सुत्रल-
प्यसुमत्यै नमः हृदये । हृहस्पतये सुखाय प्रजायै नमः गले ।
अस्य पश्चयोने । अमृतायै नमः दक्षिणवाहौ । यस्यात्माय यश-
स्त्विये नमः वासवाहौ । वहने बहन्तु वरिष्ठायै नमः नाभौ । सु-
128.६ त्रलण्यसुप्रतिष्ठायै नमः कुक्षौ । रुद्रभुवे रुचये नमः पृष्ठे । त्रल-
भुवे त्रलाप्यै नमः उरसि । भुवद्वुवे भृत्यै नमः गुणे । मानुषा-
समान्यै नमः शिश्ने । जगद्गुबं जीवायै नमः दक्षिणोर्मौ । सुत्रलण्य-
शुद्धायै नमः वासोरौ । कृत्तिकासुतकृपायै नमः दक्षिणजानुनि ।
अष्टिका सत्तरायै नमः वासजानुनि । जगद्गुबं जगत्यै नमः दक्षिण-
जंघासाम् । वचद्गुबं वरदायै नमः वासजद्वायाम् । स्फन्दिविशालि-
ने कामदायै नमः दक्षिणपादे । हृष्णं यस्ताय धारिण्यै नमः वाम-
पादे । षष्ठ्युवद्यामायै नमः इत्युरर्थे विन्यस्य ।

— षड्भरन्यासः —

पश्चात् षड्भरन्यासः । अस्य श्री सुत्रलण्यमहामन्त्रस्य का-
इयप्रकाशिः गायत्रीच्छन्दः । श्री षष्ठ्युत्को देवता । सौं वीजम् ।

ह्रीं शक्तिः । श्रीं कीलकम् । श्री सुत्रलण्यप्रसादसिद्धर्थे जपे-
ति विनियोगः । सामित्यादि कराङ्गन्यासः । द्यानम् ।

सिन्धूराहणमिन्दुकान्तिवदतं केषुरहारादिभि-
ष्टिर्मेशभरणैर्विभूषिततत्तुं स्वर्गस्य सौरव्यप्रदम् ।

अम्भोजाभ्यशक्तिकुकुठधरं रकाङ्गरागान्वितं

सुत्रसूण्यमुपात्प्रहे प्रणमतां भीतिप्रणाशोथमम् ॥

पञ्चोपचाराः । न्यासक्रमः । अं सौं शं नमः इति शिरसि । रं नमः
दक्षिणनेत्रे । वं नमः वामनेत्रे । णं नमः दक्षिणनासिकायाम् ।
१२९ २ भं नमः वामनासिकायाम् । वं नमः शि रसि विन्यस्य । शं नमः
दक्षिणबाहुशिरवे । रं नमः दक्षिणकोर्षि । बं नमः दक्षिणमणि ।
बन्धे । णं नमः दक्षिणहस्ताङ्गुलिमूले । भं नमः दक्षिणहस्ता-
ङ्गुलिमध्ये । वं नमः दक्षिणहस्ताङ्गुल्यगो विन्यस्य । शं नमः
वामबाहुशिरवे । रं नमः वामकोर्षि । बं नमः वाममणिबन्धे ।
णं नमः वामहस्ताङ्गुलिमूले । भं नमः वामहस्ताङ्गुलिमध्ये ।
वं नमः वामहस्ताङ्गुल्यगो विन्यस्य । शं नमः दक्षिणोर्लमूले ।
रं नमः दक्षिणजानुनि । बं नमः दक्षिणस्फिति । णं नमः दक्षि-
णपादाङ्गुलिमूले । भं नमः दक्षिणपादाङ्गुलिमध्ये । वं नमः
दक्षिणपादाङ्गुल्यगो विन्यस्य । शं नमः वामोर्लमूले । रं नमः वाम-
जानुनि । बं नमः वामस्फिति । णं नमः वामपादाङ्गुलिमूले ।
भं नमः वामपादाङ्गुलिमध्ये । वं नमः वामपादाङ्गुल्यगो विन्य-
स्य । शं नमः हृदये । रं नमः दक्षिणपार्श्वे । बं नमः वामपार्श्वे ।
णं नमः जाभौ । भं नमः पृष्ठे । वं नमः इति लिङ्गे विन्यस्य ।
इति षट्क्रिंशत्स्थाने विन्यसेत् । ध्यानम् —
चिद्रुमप्रभमेकमुखं विभुं वज्रशक्तिवरदाभयपणिनम् ।
देवनोकरिष्टुद्धमविद्धादं नैमि रुद्रभवं शिरिवाहनम् ॥

इति ध्यात्वा पुष्पाज्जलिं ब्रह्मरन्धान्तं नीत्वा । ओं सं सं विद्या-
देहाय नमः । इति पुष्पाज्जलिगतं विभाव्य । कुम्भे विन्यस्य ।
१२९६ षष्ठ्यमुखनेत्रेषु ओं सों नेत्रेष्यो नमः इति नेत्रमुद्गाप्रदद्ये ।

* आवाहनम् *

आवाहनम् । पश्याद्रेचकया पुष्पे रज्जलिमापूर्वे । हृत्प्रदेशे नि-
धाय । पूरकं विभाव्य । कुम्भकं भावनया भूलाधारादिनाभ्यास-
व्याप्त प्राणबीजं हृकारं नाभ्यादिहृदयान्तव्यास्तुं घोषामेधाकलं
ओकरेण संयोज्य । हौकारं हृदयादिकण्ठान्तव्यास्तुं रसकलां ऊ-
कारेण संयोज्य । हौकारऊकारौ कण्ठादितालुरन्धान्तव्यास्तुं
विषकलां मकारेण संयोज्य । हैङ्कारस्योपरि भूमध्यगतीवि-
न्दुकलया विन्दुकलां तदुपरि ललाटगताधिचन्द्रकलया अर्थ-
चन्द्रकलां तदुपरि गतनिरोधिकलया निरोधिकलां तदुध्वे-
गतनादेन नांद च तदुपरि ब्रह्मरन्धान्तव्यास्तां नादान्तेन संयोज्य
ब्रह्मरन्धं तदुपरि शक्तिमेकाङ्गुलव्यास्तां तदुपरि व्यापिनी च्य-
द्गुलव्यास्तां तदुपरि व्योमसूप अनन्त अनाथ अनाश्रितां तदु-
परि समनाचतुरङ्गुलव्यास्तां तदुपरि उन्मनामपि चतुरङ्गुल-
व्यास्तां सञ्चिन्त्य । प्रासादान्ते द्वादशान्तेपरि षडक्षरेण वाच्य-
वाचकभावादभिन्नं श्रीसुत्रलृण्यं सञ्चिन्त्य । पुष्पाज्जलिं द्वाद-
शान्तपर्यन्तं नीत्वा । स्तृष्टिमार्गेण भूमध्यान्तमवरोप्य । स्फुरतार-
काकारं स्फन्दं रेचकभावनया हृदयस्थितपुष्पाज्जलिगतं

130 a विभाव्य । 'अयं कुमारो जरां जगदीर्घमायुः यस्मै त्वं स्तनपृच्छ्या-

यायुर्वर्चो यशो बलम् । इति मन्त्रमुच्चार्ये मूलमन्त्रं दशवारं ज-
ह्वा । तन्मन्त्रेण पुष्पाङ्गलिं कुम्भमूर्ध्नि विन्यस्य । कुम्भे आवा-
हिन्या ऊर्ध्वहस्तेन जगद्गुबहुदयेनावात्य । अधोमुखहस्तेन
वचद्गुबशिरसेन स्थापिन्या संस्थाप्य । विश्वभुवीशरवोद्वीद्गुष्ट-
षष्ठिः २० सन्निधान्या सन्निधीकृत्य । रुद्रभुवकवचाङ्गुष्टगर्भमुष्टि-
सपिण्या निष्टुरया सन्निरुद्धय । ब्रह्मभुवनेनेणावकुण्ठय ओं भूर्भु-
वाल्लेण धेनुमुद्रया अमृतीकृत्य । स्वागतं ते सुन्नल्लण्येति विज्ञाप्य
वस्य स्वागतमिति देवोक्तं विभाव्य ॥

स्वामिन् सर्वजगन्नाथ यावत्पूजावसानकम् ।

तावस्मीति भावेन कुम्भेऽस्मिन् सन्निधी भव ।

इति विज्ञाप्य स्वागतार्थं दत्ता । हृदयादिकरान्तस्थानेषु जग-
द्गुबहुदयादि विन्यस्य । ओं भूर्भुवाल्लेण संरक्षय । रुद्रभुवकव-
चेनावकुण्ठय । मूलेन धेनुमुद्रां महामुद्रां दत्ता । ओं सां सुन्न-
ल्लण्याय नमः । इति पादयोः पादं ओं सां सुन्नल्लण्याय स्वाहा इति

130 b षड्केष्वाचमनं ओं सां सुन्नल्लण्याय स्वाहा इति शिरस्पदेभ्योः ।
र्थं दत्ता स्नानं सम्पूर्णमि । वलोत्तरीयं सम्पूर्णमि । गन्धिरेति
गन्धं सम्पूर्णमि । कुङ्कमाद्यतं सम्पूर्णमि । पश्चादृष्टपुष्टेरभ्यर्थी,
ओं सां ज्ञानशक्तिधराय नमः । स्फृद्याय नमः । देवसेनापतये नमः ।
सुन्नल्लण्याय नमः । गजाकृहाय नमः । इरकाननसम्भवाय नमः ।

कार्ति केयाय नमः कुमाराय नमः षष्ठ्युखाय नमः तारकान्तकाय नमः

सेनान्ये नमः ब्रह्मचारिणे नमः वल्ली कल्याणसुन्दराय नमः बालाय

नमः औरभेत्रे नमः शिरिवाहुनाय नमः इत्यम्भर्च्यं धूपदीपं

इत्वा । नालिकेरकदलीकलशुलताम्बूलं निवेद्य । ततो दक्षिण-

वर्धन्यां ओं ह्रीं वल्ल्यासनाय नमः वल्ली मूर्तये नमः । इत्यासन-

मूर्तिं विन्यस्य । ध्यानम् ।

इयामामुत्पलधारिणीं मणिलसत्ताटङ्कर्णोज्जवलां

स०ये लम्बकरां किरीटमकुटां तुङ्गस्तनीकञ्जुकाम् ।

अन्योद्दीक्षणसंयुतां शरवणोद्भूतस्य स०ये स्थितां

मुक्तामाल्यधरां प्रसन्नवदनां वल्लीश्वरीं भावये ॥

इति ध्यात्वा । ओं ह्रीं वल्ली नमः इति मूलेनावाह्य । स्थापनादि

कृत्वा । पादादिगन्धपुष्पधूपदीपमैवेद्यं इत्वा । उत्तरवर्षीनों ओं

श्रीं देवगजासनायै नमः देवगजमूर्तये नमः । ध्यानम् ।

षितामुत्पलधारिणीं शशिमुखीं दिव्याम्बरालङ्घनां

पीतालङ्करणां करण्डमकुटां सेनानिवामे स्थिताम् ।

131 a

वामे लम्बकरां महेन्द्रतनयां मन्दारमालाधरां

देवैरर्चितपादुकां शशिमुतां देवीं त्रिभुजीं भजे ॥

इति ध्यात्वा । ओं श्रीं देवगजायै नमः इति मूलेनावाह्य । स्थाप-

नादि कृत्वा । पादादिगन्धपुष्पधूपदीपमैवेद्यं इत्वा ॥ प्रार्थ्य —

शान्त्यतीतकलामूर्ध्ना शान्तिवक्तसरोक्तुम् ।

विद्याविततवशोजं प्रतिष्ठां गुल्मण्डलम् ।

निवृत्तिं जानुजद्धार्हिं मूर्धादि क्रमशः कलाः ।

वर्णत्वद्भूत्रस्थिरं पादमां सर्विरचितम् ।

तत्वास्थिमज्जाशकुदिध्यानं सद्गोगमोक्षदम् ॥

शिवान्ततत्वगमीध्वयपिनं सर्वेदा गुहम् ।

इति ध्यात्वा पश्चाद्गोगाङ्गे पूजयेत् । तद्यथा — तस्य शिरष्पदे
भ्य ईशानमादाय ॥

स्फटिकाभं जगद्धेतुं त्रिषेत्रं चन्द्रोखरम् ।

सौम्यं प्रसन्नमीशानं त्रिशूलाभयपणिनम् ॥

इति ध्यात्वा । ओं सं ईशानाय जगद्गुवमूर्धे नमः इतीशानदले
भ्यर्थ्य । वक्षषद्भ्यो वक्षमादाय ॥

भीतास्वरोपकीतं च नरं कनकसन्निभम् ।

मानुलुड्गाशसूत्रं च दधानं चन्द्रमोक्तिनम् ॥

इति ध्यात्वा । ओं सं तत्पुरुषाय वचद्गुवक्षाय नमः । इति पूर्व-
दले सम्पूर्ज्य । हृष्टदेशादघोरमादाय ॥

खद्वाङ्गेतं च कपालपाशं वासे दधानं परशं त्रिशूलम् ।

रवङ्गं च दण्डविकृतं च भीमं ध्यायेदघोरं भुजगादिभूषम् ॥

इति ध्यात्वा ओं सं अघोराय विश्वभुवहृदयाय नमः । इति
दक्षिणदले सम्पूर्ज्य । वामदेवं गुल्मण्डलादाय ॥

वासं रक्तं सुरक्ताभं मालयवस्त्रोपनीतिनम् ।

नुङ्गानासारणोऽपि च रविरेष्टकपाणिनम् ॥

ओं स्ति वामदेवाय रद्धभुवग्न्याय नमः इत्युत्तरदले सम्पूज्य ।
पादाद्युग्मासद्योजातमादाय —

घृतसुगग्नधवस्त्राहय नाल्नाकारं त्रिलोचनम् ।

सद्योजातं शशि भृतं वरदाभयपाणिनम् ॥

इति ध्यात्वा । ओं सं सद्योजाताय ब्रह्मभुवमूर्तये नमः इति
पश्चिमदले १३४८८ ॥ सर्वाङ्गाम्यभुवमादाय —

उग्राप्य च वेतवर्णाटयं सर्वबोक्तोपकारकम् ।

स्थित्वा रद्धस्य मकुटं गड्ढायां प्रणमाम्यहम् ॥

इति ध्यात्वा । ओं स्तौं आप्यभुवाय भुवद्गुवसर्वाङ्गाय नमः इति
नैकतदले सम्पूज्य । सर्वज्ञातनीजेभ्यो नेत्रमादाय —

चन्द्राक्षवह्निरपाणि अभयं वरदान्वितम् ।

पद्मस्थानीन्दुधारीणि नेत्राणि च चिभावयेत् ॥

इति ध्यात्वा । ओं स्तौं ब्रह्मभुवनेत्रेभ्यो नमः इतीशानस्योत्तरे
भागे सम्पूज्य । सद्ग्रावात्मकं हृदयं हृदयमादाय —

हृदयं चन्द्रसङ्काशं वराभयकरान्वितम् ।

पद्मासनं सोमधरं गुहस्याभिमुखं भजे ॥

ओं सां जगद्गुवहृदयाय नमः इत्याग्नेयदले सम्पूज्य ॥ सर्वेषुहृ-
तवलक्षणं शिरश्चिरोदेशादादाय —

शिरश्चामीकरप्रस्त्रं अभयं वरदं दधत् ।

पञ्चासनं चन्द्रमुडं गुहस्याभिमुखं भजे ॥

उतों स्ति वचङ्गुवशिरसे नमः इतीशानदले सम्पूज्यते त्रिस्योतरे ।

शित्वशिश्वयाहृत्य ॥

शिरं चिन्धुरवणीद्वयं अभयं विभीषणम् ।

पञ्चासनं इन्दुधरं गुहस्याभिमुखं भजे ॥

उतों सूर्य विश्वभुवशित्वाय नमः इति नैऋतदले सम्पूज्य परैरः

भेदं तेजोऽक्षं कवचं सक्षिणादादाय —

कवचं भृङ्गसङ्काशं वरदभयपाणिनम् ।

पञ्चस्थं चन्द्रमकुडं गुहस्याभिमुखं भजे ॥

उतों स्ते रुद्रभुवकवचाय नमः इति वायव्यदले सम्पूज्य प्रताप

लपमस्त्रमत्तेभ्य आहृत्य ॥

दं श्रूपिङ्गुलवणीद्वयं ज्वलकेशं भयानकम् ।

शक्तिरात्मं दधद्वीमं अस्त्रं शत्रुविभदेनम् ॥

इति ध्यात्वा उतों सः भूर्भुव अस्त्राय नमः इति पूर्वादिचतुर्दशेषु

सम्पूज्य ॥ इति प्रथमावरणम् ॥ ततो द्वितीयावरणम् —

पूर्वादृष्टेषु पूर्वकुम्भे उतों हां जयन्तासनाय नमः जयन्ता

मूर्तये नमः ॥ ध्यानम् —

जयन्तारूप्यमेकवक्त्रं अङ्गलीकृतसंषुनम् ।

वज्रशक्तिधरं रक्तं गुहस्याभिमुखं भजे ॥

उतों हां जयन्ताय नमः ॥ आवाहनादिगन्धपुष्पधूपदीपनैवेद्यं इत्वा ।

आग्नेयकुम्भे ओं हां अग्निशिखासनाय नमः अग्निशिखमूर्तये नमः॥

तेजोस्तुपं अग्निशिखं सर्वा भरण भूषितम्।

वज्रशक्तिधरं कूरं गुहस्याभिमुखं भजे ।

132 ६ ओं हां अग्निशिखाय नमः। इत्यावाहु नादिगन्धपुष्पधूपदीप-

नैवेद्यं दत्ता। याम्ये ओं हां कृतिकापुत्रासनाय नमः कृतिकापुत्र-

मूर्तये नमः। इत्यानम् —

रक्तबर्णं त्रिष्णेत्रं च मुक्ता भरण भूषितम्।

कृताञ्जलि पुष्टं सौम्यं गुहस्याभिमुखं भजे ॥

ओं हां कृतिकापुत्राय नमः। इत्यावाहु नादिगन्धपुष्पधूपदीपनै-

वेद्यं दत्ता। नैकतकुम्भे ओं हां भूतनाथासनाय नमः भूतनाथ-

मूर्तये नमः। इत्यानम् —

भूतं सिन्धुरवर्णाद्यं उग्रदेष्ट्रं महोदरम्।

रक्तु रेष्टकसंयुक्तं कृताञ्जलि पुष्टान्वितम्॥

ओं हां भूतपतये नमः। इत्यावाहु नादिगन्धपुष्पधूपदीपनैवेद्यं दत्ता।

पश्चिमकुम्भे ओं हां सेनान्यासनाय नमः सेनानीमूर्तये नमः॥

देवसेनां च तुर्णाहुं श्वेतवर्णं कृताञ्जलिम्।

वज्रशक्तिधरं शान्तं गुहस्याभिमुखं भजे ॥

ओं हां सेनान्ये नमः। इत्यावाहु नादिगन्धपुष्पधूपदीपनैवेद्यं

दत्ता। वायुकुम्भे ओं हां गुहासनाय नमः गुहमूर्तये नमः॥

तेजोस्तुपं गुहस्याम् मन्दहास्यं कृताञ्जलिम्।

बज्जवाक्तिधरं चैव गुहस्याभिमुखं भजे ॥

ओं हां गुहाय नमः । इत्यावाहुनादि गन्धपुष्पधूपदीपैवेयं दत्ता,

उत्तरकुम्भे ओं हां हेमशूलासनाय नमः हेमशूलमूर्तिये नमः ॥

हेमशूलं कृष्णावर्णं च तुहिसं कृतज्ञकिम् ।

रवङ्गुरेष्टकसंयुक्तं गुहस्याभिमुखं भजे ॥

ओं हां हेमशूलाय नमः । इत्यावाहुनादि गन्धपुष्पधूपदीप-

133 a नैवेयं दत्ता । इशानकुम्भे ओं हां विशालाक्षासनाय नमः वि-

शालाक्षमूर्तिये नमः । ध्यानम् —

सुप्रसन्नं विशालाक्षं अजलीकृतसंमुत्तम् ।

चीताम्बरधरं रक्तं गुहस्याभिमुखं भजे ॥

ओं हां विशालाक्षाय नमः । इत्यावाहुनादि गन्धपुष्पधूपदीप-

नैवेयं दत्ता । पश्चात्तीयावरणं पूजयेत् । तद्विरावृतेषु दक्षि-

ये जयाय नमः उत्तरे विजयाय नमः । पूर्वे गजेन्द्राय नमः आ-

ग्रेष्यां सुरेहाय नमः याम्ये तु मुखाय नमः नैऋते देवसेनाप-

तये नमः । पश्चिमे मधुराय नमः वायौ शुरेशाय नमः । उत्तरे

सुमित्राय नमः इशाने शेत्रपालाय नमः । इति तृतीयावरणम् ॥

पश्चात्तीयावरणमारभेत् । तद्विरावृते पूर्वोद्यष्टिदिशु ओं

हां इन्द्राय नमः अग्न्ये नमः यमाय नमः निकृतये नमः वह्णाय

नमः वायवे नमः कुबेराय नमः इशानाय नमः । तद्विक्षिणे ब्रह्मणे

नमः नैऋते विष्णवे नमः । इति तुरीयावरणम् ॥

तद्विरावृतेषु वजादि दशामुधमर्चयेत् । कुर्वी यष्टिदिक्षु व-

ज्ञाय नमः शक्तये नमः दण्डाय नमः खड्गाय नमः पाणाय नमः

अद्भुताय नमः गदायै नमः त्रिशूलाय नमः पद्माय नमः वेक्षाय

नमः । इति सम्पूज्य । पाणादि धूपदीपमैवेद्यं दत्त्वा । अनन्तरं

गुहाय मूलेन पुष्पाङ्गलिं दत्त्वा । महामुद्रां दर्शयित्वा जयन्ता-

दीन्विना सर्वेषां गुहेन सार्थमत्यन्तमैक्यं विभावयेत् ।

1336 पश्चात् प्राणप्रतिष्ठां कुर्यात् । अस्य श्रीप्राणप्रतिष्ठामहा-

न्तस्य रुद्रब्रह्माच्युता क्रष्णः । क्रग्यजुस्सामार्थवाणि चक्ष-

न्दासि । उपरिवलचैतन्यस्तपिणी परा प्राणशक्तिर्देवता । आं

बीजं हौं शक्ति । कों कीलकम् । श्रीमत्सुब्रह्मण्येश्वरस्य सशक्ति-

सपरिवारस्य प्राणकलाप्रसादसिद्धर्थे जपे विनियोगः । हामि-

लादिकराहन्यासः । ध्यानम् —

रक्तमोधिस्थपोतोलुसदहणसरोजाधिसूक्ष्मा कराण्डैः

पाणि कोदण्डमिश्रद्वयमलिगुणमप्यदुःशं पञ्चवाणान् ।

विभाणस्त्रक्षपालं त्रिणयनविलसत्पीनवशोहहार्घ्या

देवी बालाकवर्णा भवतु सुखकरी प्राणशक्ति । परानः ।

इति ध्यात्वा । पञ्चोपचारान् कृत्वा । कुम्भमूर्ध्नि स्फृष्टा । आं आं

हौं कों यरलवशपस्त्वेऽम् । हं सरस्याहमेम् । श्रीसुब्रह्मण्ये-

श्वरस्य प्राणा । इह प्राणस्थिता । आं हौं कों यरलवशपस्त्वेऽ

हं सरस्याहमेम् । श्रीसुब्रह्मण्येश्वरस्य जीव इहस्थितः । आं

हीं क्रो यरकवशाष सहों हंसत्सोऽहमोम् । श्री सुब्रह्मण्ये श्वरस्य
जीव तत्त्वसर्वेन्द्रियाणि मनोबुद्ध्यहङ्कारचित्त पृथिव्यमेजोवाच्या-
134 २ काश शब्दस्पृशी सपरसगन्ध श्रोत्रत्वरुचक्षुर्जिह्वाद्वाण वाक्याणि
पांदपायुपस्थ जीव प्राण इहागत्य अस्मिन् कुम्भे श्री सुब्रह्म-
ण्यस्य सशक्ति सपरिवारं सुखं चिरं तिष्ठन्तु स्वाहा । क्रोहीं
आं हंसत्सोऽहं स्वाहा इति मूलेन द्वादशवारं जह्वा पुनर्ष्व-
डुःध्यानम् । असुनीते पुनरस्माल्यु चक्षुः पुनः प्राणमिह्वो
धेहि भोगम् । ज्योक्पश्येभ सूर्यमुच्चरन्तमनुभते मृद्यान-
स्ति । पुनर्जो असुं पृथिवी ददातु । पुनर्वै ईक्षी पुनरन्त-
रिक्षम् । पुनस्त्सोमस्तन्वं ददातु पुनः पूषा पृथ्याओऽन्या
स्ति । ओं स्तौं सुब्रह्मण्याय नमः प्राणान् प्रतिष्ठापयामि ।
इति प्राणप्रतिष्ठां कृत्वा । पाचादिगन्ध पुष्पधूपदीपनैवेद्यं
दत्त्वा । मूलमन्त्रं यथाशक्ति जह्वा ।

134 ६

* चतुर्थदिवसहोमः *

मूर्तिभिस्सहृदयर्थः तत्त्वलुण्डसमीपे पूर्ववत्तस्थित्वा । अग्निं
प्रज्वाल्य । परिस्तम्भुरुं कृत्वा । परिस्तरणाद्यान्य सत्स्कारान्तं
कृत्वा । जुषस्त्रेति जपित्वा । अदितेनुमन्वस्त्र इत्यादि परिषिद्धं
कुण्डमध्ये ओं लङ् अग्नये नमः । ऊर्ध्वमेखलायां पूर्वीयष्टदिक्षु
जातवेदसे नमः सहोजसे नमः अजिराप्रभवे नमः वैभानराय
नर्योपसे नमः पञ्चिराजसे नमः विसर्विणे नमः यज्ञपुरुषाय नमः ।

मध्यमेखलायां पूर्वाधष्टिदिक्षु जयन्ताय नमः अग्निशिराय नमः।

कृत्तिकापुत्राय नमः भूतपतये नमः सेनान्ये नमः गुहाय नमः
हेमशूलाय नमः विशालाक्षाय नमः। अधोमेखलायां पूर्वाधष्ट-
दिक्षु इन्द्राय नमः। इत्यादि इशानाय नमः इति समूज्य हे-
लोकपालाः। विघ्नसंचातं निवार्य अग्निं पालयिष्यथ' इति गुहा-
जां श्रावयेत्। इति विज्ञाप्य कुण्डमध्ये ओं हूं अग्न्यासनाय
नमः अग्निमूर्तये नमः। ध्यानम् —

अनलशतसहस्रं प्रोद्यतं पञ्चवक्त्रं

स्तुवपरश्चुमभीतिं रवङ्गदण्डे च सव्ये ।

वरदमनक्षेत्रं लुकुरां हुद्वि वामे

दधतमृषभसंस्थं भावयेण गुहाग्निम्॥

इति ध्यात्वा। ओं हूं गुहाग्नये नमः इति मूलेनवाल्य। पादा-

135 a दिग्न्धपुष्पभूपदीपत्वेद्यं दत्त्वा। व्याहृतिभिरुत्वा ततः कुण्डा-

ग्निमध्ये आधारशक्तिकमलासनाय नमः इत्यादि। ओं हूं गुहा-

सनाय नमः गुहमूर्तये नमः। ध्यानम् —

विद्वुमप्रभमेकमुख्यविभु वज्रशक्तिवरदाभयपाणिनम्।

देवलोकरिपुद्धर्मविद्धयं नैमि नद्रभवं शिरिवाहनम्॥

इति ध्यात्वा। ओं सों सुब्रह्मण्याय शरवणभवाय नमः इति

मूलेन कुण्डाग्निमध्ये सुब्रह्मण्यमावाहयामि इत्यावाल्य। उप-

चारैस्तम्भूज्य। ओं हूं वल्ये नमः ओं श्रीं देवगजाये नमः इति

शक्तिहृयं सम्पूज्य । तदावृत्तेवानां जयन्ताय नमः आग्नीश्वाय-

नमः कृतिकासु त्राय नमः भूत पतये नमः सेनान्ये नमः शुहाय नमः

हेमवृत्ताय नमः विशालाद्याय नमः इत्यर्थ्य ए पश्चादाज्या हुतिं

हुत्वा । ओं सौं सुब्रह्मण्याय स्वाहा । ओं हैं वल्लै स्वाहा । ओं श्रीं

देवगजायै स्वाहा । जयन्ताय स्वाहा । जयन्ताय स्वाहा इत्यादि वि-

शालाद्याय स्वाहा । पश्चात्पूर्णो विधाय । नवकुण्डपक्षे पूर्वकुण्डे

ओं हां सुब्रह्मण्यसवाय नमः सुब्रह्मण्यमूर्तये नमः । ध्यानम्—

स्तिंधूराहणमिन्दुकान्तिबदनं केवूरहारादिभि—

द्वित्यैरभरनैर्विभूषितततनुं सर्वगस्य सौरव्यप्रदम् ।

उपस्त्रोजाभ्यशक्तिकुकुटधरं रक्ताङ्गुरागान्वितं

सुब्रह्मण्यमुपास्महे प्रणमतां भीतिप्रणाशोदमम् ॥

इति ध्यात्वा सुष्पाङ्गलिं दत्त्वा । ओं सौं सुब्रह्मण्याय नमः इति मृ-

135 6 लेनास्मिन् कुण्डागृहिमध्ये श्री सुब्रह्मण्यमावाहयामि । स्थापनादि

कृत्वा पादाद्युपचारे स्त्रम्पूज्य । आग्नेयकुण्डे ओं सां कुमारास-

नाय नमः कुमारमूर्तये नमः । ध्यानम्—

सव्ये द्वये निशितशक्ति समादधानं

वामद्वये भरतकुकुटखेटकं च ।

वल्लीपतिं विबुधलोचनपूर्णचन्द्रं

कल्प्याणदाननिरतं कलये कुमारम् ॥

इति ध्यात्वा सुष्पाङ्गलिं दत्त्वा । ओं हां कुमाराय नमः इति मूलेन

अस्मिन् कुण्डाग्नि मध्ये श्रीकुमारमावाहृयामि । स्थापनादि कृता
पाद्या द्युपचारं दत्त्वा । दक्षिणकुण्डे ओं सां षष्ठ्यमुखासनाय
नमः षष्ठ्यमुखमूर्तये नमः । द्यानम् ।

वन्दे त्रिन्धूरकान्तिं शरविपिनभवं श्रीमयूराधित्तं
षट्कं देवसेनाभद्रनरि पुस्तावलुभं द्वादशाक्षम् ।
शक्तिं बाणं कृपाणं ध्वजमपि च गदां चाभयं सव्यहस्ते
चापं वज्रं सरोजं कटकमपि वरं इष्टलमन्त्यै द्यानम् ॥

इति ध्यात्वा पुष्पाङ्गलिं दत्त्वा । ओं सां षष्ठ्यमुखाय नमः इति मूले-
नास्मिन् कुण्डाग्नि मध्ये षष्ठ्यमुखमावाहृयामि । स्थापनादि कृता
पाद्या द्युपचारं दत्त्वा । नैऋतकुण्डे ओं हं ब्रह्मचारीसनाय नमः
ब्रह्मचारीमूर्तये नमः । द्यानम् ।

136 a

कल्पद्रुमं प्रणमतां कमलारुणाभं

स्कन्दं भुजद्वयमनामयमेकवक्रम् ।

कात्यायनी सुतमहं कठिबद्धवामे

कोपीनदण्डधर दक्षिणहस्तमीडे ॥

इति ध्यात्वा पुष्पाङ्गलिं दत्त्वा । ओं सां ब्रह्मचारिणे नमः इति
मूलेनास्मिन् कुण्डाग्नि मध्ये श्रीब्रह्मचारिणमावाहृयामि । स्थाप-
नादि कृता पाद्या द्युपचारं दत्त्वा । पश्चिमकुण्डे ओं हं सेनाप-
त्यासनाय नमः सेनापतिमूर्तये नमः । द्यानम् ।

नैस्यादित्यप्रदीपद्वादशनयनं षष्ठ्यमुखं मन्दहासं

वामाङ्गे सुस्थितायां सरसेरहृष्टालिङ्गतायां सुहस्तम् ।

उत्तुङ्गो रुस्तनांगे विहितकरतलाभीतिरेटादिश्वलं

लादिन्द्युद्धिस्तश्चक्षीष्वसनवनगतं कुकुठाङ्गेन हस्तम् ॥

इति ध्यात्वा पुष्पाङ्गजिं दत्त्वा । ओं सां देवसेनापतये नमः । इति

मूलेनास्मिन् कुण्डाग्निमध्ये ओं देवसेनापति मावाहृयामि ।

स्थापनादि कृत्वा पाद्याद्युपचारं दत्त्वा । वायुकुण्डे ओं सां गजा-

रुढासनाय नमः गजारुढमूर्तये नमः । ध्यानम् —

एकाननं द्विनयनं वरकुकुटी च

वामे द्वये निशितशक्त्यभ्यौ द्वयेऽन्ये ।

विभ्राणमीधरसुतं तपनायुताभं

नियं नमामि गजवाहृतमिष्टसिद्धैः ।

इति ध्यात्वा पुष्पाङ्गजिं दत्त्वा । ओं सां गजारुढाय नमः । इति

मूलेनास्मिन् कुण्डाग्निमध्ये श्री गजारुढमावाहृयामि । स्थापना-

136 ८ दि कृत्वा पाद्याद्युपचारं दत्त्वा । उत्तरकुण्डे ओं सां बालसनाय

नमः बालमूर्तये नमः । ध्यानम् —

एकवक्रं द्विनयनं पञ्चद्वयकरद्वयम् ।

विप्रस्त्रियकरं बन्दे बालरूपं रविप्रभम् ॥

इति ध्यात्वा पुष्पाङ्गजिं दत्त्वा । ओं सां बालाय नमः । इति मूलेना-

स्मिन् कुण्डाग्निमध्ये श्री बालरूपमावाहृयामि । स्थापनादि कृत्वा

पाद्याद्युपचारं दत्त्वा । इशानकुण्डे ओं सां शिरिवाहृतसनाय नमः

शिरिविवाहनमूर्तये नमः । ध्यानम् ॥

विद्वुमप्रभमेकमुखं विभुं वज्रशक्तिं वरदाभयपाणिनम् ।

देवलोकरिपुधर्मविद्वद् नौमि हृदभवं शिरिविवाहनम् ॥

इति ध्यात्वा पुष्पाञ्जलिं दत्त्वा । ओं सां शिरिविवाहनमायनमः ।

त्यस्मिन् कुण्डग्निमध्ये मूलेन ओं शिरिविवाहनमावाहयामि ।

स्थापनादि कृत्वा पाद्याच्युपचारं दत्त्वा ॥ इति नवकुण्डविधिः ॥

— पञ्चकुण्डम् —

पञ्चाग्नेरायतनं वेत् पञ्चकुण्डाधिं दैवतम् । प्रधानकुण्डे मूल-

वेराकृतिं ध्यात्वा । होमयेत् । दिकुण्डचतुर्ष्वे पूर्वकुण्डे ओं हां

सेनान्यासनाय तमः सेनानीमूर्तये नमः । ध्यानम् ॥

अभ्यसितकराङ्गं लुङ्कुरं शक्तिशूलं

वरदकुण्डिशापादां पञ्चहस्तौ गदां च ।

दधत धनुसुबाणं द्वादशायां तु हस्ते

द्विदशकमलनेत्रं देवसेनानिमीडे ।

इति ध्यात्वा पुष्पाञ्जलिं दत्त्वा । ओं सां सेनान्ये नमः । इति मूले ।

137 a

त्यस्मिन् कुण्डग्निमध्ये ओं सेनानीमावाहयामि । स्थापनादि

कृत्वा पाद्याच्युपचारं दत्त्वा । दक्षिणकुण्डे ओं हां कार्तिकेयासना-

यनमः कार्तिकेयमूर्तये नमः । ध्यानम् ॥

वरदकुण्डिशारेष्टं वासहस्तत्रये च

दधतमभयशक्तिं रवङ्गमन्यत्रये च ।

तद्गणरीविसमाभं साधुभिः पूज्यमानं

कमलबद्धनमेकं कार्तिकेयं नमोमि ॥

इति ध्यात्वा पुष्पाब्जलिं दत्त्वा । ओं सां कार्तिकेयाय नमः । इति
मूलेनास्मिन् कुण्डाग्निमध्ये ओं कार्तिकेयमावाहयामि । स्थाप-
नादि कृत्वा पात्रायुपचारं दत्त्वा । पश्चिमकुण्डे ओं सां स्कन्दास-
नाय नमः स्कन्दमूर्तये नमः । ध्यानम् —

वामे करे च युगले वरकुण्डिकायां

सव्येऽक्षसूत्रमभयं दधतं विशारवम् ।

वल्लीयुतं वनजलेचनमिन्दुवक्त्रं

वन्दामहे वनजसम्भववशासितारम् ॥

इति ध्यात्वा पुष्पाब्जलिं दत्त्वा । ओं सां स्कन्दाय नमः । इति मू-
लेनास्मिन् कुण्डाग्निमध्ये ओं स्कन्दमावाहयामि । स्थापनादि
कृत्वा पात्रायुपचारं दत्त्वा । उत्तरकुण्डे ओं हों शरवणोद्भवास-
नाय नमः शरवणोद्भवमूर्तये नमः । ध्यानम् —

शक्तिं चण्टा ध्वजसरसिजे कुकुठप्रापदण्डं

टङ्के बाणं वरदमभयं कार्षुकं चोर्ध्वहस्ते ।

भित्तं सौम्यं द्विदशनयनं केकयं साक्षिन्द्रै-

स्त्रीद्विः पूज्यं शरवणभवं षष्ठ्युखं भावयामि ॥

138 6 इति ध्यात्वा पुष्पाब्जलिं दत्त्वा । ओं सां शरवणोद्भवाय नमः । इ-
ति मूलेनास्मिन् कुण्डाग्निमध्ये ओं शरवणोद्भवमावाहयामि ।

स्थापनादि कृत्वा पाया द्युपचारं दत्त्वा । पञ्चकुण्डविधिः प्रोक्त एक-
 कुण्डविधिं इष्टु । एकाग्निरायतनं चेत् जीर्णबेराकृतिं पजेत् ।
 यथोचित्कुण्डस्य यथोचितदेवं आधारशक्त्यादि आसनमूर्ति-
 ध्यानपुरस्सरं सम्पूज्य । तत्तन्मन्त्रेण एषोत्तरशतमाज्याहुतिं
 हुत्वा । प्रधानकुण्डादि सर्वत्र कुण्डेषु तत्तन्मूलमन्त्रेण समिद्
 न्नाज्याहुतिं द्रूयं प्रति सहृङ्गं वा तदर्थं वा एषोत्तरशतमाज्याहुतिं
 द्रूयं प्रति व्याहृतिभिर्हुत्वा विशेषद्रूयैष प्रत्येकं पञ्चविंशति-
 वारं हुत्वा । तद्यथा — समिदं सद्योजाताय स्वाहा । आज्यं
 वामदेवाय स्वाहा । चक्रं अधोराय स्वाहा । लाजं नत्पुरुषाय स्वाहा ।
 लष्णं ईशानाय स्वाहा । यवं जगद्गुबहुदयाय स्वाहा । तिलं व-
 चञ्चुवशिरसे स्वाहा । मुङ्गं विश्वभूवशिराय स्वाहा । माषं रुद्र-
 भुवकवचाय स्वाहा । सकुं ब्रह्मभुवनेत्राय स्वाहा । कदलीफलं
 भूर्भुव अस्त्राय स्वाहा । अपूर्णं ओं सौं सुब्रह्मण्याय स्वाहा ।
 निष्पावं वक्ष्यै स्वाहा । चणकं गुणस्त्राय स्वाहा । वैष्णवं जयन्ता-
 य स्वाहा । कुलस्यं अग्निशिराय स्वाहा । आढकं कृतिकापु-
 न्नाय स्वाहा । गोधूमं भूतनाभाय स्वाहा । प्रियं दुर्घेनान्त्येस्वाहा ।
 नालिकेरं षहाय स्वाहा । धीरं हेमशब्दलाय स्वाहा । ताम्बूलं वि-
 शाळकाशनाय स्वाहा । एलादि वासनाद्रूयं ओं शरवणभवाय
 स्वाहा । शतमर्धं तदर्थं वा तदर्थोर्धमथापि वा ।
 द्रूयान्ते व्याहृतिं हुत्वा सर्वकुण्डानि होमयेत् ॥

ओं शारवणोद्भवाय षण्मुखाय शिरिवाहुनाय अभयवरप्रदाय
 शक्तिहस्ताय कुकुटध्वजाय कुङ्कुमवर्णाय कुमाराय ओं हौं हैं
 सौं शारवणभव हुं फट् स्वाहा । इति मालामन्त्रं पञ्चविंशति
 वारं हुत्वा । ओं श्रीं कौं हैं ते सौं न छं ईं शारवणभवाय स्वाहा ।
 ओं हौं वल्लै स्वाहा । ओं श्रीं देवगजायै स्वाहा । इति मूलेन प्र-
 त्येकमष्टोत्तरशातं हुत्वा । शकुन्यै स्वाहा । देवत्यै स्वाहा । पूनायै
 स्वाहा । महापूत्रायै स्वाहा । निरीथिन्यै स्वाहा । मालिन्यै स्वा-
 हा । श्रीतत्वायै स्वाहा । भूत्यै स्वाहा । विश्वतोमुख्यै स्वाहा इत्ये-
 कैकवारं हुत्वा । जयन्ताय स्वाहा । अग्निशिरवायै स्वाहा । कृति-
 कापुत्राय स्वाहा । भूतपतये स्वाहा । सेनान्ये स्वाहा । गुहाय स्वा-
 हा । हेमशङ्काय स्वाहा । विशालाक्षय स्वाहा । ओं भूः स्वाहा ।
 अग्न्य इदं न मम । ओं भुवः स्वाहा वायव इदं न मम । ओं सूरः
 स्वाहा सूर्यायेदं न मम । ओं भूर्भुवः स्वः स्वाहा प्रजापतय इदं
 1386 न मम । इति सर्वत्र कुण्डं हेमयेत् । हृष्यवाहुमिमातिषाहं
 रक्षेण्ठुं प्रतित्रासुजिष्णं ज्योतिष्मन्तं दीयतं उरन्धिं अग्निं
 स्विष्टकृतमातुं बेभें स्वष्टमग्ने अभितप्त्याहि । विश्वादेवा
 पृतना अभिष्य । ऊरुनः पञ्चा प्रदिशं विभाहि ज्योतिष्मद्धे-
 त्यजरं न आयुः स्वाहा । अग्न्ये स्विष्टकृते इदं न मम । इति
 सर्वत्र हुत्वा । ततः सर्वत्र पूर्णं जुहुयात् । तदथा — सुर्गते
 आज्येनापूर्य । पुष्करोपर्यधोमुखं एवं न्यस्य तदग्ने पुष्पं

दत्त्वा । वामदीक्षेण हृस्ताभ्यां इं रववत् संसक्ताभ्यां उरसव्येन
 संलग्नो ताकुभाकुपादाय समपादस्समुत्थायोर्ध्वकायो नाभ्यां
 तिर्थगिवधाय सुगगदत्तदृष्टिः । ओं सौं शरवणभूतो पडिति
 मूलं कुतमुच्चार्ये । वामस्तनान्तं सुद्धूलमानीय अनुद्विग्नः पूर्ण-
 तथारां विन्दुस्थानाद्विनिस्तृतामृतधारामिति संस्मरन् यव-
 प्रमाणेनावच्छिन्नधारया समस्तमाज्यं वह्नौ क्षिपेत् । इति सर्वत्र
 पूर्णां विधाय । ततस्सर्वेत्र कुण्डेषु आज्याहुतीर्जुहोति । तथाया ।
 तत्तन्मूलमन्त्रेण सहस्रं वा तदर्थं वाष्टोत्तरशतं वा पञ्चविंशतिं
 वा हुत्वा । अनाज्ञातं यदाज्ञातं यज्ञस्य क्रियते मिथु । अग्ने तद-
 तदस्य कल्पय लं वेत्य यथातथं स्वाहा । अग्नय इदं न मम । पुर-
 षसंमितो यज्ञो यज्ञः पुरुषसंमितः । अग्ने तदस्य कल्पय लं वेत्य
 यथातथं स्वाहा । अग्नय इदं न मम । यत्पाकत्री मनसा दीनद-
 धाणा यज्ञस्य मन्वते मर्त्तीसहः अग्निशुद्धोत्ता क्रतुविद्विजानन्
 नेनिष्ठो देवां क्रतुशो यजामि स्वाहा । अग्नय इदं न मम । पञ्चा-
 द्याहुतिभिर्हुत्वा । पञ्चात्पूर्णां विधाय । एवं क्रमेण सर्वत्र कुण्डं
 हेमयेत् । दिक्कुण्डहोमं विना प्रधानकुण्डस्य व्याहुतिभिर्हुत्वा
 ततो नाडीसन्धानार्थं मूलमन्त्रेणाहुतित्रयं दत्त्वा । नाडीसन्धानं
 कुर्यात् । तथाय - ओं सौं सुब्रह्मण्याय स्वाहा । ओं हूँ शुहुग्ने-
 भ्यां स्वाहा । इति सन्धाय । निस्तृत्य । मूलमन्त्रमुच्चार्ये वह्निस्य-
 गुहतासा विनिगितज्योतीसपश्चिरावां यागस्थगुह्याखालीनां

रश्मि मात्रा वियोगे नाविच्छि क्वा मुभयत्र सरुदास्पद ध्यायेत् । एवं
 कुम्भं यागाग्निं गुह्ये रात्मानं सह नाडी सन्धानं कुर्यात् । यथा
 कुशस्त्वलेन विसतन्तु निभां कुम्भस्थं गुहनाडीं पिङ्गलया
 विनिस्तृत्य स्वनाडयामि इया प्रविश्य विलीनेति विभाव्य । गु-
 हाणुना रेचकेन विनिस्तृत्य वह्निस्थं गुहनाडीं पिङ्गलया प्रवि-
 श्य । विलीनं विभाव्य । मूलेन रेचकेण इउया विनिस्तृत्य स्व-
 नाडया पिङ्गलया प्रविश्य । विलीनेति विभाव्य । गुहाणुना रेच-
 केन विनिस्तृत्य । कुम्भस्थं गुहृदयं तत्पुरकेन प्रविश्य । लय-
 1396 मिति विभाव्य । मूलेन रेचकेण विनिस्तृत्य स्वृदयं पुरकेण
 प्रविशोत् । एवं कुम्भमाग्निं गुह्यामात्मानं सह नाडीं सन्धाय ।
 पश्चात्मन्त्र तप्तिष्ठीपनार्थं जुहुयात् । तदथा - ओं सौं सुव्र-
 लप्याय स्वाहा । इत्यष्टो तरशतं वा पञ्चविंशतिं वाहुत्वा । इति मन्त्रः ।
 ओं सौं ईशानाय जगद्गुवाय स्वाहा । ओं सौं तत्पुराय वचद्गुवाय
 स्वाहा । ओं सूं अधोराय विश्वभुवाय स्वाहा । ओं सौं वासदेवाय
 रुद्रभुवाय स्वाहा । ओं सौं सद्योजाताय ब्रह्मभुवाय स्वाहा । ओं
 सौं जाप्यभुवाय भुवद्गुवाय स्वाहा । इति मन्त्रं प्रति दशवारं
 त्वाहा । इति तप्तिष्ठीपनम् । ओं सौं जगद्गुवाय स्वाहा । ओं
 सौं वचद्गुवीशिरसे स्वाहा । ओं सूं विश्वभुवाय स्वाय स्वाहा ।
 ओं सौं रुद्रभुवकवचाय स्वाहा । ओं सौं ब्रह्मभुवनेत्राय स्वाहा ।
 ओं सौं शूर्भुव अत्माय स्वाहा । इति दीपनम् । एवं मन्त्रतप्तिष्ठी-

दीपनम् । ततो देशकाल दुर्विमित्त दुस्त्रवृत्त्यलोप मन्त्रलोप-

तन्त्रलोप समकाल सङ्करदोष निवृत्त्यर्थं प्रासादेन शतं वा तदर्थं

॥ पञ्चविंशतिं वा हुत्वा पश्चात्प्रायश्चित्तार्थं बहुत्पेण पञ्चा-

स्त्रेण पापभक्षणमन्त्रेण नवात्मकेन इम्बरेणासिना प्रत्येकमष्टो-

तरशतं पञ्चदश पञ्चविंशतिं वा हुत्वा । मन्त्रोयथा — बहुत्प-

140 a मन्त्रः । ओं हुं अघोराय स्वाहा । शिवात्ममन्त्रः ओं हौं हरहर

शिवशिव शिवात्माय स्वाहा । शुरिकात्ममन्त्रः छित् छित् शुत्

शुत् शुरिकात्माय स्वाहा । व्योमात्ममन्त्रः - ओं षं हं हं हं हुं व्यो-

मन्यापिने स्वाहा । पाइपतात्ममन्त्रः - ओं क्षीं पश्चं हुं फट्

पाइपतात्माय स्वाहा । अघोरात्ममन्त्रः - ओं हौं स्फुर स्फुर प्र-

स्फुर प्रस्फुर । घोरघोर ततु ततु रूप रूप च टचट प्रचट प्रचट

कहुकहुवमवम बन्धय बन्धय घातय घातय हुं फट् हीं

स्वाहा । पापभक्षणमन्त्रः - ओं हां हीं हुं हें हें हें हः पापभ-

क्षणाय शिवाय स्वाहा । नवात्ममन्त्रः - ओं हं हं सस्तोऽहं स्वाहा ।

इम्बरमन्त्रः - ओं हां हीं हुद्याय स्वाहा । असि मन्त्रः - ओं हः

अस्त्राय स्वाहा । इत्येवं प्रत्येकमष्टोत्तरशतं वा पञ्चाशत् पञ्च-

विंशतिं वा हुत्वा पश्चात्तुर्भिदिवसविशेषहोमं कुर्यात् ॥

— तुरीयीदिनविशेषहोमः —

तदथा — ओं ज्वैं गं गणपतये स्वाहा । चिदम्बरध्वनिमन्त्रः -

ओं शिवशिव चरणम् शिवानन्दं शिवशिव शिवाय शिवाय स्वाहा ।

ओं नमःशिवाय स्वाहा । ओं हैं शिवाय स्वाहा । ओं हौं गौर्भै
 स्वाहा । ओं शक्तिहस्ताय कुङ्कुमवर्णाय कुमाराय पण्मुखाय शि-
 विवाहनाय अभयवरप्रदाय ओं सौं सुब्रह्मण्याय स्वाहा । बल्लै
 1406 स्वाहा । देवगजाये स्वाहा । पश्चाद्विहोमः — कौशिकाय स्वाहा ।
 काइयपाय स्वाहा । भारद्वाजाय स्वाहा । आत्रेयाय स्वाहा । गौत-
 माय स्वाहा । वतिष्ठाय स्वाहा । वासदेवाय स्वाहा । अगस्त्याय
 स्वाहा । विश्वामित्राय स्वाहा । वेधायनाय स्वाहा । निरामयाय
 स्वाहा । पुलस्त्याय स्वाहा । सनकाय स्वाहा । सनातनाय स्वाहा । स-
 नन्दनाय स्वाहा । सनकुमाराय स्वाहा । आडिरसाय स्वाहा ।
 आपस्तम्बाय स्वाहा । वैस्वानसाय स्वाहा । परमेष्ठिने स्वाहा । कषि-
 पतीभ्यः स्वाहा । यज्ञे भ्यः स्वाहा । सिंध्येभ्यः स्वाहा । मुनिभ्यः स्वा-
 हा । राक्षसेभ्यः स्वाहा । असुरेभ्यः स्वाहा । भूतेभ्यः स्वाहा । पिता-
 रेभ्यः स्वाहा । नवग्रहेभ्यः स्वाहा । रात्रिभ्यः स्वाहा । नक्षत्रेभ्यः
 स्वाहा । चतुर्युगेभ्यः स्वाहा । वर्षेभ्यः स्वाहा । कठिविभ्यः स्वाहा ।
 तिथिभ्यः स्वाहा । ओं हैं शिवाय स्वाहा । ओं हौं गौर्भै स्वाहा । ओं
 सुं सुब्रह्मण्याय स्वाहा । ओं हौं बल्लै स्वाहा । ओं श्री देवगजाये
 स्वाहा । इति मन्त्रेण ऊहुयात् । व्याहृतिभिर्हुता । पूर्णां विधाय ।
 पश्चादधिवासहोमं कुर्यात् ॥

— उर्धिवासहोमः —

तथा — प्रधानकुण्डसमीक्षे पूर्वस्थितशान्तिकुम्भस्य पूर्ववत्

युहमूलेन सम्पूज्य । धूपदीपनैवेद्यं दत्त्वा । प्रायश्चित्तार्थं बहु-
 रुपेणास्मिना मूलमन्त्रेण । प्रत्येकमष्टोत्ररशतं वा तदर्थं वा पञ्चविं .
 141 a शतिर्वा हुता । पश्चात्मूर्तिपानां तत्त्वकुण्डं निवेश्य । अग्निं प्र-
 ज्वालय व्याहृतिभिर्हुता । प्रधानकुण्डादिसर्वत्र कुण्डं पूर्णं वि-
 धाय । पश्चादाचार्यो मूर्तिं पैस्सह शान्तिकुम्भहस्तः मङ्गलवाच-
 पुरस्तरं विश्वसमीपं गत्वा । शान्तिकुम्भजलेन प्रोक्ष्य । विश्व-
 स्त्याधः उत्थाररात्रै नमः मूलप्रकृतै नमः । उद्दिकूर्मोत्तनमः
 अवन्ताय नमः वराहाय नमः । सुधातिन्धवे नमः रत्नदीपाय नमः ।
 कलधो ताचलाय नमः । कल्पहृष्टवटिकाय नमः । स्वर्णप्राकाराय
 नमः धर्मकन्दाय नमः । ज्ञानतात्त्वाय नमः वैराग्यपत्राय नमः । ए-
 त्वयिकर्णिकाय नमः । ओं सां सुं सुत्रहृष्ट्याय नमः । सुत्रहृष्ट्यम्
 निये नमः इत्यासनमूर्तिं विन्वस्य । ततः प्रतिखण्डदीनार्थं वेर-
 स्य कटिकर्णिप्रदेशे पुष्पमाल्यप्रतिस्तरं बद्धा । मूर्धादिगल-
 ष्ठा ! पर्यन्तं शिवतत्त्वस्थानम् । रुद्रभागम् । कर्णादिकटिपर्यन्तं वि-
 द्यातत्त्वस्थानं विल्लुभागम् । कट्टादि पादर्पयन्तं आत्मतत्त्वस्था-
 नं ब्रह्मभागम् । इति जात्वा । विश्वस्य मूर्धादिकण्ठपर्यन्तं शि-
 वतत्त्वस्थानं समर्चयेत् । ओं हां शिवतत्त्वाय नमः । शिवतत्वाय
 धिपतये शिवाय नमः । शक्तितत्त्वाय नमः शक्तितत्वाधिपतये
 शक्तिमते नमः । सदाशिवतत्त्वाय नमः सदाशिवतत्वाधिपतये
 ब्रह्मणे नमः । ईश्वरतत्त्वाय नमः ईश्वरतत्त्वाधिपतये अनन्ताय

नमः। इद्धरविद्यातत्त्वाय नमः। शुद्धविद्यातत्त्वाधिपतये शम्ब-

१४१६ राय नमः। इति मूर्धीदि कण्ठपर्येन्तं शिवतत्त्वपञ्चकं साधिप-

देवपञ्चकं सर्वयोर्त्। कण्ठादि कटि पर्यन्तं विद्यातत्त्वकं सर्वयोर्त्।

ओं हां मायातत्त्वाय नमः। मायातत्त्वाधिपतये गहनेशाय नमः।

कालतत्त्वाय नमः। कालतत्त्वाधिपतये कालगाम्भीर्यो नमः। कलात-

त्वाय नमः। कलातत्त्वाधिपतये ज्ञानविन्दवे नमः। विद्यातत्त्वाय

नमः। विद्यातत्त्वाधिपतये विज्ञानाय नमः। नियतितत्त्वाय नमः।

नियतितत्त्वाधिपतये नियमकाय नमः। रागतत्त्वाय नमः। राग-

तत्त्वाधिपतये कामदाय नमः। पुरुषतत्त्वाय नमः। पुरुषतत्त्वाधि-

पतये सूक्ष्मदेहाय नमः। इति विद्यातत्त्वसप्तकं सधिष्ठितं च स-

र्वयेत्। कट्टादि पादपर्येन्तं आत्मतत्त्वं चतुर्विंशति। ओं हां

प्रकृतितत्त्वाय नमः। प्रकृतितत्त्वाधिपतये प्रधानकाय नमः। चित-

तत्वाय नमः। चित्ततत्त्वाधिपतये त्रिदेहाय नमः। अहङ्कारतत्त्वाय

नमः। अहङ्कारतत्त्वाधिपतये अहङ्कृते नमः। बुद्धितत्त्वाय नमः।

बुद्धितत्त्वाधिपतये बुद्धाङ्गाय नमः। मनस्तत्त्वाय नमः। मनस्तत्त्वा-

धिपतये सङ्कल्पाय नमः। नासातत्त्वाय नमः। नासातत्त्वाधिपतये

विलुप्तकाय नमः। जिह्वातत्त्वाय नमः। जिह्वातत्त्वाधिपतये महा-

वक्राय नमः। चक्षुस्तत्त्वाय नमः। चक्षुस्तत्त्वाधिपतये प्रकाशाय

नमः। लक्ष्मतत्त्वाय नमः। लक्ष्मतत्त्वाधिपतये सर्वाङ्गाय नमः। श्रोत्रतत्त्वाय

नमः। श्रोत्रतत्त्वाधिपतये व्योमचराय नमः। उपस्थितत्त्वाय नमः।

1422 उपस्थितत्वाधिपतये चनानन्दाय नमः। पायुतत्वाय नमः पायु-
 तत्वाधिपतये तूर्णकृते नमः। पाणितत्वाय नमः पाणितत्वाधिपतये
 रमणाय नमः। पादतत्वाय नमः पादतत्वाधिपतये सामदाय नमः।
 वाक्तत्वाय नमः वाक्तत्वाधिपतये दुन्दुपतये नमः। शब्दतत्वाय
 नमः शब्दतत्वाधिपतये सूक्ष्मनादाय नमः। स्पृशितत्वाय नमः।
 स्पृशितत्वाधिपतये बलवत्तराय नमः। रूपतत्वाय नमः रूपत-
 त्वाधिपतये भानुमते नमः। रसतत्वाय नमः रसतत्वाधिपतये
 जलेशाय नमः। गन्धतत्वाय नमः गन्धतत्वाधिपतये गन्धोङ्गा-
 य नमः। आकाशतत्वाय नमः आकाशतत्वाधिपतये सूक्ष्माय
 नमः। पायुतत्वाय नमः पायुतत्वाधिपतये मातृरिश्वने नमः।
 तेजस्तत्वाय नमः तेजस्तत्वाधिपतये त्रिष्णनिधये नमः। अस्त-
 त्वाय नमः अस्तत्वाधिपतये जलेश्वर्य नमः। पृथिवीतत्वाय नमः।
 पृथिवीतत्वाधिपतये श्रीकण्ठाय नमः। इत्यास्तत्वचतुर्विशीति।
 नामानि साधिपानि च समर्चयेत्॥

॥ इति तत्वतत्वेश्वरन्यासस्माप्तः॥

पञ्चामूर्तिसुर्तीश्वरन्यासं कुर्यात्। मूर्धादिभूमध्यपर्यन्तं
 आकाशस्थानम्। भूमध्यादिकर्त्तपर्यन्तं वायुस्थानम्। कण्ठा-
 दिहृदयपर्यन्तं अग्निस्थानम्। हृदयादिगुदपर्यन्तमप्स्था-
 न्तम्। गुदादिपादपर्यन्तं पृथिवीस्थानम्। इति ज्ञात्वा तत्त्वाने-
 समर्चयेत्। तथा — ओं हाँ हूँ आकाशमूर्तये नमः। ओं हाँ हूँ

आकाशतत्वाधिपतये सदाशिवाय नमः। ओं हं सू वायुमूर्तये नमः।

ओं हं सू वायुमूर्तयेधिपतये महेश्वराय नमः। ओं हं सू तेजो-

मूर्तये नमः। ओं हं सू तेजोमूर्तयेधिपतये रुद्राय नमः। ओं हं

सू जलमूर्तये नमः। ओं हं सू जलमूर्तयेधिपतये विष्णवे नमः।

ओं हं सू पृथिवीमूर्तये नमः। ओं हं सू पृथिवीमूर्तयेधि-

पतये ब्रह्मणे नमः। शुनः नाभिहृदयशिरसे स्थानत्रयेषु

ओं हं सू अर्कमूर्तये नमः। ओं हं सू अर्कमूर्तयेधिपतये

भवाय नमः। ओं हं सू इन्दुमूर्तये नमः। ओं हं सू इन्दुमू-

र्तये नमः। ओं हं सू इन्दुमूर्तयेधिपतये महादेवाय नमः। ओं

हं हं सू यजमानमूर्तये नमः। ओं हं हं सू यजमानमूर्तयेधि-

पतये पशुपतये नमः॥ इति मूर्तिमूर्तीश्वरन्यासस्तमाप्तः॥

इत्यम्यर्च्य, पश्चाद्विष्वस्य पूर्वादिदिक्षु मूर्तिपांश्च स्वस्व-

दिक्षु स्थित्वा, कुशमूलेन ब्रह्मभागं संस्पृश्य मूलजपमष्टो-

त्तरशतं पृथक् पृथग्जप्त्वा, पश्चाद्वागशालां प्रविश्य, स्वस्व-

कुण्डे पूर्ववत् स्थित्वा, व्याहृतिभिरुत्ता, तत्तमूलमन्त्रेण

पञ्चविंशतिवारं हुत्वा, ततः ओं हं आमृततत्वाय स्वाहा, ओं हं

143a आमृततत्वाधिपतये ब्रह्मणे स्वाहा, ओं क्लं पृथिवीमूर्तये स्वाहा,

ओं क्लं पृथिवीमूर्तयेधिपतये प्रजापतये स्वाहा, पश्चाद्वाहृतिभि-

हुत्वा, तत्सर्वत्र पूर्णां विधाय, पश्चाद्विष्वस्त्रीपं गत्वा स्वस्व-

दिक्षु स्थित्वा, विष्वस्य शान्तिकुम्भजलेन प्रोक्ष्य, कुशमूलेन

ब्रह्मभागं संस्पृश्य । मूलमन्त्रेण होमसंरथां जप्त्वा । विष्णावकुण्ड्य

निरुद्धय । आत्मतत्त्वाधिपमाज्ञां श्रावयेत् ।

आत्मतत्त्वाधिप ब्रह्मन् यावदोषसमुत्थितम् ।

विष्णं तावत्त्वयात्रैव स्थातव्यं सन्निधानतः ॥

इति संश्राव्य । ओं ह्लौ उग्रसतत्वाय नमः । ओं ह्लौ षुड्हां हं वं
ध्मामूर्तिये नमः एवं विन्यस्य । पश्चाद्विष्णुभागे शान्तिकु-
म्भजलेन प्रोक्ष्य । मूर्तिचांश्य स्वस्त्रिदिक्षु स्थित्वा । कुशमध्येन
विष्णुभागं संस्पृश्य । मूलमन्त्रमष्टोत्रशातं पृथक् पृथग्जप्त्वा ।
पश्चाद्यागशातां प्रविश्य । स्वरत्नकुण्डे पूर्ववत् स्थित्वा व्याहृति ।
भिरुत्वा । तत्त्वमूलमन्त्रेण पञ्चविंशतिवारं हुत्वा ओं हां हिं
आत्मविद्यातत्त्वाभ्यां स्वाहा । ओं हिं विद्यातत्त्वाय स्वाहा । ओं
हिं विद्यातत्त्वाधिपतये विष्णवे स्वाहा । ओं हां वं जलमूर्तिये
स्वाहा । ओं हां वं जलमूर्तिधिपतये केशवाय स्वाहा । ओं हां रं
तेजोमूर्तिये स्वाहा । ओं हां रं तेजोमूर्तिधिपतये रुद्राय स्वाहा ।
ओं हां षुड् अर्कमूर्तिये स्वाहा । ओं हां षुड् अर्कमूर्तिधिपतये शि-
वाय स्वाहा । ओं हां सं इन्दुमूर्तिये स्वाहा । ओं हां सं इन्दुमू-
र्तिधिपतये शम्भवे स्वाहा । ततः व्याहृतिभिरुत्वा । सर्वत्र
पूर्णो विद्याय । पश्चाद्विष्णवसभीषं गत्वा स्वस्त्रिदिक्षु स्थित्वा ।
विष्णस्य शान्तिकुम्भजलेन प्रोक्ष्य । ओं हां आत्मविद्यातत्त्वाभ्यां
नमः । ओं हिं विद्यातत्त्वाय नमः । विद्यातत्त्वाधिपतये विष्णवे

नमः। ओं हूं हुं जलमूर्तये नमः। ओं हूं हुं जलमूर्त्येधिपतये के-

शिवाय नमः। ओं हूं हुं तेजोमूर्तये नमः। ओं हूं हुं तेजोमूर्त्यि-

धिपतये रुद्राय नमः। ओं हूं हुं अकिमूर्तये नमः। ओं हूं हुं

अकिमूर्त्येधिपतये शिवाय नमः। ओं हूं हुं इन्द्रमूर्तये नमः।

ओं हूं हुं इन्द्रमूर्त्येधिपतये शम्भवे नमः। इत्यस्यच्च। कुश-

मध्येन विष्णुभागं संस्पृश्य। मूलमन्त्रेण होमसंरब्धां जह्वा।

वर्णावकुण्ठयनिरूप्य। विद्यातत्त्वाधिपत्तानां श्रावयेत् —

विद्यातत्त्वाधिप विष्णो यावदोषसमुत्पत्तम्।

विष्वं तावत्त्वयात्रैव स्थातव्यं सत्त्वेधानतः॥

144 a इति संश्राव्य। ओं हिं विद्यातत्त्वाय नमः इति विन्यस्य। पश्या-
दुद्रुभागे शान्तिकुम्भजलेन प्राश्य। मूर्तिपाश्य स्वस्वीदशुस्थि-
त्वा। कुशाग्रेण रुद्रभागं संस्पृश्य। मूलमन्त्रमष्टोत्तरशानं पृथ-
क्षपृथग्जप्त्वा। पश्याद्यागशालां प्रविश्य स्वस्वकुण्डे पूर्ववत्तिथता।
व्याहृतिभिर्हुता। मूलमन्त्रं पञ्चविंशतिवारं हुता। ओं हूं हूं
विद्यातत्त्वशिवतत्वाभ्यां स्वाहा। ओं हूं हुं शिवतत्वाय स्वाहा। ओं
हूं हुं शिवतत्वाधिपतये रुद्राय स्वाहा। ओं हूं हुं वायुमूर्तये
स्वाहा। ओं हूं हुं वायुतत्वाधिपतये महेश्वराय स्वाहा। ओं हूं
हुं आकाशमूर्तये स्वाहा। ओं हूं हुं आकाशमूर्त्येधिपतये सदा-
शिवाय स्वाहा। ओं हूं हुं सः यजमानमूर्तये स्वाहा। ओं हूं हुं
यजमानमूर्त्येधिपतये महोदेवाय स्वाहा। ततो व्याहृतिभिर्हुता

सर्वत्र पूर्णां विधाय । ततो बिन्बसमीपं गता स्वर्वदिक्षु स्थिता ।

बिन्बस्य शान्तिकुम्भजलेन प्रोक्ष्य । ओं हैं हैं विद्यातत्त्वशिवत-

त्वाभ्यां नमः । ओं हैं शिवतत्वाय नमः । ओं हैं शिवतत्वाधिप-

तये रुद्राय नमः । ओं हैं यु वायुमूर्तये नमः । ओं हैं यु वायुमू-

र्त्यधिपतये महेश्वराय नमः । ओं हैं दु आकाशमूर्तये नमः ओं

हैं दु आकाशमूर्त्यधिपतये लदाशिवाय नमः । ओं हैं हैं सः यज-

144 ८ मानमूर्तये नमः । ओं हैं हैं सः यजमानमूर्त्यधिपतये महादेवा-

य नमः । इत्यन्यर्थे । कुशग्रेण रुद्रभागं संस्पृश्य । मूलमन्त्रेण

होमसंरूपां जप्त्वा । वर्षणावकुष्ठय निरुद्ध्य । शिवतत्वाधिप-

मार्गां शावयेत् । —

शिवतत्वाधिपो रुद्रो यावद्देष समुत्पितम् ।

विन्बं तावत्त्वात्रैव स्थात॑यं सोन्निधानतः ॥

इति संश्लाघ्य । ओं हैं शिवतत्वाय नमः । एवं विन्यस्य पश्चात्

बिन्बस्य दण्डभिंडि मुण्डभिंडि न्यस्य । ध्यात्वा, विद्यादेहं नेत्रं

विन्यस्य । मूलेनावास्य । शक्तिविन्बे तत्तमूलेनावास्य । पाद्या-

युपचारं दत्त्वा । मृगहि साम्बुद्धितत्तगन्धेन नेत्ररौहितं सर्वाङ्गं

लेपयित्वा । मल्लिकादिसुगन्धपुष्पेण वर्षयेत् । धूपदीपं दत्त्वा ।

फलानि निवेद्य । पश्चात् पञ्चावरणं विना निश्चाकुम्भाष्टौ च

पूर्ववत् जयन्तादियथाक्रमेण सम्पूज्य । बिन्बस्य कण्ठादिपाद-

पर्यन्तं नववस्त्रेणाच्छाद्य । पञ्चाद्विम्बावृतप्राकारत्रयं भस्म-

दर्भतिलान् बहिर्विदध्यात् । पश्यामङ्गलवायपुरस्सरं याग.
 शालां प्रविश्य । प्रदधिष्ठिनक्षेण प्रधानकुण्डादीन् तत्तत्कुण्ड-
 मासाध । व्याहृतिभिरुला । शिवतत्त्वविद्यात्तत्वात्मतत्त्वे भ्यः
 स्वाहा । कुण्डं प्रति तत्तत्त्वमन्त्रेणाशेत्तरशातं हुला सर्वत्र शु-
 र्जां विधाय । ततः प्रधानकुण्डं विना दिक्सर्वित्र कुण्डेषु जुष-
 स्वन समिधमग्ने । इति जप्त्वा । अतदितेनुमग्नं स्थाः इत्यादि
 145 २ देव सवितुः प्राप्तावीः । इति परिषिद्ध्य । परिधिविष्टरस्थदेवा-
 तां बलिं दत्त्वा । तद्यथा — ऊर्ध्वमेखलायां पूर्वे ब्रह्मणे स्वाहा ।
 दक्षिणे विष्णवे स्वाहा । पश्चिमे नद्राय स्वाहा । उत्तरे ईशा-
 नाय स्वाहा । एवं बलिं दत्त्वा । पश्यामध्यमेखलायां पूर्वायष्ट-
 दिक्षु जयन्ताय स्वाहा इत्यादि विशालाकाशय स्वाहा । अधोमे-
 खलायां पूर्वायष्टदिक्षु इन्द्रादीशानान्तं बलिं दत्त्वा । नमो ।-
 न्तैरभ्यर्थी । उद्वास्य । पश्याद्योमसंख्यादशगुणं जप्त्वा । स्वाहा
 इत्येकसमिधमग्नौ दत्त्वा । उपस्थानम् । उत्थाय । यते अग्ने
 ते जस्तेन अहं तेजस्वी भूयासम् । यते अग्ने हुरस्तेन अहं
 हुरस्वी भूयासम् । यते अग्ने वचस्तेन अहं वचस्वी भूयासम् ।
 'मयि मेधां मयि प्रजां मर्यग्निस्तेजो दधातु । मयि मेधां मयि
 प्रजां मयीन्द्र इन्द्रियं दधातु । मर्यि मेधां मयि प्रजां मयि सूर्यो
 भाजो दधातु ॥'

मन्त्रहीनं क्रियाहीनं भक्तिहीनं हुताशन ।

यकृतं तु मया देव परिपूर्णं तदस्तु मे ॥

प्रायश्चित्तान्यशोषणि तपःकर्मात्मकानि वै ।

यानि जो षामदोषाणां शिवातुस्मरणं परम् ॥

नमस्कृत्वा । अहं भो अभिवादये । ततः स्थित्वा प्रायश्चित्तार्थे ॥

मधोरेणाष्टोत्तरशतं हुत्वा । परिस्तरणं परिस्तीर्त्य हुत्वा । त-

द्वस्त्रम त्रियम्बकेन ललाटे धृत्वा । समित्कुशपुष्पसौहितं हुत्व-

प्रासादेन तत्कुण्डाग्निं सङ्कृत्य । ओं हुं उग्नये नमः इति

१४५६ मूलमन्त्रेण हृदा संपुटितं प्रधानकुण्डाग्निमध्ये आवात्य ।

योजयेत् । अब कुण्ठय धेनुमुद्रां दत्त्वा । योजनिकार्थं अग्निं

सन्धीप्य । पश्यात्पूजाहो मजपफलसिद्ध्यर्थं सार्घ्यजलहत्तेन

स हृदा मूलमन्त्रेण सर्वे क्रत्विजः आचार्यहस्ते निवेदयेत् । आ-

चार्यं शृणुत्वा कुम्भाग्ने निवेदयेत् । पश्यादाचार्यः कुण्डसमीपे

पूर्ववत् स्थित्वा व्याहृतिर्भिरुत्वा । अयं कुमार इति मन्त्रेण

पञ्चविंशतिवारं हुत्वा । गुह्यमूलेनाष्टोत्तरशतं वा तदर्थं वा

तदर्थं वा हुत्वा । वल्लीदेवनायकी मूलेन प्रत्येकं पञ्चविंशति-

वारं हुत्वा । पूर्णां विधाय । परिस्तरणस्थदेवानां क्रमेण क्रिं

दत्त्वा । स्वाहा इत्येकसमिधमग्नौ दत्त्वा । उपस्थानं कृत्वा होम-

संरथ्यादशगुणं जप्त्वा । कुम्भाग्ने समर्पि । नैकत्यां सोमकु-

म्भादि द्वादशपालिकायां यथाक्रमेण सम्पूज्य । आचम्य, वैदि-

कास्थितकुम्भे आधारशत्यादि सम्पूज्य । पाद्याचमनाध्यं

दत्ता । इच्छान्न मुझान्नापूर्णिदि पायसान्नं निवेद्य । नालि केरकदलो-

फलताम्बूलं निवेद्य । धूपदीपादिदीपाराधनक्रमेणाराध्य । ग-
णिकान्तं बहुन्त सविवाद्य घोषे । भक्तस्तुत्यादिभिर्देवं स-

146 a न्तोष्य प्रदक्षिणनमस्कारस्तोऽः सजुत्वा ।

इति कुमारतन्त्रे कौशिकप्रब्ले महालंहितयां
तुरीयदिनप्रातर्होमविधिस्समाप्तः ॥

* तुरीयदिनरात्रिहोमविधिः *

साच्याङ्ग समये आचार्ये । मूर्ति वै स्यहु ज्ञानानुष्ठानविश्वकं
निर्वर्त्य । यागगेहुं प्रविश्य । धर्मासने सुरवासनमुपविश्य ।
प्राणायामायन्तर्यागान्तं कृत्वा । सामान्यार्थ्यं पाद्यार्थ्यं विशे-
षार्थ्यं साध्यित्वा । सामान्यार्थ्यजलेनात्मानं पूजोपकरणद्रव्य-
मस्त्रेण सम्प्रोक्ष्य । विनायकं सम्पूज्य । सङ्कल्प्य । सुष्याहुं वाच-
यित्वा । पञ्चगव्यं संस्थाप्य । सम्प्रोक्ष्य । मण्टपपूजां यथाक्रमेण
सौरादिगुरुपर्यन्तं पूर्ववत्सम्पूज्य । कुम्भं पूर्ववत् यथाक्रमे-
ण पूजयेत् । ततो होमं कुर्यात् । मूर्ति वै स्यहाचार्यः तत्त्वकुण्डं
निवेश्य । अग्निं प्रज्वाल्य । प्रातर्बद्धो मं विशेषहोमं स्पर्शाहुतिं
पूर्णाहुतिं च कृत्वा । वेदिकास्थितकुम्भे दीपाराधनसर्वेषारै
सम्पूज्य । इति तुरीयदिवसरात्रिहोमविधिस्समाप्तः ।

146 6

— शयनोद्वासनम् —

पश्चात्त्वयनोद्वासनविधिरुच्यते । उभिवासनविभवस्य दक्षिण
 भागे उत्तराभेमुखमुपविश्य । सकलीकृत्य । अर्थं साधयिता,
 तत्स्थानं बिन्बं सम्प्रोक्ष्य । विनायकं सम्पूज्य । सङ्कल्प्य । शिव-
 इशाम्भोराजा इत्यादिविशेषेण श्रीमद्वाली देवनायकी समेत श्री
 सुब्रह्मण्यप्रीत्यर्थं अष्टबन्धनकर्माङ्गु शयनोद्वासनकर्म क-
 रिष्ये तद्वुः शुद्धिपुण्याहुं वाचयिष्ये इति सङ्कल्प्य । पुण्याहुं
 वाचयिता । बिन्बत्रयं सम्प्रोक्ष्य । बिन्बस्याधः आधारशक्तिकम-
 लासनाय नमः । अनन्तासनाय नमः । सिंहासनाय नमः । योगास-
 नाय नमः । पञ्चासनाय नमः । विमलासनाय नमः । स्कन्दासना-
 य नमः । स्कन्दमूर्तिये नमः । ततः दण्डभड़िमुण्डभड़ी न्यस्य ।
 ध्यात्वा । विद्यादेहुं नेत्रं विन्यस्य । आवाह्य स्थापनादि कृत्वा ।
 पायादिसर्वैपचारैस्त्सम्पूज्य । फलादि निवेद्य । ततशक्तिदय-
 मावाहनादि सर्वैपचारैस्त्सम्पूज्य । पश्चात् शयनोद्वासनमन्तः ।
 यथा । उत्तिष्ठ ब्रह्मणस्पते देव यन्तस्त्वेमहे । उपप्रयन्तु भूत-
 स्तुतानवः । इन्द्र प्राग्भवासुचा । इति मन्त्रेण शयनोद्वासनम् ॥
 ततः गर्भेन्यासविधिरुच्यते ॥

147 a

— गर्भेन्यासः —

गर्भेन्यहुं नवधा कृत्वा । मध्यपदपश्चिमेरेखादि तत्पश्चिमे
 पीठं न्यस्य । तदुपरि बिन्बस्थापनं कृत्वा । किञ्चिदीशान -

वीक्षणम् समदृष्टिं कारयेत् ॥

उद्धर्व दृष्टिरनायुष्यं अधोदृष्टिर्धनक्षयम् ।

बन्धुनाशो भवेत्पाश्वे समदृष्टिर्विशिष्यते ॥

स्फन्दस्य ददृशभागे तु वल्लीदेवीं न्यसेद्बुधः ॥

उशीच्यामि द्रुतनयां स्थापयेद्विधिमार्गितः ॥

ईषत् भर्तुश्च नेत्राणि कारयेद्यज्ञबन्धनम् ।

— रत्नन्यासः —

पश्चाद्रत्नन्यासविधिरस्यते । तत्र ब्रह्मशिळायां नवकोषं

विलिख्य, विनायकं सम्पूज्य । सङ्कल्प्य, शिवइशाम्भोराजा

इत्यादिविशेषेण रत्नन्यासकर्म करिष्ये । तद्दुःखुद्विपुण्या-

हवाचतं करिष्ये इति सङ्कल्प्य । पुण्याहं वाचयित्वान्नेण स-

म्प्राक्षय ॥

पीठमध्ये न्यसेद्वेषमिन्द्रनीलं तथैन्द्रके ।

याम्ये मरकतं न्यस्य स्फटिकं वारुणे न्यसेत् ॥

वजं सोम्ये तु विन्यस्य पुण्यरागं तु पावके ।

माणिक्यं नैऋते न्यस्य वायव्यां भौतिकं न्यसेत् ॥

ईशाने च प्रवालं च बैड्ड्यं मध्यमे न्यसेत् ।

प्रूजयेत्पत्त्वमन्त्रेण इन्द्रादीन् दिक्ष्मतीन् क्रमात् ॥

सर्वोपचारैस्मपूज्य चक्रस्थापतमाचरेत् ।

पीठत्रयं तु संस्थाप्य बिम्बं न्यस्य तथोपरि ॥

प्रवानं मद्यमेत्याप्य शक्तिवीठौ च विन्यसेत् ॥

147 6

— अष्टबन्धनम् —

अष्टबन्धनविधि: —

अथात स्सम्प्रवक्ष्यामि अष्टबन्धनमुत्तमम् ।

अथ पक्षमपक्षं वा द्विविधः क्रम उच्यते ॥

अग्निराहश्च पक्षं स्यादपक्षं कुटूनं भवेत् ।

शतर्षिवत्तं पक्षमपक्षं च तदर्थकम् ॥

पक्षं च हठमेवेत्तमपक्षं बलहीनकम् ।

पाकौ वधं विशेषोऽस्ति किञ्चिद्देवं च वर्त्मना ॥

उष्णोऽधिकं च पक्षं स्यादुष्णरोगं प्रवर्तते ।

तद्वेषज्ञामनार्थं च जलधारं त्रिमासकम् ॥

इतोपचारं कर्तव्यं ब्राह्मणान् भोजयेत्ततः ।

न वोष्णं कुटूनं चैव राजराष्ट्रभिर्वर्धनम् ॥

पश्चादेवाग्ने स्थलों कृत्वा । अष्टदलपञ्चं विलिङ्गय । तन्मध्ये

शालितण्डुलं दर्भैः परि स्तीर्थं । तन्मध्ये स्थलिकाया मोषधी-

र्थस्य । उग्धारशक्त्यादि सम्पूर्ण्य । स्फन्दमावाण्य —

श्रीरुद्रं ब्रह्मसूक्तं च विष्णुसूक्तं तथैव च ।

रुद्रसूक्तं पावमानं स्फन्दसूक्तं तथैव च ॥

पश्चादेषधिसूक्तं च त्रियम्बकं तथैव चेतः परम् ।

धूपदीपं च नैवेदं धामप्रदक्षिणं कुरु ॥

दै वा जे कुदृनं चैव तथ्याणं संषिरं नयेत् ।

अष्टबन्धं ततः कृत्वा शिल्पिनोद्भासनं चरेत् ॥

वास्तुशान्तिं ततः कृत्वा पर्यग्निकरणं कुरु ।

सप्तशुद्धिक्रमं चैव प्रासादशुद्धिमाचरेत् ॥

— सप्तशुद्धिः —

सप्तशुद्धिक्रमं वक्ष्ये श्रूयतां रविसत्तम् ।

गर्भिगेहं विमानं च परिवारालयं तथा ॥

प्रागुक्तलक्षणं चैव जीर्णमुद्धारणं कुरु ।

उद्भास्य शिल्पिनं पश्यान्माजिनं प्रोक्षणं तथा ॥

मण्टपं गर्भिगेहं च प्राकारं परिवारकम् ।

पचनालयमेवं च प्रासादं बलिपीठकम् ॥

ततशुद्धिक्रमं कृत्वा स्थानशुद्धिक्रमं कुरु ।

रवननं हरणं दहं चूरणं गोनिवासनम् ॥

विप्रोच्छेष्टं च गव्यं च स्तैते स्थानशुद्धयः ।

अन्तर्गेहुदिसालेषु यत्र देशे मनोरमे ॥

अष्टदिक्खवनं कृत्वा तालमात्रप्रभान्तः ।

तमृदं वज्रेष्ठिभां स्तनस्थाने दहेत्ततः ॥

तद्द्रस्म वर्जयित्वात् शुद्धशुद्धिः प्रपूरयेत् ।

मण्टपादिषु सर्वेषु प्राकारे गर्भिगेहके ॥

एकरात्रं त्रिरात्रं वा गोनिवासनमाचरेत् ।

तस्थानं माजिनं कृत्वा गोमयालेपनं कुरु ॥

पर्यग्निकरणं कृत्वा प्रायुत्तविधिना सह ।

तैलाभ्युङ्गं च विप्राणां तद्दिनात्प्राग्निनवयम् ॥

प्राकारे मण्टपे वैव गर्भिनो हार्षि मण्टपे ।

परिवारालये चैव ब्राह्मणान् भोजयेत्ततः ॥

तत्स्थानं माजिनं कृत्वा गोमभालेपनं कुरु ।

148 6 इष्टद्वैरुपेति मन्त्रेण प्रोक्षयेत्पञ्चगव्यकैः ॥

स्थानशुद्धिकरमः प्रोक्तः प्रासादशुद्धिमाचरेत् ।

— प्रासादशुद्धिः —

विष्ण्वेश्वरं समव्यर्थ्ये पुण्याङ्गं वाचयेत्ततः ।

देवाग्ने स्थापितं कृत्वा नवकोषं प्रकल्पयेत् ॥

मध्यादिपदपञ्चेषु स्थापयेत्पञ्चगव्यकम् ।

आग्नेयादिषु कोषेषु इष्टद्वयर्थं द्रव्यसङ्गहन् ॥

गालिके रदलै मुष्टिं आग्नेयां दिशि विन्यसेत् ।

श्रीपत्रं दर्भिमुष्टिं च नैऋते विन्यसेद्वृधः ॥

विन्यसेद्वायुदिभागे स्थालीं तम्भयसे व्यसेत् ।

दुर्वासिद्वयर्थकं चैव तण्डुलं क्षीरसंयुतम् ॥

तनुना दर्भमालां च नववल्लेण संयुतम् ।

विन्यसेत्वैश्वाकोषेषु त्वद्यादिचतुष्टयम् ॥

मूलमन्त्रेण सम्पूज्य नैवेद्यं धूपदीपकम् ।

तद्रव्यं सङ्गृहीत्वा तु वाद्यघोषपुरस्सरम् ॥

धा म प्रदक्षिणं चैव विमानागे विशेषु धः ।

पञ्चगत्येन सम्प्रोक्ष्य नाथुबीजेन मार्जयेत् ॥

शोधये दृष्ट्येनैव श्रीपत्रं दर्भमुष्टिकम् ।

शीरस्मिश्रेण तद्बूङ्यं विकराण्यत्रमन्तः ॥

कवचेन तु संवेष्य तन्तुना दर्भमालया ।

नववस्त्रेण तन्त्रं स्थूप्यालम्बं कृतान्तकम् ॥

उत्तमूलेन सम्पूज्य नैवेद्यं धूपदीपकम् ।

॥ इति प्रासादशुद्धिस्त्वमाप्ता ॥

* पञ्चमादिनमण्टपपूजा *

149 a

पञ्चमादितस्य । देशिकः प्रातरत्थाय स्नान्वा सन्ध्यावन्दना-

द्यावश्यकं कर्म कृत्वा । मूर्तिैस्त्वं यागेहं प्रविश्य नित्यव-

त्प्राणायाम कर्त्यास भूतशुद्धिङ्गन्यास दण्डन्यास मुण्डन्यास-

मान्त्रकान्यास रक्तन्दकतान्यास षड्करन्यासान्तर्घाग स्थलशुद्धि-

मन्त्रशुद्धिसामान्यार्थ्यं पाद्यार्थ्यं विशेषार्थ्यान्तं कृत्वा सामान्या-

र्थ्यजलेनामात्रं पूजोपकरणदूर्यं अस्त्रेण सम्प्रोक्ष्य कलशा-

पूजां शंखपूजा मात्रपूजां च कृत्वा विनायकं सम्पूज्य सङ्क-

शिवशशम्भोराजा इत्यादिविशेषेण श्रीमद्बल्लिदेवनायकीसमेत-

श्रीसुब्रह्मलुण्यस्य जीर्णेष्ट्वारणं पुनरावृत्यष्टवन्धनं कर्मादुः-

राजराष्ट्रसर्वजनानां धेमस्यैर्वीर्यं विजयायुरारोग्यैश्वर्ये-

भिवृद्धर्थं धर्मार्थकाम मोक्षचतुर्विधं फलसिद्धर्थं श्रीमद्बली-

देवनायकी समेत श्री सुब्रह्मण्ये श्वरप्रसादतिथ्यर्थं पण्टपारा.

धनकुम्भपूजा मणि कार्यकर्म करिष्ये । तद्दुःखुष्टिपुण्या
हुवाचनं करिष्ये इति सङ्कल्प्य । पुण्याहुं वाचयित्वा अल्लेण
प्रोक्ष्य । पञ्चगव्यं विधिवत् स्थाप्य । पण्टपूजामारभेन् ॥

1496

शान्तिं सुदेहुं सुमुखं चक्रं पूर्वं समर्चयेत् ।
इन्द्राग्निमध्यमार्तिष्ठं वह्निकोणे च पावकम् ॥
यास्ये विद्यामहाबल्लीं तत्त्वेनापतिं यमम् ।
नैऋते निवृतिं विष्णुं महालक्ष्मीं प्रपूजयेत् ॥
उग्र्ये निवृतिं शिखिनं गजं वरुणमन्तकम् ।
वा मुं गणेशं थेवेशं वायव्यां दिशि पूजयेत् ॥
प्रतिष्ठां देवसेनां च सुभित्रं सोममुत्तरे ।
ईशानं पितराधारं गुरुरैशान्यके यजेत् ॥
इस्त्राविंशतिं कलशं सम्पूज्य । तथाथा — इन्द्राग्नयोमिद्ये
सूर्यकुम्भपूजां कुर्यात् । सामान्यार्थ्यजलेन प्रोक्ष्य । सूर्यकु-
म्भस्य पाञ्चमभागे सूर्यद्वाराचिनं कुर्यात् । द्वारस्म दक्षिणे
ओं दण्डिने नमः । उत्तरे पितृलाय नमः । ऐशान्यं गं गणप-
तये नमः । उग्रेष्वायां ओं गुरुभ्यो नमः । मध्ये ओं प्रभूताय
नमः । उग्रेष्वायादिकोणेषु ओं विमलाय नमः सौराय नमः ।
उराध्याय नमः । परमस्पुखाय नम इति सम्पूज्य । कुम्भस्याधः
ओं हृं पञ्चासनाय नमः तदुपरि दीप्ताय नमः । सूक्ष्माय नमः ।

जयाय नमः भद्राय नमः । वि भूत्यै नमः अमोघाय नमः । वि-

युताय नमः सर्वतो मुरुच्यै नमः । वि स्फुरमुद्रां प्रदर्श्यै । ओं अ-

१०० २ कीसनाय नमः रवं रवषोत्काय सूर्यमूर्त्यै नमः । इत्यासन-

मूर्तिं विव्यस्य । दण्डभड्डि मुण्डभड्डि व्यस्य । ध्यानम् ॥

सौरं कुङ्कुमसङ्काशं सर्वोभरणभूषितम् ।

द्विनेत्रं चारुवदनं रक्तमाल्यानुलेपनम् ॥

यनुर्भुजसमोपेतं ऊर्ध्वहस्ताम्बुजद्वयम् ।

अभयं वरदोपेतमुषः प्रत्युषसामुकम् ॥

इति ध्यात्वा । ओं ज्ञां विद्यादेहाय नमः । ओं सौं नेत्रैऽथो नमः

इति विद्यादेहुं नेत्रं विव्यस्य । ओं श्रीं सासंहसां शिवसूर्योय

नमः । इति मूलेनावात्यु । स्थापनादि कृत्वा । स्वाहान्तमूलेन

पाद्याचमनाध्ये दत्त्वा । स्त्रानवस्त्रोत्तरीयगन्धपुष्पधूपशीपनैः

वेदं दत्त्वा । उत्तरे ओंहीं उषादेव्यै नमः । दक्षिणे ओं श्रीं प्रत्यु-

षादेव्यै नमः । पूर्वादिदलागेषु सोमाय नमः बुधाय नमः वृ-

हस्तपत्तये नमः भागिवाय नमः । विद्विश्चु दलेषु अङ्गारकाय नमः

श्वरैश्चराय नमः । राहुवे नमः केतवे नमः । इत्युभ्यच्चे सर्वत्र

पात्रादिगन्धपुष्पधूपशीपनैवेदं दत्त्वा । नमस्कारमुद्रां इ-

शियिला । ताम्बूलं दत्त्वा प्रार्थ्ये ॥

देवदेव त्रिलोकेश जगत्प्रभमङ्गल ।

तिष्ठत्वं स्थापितो भक्त्या मया सूर्यैः जगत्पते ॥

इत्येवं विज्ञाप्य । सूर्यमूलमन्त्रं यथाशक्ति जस्त्वा । नपफलं के-

वतार्थे समर्थे स्तोत्रैः स्तुत्वा । पराद्गुर्वार्थाण्डं दत्त्वा । ऐशान्यां सूर्ये ।

१५० ६ निर्माल्यदेवाय तेजश्चण्डेश्चराय नम इत्यश्चर्च । विस्तृज्य ।

एवं सूर्यपूजां निर्वृत्य । वहिर्गत्वा । पूर्वकृतसौरभावनानि ।

तृत्यर्थं पादौ प्रक्षाल्याचम्य । भस्मधारणं कृत्वा । पुनर्गत्वा ।

सकलीकृत्य । सामान्यार्थहस्ते मण्टपाङ्कात्रे स्थित्वा । पूर्व-

द्वारमस्त्रेण सम्प्रोक्ष्य । तोरणमध्ये ओं हूं शान्तितोरणसनाय

नमः । शान्तितोरणमूर्तिये नमः शान्तितोरणाय नमः । शान्तितो-

रणाधिपतये भद्राय नमः । तोरणशारवयोः क्रग्वेदाय नम इति

सम्पूज्य । पादादि दत्त्वा । द्वारस्योत्तरे प्रथमकलशे ओं हूं शा-

न्तिकलासनाय नमः शान्तिकलामूर्तिये नमः शान्तिकलार्थे

नमः । पादाच्युपचारं दत्त्वा । तदुत्तरकुम्भे ओं हूं सुदेहासनाय

नमः । सुदेहमूर्तिये नमः सुदेहाय नमः । इति सम्पूज्य । द्वारद-

शिणकुम्भे ओं हूं सुमुखासनाय नमः सुमुखमूर्तिये नमः ।

सुमुखाय नमः । इति सम्पूज्य । द्वारस्योत्तरपताकायां ओं हूं

प्रशान्तासनाय नमः प्रशान्तमूर्तिये नमः प्रशान्ताय नमः । द्वार-

दक्षिणपताकायां ओं हूं शशिरासनाय नमः शशिरमूर्तिये नमः

शशिराय नमः । द्वारोपरि मध्यस्थितध्वजे ओं हूं कुमुदास-

नाय नमः कुमुदमूर्तिये नमः कुमुदाय नमः । अग्निकोणध्वजे

ओं हूं कुमुदाशासनाय नमः कुमुदाक्षमूर्तिये नमः कुमुदक्षाय

१४।२ नमः । पाद्याद्युपचारं दत्त्वा । दक्षिणद्वारमन्त्रेण सम्प्रोक्ष्य ।

तोरणमध्ये ओं हूं भूतितोरणासनाय नमः भूतितोरणमूर्तये
नमः भूतितोरणाय नमः । भूतितोरणाधिपतये विजयाय नमः ।

तोरणशारवयोः पञ्चुर्वेदाय नम इति सम्पूज्य । पाद्याद्युपचारं द-

त्वा । दक्षिणद्वारस्य पूर्वे प्रथमकलशे ओं हूं विद्याकलासनाय
नमः विद्याकलामूर्तये नमः विद्याकलादै नमः इति सम्पूज्य ।

तत्पूर्वकुम्भे ओं हूं बल्ल्यासनाय नमः बल्लीमूर्तये नमः बल्लै
नमः इति सम्पूज्य । द्वारपश्चिमे प्रथमकलशे ओं हूं सेनाप-

त्यासनाय नमः सेनापतिमूर्तये नमः सेनापतये नम इत्यभ्यर्थी ।

तत्पश्चिमकुम्भे ओं हूं लक्ष्म्यासनाय नमः लक्ष्मीमूर्तये नमः

लक्ष्म्यै नमः इत्यभ्यर्थी । द्वारपूर्वपताकायां ओं हूं पर्जन्यास-
नाय नमः पर्जनिमूर्तये नमः पर्जन्यै नमः द्वारपश्चिमपताकायां

ओं हूं जयन्तासनाय नमः जयन्तमूर्तये नमः जयन्ताय नमः ।

द्वारोर्ध्वध्वजे ओं हूं सुष्ठुरीकासनाय नमः सुष्ठुरीकमूर्तये ।

नमः सुष्ठुरीकाय नमः इति । नैऋतकोणध्वजे ओं हूं वामना-

सनाय नमः वामनमूर्तये नमः वामनाय नमः इति सम्पूज्य ।

पश्चिमद्वारमन्त्रेण सम्प्रोक्ष्य । तोरणमध्ये ओं हूं बलतोर-

णासनाय नमः बलतोरणमूर्तये नमः बलतोरणाय नमः । बल-

१५।६ तोरणाधिपतये वज्राय नमः । तोरणशारवयोः सामवेदाय नमः ।

इति सम्पूज्य । पश्चिमद्वारस्य दक्षिणे प्रथमकलशे ओं हूं

निवृत्तिकलासनाय नमः निवृत्तिकलामूर्तये नमः निवृत्तिकलाः
 ऐं नमः। पाचादि दत्त्वा । तदक्षिणकुम्भे ओं हुं मधुरासनाय
 नमः मधुरमूर्तये नमः मधुराय नमः इति सम्पूज्य । तदक्षिण-
 कुम्भे ओं हुं गजासनाय नमः गजमूर्तये नमः गजाय नम इति
 सम्पूज्य । द्वारस्योत्तरे प्रथमकलशे ओं हुं अस्त्रासनाय नमः
 अस्त्रमूर्तये नमः अस्त्राय नमः इत्यभ्यर्थे । वायुदक्षिणकुम्भे
 ओं हुं क्षेत्रपालासनाय नमः क्षेत्रपालमूर्तये नमः क्षेत्रपालाय
 नमः इति सम्पूज्य । द्वारे तरपताकायां ओं हुं अमृतासनाय
 नमः अमृतमूर्तये नमः अमृताय नमः । द्वारदक्षिणपताकायां
 ओं हुं अशोकमूर्तये नमः अशोकाय नमः ।
 द्वारे धृष्टधर्जे ओं हुं शङ्कुकर्णीसनाय नमः शङ्कुकर्णमूर्तये नमः
 शङ्कुकर्णीय नमः । वायुकोणधर्जे ओं हुं सर्वनेत्रासनाय नमः ।
 सर्वनेत्रमूर्तये नमः सर्वनेत्राय नमः । इत्यभ्यर्थे । उत्तरद्वारम-
 स्त्रिण सम्प्रोदय । तोरणमध्ये ओं हुं आरोग्यतोरणासनाय नमः
 अरोग्यतोरणमूर्तये नमः आरोग्यतोरणाय नमः आरोग्यतो-
 १५२२ रणाधिपतये तीलकोहिताय नमः । तोरणशारवद्योः अर्थविण-
 वेदय नमः । इति सम्पूज्य । उत्तरद्वारस्य पश्चिमे प्रथम-
 कलशे ओं हुं प्रतिष्ठाकलासनाय नमः प्रतिष्ठाकलामूर्तये
 नमः प्रतिष्ठाकलायै नमः इत्यभ्यर्थे । तत्पश्चिमकुम्भे ओं
 हुं देवसेनापत्यासनाय नमः देवसेनापतिमूर्तये नमः देव-

सेनापतये नमः इति सम्पूज्य । द्वारपूर्वे प्रथमकलशे ओं हॄं
 सुमित्रासनाय नमः सुमित्रमूर्तये नमः सुमित्राय नमः इति स.
 म्पूज्य । द्वारपश्चिमपताकायां ओं हॄं धनदासनाय नमः धन.
 दमूर्तये नमः धनदाय नमः । द्वारपूर्वपताकायां ओं हॄं श्रीप्र.
 दासनाय नमः श्रीप्रदमूर्तये नमः श्रीप्रदाय नमः । द्वारोर्ध्वेऽवजे
 ओं हॄं सुमुखासनाय नमः सुमुखमूर्तये नमः सुमुखाय नमः ।
 इशानकोणाद्वजे ओं हॄं सुप्रतिष्ठासनाय नमः सुप्रतिष्ठमू.
 तिये नमः सुप्रतिष्ठाय नमः इति सम्पूज्य । सर्वपादादिगन्ध.
 पुष्पधूपयीपतैवेद्यं दत्त्वा । मध्याकाशोपरि ओं हॄं शान्त्य.
 तीतकलासनाय नमः शान्त्यतीतकलामूर्तये नमः शान्त्यतीत.
 कलायै नमः इत्यावाहुनादिना सम्पूज्य । सर्वे भ्यो द्वारपालेभ्यो

1526 नमः । ततः पश्चिमद्वारे नित्यवत् द्वाराचीनं कुर्यात् । तद्यथा ।
 पश्चिमद्वारमनेण सम्प्रोक्ष्य । द्वारदक्षिणभागे ओं हॄं सुदेहाय
 नमः । उत्तरभागे ओं हॄं सुमुखाय नमः । दक्षिणशारवायां दी.
 प्रायै नमः । उत्तरशारवायां सूक्ष्मायै नमः । तयोर्मीद्ये ओं हॄं
 महालक्ष्म्यै नमः । अधिष्ठाने आधारशक्त्यै नमः । उपाने आदि.
 शक्त्यै नमः । जगत्यां क्रियाशक्त्यै नमः । पञ्चे ज्योतिःशक्त्यै
 नमः । कुमुदे गुणशक्त्यै नमः । पट्टिकायां ज्ञानशक्त्यै नमः ।
 भित्त्यां रौद्र्यै नमः । स्तम्भे भोगशक्त्यै नमः । पालिकायां अ.
 नन्तशक्त्यै नमः । कम्पे बल्लै नमः । कपोते पूतायै नमः । पूत-

मालिकायां रे वत्त्यै नमः। नासि कायां कृत्ति कायै नमः। शिख-
 रे शकुन्यै नमः। स्थूप्यां कौमार्यै नमः। अग्ने स्कन्दशक्तयै
 नमः। इत्यभ्यर्थ्ये। अन्तर्दीर्गाच्च नं कुर्यात्। ओं हूं ज्ञान्ति.
 कलाक्षारायै नमः। द्वा रोदर्धे दुम्बरे भुवडाय नमः। अधोदु-
 म्बरे पतडाय नमः। दक्षिणशारवायां उल्कराय नमः। उत्तर-
 शारवायां पदगाय नमः। द्वारोदर्धे गं गणपतये नमः। तस्य
 वामभागे सं सरस्वत्यै नमः। द्वारस्य दक्षिणे जयाय नमः।
 उत्तरे विजयाय नमः। दक्षिणकवाटे वीरबाहुवे नमः। उत्तर-
 कवाटे महावीराय नमः। इत्यभ्यर्थ्ये। सर्वेभ्यो द्वारपालेभ्यो
 153 नमः। पाद्यादिगन्धपुष्पधूपदीपनैवेद्यं दत्त्वा। मूलेन दिव्य-
 दृष्ट्या उर्ध्वगतान्विद्वान् ओं भूर्भुवाल्लेण नाशच मुद्रया
 पुष्पक्षेपणान्तर्गतान्विद्वान् व्यपोद्यु। ओं भूर्भुवाल्लेण पार्षिद्वात्
 त्रयेण भूगतान्विद्वान् उत्सर्थि। अन्यद्वार मल्लेण संघटय। पर्वित-
 मद्वाराधो दुम्बरमध्ये ओं हूं पाइपतास्त्रासनाय नमः। पाइपतमू-
 तिये नमः। ओं हूं पशुं हुं फट् पाइपतास्त्राय हुं फणमः। इत्य-
 अर्थ्ये। किञ्चिद्वामशारवां समाश्रयन्। दक्षपादपुरस्सरमन्त-
 प्रविश्य। यागशालां प्रदक्षिणकमेण नैकत्यां स्थिता। मण्टपं
 तटादिनाच्छादितं चेत् कम्पेषु वायुतत्वाय नमः। तटेष्वस्तु-
 त्वाय नमः। बन्धेषु तेजस्तत्वाय नमः। वंशेषु षष्ठिवीतत्वाय
 नमः। स्तम्बेषु आकाशतत्वाय नमः। चुलिकायां स्कन्दाय नमः।

वित्तानेषु चन्द्राय नमः। तरडुषु जालूव्यै नमः। दर्भेमालायां वा.

सुक्ष्मै नमः। अङ्गणे उत्कशय नमः। दि-शासु अस्त्राय नमः। इत्य-

व्यर्थ्यै। पाद्यादि गन्धपुष्पधूपदीपनैवेद्यं दत्त्वा। उपवेदिपरितः

गजाष्टकं पूजयेत्। पूर्वी दीशान्तदिक्षु ओं हां ऐरावताय नमः।

पुष्टिरीकाय नमः। वामनाय नमः। कुमुदाय नमः। अज्जनाय नमः।

पुष्पदन्ताय नमः। सर्वभौमाय नमः। सुप्रतीकाय नमः। इत्यभ्य-

र्थ्यै। पूर्वी दीशानपर्यन्तं अष्टनागान् समर्चयेत्। अनन्ताय

1536 नमः। वासुक्ष्मै नमः। तथकाय नमः। कार्कीटकाय नमः। पञ्चाय

नमः। महापञ्चाय नमः। शंखपालाय नमः। गुलिकाय नमः। इत्यष्ट-

नागान् सम्पूज्यै। पूर्वी दीशानपर्यन्तं मङ्गलाष्टकं पूजयेत्। उर्बिरी-

धृतर्षिणे सूर्योय नमः। मेनकाधृतपूर्णिकुम्भे जलेश्वराय नमः।

रम्भाधृतमयूरे स्फन्दाय नमः। तिळोत्तमाधृतयुग्मयामरे मात-

रिश्वने नमः। सुमुखीधृतश्रीवत्से महालक्ष्म्यै नमः। सुन्दरी-

धृतस्तस्तिके सरस्वत्यै नमः। कार्मुखीधृतशंत्वे चन्द्राय नमः।

कामवर्धिनीधृतशीपे ज्वलनाय नमः। इति सम्पूज्यै। पाद्यादिग-

न्धपुष्पधूपदीपनैवेद्यं दत्त्वा। श्री सुब्रह्मण्यपदव्याप्तिकं म-

ण्ठपं विभाव्य। वेदिकादिशिणतः कूमीसने व्याघ्राजिनादौ त्

चिरासने उद्भुत उपविश्य। प्राणायामत्रयं कृत्वा। कृतभूतव-

द्यन्तर्यजनहृवहनधानं शुहृस्तं कुर्यात्। तथथा — स्वदक्षि-

णहृस्ततले नामाङ्गुष्ठेन गन्धलेपिते मध्ये ओं हां स्फन्दासनाय

नमः स्कन्दमूर्तिये नमः। इत्यात्मनमूर्तिं विन्यस्य। अदुष्टोदि-

कनिष्ठान्तेषु ओं स्तों ईशानाय जगद्गुवाय नमः। ओं स्ते तत्पुरु-

षाय वचद्गुवाय नमः। ओं सुं अधोराय विश्वभुवाय नमः।

ओं सिं वासदेवाय रुद्रभुवाय नमः। ओं स्ते सद्योजाताय ब्र-

ह्मभुवाय नमः। इति क्रमेण विन्यस्य। ओं सः आव्यभुवाय

भुवद्गुवाय नमः। पुनरनाभिकाया विन्यस्य। विद्यादेहनेत्र-

१५४२ न्यासौ वि धाय मूलेन स्कन्दमावाह्य। अदुर्जनि कनिष्ठि-

कादिषु क्रमेण विन्यस्य। परमीकृत्य। तेजोऽपं द्यात्वा।

स्वद्विरस्यधिरोप्य। ब्रह्मरन्धप्रविष्टेन तेजसा ब्राह्माभ्यन्तरं
टत्पूरुषः पठेन् माधूय। प्रद्योतितदिग्न्तरं सम्भव्य। ततो लाज-

चन्दनसिद्धार्थं भस्मपुष्पकुशादपतान् सप्तसंख्यान् इड्ध-

लाजान्विकराण्यस्त्रेण हुङ्कडन्तेन सप्तधाभिमन्त्रं इड्धिपात्रं

सङ्कुल्य। नाना प्रहारकराण्यस्त्रेणान्तरिक्षविघ्नप्रशमनार्थं

विकीर्णं पञ्चगव्यस्य जलेन यागगृहं सम्प्रोक्ष्य। भूमिर्भू-

म्नोति मन्त्रेण स्थानइड्धिं कुर्यात्। मन्त्रः—भूमिर्भूम्ना द्यौ-

विरुणान्तरिक्षं महिला। उपस्थेदे देववर्दिते अग्निमनाद-

यादप्तेः इति मन्त्रेण पञ्चगव्येन मण्टपं सम्प्रोक्ष्य। नि-

शीक्षणादि चतुर्संस्कारान् इत्यनिवृत्यर्थं विद्यात्।

इति विशेषश्वर्द्धिः। पश्चात् द्वारत्रयमस्त्रेण कवाटभुद्वाय,

प्रदक्षिणक्रमेण ईशानभागे स्थित्वा। स्कन्दकुम्भवर्धनीं

सम्पूजयेत् । कुम्भस्याधः आधारशक्तिकमला सनाय नमः ।

अनन्ता सनाय नमः सिंहसनाय नमः योगासनाय नमः पञ्चा-

सनाय नमः । विमला सनाय नमः । ओं हूं स्कन्दासनाय नमः ।

स्कन्दमूर्तिये नमः इति चक्रासनमभ्यर्थ्ये । ध्यानम् —

पञ्चसर्वकटिसंयुतवामं

पञ्चकान्तिनिभमेकमुखं त्वाम् ।

१५६ बालबद्धकर... मीष्वरसूतुं

बालमुन्नतभुजं प्रणतोऽस्मि ॥

इति ध्यात्वा । मूलेनावाह्य । स्थापनादि कृत्वा । तद्वामे वर्धनीं

ओं हूं वल्ल्यासनाय नमः वल्लीमूर्तिये नमः । ध्यानम् —

वल्ली नां इयामवर्णां तु सर्वा भरणभूषिताम् ।

उत्पलं दक्षिणे हस्ते वामहस्ते प्रलम्बिताम् ॥

इति ध्यात्वा । ओं हूं वल्ल्यै नमः इति मूलेनावाह्य । पाद्यादि ।

गन्धपुष्पधूपदीपनैवेद्यं दत्त्वा । पश्चादिन्द्रादिकोकपालाना-

राद्य । पूर्वद्वारस्य दक्षिणे द्वितीयकलशे ओं हूं इन्द्रासना-

य नमः इन्द्रमूर्तिये नमः इन्द्राय नमः । पाद्याद्युपचारं दत्त्वा ।

भोभो इन्द्र त्रया स्त्रियां दिशि विघ्नप्रशान्तये ।

सावधानेन यागान्तं यावत्स्थेयं गुहाज्ञया ॥

इति सर्वत्र गुहाज्ञां श्रावयेत् । पूर्वद्वारस्य दक्षिणे चतुर्थी-

कलशे ओं हूं अग्न्यासनाय नमः अग्निमूर्तिये नमः अग्न्ये

नमः। पाद्याद्युपचारं दत्त्वा। दक्षिणद्वारस्य पूर्वे नृतीयकलशे
 ओं हां यमासनाय नमः यमभूतिये नमः यमाय नमः। पाद्याद्युप-
 चारं दत्त्वा। नैऋतकुम्भे ओं हां नैऋत्यासनाय नैऋतभूतिये नमः
 नैऋताय नमः। पाद्याद्युपचारं दत्त्वा। पश्चिमद्वारस्योत्तरे द्वितीय-
 कलशे ओं हां वरुणासनाय नमः वरुणभूतिये नमः वरुणाय नमः
 १५५ a पाद्याद्युपचारं दत्त्वा। पश्चिमद्वारस्योत्तरे चतुर्थकलशे ओं हां वा-
 यासनाय नमः वा मुभूतिये नमः वायवे नमः। पाद्याद्युपचारं दत्त्वा।
 उत्तरद्वारस्य पूर्वे द्वितीयकलशे ओं हां कुबेरासनाय नमः।
 कुबेरभूतिये नमः कुबेराय नमः। पाद्याद्युपचारं दत्त्वा। उत्तर-
 द्वारस्य पूर्वे चतुर्थकलशे ओं हां ईशानासनाय नमः ईशान-
 भूतिये नमः ईशानाय नमः। पाद्याद्युपचारं दत्त्वा। तदक्षिण-
 कुम्भे ओं हां ब्रह्मासनाय नमः ब्रह्मभूतिये नमः ब्रह्मणे नमः।
 पाद्याद्युपचारं दत्त्वा। नैऋतपूर्वकुम्भे ओं हां विष्णवासनाय न-
 मः विष्णुभूतिये नमः विष्णवे नमः। पाद्याद्युपचारं दत्त्वा। ततः
 इन्द्रादिदिक्षु दशायुधानि च पूजयेन्। ओं हां वज्राय नमः।
 शक्तये नमः दण्डाय नमः रवङ्गाय नमः पाशाय नमः अङ्गुशाय
 नमः गदायै नमः त्रिशूलाय नमः। पञ्चाय नमः चक्राय नमः।
 पाद्याद्युपचारं दत्त्वा। ततः अस्त्रवर्धनीं गुहरादाय। स्कन्दकु-
 म्भं शिष्येण वाहीयिता। कुम्भागगमिनीं वर्धनीं नालोद्रुतावि-
 च्छिन्नधारं पदे पदे प्रपातयन्। ओं नमशिवाज्ञायै हुं कणमः।

इति इशानादीशानान्तं भासयित्वा । प्रदक्षिणं स्नावयेत् ॥

लोकपाला भवद्ग्रिस्तु यज्ञविघ्नप्रशान्तये ।

गुहाजयात्र स्थातव्यं तावद्यज्ञः समाप्यते ॥

इत्थं विजाप्य । स्वस्थाने कुम्भं वर्धनीं च संस्थाप्य । स्थिरा-

१५८ सतं सम्पूजयेत् । यागेश्वरकुम्भस्याधः ओं हूं आधारद्वाक्ते-

कमलासनाय नमः अनन्तासनाय नमः सिंहासनाय नमः ।

योगासनाय नमः पञ्चासनाय नमः विमलासनाय नमः । ओं

हूं स्कन्दासनाय नमः स्कन्दमूर्तये नमः । दण्डभड़ि मुण्डभड़ि
न्यस्य । ध्यानम् । —

बजे त्रिर्वत्संयुक्तं मूर्धीनं पुरुषाकृतिम् ।

स्कन्दस्य वास्तुस्ते तु स्थितं शत्रुविर्दिनम् ॥

इति ध्यात्वा । ओं हूं विद्यादेहाय नमः । ओं सौं नेत्रेभ्यो नमः

इति विद्यादेहूं नेत्रं विन्यस्य । पञ्चात् सुष्पाञ्जलिं दत्त्वा । ओं

हूं हूं सौं बजाय हुं फणमः इति मूलेन सुष्पाञ्जलिं कुम्भ-

मूर्धीं विन्यस्य । जगद्गुवाय नमः आवाहितो भव । वचद्गुवाय

नमः स्थापितो भव । विश्वभुवाय नमः सन्निधीभव । नद्रभु-

वाय नमः सन्निरुद्धो भव । ब्रह्मभुवाय नमः त्रिरवकुरुष्ट्वा

स्थवा । वचद्गुवाय नमः एष । भूर्भुवाय नमः धेनुमुद्रां

महामुद्रां दर्शयित्वा । स्वागतार्थ्यं दत्त्वा । हृदयादिकरान्त-

स्थानेषु हृदयादुर्णानि विन्यस्य । पाद्यादिगन्धपुष्पधूप-

दीपनैवेद्यं दत्त्वा । ततो वर्धन्यां ओं हौं शक्त्यासनाय नमः ॥

किं मूर्तये नमः । ध्यानम् —

शक्तिं च मोषिदाकारो रक्तबर्णां महाबलाम् ।

त्रिरक्तलाकृतिसंयुक्तां शक्तिं शत्रुविर्भद्रीम् ॥

इति ध्यात्वा । ओं हौं शक्तयै हुं फण्मः ॥ इति मूलेनावाल्य ।

स्थापनादि कृत्वा । पादादिगन्धपुष्पधूपदीपनैवेद्यं दत्त्वा । व-

ज्ञाय नमः शक्तये नमः । सावधानेन यागान्तं शब्दस्थेयं गुहा-

156 a शया । इति विज्ञाप्य । मूलमन्त्रमष्टोत्तरद्वातं लघ्वा । कुम्भे निवेद्य ॥

पथा प्रवर्तितच्छायां यज्वना भवतः केन्तुः ।

रक्षणीयस्त्वयैव हि समाप्तिर्णीवदस्य हि ॥

इति यज्ञरक्ताध्वरमाविद्य । तट्पात्रं निइचलं संस्थाप्य ।

पश्चादुत्तरद्वारस्य पश्चिमे तृतीयकलशे ओं हौं विनायका-

सनाय नमः विनायकमूर्तये नमः विनायकाय नमः । पादाद्य-

पचारं दत्त्वा ।

यस्मुरेशाध्वरोऽस्माभिः पश्चनुगृहेनवे ।

प्रवर्तितः प्रयात्वन्तमविष्टं तव सन्ति धौ ॥

इति विज्ञाप्य । उत्तरद्वारस्य पूर्वे तृतीयकलशे —

सदाशीवमनन्तं च श्रीकण्ठं ऊनरम्बिकाम् ।

गुह्यं विष्णुं च धातारं गुरुन् सप्त समाश्रये ॥

ओं हौं सप्तगुरुभ्यो नमः । इत्यावाहुनादि सर्वोपचारैस्तम्भूज्य ।

देवदेव जगन्नाथ जगदानन्दकारण ।

गुहाध्वरः प्रवृत्तोऽयमनुजां कुरु ते नमः ॥

इति विजाप्य ॥ इति मण्टपपूजाविधिस्तमास्तः ॥

156 6

* पञ्चमदिनकुम्भपूजा *

कुम्भपूजामारभेत् । वेदिकाया दक्षिणभागे उत्तरभिमुखः
मुपविश्य । अर्द्धेजलेन प्रोक्ष्य । निर्मील्यं विसृज्य । कुम्भः
स्पाप्तः ओं हं उग्धारशक्तये नमः । मूलप्रकृत्यै नमः । महाम-
ण्डुकाय नमः । अनन्ताय नमः । सुधासिन्धवे नमः । रत्नदीपा-
य नमः । मणिमण्टपाय नमः । नन्दनोद्यानाय नमः । कल्पवृद्ध-
वाटिकाये नमः । चिन्तामणि गहुराजाय नमः । रत्नसिंहास-
ताय नमः । तन्मध्ये सहस्रदलसंयुक्तं इष्टविद्याभर्यं पश्चा-
सनाय नमः । गं गणपतये नमः । सं सरस्वत्यै नमः । धर्मक-
न्दाय नमः । ज्ञानतालाय नमः । वैराग्यपत्राय नमः । ऐश्वर्यकोर्णि-
काय नमः । ओं हं स्तन्दासनाय नमः । ओं हं हं हं स्तन्द-
मूर्तिये नमः । इति मूर्तिं दुष्टाकारं रक्तवर्णं विभाव्य । पश्चा-
ट्टभट्टिन्यासं कुर्यात् । ओं से इशानमूर्तिय नम इति
शिरसि । ओं से तत्पुरुषवक्त्राय नमः । इति वक्त्रे । ओं सु अ-
घोरहृदयाय नमः । इति हृदये । ओं सिं वामदेवगुद्याय नम
इति गुणे । ओं सं सद्योजातपादाय नम इति पादयोर्बिन्यस्य ।

ततो मुण्डभड़िन्यात्तं कुर्यात् । ओं स्मै इशानमूर्ध्वं नमः ॥३-

तीशानमूर्ध्वं । ओं स्मै तत्पुरुषमूर्ध्वं नमः ॥ इति पूर्वमूर्ध्वं । ओं स्मै अधोरमूर्ध्वं नमः ॥ इति दक्षिणमूर्ध्वं । ओं स्मै वामदेव-

मूर्ध्वं नमः ॥ इत्युत्तरमूर्ध्वं । ओं स्मै सद्योजातमूर्ध्वं नमः ॥ इति

१५७ a पश्चिममूर्ध्वं । ओं स्मै आप्यभुवमूर्ध्वं नमः ॥ इति नैऋत-

मूर्ध्वं ॥ न्यसेत् । कलाभड़िन्यासः ॥ — ओं हौं शान्त्यतीत-

कलायै नमः ॥ इति शिरसि ॥ ओं हौं शान्तिकलायै नमः ॥ वक्रे-

ओं हूँ विद्याकलायै नमः ॥ हृदये ॥ ओं हौं प्रतिष्ठाकलायै नमः

गुद्ये ॥ ओं हौं निवृत्तिकलायै नमः ॥ इति पादयोर्बिन्यस्य ॥

पश्चात्तत्त्वासः ॥ — ओं हूँ आकाशात्तत्त्वाय नमः ॥ ओं हूँ आ-

काशात्तत्त्वाधिपतये सदाशिवाय नमः ॥ इति शिरसि ॥ ओं यं

वायुतत्त्वाय नमः ॥ ओं यं वायुतत्त्वाधिपतये महेश्वराय नम

इति वक्रे ॥ ओं रं तेजस्तत्त्वाय नमः ॥ ओं रं तेजस्तत्त्वाधिपतये

रुद्राय नमः ॥ इति हृदये ॥ ओं वं अमृततत्त्वाय नमः ॥ ओं वं अ-

मृततत्त्वाधिपतये विष्णवे नमः ॥ गुद्ये ॥ ओं लं पृथिवीत-

त्वाय नमः ॥ ओं लं पृथिवीतत्त्वाधिपतये ब्रह्मणे नमः ॥ इति

पादयोर्बिन्यस्य ॥ मातृकान्यासः ॥ — ओं अं नमशिरसि ॥

आ नमो मुरवमण्डले इं नमः ॥ दृश्मनेत्रे ॥ ईं नमः ॥ वामनेत्रे ॥ उं

नमः ॥ दक्षिणकर्णे ॥ ऊं नमः ॥ वामकर्णे ॥ कं नमः ॥ दक्षिणगण्डे ॥

कं नमः ॥ वामगण्डे ॥ लं नमः ॥ दक्षिणनासिकायाम् ॥ लृं नमः ॥

वामनास्तिकायाम् । एं नमः ऊर्ध्वोष्ठे । ऐं नमः अधरोष्ठे । ओं

नमः ऊर्ध्वोदन्ते । औं नमः अधोदन्ते । अं नमः जिह्वायाम् ।

अं नमः तातुरन्धे विन्यस्य । कं नमः दक्षिणबाहुशिरवे ।

रं नमः दक्षिणकोर्पि । गं नमः दक्षिणमणिबन्धे । धं नमः

१५७ ६ दक्षिणहस्ताङ्गुलिमूले । छं नमः दक्षिणहस्ताङ्गुल्यगो विन्यसेत् ।

चं नमः वामबाहुशिरवे । छं नमः वामकोर्पि । जं नमः वाम-

मणिबन्धे । इं नमः वामहस्ताङ्गुलिमूले । अं नमः वामह-

स्ताङ्गुल्यगो विन्यसेत् । टं नमः दक्षिणोरुमूले । ठं नमः दक्षि-

णजानुपि । उं नमः दक्षिणगुल्फे । ढं नमः दक्षिणपादाङ्गुलि-

मूले । णं नमः दक्षिणपादाङ्गुल्यगो न्यसेत् । तं नमः वामोरु-

मूले । अं नमः वामजानुपि । दं नमः वामगुल्फे । धं नमः वाम-

पादाङ्गुलिमूले । नं नमः वामपादाङ्गुल्यगो न्यसेत् । पं नमः

दक्षिणपार्श्वे । कं नमः वामपार्श्वे । बं नमः पृष्ठे । भं नमः नाभौ ।

मं नमः उदरे । यं नमः हृदये । रं नमः दीक्षिणदोर्मूले । लं नमः

वामदोर्मूले । वं नमः पिठे । शं नमः दक्षिणकदे । षं नमः वाम-

कदे । सं नमः दक्षिणवाहौ । हं नमः वामवाहौ । छं नमः द-

क्षिणपादे । थं नमः वामपादे न्यसेत् । पश्चात् स्कन्दकला-

न्यासः — ओं जगद्गुंबं जयायै नम इतीशानमूर्धि । बहुतो-

बलायै नमः पूर्वमूर्धि । हुतं उज्जतायै नमः दक्षिणमूर्धि ।

वचद्गुंबं वामायै नमः इत्युत्तरमूर्धि । नमस्तेऽस्तु नन्दिन्यै नमः

पश्चिममूर्धि । विश्वभुवे विजयायै नमः नैकतमूर्धि । जगद्गु-
 बोऽधिपतिर्जयायै नम इतीशानवक्रे । सेनानिसेनायै न-
 158 a मः पूर्ववक्रे । मयूरप्रियायै नमः दक्षिणवक्रे । षडाननमज्ञ-
 निशान्तौ नमः उत्तरवक्रे । सन्ध्यायानमस्तेऽस्तु सत्यै नमः
 पश्चिमवक्रे । सुरंवं वाहुस्कृक्षमायै नमः नैकतवक्रे । सुब्र-
 लण्यसुमत्यै नमः हृदये । वृहस्पतये सुरवाय प्रज्ञायै नमः
 गले । अस्य पञ्चोने । अमृतायै नमः दक्षिणबाहौ । यस्या-
 टाय यशस्विन्यै नमः वाभग्नाहौ । वहुने वहन्तु वरिष्ठायै नमः
 नाभौ । सुब्रलण्यसुप्रतिष्ठायै नमः कुक्षी । नद्रभुवे हन्तये
 नमः दृष्टे । ब्रह्मभुवे ब्रह्माण्यै नमः उरसि । भुवद्गुवे भृत्यै
 नमः गुद्ये । मानृतायमान्यै नमः शिर्षे । जगद्गुवं जीवायै
 नमः दक्षिणोर्ते । सुब्रलण्यशुद्धायै नमः वाभोर्ते । कृत्तिका-
 सुत्तकृपायै नमः दक्षिणजानुनि । षष्ठिकासत्त्वरायै नमः
 वामजानुनि । जगद्गुवं जगत्यै नमः दक्षिणजंघायाम् । व-
 चद्गुवं वरदायै नमः वामजंघायाम् । स्कन्दविश्वारिवने कामदायै
 नमः दक्षिणपादे । हृव्यं यस्त्राय धारिष्यै नमः वामपादे । षष्मु-
 खश्यामायै नमः उरसि विन्यस्य । षडक्षरन्यासः — ओं स्तौ
 शं नमः इति शिरसि । रं नमः दक्षिणनेत्रे । वं नमः वामनेत्रे ।
 णं नमः दक्षिणनासिकायाम् । अं नमः वामनासिकायाम् ।
 वं नमः इति शिरसि विन्यस्य । इति प्रथमम् ॥ शं नमः

दक्षिणबाहुशिखरे । रं नमः दक्षिणकोर्पि । वं नमः दक्षिण ।

१५८६ मणिबन्धे । णं नमः दक्षिणहस्ताङ्गुलिमूले । भं नमः दक्षिण-
हस्ताङ्गुलिमध्ये । वं नमः दक्षिणहस्ताङ्गुल्यगो न्यसेत् । इति
द्वितीयम् ॥ शं नमः वासवाहुशिखरे । रं नमः वासकोर्पि । वं
नमः वासमणिबन्धे । णं नमः वासहस्ताङ्गुलिमूले । भं नमः
वासहस्ताङ्गुलिमध्ये । वं नमः वासहस्ताङ्गुल्यगो न्यसेत् ।
इति तृतीयम् ॥ शं नमः दक्षिणोरुमूले । रं नमः दक्षिणजानु-
नि । वं नमः दक्षिणस्त्रिचि । णं नमः दक्षिणपादाङ्गुलिमूले ।
भं नमः दक्षिणपादाङ्गुलिमध्ये । वं नमः दक्षिणपादाङ्गुल्यगो
न्यसेत् । इति तुरीयम् ॥ शं नमः वासोरुमूले । रं नमः वासजा-
नुनि । वं नमः वासस्त्रिचि । णं नमः वासपादाङ्गुलिमूले । भं
नमः वासपादाङ्गुलिमध्ये । वं नमः वासपादाङ्गुल्यगो न्यसेत् ।
इति पञ्चमम् ॥ शं नमः हृदये । रं नमः दक्षिणपादीर्थे । वं नमः
वासपार्थे । णं नमः नाभौ । भं नमः पृष्ठे । वं नमः लिङ्गे विन्यस्य,
इति षष्ठम् ॥ द्यानम् —

विद्युमप्रभमेकमुखं विभुं वज्रशक्तिवरदाभयपाणिनम् ।

देवत्वोकरिषुक्ष्ममविघ्नदं नौमि रुद्रभवं शिखिवाहनम् ॥

इति द्यात्वा । सुष्पाञ्जलिं त्रिलूरन्धान्तं नीत्वा । ओं सां सं विद्या-

देहाय नमः । इति सुष्पाञ्जलिगतं वि भाव्य । कुम्भे विन्यस्य ।

षष्ठमुखनेत्रेषु ओं सौं नेत्रेष्यो नमः । इति नेत्रमुङ्गपदव्ये ।

159 a आवाहनम् । पश्चाद्गच्छकया । पुष्पैरञ्जलिमापूर्वी । हृत्प्रदेशे नि-

धाय । पूरकं विभाव्य । कुम्भकं भावनया मूलाधारादिनाभ्यन्त-

व्याप्तप्राणबीजं हकारं नाभ्यादिहृदयान्तव्यास्त्रं घोषामेधा-

कलां औकारेण संयोज्य । हौकारं हृदयादिकण्ठान्तव्यास्त्र-

सकलां ऊकारेण संयोज्य । हौकारउकारौ कण्ठादितालुरन्धा-

न्तव्यास्त्रं विषकलां सकारेण संयोज्य । हौकारस्योपरि अूम-

ध्यगत्तिविन्दुकलया विन्दुकलां तदुपरि लगाटगतार्थचन्द्र-

कलयार्थचन्द्रुकलां तदुपरि गतनिरोधिकलया निरोधिकलां

तदूर्ध्वगतनादेन नादं च तदुपरि ब्रह्मरन्धान्तव्यास्त्रां नादंतेन

संयोज्य । ब्रह्मरन्धां तदुपरि शक्तिमेकाङ्गलव्याप्तां तदुपरि

व्याप्तिनिरुद्गुलव्याप्तां तदुपरि व्योमसूप अनन्त अनाथ-

अनाश्रितां तदुपरि उन्मनामीषि चतुरङ्गलव्याप्तां सञ्चिन्त्य-

प्रासादान्ते द्वादशान्तोपरि षड्क्षरेण वाच्यवाचकभावादभि-

तं श्रीसुब्रह्मण्यं सञ्चिन्त्य । पुष्पाञ्जलिं द्वादशान्तपर्यन्तं वीत्वा ।

सृष्टिमार्गेण अूमध्यान्तमवरोप्य । स्फुरत्तारकाकारं स्फन्द-

रेचकभावनया हृदयस्थितपुष्पाञ्जलिगतं विभाव्य । अयं

कुमारो जरां जयत् दीर्घायुः यस्मै तं स्तनष्टुव्यायायुविर्चे-

यद्गो बलं इति मन्त्रमुच्चार्य । मूलमन्त्रं दशवारं जप्त्वा । त-

मन्त्रेण पुष्पाञ्जलिं कुम्भमूर्धि विन्यस्य । कुम्भे आवाहन्या

जङ्घवृत्तेन जगद्गुवहृदयेनावाण्य । अधोमुखहृत्तेन वज्रद्गुव-

शिरसेन स्थापिन्या संस्थाप्य । विश्वभुवशि त्वोर्वाङ् ष मुष्टिभ्यां

सन्निधान्या सन्निधीकृत्य । रुद्रभुवकवचेनाङ् ष गर्भमुष्टिकृपि-

ष्या निष्ठुरया सन्निरक्ष्य । ब्रह्मभुवत्रेणावकुण्ठय । ओं भू-

र्भुवाल्लेण धेनुमुद्रयामृतीकृत्य । स्वागतं ते सुब्रह्मण्येति

विज्ञाप्य । वत्सं स्वागतमिति देवोक्तं विभाव्य ॥

स्वामिन् सर्वजगन्नाथ यावत्पूजाव सानकम् ।

तावत्समीतिभवेन कुम्भेऽस्मिन् सन्निधीभव ॥

इति विज्ञाप्य । स्वागतार्थ्यं दत्त्वा । हृदयादिकरान्तरथानेषु ज-

गद्दृश्यादि विन्यस्य । ओं भूर्भुवाल्लेण संरक्ष्य । रुद्रभुव-

कवचेनावकुण्ठय मूलेन धेनुमुद्रां महामुद्रां दत्त्वा । ओं सं-

सुब्रह्मण्याय नमः पादयोः पादम् । ओं सं सुब्रह्मण्याय स्वधा-

इति षड्ब्रह्मस्नाचमनम् । ओं सं सुब्रह्मण्याय स्वाहा इति

शिरष्टद्वायार्थ्यं दत्त्वा । उपोहिष्ठेति स्नानार्थमर्घ्यजलेन

प्रोक्ष्य । दुकूत्यचित्रवर्णं सन्धार्ये । गन्धद्वारामिति गन्धं कुङ्-

मादृतं समर्थं । अष्टपुष्पे रथ्यर्थ्ये । ओं सं ज्ञानशक्तिधराय

160 a

नमः स्कन्दाय नमः देवसेनापतये नमः सुब्रह्मण्याय नमः ग-

जासूढाय नमः शारकाननसम्भवाय नमः । कार्तिकेयाय नमः कु-

माराय नमः । षष्ठमुखाय नमः तारकान्तकाय नमः । सेनान्येन-

मः ब्रह्मचारिणे नमः वल्लीकल्याणसुन्दराय नमः बालाय नमः ।

कौञ्जभेदनाय नमः शिरिवाहुनाय नमः इति षोडशनामभिः

अभ्यर्थ्ये । शारवणी भवाय नमः शयलुषु भवाय नमः परिपुर-

भवाय नमः पक्कलोलि भवाय नमः त्रिपुर भवाय नमः तिक्को-

लि भवाय नमः शरवणोद्भवाय नमः षष्ठ्मुखाय नमः शिरिकि-

वाहनाय नमः अभ्यवरप्रदाय नमः शक्तिहस्ताय नमः कुकुट-

ध्वजाय नमः । कुकुटमाङ्गाय नमः कुमाराय नमः इत्यभ्यर्थ्ये ।

धूपदीपं दत्त्वा । तालिकेरकदलीफलगुलताम्बूलं निवेद्य ।

ततो दक्षिणवर्धिन्यां ओं हैं वल्ल्यासनाय नमः वल्लीमूर्तिये

नमः इत्यासनमूर्तिं विन्यस्य । ध्यानम् —

इयामा मुत्पत्तधारिणीं मणिलसत्ताटङ्कुर्जीन्द्वलां

सव्ये लम्बकरां किरीटमकुटां तुङ्गस्तनीकञ्चुकाम् ।

अन्योन्वीक्षण संयुतां शारवणोद्भूतस्य सव्ये स्थितां

मुक्तामाल्यधरां प्रसन्नवदनां वल्लीश्वरीं भावये ॥

इति ध्यात्वा । ओं हैं वल्ल्यै नमः इति मूलेनावाह्य । स्थापनादि

कृत्वा । पाद्यादिगन्धपुष्पधूपरीपनैवेद्यं दत्त्वा । उत्तरवर्धनीं

ओं श्रीं देवगजासनाय नमः देवगजमूर्तिये नमः । ध्यानम् —

1606

पितामुत्पलधारिणीं शशिमुखीं दिव्याम्बरालङ्कृतां

पितालङ्करणां करण्डमकुटां सेनानिवामे स्थिताम् ।

वा मे लम्बकरां महेन्द्रतनयां मन्दारमालाधरां

देवैरचितपादुकां शशिमुतां देवीं त्रिभङ्गीं भजे ॥

इति ध्यात्वा ओं श्रीं देवगजायै नमः इति मूलेनावाह्य स्थाप-

नादि कृला । पाचादिगन्धचुष्पभूपदीपतैवेद्यं दत्त्वा । पञ्चाङ्गोगाङ्गः ॥

पूजयेत् । तथाथा — कुम्भमूर्तिषु तस्य शिरष्पङ्कासीशानमादाय ।

स्फटिकाभं जग्धेतुं त्रिजेत्रं चन्द्रोत्तरम् ।

तौ म्यं प्रसन्नमीशानं त्रिशूलाभयपाणिनम् ॥

इति ध्यात्वा । ओं स्तों ईशानाम् जग्द्गुवमूर्धं नमः इतीशान-
दले सम्पूज्य । वक्षषङ्काद्वक्षमादाय —

पीताम्बरोपवीतं च नरं कनकसत्रिभम् ।

मातुरुङ्गात्मसूत्रं च दधानं चन्द्रमौलिनम् ॥

इति ध्यात्वा । ओं स्तों तत्पुरुषाय वच्छुववक्षाय नमः इति पूर्व-
दले सम्पूज्य । हृष्टेदेशादघोरमादाय —

खद्गाङ्गे रवेटं च कपालपादां वासे दधानं परशुं त्रिशूलम् ।

खद्गं च दण्डं विकृतं च भीमं ध्यायेदघोरं भुजगादिभूषम् ॥

इति ध्यात्वा । ओं सुं अघोराय विश्वभुवहृदयाय नमः इति
दक्षिणदले सम्पूज्य । वासदेवं गुणमण्डलादाय —

वासं रक्तं सुरक्ताभं मात्न्यवस्त्रोपवीतिनम् ।

तुङ्गं नासारणोष्णीष्णी चं खद्गं रवेटकपाणिनम् ॥

इति ध्यात्वा । ओं स्तिं वासदेवाय रुद्रभुवगुणाय नमः इति

161 a उत्तरदले सम्पूज्य । पादाघङ्गात्मस्योजातमादाय —

सुतसुगन्धवस्त्राद्यं बालाकारं त्रिलोचनम् ।

सयोजातं शशिभृतं वरदाभयपाणिनम् ॥

इति ध्यात्वा । ओं सं सर्वोजाताय ब्रह्म भुव मूर्तये नम इति प-

श्चिमदले सम्पूज्य । सर्वाङ्गामाप्यभुवःमाय —

उपर्युक्तं च श्वेतवणीढ्यं सर्वलोकोपकारकम् ।

स्थित्वा रुद्रस्य मकुटे गङ्गायां प्रणमाप्यहम् ॥

इति ध्यात्वा । ओं सौं उपर्युक्तं भुवङ्गुवसर्वाङ्गाय नमः

इति नैऋतदले सम्पूज्य । सर्वज्ञातवीजेभ्यो नेत्रमादाय —

चन्द्रकं बहुरूपाणि अभयं वरदान्वितम् ।

पञ्चस्थानीन्दुधारीणि नेत्राणि च विभावये ॥

इति ध्यात्वा । ओं सौं ब्रह्म भुवनेत्रेभ्यो नमः इतीशानस्थ्योत्तर-

भागे सम्पूज्य । सङ्गावासुकं हृदयं हृदयादादाय —

हृदयं चन्द्रसङ्काशं वराभयकरान्वितम् ।

पञ्चासनं सोमधरं गुहस्याभिमुखं भजे ॥

ओं सां जगद्गुवहृदयाय नमः इत्याग्नेयदलेभ्यर्च्ये । सर्वे-

गुहत्वलक्षणम् — शिराशिरोदेशादादाय —

शिरश्यामीकरपृथक्यमभयं वरदं दधत् ।

पञ्चासनं चन्द्रचूडं गुहस्याभिमुखं भजे ॥

इति ध्यात्वा । ओं सिं वचद्गुवशिरसे नमः इतीशानदले नेत्र-

स्थोन्तरे सम्पूज्य । शिरां शिरवाया उपादाय —

शिरां सिन्धुरवणीढ्यं अभयं बिभ्रदीश्वरम् ।

पञ्चासनमिन्दुधरां गुहस्याभिमुखं भजे ॥

इति ध्यात्वा । ओं स्तु विश्वभुवशि खायै नमः । इति नैऋतदले

सम्पूर्ज्य । परैरभेदं तेजोऽनपं कवचं सर्वाङ्गादादाय —

कवचं भृङ्गसङ्काशं वरदाभय पाणिनम् ।

पञ्चस्थं चन्द्रमकुटं युहस्याभिमुखं भजे ॥

इति ध्यात्वा । ओं सैं रुद्रभुवकवचाय नमः । इति वायव्यदले
सम्पूर्ज्य । प्रतापसूपमस्त्रमत्रेभ्य आहृत्य ॥

दंष्ट्रापि दुःलवणीदं ज्वलकेशं भयानकम् ।

शक्तिशूलं दध्नीमं अत्रं शनुविर्दिनम् ॥

इति ध्यात्वा । ओं सः भूर्भुवअस्त्राय नमः । इति पूर्वादिचतुर्दि-

लेषु सम्पूर्ज्य । इति प्रथमावरणम् ॥ अथ द्वितीयावरणमार्हय,

पूर्वादृष्टघटेषु पूर्वकुम्भे ओं हृं जयन्तासनाय नमः । जयन्त-

मूर्तये नमः ॥ जयन्तारव्यमेकवक्तं अञ्जलीकृतसंसुतम् ।

वज्रशक्तिधरं रक्तं युहस्याभिमुखं भजे ॥

ओं हृं जयन्ताय नमः । आवाहनादि धूपदीपनैवेदं दत्त्वा ।

आग्नेयकुम्भे ओं हृं अग्निशिरवासनाय नमः । अग्निशिर-

मूर्तये नमः ॥ तेजोऽपमग्निशिरवं सर्वाभरणभूषितम् ।

वज्रशक्तिधरं चैव युहस्याभिमुखं भजे ॥

ओं हृं अग्निशिरवाय नमः । आवाहनादि धूपदीपनैवेदं दत्त्वा ।

162 a याम्ये ओं हृं कृत्तिकापुत्रासनाय नमः । कृत्तिकापुत्रमूर्तये नमः ॥

रक्तवर्णं त्रिणेत्रं च मुक्ताभरणभूषितम् ।

कृताञ्जलि पुरं इयामं गुहस्याभिमुखं भजे ॥

ओं हां कृत्तिकापुत्राय नमः । आवाहनादि धूपदीपनैवेद्यं दत्ता,
मैक्रतकुम्भे ओं हां भूतपत्यासनाय नमः भूतपतिमूर्तियेनमः ॥

भूतं सिन्धूरवर्णाङ्गं गुहस्याभिमुखस्य तु ।

वज्रशक्तिधरं देवं कृताञ्जलिपुठान्वितम् ॥

ओं हां भूतपतये नमः । आवाहनादि धूपदीपनैवेद्यं दत्ता ।

परिभ्रमकुम्भे ओं हां सेनापत्यासनाय नमः सेनापतिमूर्तिये

नमः ॥ देवसेनां चतुर्बाहुं श्वेतबर्णं कृताञ्जलिम् ।

वज्रशक्तिधरं चैव गुहस्याभिमुखं भजे ॥

ओं हां सेनान्ये नमः । आवाहनादि धूपदीपनैवेद्यं दत्ता ।

वायुकुम्भे ओं हां गुहासनाय नमः गुहमूर्तिये नमः ॥

तेजोऽनुपं गुहस्यालं मन्दहास्यं कृताञ्जलिम् ।

वज्रशक्तिधरं चैव गुहस्याभिमुखं भजे ॥

ओं हां गुहाय नमः । आवाहनादि धूपदीपनैवेद्यं दत्ता । उत्तर-

कुम्भे ओं हां हेमशूलासनाय नमः हेमशूलमूर्तिये नमः ॥

हेमशूलं कृष्णबर्णं चतुर्हृस्तं कृताञ्जलिम् ।

रवडुर्वेटकसंयुक्तं गुहस्याभिमुखं भजे ॥

ओं हां हेमशूलाय नमः आवाहनादि धूपदीपनैवेद्यं दत्ता ।

1626 इशानकुम्भे ओं हां विशालादगासनाय नमः । विशालाक्षं ॥

मूर्तिये नमः —

सुप्रसन्नं विशालाक्षं अञ्जलीकृतसंयुतम् ।

पीताम्बरधरं रक्तं गुहस्याभिमुखं भजे ॥

अतो हां विशालाक्षाय नमः । आवाहनादिधूपदीपनैवेद्यं दत्त्वा ।

पश्चात्तीयावरणं पूजयेत् ॥ तद्विरावृते षु द्वारस्य दक्षिणे

ओं जयाय नमः । उत्तरे विजयाय नमः । पूर्वे भयुराय नमः ।

अग्रेष्यां सुदेहाय नमः । यास्ये सुमुखाय नमः । नैऋते देव-

सेनापतये नमः । पश्चिमे गजेन्द्राय नमः । वायों सुरेशाय नमः ।

उत्तरे सुभित्राय नमः । इदो क्षेत्रपालाय नमः । इति तृतीया-

वरणम् ॥ ततः बहिरावृतं पूर्वाय षट्कृष्णं इन्द्राय नमः । अ-

ग्रये नमः यमाय नमः नैऋतये नमः वरुणाय नमः वायवे नमः

सोमाय नमः ईशानाय नमः । तद्विक्षिणे ब्रह्मणे नमः । नैऋते

विष्णवे नमः । तद्विरावृते पूर्वाय षट्कृष्णं वज्राय नमः

शक्तये नमः दण्डाय नमः रवाय नमः पाशाय नमः अङ्गुशाय

नमः गदाये नमः त्रिशूलाय नमः पद्माय नमः चक्राय नमः । इति

सम्पूर्ण्य । पायादिगन्धसुष्पाधूपदीपनैवेद्यं दत्त्वा । अनन्तरं

गुहाय मूलेन पुष्पाङ्गीलं दत्त्वा । महामुद्रां दर्शयिला । जय-

न्तादीन्विता सर्वेषां गुहेन सार्धं मत्यन्तमैक्यं विभावयेत् ॥

पश्चात्प्राणप्रतिष्ठां कुर्यात् ॥ अस्य श्रीप्राणप्रतिष्ठामहामन्तस्य

१६३२ रुद्रब्रह्माच्युता क्रष्णः । क्रग्यजुर्सामार्थवाणि च्छन्दोऽसि । अ-

स्त्रिलचैतन्यस्त्रिणी प्राणशक्तिः परादेवता । ओं बीजं हीं शक्तिः ।

कों कीलकम् । श्रीमत्सुब्रह्मण्येश्वरस्य सशक्ति सपरिवारस्य प्रा-

णकला प्रसादसिद्धर्थे जपे विनियोगः । ह्रामित्यादिकराङ्गन्यातः॥

ध्यानम् - रक्ताम्भोधिस्थपोतोऽनुसदहणसरोजाधिकृदा कराव्वैः

पाणि को दुष्टमिक्षुद्भव मन्त्रिगुणमप्यहुः च पञ्च बाणान् ।

विआणास्त्रकूपालं त्रिणय नविल सत्पीनवक्षोरुहाढ्या-

देवी बालार्किवर्णी भवतु तुत्वकरी प्राणशक्तिः परानः॥

इति ध्यात्वा । पञ्चोपचारं कृत्वा । कुम्भमूर्धि स्पृश्वा । ओं आं-

हीं कों यरलवशाष सहों हुंस्त्सोऽहमोम् । श्रीसुब्रह्मण्येश्व-

रस्य प्राणः इह प्राणस्थिताः । ओं हीं कों यरलवशाष सहों

हुंस्त्सोऽहमोम् । श्रीसुब्रह्मण्येश्वरस्य जीव इह स्थितः । ओं हीं

कों यरलवशाष सहों हुंस्त्सोऽहमोम् । श्रीसुब्रह्मण्येश्वरस्य

जीवतत्वसर्वेन्द्रियाणि मनोबुद्ध्यहङ्कारचित्त पृथिव्यस्तेजोवा-

व्याकाशशांद स्पर्शात् परसगन्ध श्रोत्रलवकृचक्षुर्जिह्वाध्राणवा-

क्षमादपाणिपायुपस्थितिवप्नाणा इहागत्य अस्मिन् कुम्भे श्रीसुब्र-

ह्मण्येश्वरस्य सशक्ति सपरिवारं सुखं चिरं तिष्ठन्तु स्वाहा । कों हीं

1636 ओं हुंस्त्सोऽहमोऽहस्वाहा । इति मूलेन द्वादशावारं जप्त्वा । पुनः

षड्डुध्यानम् । असुनीते पुनरस्मासु चक्षुः पुनः प्राणमिह-

ने धेहि भोगं । ज्योकपरयेम सूर्यमुच्चरन्तमनुमते मृत्यु-

नः स्वस्ति । पुनर्नो असुं पृथिवी ददातु पुनर्यौर्देवीं पुनरन्त-

रिक्षम् । पुनर्निस्त्सोमस्तन्वं ददातु पुनः पूषा पृथ्या ओं व्या-

स्वस्ति । ओं सौं सुब्रह्म्याय नमः प्राणान् प्रतिष्ठापयामि ।

इति प्राणप्रतिष्ठां कृत्वा । पादादिगन्धं पुष्पधूपदीपनैवेद्यं दत्त्वा ।

मूलमन्त्रं यथारक्ति लक्ष्मा ।

164a

* पञ्चमीदिनहोमः *

आचार्यः मूर्तिपैस्सहं तत्कुण्डसमीपे पूर्ववत् स्थित्वा । अग्निं

प्रज्वाल्य । परिसमूहनं कृत्वा । परित्सरणाद्याज्यसंस्कारान्तं

कृत्वा । जुषस्वर्णेति जपित्वा । अदिते नु मन्त्रस्त्र । इत्यादि परिविच्य ।

कुण्डमध्ये ओं हूँ अग्नये नमः । ऊर्ध्वमेखलायां पूर्वीयष्टिदिक्षु

जातवेदसे नमः सहोनसे नमः अजिराप्रभवे नमः वैश्वानराय नमः

नर्वीपसे नमः । वर्जितिराजसे नमः बिसर्पिणे नमः । वज्रपुरुषाय

नमः । मध्यमेखलायां पूर्वीयष्टिदिक्षु जयन्ताय नमः अग्निशिराय

नमः कृत्तिकापुत्राय नमः भूतपतये नमः सेनान्ये नमः गुहाय

नमः हेमशूलाय नमः विशालाक्षाय नमः । अधोभेखलायां पूर्व-

वीयष्टिदिक्षु इन्द्राय नमः अग्नये नमः यमाय नमः निकृतये

नमः वरुणाय नमः वायवे नमः कुबेराय नमः ईशानाय नमः ।

इति सम्पूर्ज्य । हेलोकपात्रः । विघ्नसंघातं निवार्य अग्निं

पालयिष्यथेति गुहाशां शावयेत् । इति विजाप्य । कुण्डमध्ये

ओं हूँ अग्न्यासनाय नमः अग्निपूर्तये नमः । ध्यानम् —

अनलशातसहस्रं प्रोद्धतं पञ्चवक्त्रं

लुब्धरक्षुमभीतिं खड्डदण्डौ च सव्ये ।

वरदमनलखेटं लुक्षणं लुक्षय वामे

दधतमृषभसंस्थं भावयेयं गुहाग्निम् ॥

1646 इति ध्यात्वा । ओं हुं उहाग्नये नमः इति मूलेनावाद्य । पाद्यादि-

गन्धपुष्पधूपदीपनैवेचं दत्त्वा । व्याहृतिभिर्हुत्वा । ततः कुण्डा-

ग्निमध्ये ओं हां आधारशक्तिकमलासनाय नमः इत्यादि ओं हां
गुहासनाय नमः गुहमूर्तये नमः । ६यानम् ॥

विद्रुमप्रभमेकमुखं विभुं वज्रशक्तिवरदाभयपाणिनम् ।

देवलोकरिपुद्धमविघादं नौमि रुद्रभवं शिरिवाहनम् ॥

इति ध्यात्वा । ओं सौं सुब्रह्मण्याय शारवणभवाय नमः इति

मूलेन कुण्डाग्निमध्ये सुब्रह्मण्यमावाह्यामि इत्यावाहु । उप-

चारैस्तम्भूज्य । ओं हीं वल्लये नमः । ओं श्रीं देवगजाये नमः । इति

शक्तिद्वयं सम्पूज्य । तदावृत्तेवानां जयन्ताय नमः अग्निशिखाय

नमः कृत्तिकापुत्राय नमः भूतपतये नमः सेनान्ये नमः गुहाय

नमः हेमशूलाय नमः विशालाक्षाय नमः इत्यम्यर्च्ये । पश्यादा-

न्याहुतिं हुत्वा । ओं सुं सुब्रह्मण्यस्वाहा । ओं हीं वल्लस्वाहा ।

ओं श्रीं देवगजायै स्वाहा । जयन्ताय स्वाहा इत्यादि विशालाक्षाय

स्वाहा । पश्यात्पूर्णां विधाय । नवकुण्डपक्षे — पूर्वकुण्डे ओं हां

सुब्रह्मण्यसनाय नमः सुब्रह्मण्यमूर्तये नमः । ६यानम् ॥

सिन्धुराकणमिन्दुकान्तिवदनं केयूरहारादिभि ।

र्दिव्येराभरणैर्विभूषितततुं त्वर्गत्यसौरव्यप्रदम् ।

अम्भोजाभयशक्ति कुकुटधरं रक्षाङ् रागान्वितं

सुब्रह्मण्यमुपास्महे प्रणमतां भीतिप्रणौदोदभम् ॥

इति ध्यात्वा । सुष्पाञ्जलिं दत्त्वा । ओं सौं सुब्रह्मण्याय नमः इति

165 a मूलेनास्मिन् कुण्डाग्निमध्ये श्रीसुब्रह्मण्यमावाहुयामि । स्थापना
तादि कृत्वा । पाद्याद्युपचारैस्तस्म्पूज्य । आग्नेयकुण्डे ओं सां कु-
मारासनाय नमः कुमारमूर्तये नमः । ध्यानम् ॥

सव्यद्वये निशितशक्ति समादधानं

वामद्वये भरतकुकुटरेटकं च ।

वक्त्रीपतिं विबुधलोचनपूर्णचन्द्रं

कल्याणदाननिरतं कलये कुमारम् ॥

इति ध्यात्वा सुष्पाञ्जलिं दत्त्वा । ओं सां कुमाराय नमः इति मू-

लेनास्मिन् कुण्डाग्निमध्ये श्रीकुमारमावाहुयामि । स्थापनादि कृ-
त्वा पाद्याद्युपचारं दत्त्वा । दक्षिणकुण्डे ओं सां षष्ठ्युखासनाय
नमः षष्ठ्युखमूर्तये नमः । ध्यानम् ॥

वन्दे सिन्धूरकान्तिं शरविपिनभवं श्रीमयूराधिकृष्णं

षड्कं देवसेनामदनरि पुस्तावलू भं द्वादशाद्यम् ॥

शक्तिं वाणं कृपाणं ध्वजमपि च गदां चाभयं सव्यहस्ते

चापं वज्रं सरोजं कटकमपि वरं इश्वरमन्यैर्दधानम् ॥

इति ध्यात्वा सुष्पाञ्जलिं दत्त्वा । ओं सां षष्ठ्युखाय नमः इति मूले-

नास्मिन् कुण्डाग्निमध्ये श्रीषष्ठ्युखमावाहुयामि । स्थापनादि

कृत्वा पायायुपचारं दत्त्वा । नैऋतकुण्डे ओं सां ब्रह्मचार्योऽस् ॥

नाय नमः ब्रह्मचारि मूर्तये नमः । ध्यानम् ॥

कल्पद्रुमं प्रणमतां कमलारुणाभं

स्फन्दं भुजद्वयमनामयमेकवक्त्रम् ।

कात्यायनीसुतमहं कटिबद्धवामे

१६५ ६ कौपीनदण्डधर दक्षिणहस्तमीडे ॥

इति ध्यात्वा पुष्पाङ्गलिं दत्त्वा । ओं सां ब्रह्मचारिणे नमः इति

मूलेनास्मिन् कुण्डाग्निमध्ये श्रीब्रह्मचारिणमावहयामि । स्था-

पनादि कृत्वा पायायुपचारं दत्त्वा । परश्चेमकुण्डे ओं सां सेना-

पत्यासनाय नमः सेनापतिमूर्तये नमः । ध्यानम् ॥

नौम्यादित्यप्रदीप्त द्वादशनयनं षष्ठुरवं मन्दाहासं

वासाङ्गे सुस्थितायां सरसिनहयुतालिङ्गितायां सुहस्तम् ।

उक्तुङ्गोरस्तनामे विहितकरतलाभीति रेवादिरूपं

हृषिद्व्यादीपूर्णाङ्गीष्वन्तवतगदा कुकुटाङ्गेनहस्तम् ॥

इति ध्यात्वा पुष्पाङ्गलिं दत्त्वा । ओं सां देवसेनापतिमावहयामि । इति-

मूलेनास्मिन् कुण्डाग्निमध्ये ओं देवसेनापतिमावहयामि । स्थाप-

नादि कृत्वा पायायुपचारं दत्त्वा । वायुकुण्डे ओं सां गजानन्दास्

नाय नमः गजानन्दमूर्तये नमः । ध्यानम् ॥

एकाननं द्विनयनं वरकुकुटै च

गमद्ये निशितशक्त्यभये द्वयेऽन्ये ।

वि आणमी श्वरसुतं तपनायुताभं

नित्यं नमामि गजवाहृनमिष्टसिद्धे ॥

इति ध्यात्वा पुष्पाङ्गलिं दत्त्वा । ओं हं गजारूढमावाहृयामि । स्थापनादि कृत्वा । पाचायुपचारं दत्त्वा । उत्तरकुण्डे ओं सां बालास । नाय नमः बालमूर्तये नमः । ध्यानम् —

एकवक्रं द्विनयनं पञ्चद्वयकरद्वयम् ।

166 a वि प्रप्तियकरं वन्दे बालमूर्तये नमः ॥

इति ध्यात्वा । पुष्पाङ्गलिं दत्त्वा । ओं सां बालाय नमः । इति मूलेनास्मिन् कुण्डाग्निमध्ये श्रीबालरूपमावाहृयामि । स्थापनादि कृत्वा पाचायुपचारं दत्त्वा ॥ ईशानकुण्डे ओं हं शिरिविवाहृनासनाय नमः शिरिविवाहृनमूर्तये नमः । ध्यानम् —

विद्वुप्रभमेकमुखं वि भुं वजशक्तिवरदाभयपाणिनम् ।

देवलोकरिपुद्धर्मविघ्नदं तोमि रुद्रभवं शिरिविवाहृनम् ॥

इति ध्यात्वा । पुष्पाङ्गलिं दत्त्वा । ओं हं शिरिविवाहृनाय नमः । इति मूलेनास्मिन् कुण्डाग्निमध्ये ओं शिरिविवाहृनमावाहृयामि । स्थापनादि कृत्वा पाचायुपचारं दत्त्वा ॥ इति नवकुण्डविधिः ॥

— पञ्चकुण्डविधिः —

पञ्चामैरायतनं चेत् पञ्चकुण्डाधिदैवतम् । प्रधानकुण्डे मूले वेराकृतिं ध्यात्वा । होमयेत् । दिकुण्डचतुष्को पूर्वकुण्डे ओं हृसा

सेनान्यासनाय नमः सेनानी मूर्तये नमः । ध्यानम् —

अभर्षसितकराङ् अद्गुणं शक्तिशूलं

वरदकुलिशापाणं प्रहृत्तौ गदां च ।

दधत धनुषुबाणं द्वादशायां तु हस्ते

द्विदशकमलनेत्रं देव सेनानीभीडे ॥

इति इध्यात्वा पुष्पाञ्जलिं दत्त्वा । ओं सां सेनान्ये नमः इति मूलेना-

स्मिन् कुण्डागृहिमध्ये ओं सेनानीमावाहुयामि । स्थापनादि कृत्वा ।

१६६८ पाद्याद्युपचारं दत्त्वा । दक्षिणे ओं सां कार्तिकेयासनाय नमः कार्ति-

केयमूर्तये नमः । ध्यानम् —

वरदकुलिशापेण वामहृत्तत्रये च

दधतम भयशक्तिं त्वदुमन्यत्रये च ।

तरुणरविसमाभं साधुभिः पूज्यमानं

कमलवदनमेकं कार्तिकेयं नमामि ॥

इति इध्यात्वा पुष्पाञ्जलिं दत्त्वा । ओं सां कार्तिकेयाय नमः इति

मूलेनास्मिन् कुण्डागृहिमध्ये ओं कार्तिकेयमावाहुयामि । स्थापनादि

कृत्वा पाद्याद्युपचारं दत्त्वा । पश्चिमकुण्डे ओं सां स्कन्दासनाय

नमः स्कन्दमूर्तये नमः । ध्यानम् —

वामे करेच युगले वरकुण्डिकायां

खव्येऽक्षसूत्रमभयं दधतं विशारबम् ।

वल्लीयुतं वनजलोचनमेकवक्त्रं

वन्दा महे वनजस्मभवशासितारम् ॥

इति ध्यात्वा पुष्पाङ्गीलं दत्त्वा । ओं सां स्कन्दाय नमः इति मूलेना-
स्मिन् कुण्डाग्निमध्ये ओं स्कन्दमावाहयामि । स्थापनादि कृत्वा ।
पाद्यायुपचारं दत्त्वा । उत्तरकुण्डे ओं सां शरवणोद्भवासनाय
नमः शरवणोद्भवमूर्तिये नमः । ध्यानम् —

रात्रिं घण्टां ध्वजसरसिजे कुकुटं प्रात्सदण्डौ
दङ्कं बाणं वरदमभयं कार्षुकं चोर्ध्वहन्ते ।

पीतं सौम्यं द्विदशानयनं केकयं ताकमीन्दै ।

स्सद्ग्निः पूज्यं शरवणभवं षण्मुखं आवयामि ॥

इति ध्यात्वा पुष्पाङ्गीलं दत्त्वा । ओं सां शरवणोद्भवाय नमः ।

इति मूलेनास्मिन् कुण्डाग्निमध्ये ओं शरवणोद्भवमावाहयामि ।

167 a स्थापनादि कृत्वा । पाद्यायुपचारं दत्त्वा ।

पञ्चकुण्डविभिः प्रोक्त एककुण्डविधिं रट्ठु ।

एकाग्निरायतनं चेज्जीर्णे बेराकृतिं यजेत् ॥

यथोचितकुण्डस्य यथोचितदेवं आधारशक्त्यादि आसनमूर्ति-

ध्यानपुरस्सरं सम्पूज्य । तत्तन्मन्त्रेणाष्टोत्तरशतमाज्याहुतिं हुत्वा ।

प्रधानकुण्डादिसर्वत्रकुण्डेषु तत्तन्मन्त्रेण समिदन्नाज्याहुति-

द्रव्यं प्रति सहस्रं वा तदर्थं वाष्टोत्तरशतं वा हुत्वा द्रव्यं प्रति-

व्याहुतिभिहुत्वा । विशेषद्रव्यैष्य प्रत्येकं पञ्चविंशतिवारं हुत्वा ।

तथथा — समिधं सद्योजाताय स्वाहा । आज्यं वामदेवाय स्वाहा ।

चरं अधोराय स्वाहा । लाजं तत्पुरुषाय स्वाहा । सर्षिं इशानाय
 स्वाहा । यवं जगद्गुवहृदयाय स्वाहा । तिलं वचद्गुवशिरसे स्वाहा ।
 मुद्रं विश्वभुवशिराय स्वाहा । माषं रुद्रभुवकवचाय स्वाहा । सकुं
 त्रलभुवनेत्राय स्वाहा । कदलीफलं भूभुव अस्त्राय स्वाहा । अपूर्णं
 ओं सौं सुत्रलृण्याय स्वाहा । निष्पावं वल्लये स्वाहा । चणकं गुहा-
 लाय स्वाहा । वैणवं जयन्ताय स्वाहा । कुलस्थं अग्निशिराय
 स्वाहा । उग्रदंकं कृतिकामुत्राय स्वाहा । गोथूर्मं भूतपतये स्वाहा ।
 प्रियद्गुः सेनान्ये स्वाहा । मालिकेरं गुहाय स्वाहा । क्षीरं हेमवृलाय
 1676 स्वाहा । ताम्बूलं विशालाक्षाय स्वाहा । एलादिवासनाद्रूपं ओं शर-
 वणोद्रवाय स्वाहा ॥

शात्मर्धं तदर्धं वा तदीर्धमधोपि वा ।
 द्रूपान्ते व्याहृतिं हुत्वा सर्विकुण्ठानि होमयेत् ॥
 ओं शारवणभवत्य षष्ठमुखाय शिरिवाहुनाथ अभयवरप्रदाय
 शक्तिहुत्ताय कुकुटधवजाय कुकुमाङ्गाय कुमाराय ओं हृष्टीं
 सौं शारवणभव हुं फट् स्वाहा । इति मालामन्त्रेण पञ्चविंशतिः
 वारं हुत्वा । ओं श्रीं कूं हृं रैं ३ सौं नं क्लैं शारवणभव स्वाहा ।
 ओं हृं वल्लये स्वाहा । ओं श्रीं देवगजाये स्वाहा इति मूलेन
 अष्टोत्तरशतं हुत्वा । शकुन्यै स्वाहा । रेवत्यै स्वाहा । धूतायै स्वाहा
 महापूत्रायै स्वाहा । निशीथिन्यै स्वाहा । मालिन्यै स्वाहा । शीत-
 लायै स्वाहा । भूत्यै स्वाहा । विश्वतोमुरुयै स्वाहा । इत्येकैकवारं

हुता । जयन्ताय स्वाहा इत्यादि विशालाकाय स्वाहा । ओं भूः

स्वाहा अग्नये इदं न मम । ओं भुवः स्वाहा वायवे इदं न मम ।

ओं सुवः स्वाहा सूर्यायेदं न मम । ओं भूर्भुवः स्वः स्वाहा प्रजा-

पतये इदं न मम । इति सर्वत्र कुण्डं होमयेत् । हृष्यवाहृमभि-

मातिषाहं रथो हणं प्रतिना सुनुष्णं ज्योतिष्मन्तं दीयतं पु-

रन्धिं अग्निं स्तिष्ठकृत माहुवेमों स्तिष्ठमग्ने अभितप्रणाहि

विश्वादेवा पृतना अभिष्या ऊर्ण नः पन्था प्रदिशं विभाहि ।

1682 ज्योतिष्मद्देख्यजरं न आयुः स्वाहा । अग्नये स्तिष्ठकृत इदं न

मम । इति सर्वत्र हुता । ततः सर्वत्र पूर्णां जुहुयात् । तद्यथा ।

सुग्रांति अज्येनाचूर्धि उच्करोर्पर्यधो मुखं लुंबं न्यस्य । तदग्ने

पुष्पं दत्त्वा । वामदक्षिणहृज्ञाम्यां इंरववत् संसक्ताम्यां उरस-

व्येन लंकग्नौ तावुभावुपादाय । समपादरस्समुत्थायोर्ध्वकायो

नाम्यां तिर्थग्विधाय सुगगदत्तदृष्टिः । ओं सौं सुत्रलूण्याय

वौषटिति मूलं क्षुत मुच्चार्थि । वामस्तनान्तं सुङ्ग्लूलमानीय

अनुद्विग्नः पृतधारं विन्दुस्पानाद्विनिस्तृतासृतधारामिति

संस्मरन् । यवप्रमाणेनविच्छिन्नधारया समस्तमाज्यं वह्नौ

क्षिपेत् । इति सर्वत्र पूर्णां विधाय । ततस्सर्वत्र कुण्डेषु आ-

ज्याहुतीजुहोति । तद्यथा— तत्तन्मूलमन्त्रेण सहतं वा तदर्थं

वाष्टोनरशातं वा पञ्चविंशतिं वा हुता । अनाज्ञातं यदाज्ञातं य-

द्रस्य क्रियते मिथु । अग्ने तदस्य कल्पय लं वेत्य यथातयं स्वाहा ।

पुरुषसंमितो यज्ञो यज्ञः पुरुषसंमितः । अग्ने तदस्य कल्पय ।

त्वं वेष्य यथात्तथं स्वाहा । अग्नये इदं न मम । यत्पाकत्रा मनसा
दीनदक्षाणा य । मन्वते मर्ती सह । अग्निष्ठुद्धोता ऋतु ।

168 ६ विद्विजानन् । नेजिष्ठो देव ऋतुशो यजामि स्वाहा । अग्नये इदं
न मम । पश्चाद्यात्तिभिर्हुता । ततः पूर्णां विधाय । एवं क्रमेण
सर्वत्र कुण्डं होमयेत् । दिक्कुण्डहोमं विना प्रधानकुण्डस्य
व्याहृतिभिर्हुता । ततो नाडीसन्धानार्थं मूलमन्त्रेणात्तित्रयं
दत्त्वा । नाडीसन्धानं कुर्यात् । यथा — ओं स्तों सुब्रह्मण्याय
स्वाहा । ओं हूँ गुहाण्डिष्यां स्वाहा । इति सन्धाय । निस्तृत्य ।
मूलमन्त्रमुच्चार्य । वहिस्थगुहनासाविनिर्गतज्योतीरुपशिखां
यागस्थगुहशिखालीनां रोश्मिमात्रावियोगेनाविच्छिन्नामुभयत्र
स कृदास्पदं ध्यायेत् । एवं कुम्भं यागाण्डिष्युहौ रात्मानं सह नाडी-
सन्धानं कुर्यात् । यथा — कुशार्च्छेन विसतन्तुनिभां कुम्भं
स्थगुहनाडीं पिङ्गलया विनिस्तृत्य । स्वनाडयामिडया प्रवि-
श्य । विक्लीनेति विभाव्य । गुहाणुना रेचकेण विनिस्तृत्य ।
वहिस्थगुहनाडीं पिङ्गलया प्रविश्य । विक्लीनं विभाव्य । मूलेन
रेचकेण इउया विनिस्तृत्य । स्वनाडया पिङ्गलया प्रविश्य ।
विक्लीनेति विभाव्य । गुहाणुना रेचकेण विनिस्तृत्य । कुम्भस्थ-
गुहदयं तत्पुरेकेण प्रविश्य । लयमिति विभाव्य । मूलेन
रेचकेण विनिस्तृत्य । स्वहृदयं पूरकेण प्रविशेत् । एवं कुम्भं

अग्निं गुहा मात्मानं सह नाडेऽस्तन्धाय पश्यान्मन्त्र तर्पण.

- 169 a दीपनार्थं ऊहुयात् तथा — ओं सौं सुत्रलूण्याय स्वाहा। इत्य-
ष्टोत्रशतं वा पञ्चविंशतिं वा हुत्वा। इति मन्त्रः। ओं सौं ईशानाय
जगद्गुवाय स्वाहा। ओं सौं तत्पुन्नाय वचद्गुवाय स्वाहा। ओं सुं
अघोराय विश्वभुवाय स्वाहा। ओं सिं वाभद्रेवाय रुद्रभुवाय स्वाहा।
ओं सं सधोजाताय ब्रह्मभुवाय स्वाहा। ओं सौं आव्यभुवाय भुव-
द्गुवाय स्वाहा। इति मन्त्रं प्रतिदशावारं हुत्वा। इति तर्पणम्। ओं
सां जगद्गुवहुवाय स्वाहा। ओं सिं वचद्गुवशिरसे स्वाहा। ओं सुं
विश्वभुवशिरसायै स्वाहा। ओं सैं रुद्रभुवकवचाय स्वाहा। ओं सौं
ब्रह्मभुवनेत्राय स्वाहा। ओं सः भूर्भुव अस्त्राय स्वाहा। इति दीपनम्।
एवं मन्त्रतर्पणदीपनम्। ततो देशकालदुर्विमित्तदुर्स्वप्नाद्रव्य-
लोपमन्त्रलोपतन्त्रलोपसमकालसङ्करदोषनिवृत्यर्थं प्राप्तादेन
शतं वा पञ्चविंशतिं वा हुत्वा पश्याप्त्रायश्चित्तार्थं बहुरूपेण प-
ञ्चालेण पापभक्षणमन्त्रेण नवात्ममन्त्रेण शम्बरेणास्मिना प्रत्ये-
कमष्टोत्रशतं पञ्चदश पञ्चविंशतिं वा हुत्वा। मन्त्रो यथा —
169 b बहुरूपमन्त्रः। ओं हुं अघोराय स्वाहा। शिवाल्लामन्त्रः - ओं हौं
हरहर शिव शिव शिवाल्लाय स्वाहा। क्षुरिकाल्लामन्त्रः - छित्
छित् धुत् धुत् क्षुरिकाल्लाय स्वाहा। व्योमाल्लामन्त्रः - ओं षं
हं हं हें हुं व्योमव्यापिने स्वाहा। पाशुपताल्लामन्त्रः - ओं खीं
पश्चं हुं फट् पाशुपताल्लाय स्वाहा। अघोराल्लामन्त्रः - ओं हीं

स्फुर स्फुर प्रस्फुर प्रस्फुर घोर घोर तनु तनु सपूर्ण चटचट
 प्रचट प्रचट कह कह वसवस बन्धय बन्धय घातय घातय हुं
 फद हीं स्वाहा । पापभक्षणमन्त्रः - ओं हां हीं हूं हैं हैं हैं हैं
 पापभक्षणाय शिवाय स्वाहा । नवात्ममन्त्रः - ओं हं हं सत्साहं
 स्वाहा । शम्भवमन्त्रः - ओं हं हीं हूं हृष्टाय स्वाहा । अतिमन्त्रः -
 ओं हं अस्त्राय स्वाहा । इत्येवं प्रत्येकमष्टोऽन्तरशतं वा पञ्चाशत्
 पञ्चविंशतिं वा हुला ।

— पञ्चमदिनविशेषहोमः —

ततः पञ्चमदिनविशेषहोमं कुर्यात् । तथथा - नवग्रहहोमः ।
 सूर्याय स्वाहा । सोमाय स्वाहा । अङ्गारकाय स्वाहा । बुधाय स्वाहा ।
 वृहस्पतये स्वाहा । शुक्राय स्वाहा । शनैश्चराय स्वाहा । राहुवे स्वाहा ।
 केतवे स्वाहा । शिवतत्वाय स्वाहा । विद्यातत्वाय स्वाहा । आत्म-
 170 a तत्वाय स्वाहा । आकाशाव्यग्निजलपृथिवीभ्यः स्वाहा । शब्दस्पर्श-
 रनपरसगन्धेभ्यः स्वाहा । श्रोत्रत्वक्यकुर्जित्वाग्राणेभ्यः स्वाहा ।
 वाक्याणिपादपायूपस्थेभ्यः स्वाहा । वचनशनगमनविसर्गनन्देभ्यः
 स्वाहा । मनोबुद्ध्यहङ्कारनित्तप्रकृतिभ्यः स्वाहा । प्राणापानव्या-
 नोदानसमानेभ्यः स्वाहा । ओं हीं कों हं सत्साहं स्वाहा । इति प्राण-
 प्रतिष्ठा मूलेन द्वादशवारं हुला । पञ्चात्मुक्त्राण्यमूलेन द्वादश-
 वारं हुला । ततः दिक्सर्वत्र कुष्ठेषु व्याहृतिभिर्हुला । तत्त-
 मूलमन्त्रेणाष्टोऽन्तरशतं हुला । लवित्र पूर्णं विधाय । पञ्चात्-

जयान्नदिहोमं कुर्यात् ॥

170 6

→ जयान्नदिहोमः →

पश्चादाचार्यः प्रधानकुण्डस्य सर्वाके पूर्ववत् स्थिता । अनुचाज-

समिधमादधाति स्वाहा । कर्मसंबृद्धर्थं जयादिहोमं करिष्ये ।

ओं चित्तं च स्वाहा चित्तायेदं न मम । चित्तिश्च स्वाहा चित्तैः इदं
न मम । आकूतं च स्वाहा आकूतायेदं न मम । आकूतिश्च
स्वाहा आकूत्यै इदं न मम । विज्ञातं च स्वाहा विज्ञातायेदं न

मम । विज्ञानं च स्वाहा विज्ञानायेदं न मम । मनसश्च स्वाहा

मनस इदं न मम । शक्तिश्च स्वाहा शक्तिश्च इदं न मम ।

दर्शिश्च स्वाहा दर्शायेदं न मम । पूर्णमासश्च स्वाहा पूर्णमासायेदं

न मम । बृहतेच स्वाहा बृहत इदं न मम । रथन्तरश्च स्वाहा ।

रथन्तरायेदं न मम । प्रजापतिर्जयानीन्द्राय बृष्णो प्रायच्छुदुशः

पृथनायेषु तस्मै विशस्समनन्तस्सर्वोऽस्तस्मिन्हि हृष्यो बभूव

स्वाहा । प्रजापतये इदं न मम । अग्निर्भूतानामधिपतिस्समावल-

स्मिन् ब्रह्मनस्मिन् क्षत्रे स्यामा शिष्यस्यां पुरोधायामस्मिन् क-

मिन्नस्यां देवतूत्यां स्वाहा । भूतानामधिपतये अग्नौश्च इदं न मम ।

इन्द्रो ज्येष्ठानामधिपतिस्समावलस्मिन् ब्रह्मनस्मिन् क्षत्रे स्या-

माशिष्यस्यां पुरोधायामस्मिन् कर्मनस्यां देवतूत्यां स्वाहा । ज्येष्ठा-

नामधिपतये इन्द्रायेदं न मम । यमः पृथिव्या अधिपतिस्समाव-

लस्मिन् ब्रह्मनस्मिन् क्षत्रे स्यामाशिष्यस्यां पुरोधायामस्मिन्

171 a कर्मन्तस्यां देवहृत्यां स्वाहा । उपिव्या अधिपतये यमायेदं न मम।

वायुरन्तरिक्ष्याधिपति स्समावत्वस्मिन् ब्रह्मन्तस्मिन् क्षत्रे स्या.

माशिष्यस्यां पुरोधायामस्मिन् कर्मन्तस्यां देवहृत्यां स्वाहा । अ-

न्तरिक्षाधिपतये वायवे इदं न मम । सूर्यो दिवोऽधिपतिस्समा-

वत्वस्मिन् ब्रह्मन्तस्मिन् क्षत्रे स्यामाशिष्यस्यां पुरोधायामस्मिन्
कर्मन्तस्यां देवहृत्यां स्वाहा । दिवोऽधिपतये सूर्योयेदं न मम ।

चन्द्रमा नक्षत्राणामधिपति स्समावत्वस्मिन् ब्रह्मन्तस्मिन् क्षत्रे स्या.

माशिष्यस्यां पुरोधायामस्मिन् कर्मन्तस्यां देवहृत्यां स्वाहा । नक्ष-

त्राणामधिपतये चन्द्रमसे इदं न मम । वृहस्पतिर्ब्रह्मोऽधिपति-

स्समावत्वस्मिन् ब्रह्मन्तस्मिन् क्षत्रे स्यामाशिष्यस्यां पुरोधाया-

मस्मिन् कर्मन्तस्यां देवहृत्यां स्वाहा । ब्रह्मोऽधिपतये वृहस्प-

तये इदं न मम । मित्रस्सत्यानामधिपति स्समावत्वस्मिन् ब्रह्म-

न्तस्मिन् क्षत्रे स्यामाशिष्यस्यां पुरोधायामस्मिन् कर्मन्तस्यां देव-

हृत्यां स्वाहा । सत्यानामधिपतये मित्रायेदं न मम । वरुणोऽपा-

मधिपति स्समावत्वस्मिन् ब्रह्मन्तस्मिन् क्षत्रे स्यामाशिष्यस्यां पुरो-

धायामस्मिन् कर्मन्तस्यां देवहृत्यां स्वाहा । अपामधिपतये वर-

नायेदं न मम । समुद्रस्त्वोत्सामधिपति स्समावत्वस्मिन् ब्रह्मन्-

स्मिन् क्षत्रे स्यामाशिष्यस्यां पुरोधायामस्मिन् कर्मन्तस्यां देवहृ-

त्यां स्वाहा । स्त्रोतसामधिपतये समुद्रायेदं न मम । अनंतसामा-

ज्यानामधिपति स्समावत्वस्मिन् ब्रह्मन्तस्मिन् क्षत्रे स्यामाशिष्यस्यां

कर्मन्तस्यां देवहृत्यां स्वाहा । सामाज्यानामधिपतये अन्नायेदं
 न मम । सोम ओषधीनामधिपति स्समावत्वस्मिन् ब्रह्मन्तस्मिन्
 थत्रे स्यामाशिष्यस्यां पुरोधायामस्मिन् कर्मन्तस्यां देवहृत्यां
 स्वाहा । ओषधीनामधिपतये सोमायेदं न मम । सविता प्रस-
 वानामधिपति स्समावत्वस्मिन् ब्रह्मन्तस्मिन् थत्रे स्यामाशिष्य-
 स्यां पुरोधायामस्मिन् कर्मन्तस्यां देवहृत्यां स्वाहा । प्रसवाना-
 मधिपतये सवित्रे इदं न मम । रुद्रः पश्चनामधिपति स्समावत्व-
 स्मिन् ब्रह्मन्तस्मिन् थत्रे स्यामाशिष्यस्यां पुरोधायामस्मिन् क-
 र्मन्तस्यां देवहृत्यां स्वाहा । पश्चनामधिपतये रुद्रायेदं न मम ।
 अप उपस्थृत्य । लक्षा लक्षणामधिपति स्समावत्वस्मिन् ब्रह्मन्तस्मिन्
 थत्रे स्यामाशिष्यस्यां पुरोधायामस्मिन् कर्मन्तस्यां देवहृत्यां स्वा-
 हा । लक्षणामधिपतये लक्ष्मे इदं न मम । विष्णुः पर्वतानामधि-
 पति स्समावत्वस्मिन् ब्रह्मन्तस्मिन् थत्रे स्यामाशिष्यस्यां पुरोधा-
 यामस्मिन् कर्मन्तस्यां देवहृत्यां स्वाहा । पर्वतानामधिपतये वि-
 ष्णव इदं न मम । मरतो गणानामधिपतयत्ते मावन्तवस्मिन्
 ब्रह्मन्तस्मिन् थत्रे स्यामाशिष्यस्यां पुरोधायामस्मिन् कर्मन्तस्यां
 देवहृत्यां स्वाहा । गणानामधिपतिभ्यो मरद्वा इदं न मम । चितरः
 चिता महा: परे वरे तदास्तादामहा इह मावता समावत्वस्मिन् ब्र-
 ह्मन्तस्मिन् थत्रे स्यामाशिष्यस्यां पुरोधायामस्मिन् कर्मन्तस्यां दे-
 वहृत्यां स्वाहा । चितृभ्य इदं न मम । अप उपस्थृत्य । कृताषाङ्क-
 त्वहृत्यां स्वाहा ।

धामाग्नि गन्धर्वस्स इदं ब्रह्म भत्रं पान्तु तस्मै स्वाहा । क्रताज्ञाहे सूर्य-
 रसये चन्द्रमसे क्रतभास्ते अग्नये गन्धर्वायेदं न मम । तस्यौष-
 धयोऽप्सरस ऊर्जी नाम ता इदं ब्रह्म भत्रं पान्तु ताभ्यः स्वाहा ।
 औषधीभ्य अप्सरोभ्य ऊर्जी इदं न मम । संहितो विश्वसामा
 सूर्यी गन्धर्वस्स इदं ब्रह्म भत्रं पान्तु तस्मै स्वाहा । सुषुम्नाय सूर्यी
 य चन्द्रमसे गन्धर्वायेदं न मम) संहिताय विश्वसाम्भे सूर्याय
 गन्धर्वायेदं न मम । तस्य मरीचयोऽप्सरसो आयुवो नाम ता
 इदं ब्रह्म भत्रं पान्तु ताभ्यः स्वाहा । मरीचिभ्योऽप्सरोभ्य आयु-
 भ्य इदं न मम । सुषुम्नसूर्यराश्मिश्वन्द्रमा गन्धर्वस्स इदं ब्रह्म
 भत्रं पान्तु तस्मै स्वाहा । सुषुम्नाय सूर्याय चन्द्रमसे गन्धर्वायेदं
 न मम । तस्य नक्षत्राण्यप्सरसो बेगुरयो नाम ता इदं ब्रह्म भत्रं
 पान्तु ताभ्यः स्वाहा । नक्षत्रेभ्योऽप्सरोभ्यो बेगुरिभ्य इदं न मम ।
 भुजुं सुपर्णो यज्ञो गन्धर्वस्स इदं ब्रह्म भत्रं पान्तु तस्मै स्वाहा ।
 भुजिवे सुपर्णाय यज्ञाय गन्धर्वायेदं न मम । तस्य दक्षिणाप्सर-
 सस्तावानाम ता इदं ब्रह्म भत्रं पान्तु ताभ्यः स्वाहा । दक्षिणाभ्य
 उप्सरोभ्यस्तावाभ्य इदं न मम । प्रजापतिर्विश्वकर्मी मनो गन्ध-
 विस्स इदं ब्रह्म भत्रं पान्तु तस्मै स्वाहा । प्रजापतये विश्वकर्मणे
 मनसे गन्धर्वायेदं न मम । तस्य क्रक्षसामान्यप्सरसो वर्णयो नाम
 ता इदं ब्रह्म भत्रं पान्तु ताभ्यः स्वाहा । क्रक्षसामभ्योऽप्सरोभ्यः
 वर्णिभ्य इदं न मम । इषिरो विश्वव्यचा वा ता गन्धर्वस्स इदं ब्रह्म

क्षत्रं पानु तस्मै स्वाहा । इषिराय विश्वेद्देसे गताय गन्धर्वायेदं

न मम । तस्याऽप्सरसो मुदा नाम ता इदं ब्रह्म क्षत्रं पान्तु ता-

यः स्वाहा । अऽयोऽप्सरोऽयो मुदाभ्य इदं न मम । भुवनस्य पते-

तस्य उपरि गहा इहं च सतोरात्मा स्वार्ज्यान्ति रायस्पां लुबीर्णि

संवत्सरीणां स्वस्तिं स्वाहा । भुवनस्य पत्य इदं न मम । परमेष्ठ-

धिपति मृत्युर्गन्धर्वस्स इदं ब्रह्म क्षत्रं पानु तस्मै स्वाहा । परमैषिने

मृत्युके गन्धर्वायेदं न मम । तस्य विश्वमप्सरसो भुवो नाम ता इदं

ब्रह्म क्षत्रं पानु ताभ्यः स्वाहा । विश्वाऽयोऽप्सरोऽयो भूभ्य इदं न

मम । सुक्षिति सुभूति भद्रकृत् सुपर्वीन् पर्जन्यो गन्धर्वस्स इदं

ब्रह्म क्षत्रं पानु तस्मै स्वाहा । सुक्षितये सुभूपतये भद्रकृते सुप-

र्विते पर्जन्याय गन्धर्वाय इदं न मम । तस्य विद्युतोऽप्सरसो

173 a रुचो नाम ता इदं ब्रह्म क्षत्रं पान्तु ताभ्यः स्वाहा । विद्युत्योऽप्स-

रोऽयो लग्न्य इदं न मम । द्वूरेहेतिरमृडयो मृत्युर्गन्धर्वस्स इदं

ब्रह्म क्षत्रं पानु तस्मै स्वाहा । द्वूरहेतवे अमृडाय मृत्युवे गन्धर्व-

येदं न मम । तस्याः प्रजा अप्सरसो भीरवो नाम ता इदं ब्रह्म क्षत्रं

पान्तु ताभ्यः स्वाहा । प्रजाऽयोऽप्सरोऽयो भीरुभ्य इदं न मम ।

चारुः कृपणकाशी कामो गन्धर्वस्स इदं ब्रह्म क्षत्रं पानु तस्मै

स्वाहा । चारवे कृपणकाशीने कामाय गन्धर्वायेदं न मम । तस्याध-

योऽप्सरस इरोचयन्तीर्णाम ता इदं ब्रह्म क्षत्रं पान्तु ताभ्यः स्वाहा ।

अदिभ्योऽप्सरोऽयद्वोचयन्तीभ्य इदं न मम । सतो भुवनस्य पते

यस्य त उपरि ग्रहा इहं च उक्तं लग्ने १ स्मै क्षत्राय महिशम् यच्छ
 स्वाहा । भुवनस्य पत्ये ब्रह्मण इदं न मम । यदेवा देव हेऽनं देवा-
 सश्य क्रमावयं आदित्यस्तस्मान्मा मुञ्चन्तु तस्यतेन मासुत स्वाहा ।
 देवेभ्य आदित्येभ्य इदं न मम । देवा जीवनकाम्या यद्वाचाण्टतमो-
 दिमा अग्निर्मा तस्मा एनसो गर्हपत्यः प्रसुञ्चन्तु । दुरिता यानि च
 क्रमा करोतु मासनेनसं स्वाहा । अग्नये गर्हपत्यायेदं न मम । के-
 तेन यावापृथिवी क्रतेन लं सरस्वती । क्रता मा मुञ्चतां हुसे यदस्य
 कृतमारिम स्वाहा । यावा पृथिवीभ्यां सरस्वत्या इदं न मम । स जात-
 173 ६ शंसा दुतस्वाजानिशंसा ज्यायसद्वासा दुमुतवा कमीयसः अनाजातं
 देवकृतं यदेनस्तस्मा लभस्मां जातवेदो मुमुक्षि स्वाहा । अग्नये
 जातवेदस इदं न मम । यद्वाचा यन्मनसा बाहुभ्यामूर्नभ्यामुष्टिव-
 द्वां शिश्वैर्यदन्तं च क्रमावयं अग्निर्मा तस्मादेनसो गर्हपत्यः प्र-
 मुञ्चन्तु दुरिता यानि च क्रमा करोतु मासनेनसं स्वाहा । अग्नये गा-
 र्हपत्यायेदं न मम । यद्यस्ताभ्यां चकर किल्बिषाप्यक्षाणां च वद्य-
 मुपजिङ्गुमानः द्वारे पद्याच राष्ट्रभृत्य तान्यप्सरसवनुधत्ता मृ-
 णानि स्वाहा । द्वारे च पद्याच राष्ट्रभृत्य तान्यप्सरोभ्य इदं न मम ।
 अदैव्यनुनं यदहं चकार ^(द्वा॑) यशोदस्यन् सञ्चकार जनेभ्यः अग्निर्मा
 तस्मादेनसो गर्हपत्यः प्रसुञ्चन्तु दुरिता यानि च क्रमा करोतु
 मासनेनसं स्वाहा । अग्नये गर्हपत्यायेदं न मम । यन्मे माता गर्भे
 सति एनश्चकार यत्पिता अग्निर्मा तस्मादेनसो गर्हपत्यः प्रसुञ्चन्तु

दुरिता यानि च कमा करोतु मासनेनसं स्वाहा । अग्न्ये गर्हपत्याये
 दं न मम । यदा पिबेष मातरं पितरं पुत्रः प्रमुदितो धयन् । अहि-
 सितों पितरों उ मया तत् तदग्ने अवृणो भवामि स्वाहा । अग्न्य
 इदं न मम । यदन्तरिक्षं पृथिवी मुत्यां यमातरं पितरं वाचि
 हैं सिम । अग्निर्मा तस्मादेनसो गर्हपत्यः प्रमुच्चतु दुरिता
 174 २ यानि चक्रम करोतु मासनेनसं स्वाहा । अग्न्ये गर्हपत्याये दं
 न मम । यदाजसा निजस्या यत्पराजसा यदेनश्चक्रम नूतनं यत्
 तु तपाम् । अग्निर्मा तस्मादेनसो गर्हपत्यः प्रमुच्चतु दुरिता यानि
 चक्रम करोतु मासनेनसं स्वाहा । अग्न्ये गर्हपत्याये दं न मम ।
 अतिक्रमामि दुरितं यदेनो जहामि रित्रं परमे सधस्ते । यत्रयक्ति
 सुकृतो नपि दुष्कृतस्तमारोहामि सुकृतानिलोकं स्वाहा । अ-
 ग्न्ये इदं न मम । मृते देवा अमृतते तदेनस्कृत एतन्मनुष्येषु
 मा मृजे ततो मायति किञ्चिदानशो अग्निर्मा तस्मादेनसो गर्ह-
 पत्यः प्रमुच्चतु । दुरिता यानि चक्रम करोतु मासनेनसं स्वाहा ।
 अग्न्ये गर्हपत्याये दं न मम । दिवि जाताऽल्लुजाता मा जाता ओ-
 षधीभ्यः । अधोर्क्षे अग्निया आपस्तानश्चन्धनत् । शङ्खनीश्यां
 स्वाहा । अङ्गश्चन्धनीश्यामिदं न मम । यदापो नकं हुरितं
 चराम यद्वा दिवा नूतनं यत्पुराणं हिरण्यवर्णास्तद उत्पन्नी-
 तनः स्वाहा । अङ्गो हिरण्यवर्णाभ्य इदं न मम । इमं मे वर्णण
 शुक्तीहुवं यद्याच मृडय । लामवस्तुराजके स्वाहा । वर्णणायेदं

न मम । तत्त्वायामि ब्रह्मणा वन्दमानस्तदशास्ते यजमानो हवि ।

१७४ ६ एवं । अहेऽमानो वरुणेण बोधयुरुक्त्वास्मान् आयुः प्रमोषीः स्वाहा ।

वरुणायेदं न मम । त्वं नो अग्ने वरुणस्य विद्वान् देवस्य हेडो

वयासिसीष्टा । यजि षो वहितमश्शो इच्चानो विश्वाद्वेषांसि प्र-

मुमुक्ष्यस्मत् स्वाहा । अग्नये वरुणाभ्यामि दं न मम । त्वं नो अ-

ग्ने वमोभवेति नेजिष्ठो अस्य उषसो व्यष्टौ अवश्यक्षमणो वरु-

णग्रं रशणो वहि मृडिकं मुहुर्वोनयेधि स्वाहा । अग्नये वरुणाभ्या-

मि दं न मम । त्वमग्ने अयास्ययासन् मनसाहितः अयासन्

हृष्यमूहिषे यानो धेहि भेषजं स्वाहा । अग्नये अयस इदं न

मम । प्रजापते नवदेतान्यन्यो विश्वाजातानि परिता बभूव ।

यत्कामास्ते जुहुमस्तन्नो अस्तु वयं स्याम पतयो रथीणाम्

स्वाहा । प्रजापतये इदं न मम । इधम प्रवृच्छिदनानभ्याधाय

इधमसन्नहनानि च । अथ प्रायश्चित्ताहुतीर्जुहोति । अस्मिन्

कर्मणि मद्ये सम्भावित समस्तदोषप्रायश्चित्तार्थं महाप्रायश्चि-

त्ताहुतीर्जुहोति । मनो ज्योतिर्जुषतामाज्यं विच्छिन्नयज्ञं समिष्टं

दधातु । याजुषा उषसो निश्चयतास्सन्दधामि हविषा पृतेन

स्वाहा । मनसो ज्योतिष इदं न मम । अयाश्चाग्ने स्य नभिशस्ति-

श्य सत्यमित्यमया अति । अयसा मनसा धृतोयसा हृष्यमूहिषे ।

१७५ २ यानो धेहि भेषजं स्वाहा । अग्नये अयस इदं न मम । यद्यस्मिन्

कर्मण्यन्तरत कामान्ततः कर्मतो वानयाहुत्या तच्छमयामि सर्वे

तृष्णन्तु । देवा नवन्तान् श्रुतेन स्वाहा । देवे भ्य इदं न मम । स्वस्ति न्

इद्धो वृद्धश्वा । स्वस्ति नः पूजा विश्ववेदा । स्वस्ति न स्तार्यो अ-

रिष्टनेमि । स्वस्ति नो वृहस्पतिर्दधानु स्वाहा । इन्द्राय वृद्धश्वसे

पूज्णे विश्ववेदसे तार्याय अरिष्टनेमये वृहस्पतय इदं न मम ।

यम आमनो मिन्दा भूदग्निस्तपुनर्जीतवेदा विचक्षणी स्वाहा ।

जातवेदसे इदं न मम । पुनरग्निश्वसुरदात् पुनरिन्द्रो वृहस्पति

पुनर्मै अश्विनायुवं च शुराधत्तमश्यो स्वाहा । अग्नीन्द्र वृहस्पति

भ्य अश्विभ्यश्विदं न मम । ओं भूः स्वाहा अग्नये इदं न मम । ओं

भुवः स्वाहा वायवे इदं न मम । ओं सुवः स्वाहा स्त्रीयेदं न मम ।

ओं भूर्भुवः स्वः स्वाहा प्रजापतये इदं न मम । इष्टे भ्यः स्वाहा इ-

ष्टे भ्य इदं न मम । वषडनिष्टेभ्यः स्वाहा वषडनिष्टेभ्य इदं न मम ।

भेषजं दुरिष्टै स्वाहा भेषजं दुरिष्ट्या इदं न मम । निष्कृत्यै स्वा-

हा निष्कृत्यै इदं न मम । दौराध्यै स्वाहा दौराध्यै इदं न मम ।

देवीभ्य सानुभ्यः स्वाहा देवीभ्य सानुभ्य इदं न मम । कष्ठ्यै स्वाहा ।

कष्ठ्या इदं न मम । समृद्ध्यै स्वाहा समृद्ध्यै इदं न मम । सर्व-

समृद्ध्यै स्वाहा सर्वसमृद्ध्या इदं न मम । यत इन्द्र भयामहेत-

तो तो अभयं कृधि । मववन् शर्धि तव तन्त्र ऊतये विद्विषो

विष्टो जहि स्वाहा । इन्द्राय अभयक्षरायेदं न मम । आभिर्गि-

र्भिर्विततो न ऊनं आप्यायये हरिबो वर्धमानः । यदा स्तोत्रभ्यो

महिंगोत्रा च ऊजासी भूजिष्ठभाजो अथ ते स्याम स्वाहा । इन्द्राय

वर्धमानायेदं न मम । अनाजातं यदाजातं यज्ञस्य कियते मिथु ।
 अग्ने तदस्य कल्पय तं वेत्य यथातयं स्वाहा । अग्ने इदं न मम ।
 पुरुषसंमितो यज्ञो यज्ञः पुरुषसंमितः । अग्ने तदस्य कल्पय तं वेत्य
 यथातयं स्वाहा । अग्ने इदं न मम । यत्पाकज्ञा मनसा दीनद-
 क्षाणा यज्ञस्य मन्वते । मर्ता सह । अग्निष्ठुध्रोता कर्तुविद्विजानन्
 यजिष्ठो देवां कर्तुशो यजाति स्वाहा । अग्ने इदं न मम ।
 द्विजानते स्वाहा इदं न मम । भूरग्ने च पृथिव्यै च महते च
 स्वाहा । भूरग्ने पृथिव्यै च महते इदं न मम । भुवो वायवेचा-
 न्तरिक्षाय च महते च स्वाहा । भुवो वायवे अन्तरिक्षाय महत
 इदं न मम । सुवरादित्याय च दिवेच महते च स्वाहा । सुवरा-
 दित्याय महत इदं न मम । भूर्भुवश्चन्द्रमसे च नक्षत्रेभ्यश्च
 दिग्भ्यश्च महते च स्वाहा । भूर्भुवश्चन्द्रमसे च नक्षत्रेभ्यो महत
 इदं न मम । पाहितो अग्ने इदं न मम । पाहितो अग्ने इदं न मम ।
 1762 यज्ञं पाहितो विभावसो स्वाहा । विभावसे इदं न मम । सर्वं पाहि-
 तशतकतो स्वाहा शतकतवे इदं न मम । पाहितो अग्ने एकथा ।
 पालुत द्वितीयया । पाहितो गीर्भिः सृभिर्जापते पाहिते चतस्र-
 भिर्बसो स्वाहा । पाहिभ्य इदं न मम । सप्तते अग्ने स्समिध-
 स्सप्तजिह्वा सप्तक्रमयस्सप्तधामप्तियाणि सप्तहोत्रा सप्तधात्रा
 यजन्ति । सप्तयोनिरावृणस्व घृतेन स्वाहा । अग्ने सप्तवत इदं

न मम । पुनर्स्तादिता रुद्रा वसवस्समिन्धतां पुनर्ब्रैस्ताणो वसु-
नीय याज्ञः घृतेन तं तनुके वर्धयस्व । सत्याः सन्तु यजमानस्य का-
मा: स्वाहा । वसुनीय इदं न मम । गणानां ला गणपतिं हवा-
महे कविं कवीनामुपमश्रवस्तमम् । ज्येष्ठराजं ब्रह्मणं ब्रह्मण-
स्पत आनः इष्टवन्यौतिभेस्तीद सादनं स्वाहा । गणपतये इदं
न मम । त्रियम्बकं यजामहे सुगन्धिं पुष्टिवर्धितंम् । उर्वारुक-
मिव बन्धनामृतो मृद्धीय मामृतान् स्वाहा । त्रियम्बकायेदं न
मम । जातवेदसे सुनुवाम सोममरातीयतो निदहसितवेदः ।
सनः परिदतिरुग्णिविश्वा नावेव सिन्धुं दुरितात्यग्निः स्वाहा ।
उग्नये जातवेदसे दुर्ग्णयेदं न मम । इदं विष्णुर्विचक्रमेत्रेधा
निदधे पदं समूक्त्वाभ्युप्य पां सुरे स्वाहा । विष्णवे इदं न मम ।

१७६ ६ विष्णुरराडमसि स्वाहा । विष्णवे इदं न मम । विष्णोः पृष्ठमसि
स्वाहा विष्णवे इदं न मम । विष्णु गृह्णेय स्वाहा । विष्णवे इदं
न मम । विष्णो त्यूरसि स्वाहा । विष्णवे इदं न मम । विष्णोर्ध्विव-
मसि स्वाहा । विष्णवे इदं न मम । वैष्णवमसि विष्णवे लां स्वाहा
विष्णवे इदं न मम । विष्णोरराडमसि विष्णोः पृष्ठमसि विष्णो
ज्ञाहे स्थो विष्णोत्त्यूरसि विष्णो ध्रुवमसि वैष्णवमसि विष्णवे
लां स्वाहा । विष्णवे नारायणायेदं न मम । ब्रह्म प्रतिष्ठा मन-
सो ब्रह्म वाचः ब्रह्मज्ञानं हृविष्णामान्यस्य अतिरिक्तं कर्मणे
यच्छ हीनम् । यज्ञः पर्वाणि प्रतिरक्षेति कल्पयन् स्वाहा । ब्रह्मण

इदं न मम । कृताहुतिरेतु देवान् स्वाहा । यज्ञाय ब्रह्मण इदं न
मम । यदस्य कर्मणो त्वरीरिचं यज्ञा न्यूनं महुकरं अग्निष्ठः स्ति-
ष्ट कृद्विद्वान् सर्वं स्तिष्ठं सुहुतं करोतु मे । अग्ने स्तिष्ठकृते सुहु-
ताहुते । सर्वप्रायश्चित्ताहुतीनां कामानां सत्रद्वयित्रे स्वाहा ।
अग्ने स्तिष्ठकृत इदं न मम । आस्मिन् कर्मणि मध्ये सम्भावित-
समस्तमन्त्रलोपतन्त्रलोपक्रियालोपदृव्यलोपन्युनातिरिक्त-
विपर्यासीविरस्ति समस्तदोषप्रायश्चित्तार्थं महाप्रायश्चित्तहोमं

177 a होम्यामि । ओं भवाय देवाय स्वाहा इत्यादि । महतो देवाय
स्वाहा । रुद्रोयेदं न मम । ओं भवस्य देवस्य पत्ये स्वाहा इत्या-
दि । महतो देवस्य पत्ये स्वाहा । गार्णी इदं न मम । ओं भवस्य
देवस्य सुताय स्वाहा । इत्यादि । महतो देवस्य सुताय स्वाहा । सु-
ब्रह्मण्योयेदं न मम । ओं भूः स्वाहा अग्ने इदं न मम । भुवः स्वाहा
वायवे इदं न मम । लुवः स्वाहा सूर्योयेदं न मम । ओं भूर्भुवः
स्वः स्वाहा प्रजापतय इदं न मम । पश्चात् प्रधानादि सर्वत्रकु-
ण्डेषु तत्त्वमूलमन्त्रेणाष्टोत्तरशतं हुखा । सर्वत्र पूर्णां विधाय ।

— बिम्बशुद्धिः —

ततो बिम्बशुद्धार्थं मृदुदकुम्भादि मूलवेरे कर्मणाभिषिद्य,
पश्चात् घृतशिरोऽपिणप्रयोगः । घृतशिरोऽपिणकुम्भं शिष्य-
मूर्ध्नि वाहयिता । स्वास्तिवाचनपुरस्त्वरं मङ्गलवाचैस्त्वहालयं प्रद-
धिषणीकृत । बिम्बस्य पुरतः प्रतिष्ठाप्य । घृतशिरोऽपिणकर्म करिष्ये

इति सङ्कल्प्य । पुण्याहं वाचीयिता । आत्मानमुपकरणानि प्रोक्ष्य ।

कराङ्गं न्यस्य । गुहं सर्वोपचारैस्सम्पूज्य । कराभ्यां घृतमादाय
घृतं मिमिक्षे इति मन्त्रेण विश्वस्य शिरस्यभिषिद्य । मन्त्रः ।

घृतं मिमिक्षिरे घृतमस्य योनि घृतश्चतो घृतमुपस्य धाम ।

अनुष्वधमाह मादयस्व स्वाहा घृतं कृतं वृषभवक्षित्वृष्ट्यम् । इति
मन्त्रेणाभिषिद्य । उष्णोदकादिभिरभिषिद्य । उद्दृष्टे । गन्धः ।

१७७६ पुष्पादि सर्वोपचारान् कृत्वा ॥ द्वीपां ग्रान् शिरसि विन्यस्य हेम ॥

पुष्पाणि दोस्थले । अङ्गुरान् कण्ठदेशे तु हृदये यवलादतान् ।
मूलमन्त्रेण विन्यस्य नमस्कृत्वा द्वापयेत् ।

॥ इति घृतशिरोऽपणविधिः ॥

— न्यासक्रमः —

विश्वस्य दक्षिणभागे उत्तराभिमुखः स्थित्वा । ओं ह्रीं सर्वज्ञश-

क्तिधाम्ने हृदयाय नमः । ओं ह्रीं नित्यतृप्तशक्तिधाम्ने शिरसे

स्वाहा । ओं ह्रीं अनादिबोधशक्तिधाम्ने शिरसांचै वौषट् । ओं ह्रीं

स्वतन्त्रशक्तिधाम्ने कवचाय हुं फट् । ओं ह्रीं अन्तिपृशक्तिधाम्ने

नेत्रत्रयाय वषट् । ओं ह्रीं अनन्तशक्तिधाम्ने अस्त्राय फट् । इति

द भीग्रेण वा कराग्रेण वा क्रमेण विन्यस्य ॥ त्रितत्वासः —

ओं ह्रीं शिवतत्वाय नमः । ओं ह्रीं शिवतत्वाधिपतये रुद्राय नमः ।

इति शिरसि । ओं ह्रीं विद्यातत्वाय नमः । ओं ह्रीं विद्यातत्वाधिप ।

तये विष्णवे नमः । इति हृदये । ओं ह्रीं आत्मतत्वाय नमः । ओं ह्रीं

आत्मतत्वाधिपतये ब्रह्मणे नमः। इति पादयोर्विन्यस्य। पञ्चतत्त्व-

त्यासः—ओं हं आकाशतत्वाय नमः। ओं हं ऊर्काशतत्वाधिपतये
सदाशिवाय नमः। इति शिरसि। ओं चं वायुतत्वाय नमः। ओं चं वायु-

तत्वाधिपतये महेश्वराय नमः। इति मुखमण्डले। ओं रं अग्नितत्त्वा-

य नमः। ओं रं अग्नितत्त्वाधिपतये रुद्राय नमः। इति हृदये। ओं चं
अपृत्वाय नमः। ओं चं अपृत्वाधिपतये विष्णवे नमः। इति नाभी।

ओं कं पृथिवीतत्वाय नमः। ओं कं पृथिवीतत्वाधिपतये ब्रह्मणे

नमः। इति पादयोर्विन्यस्य। मातृकान्यासः—अं नमश्चिरसि।

178 a ओं नमः मुखमण्डले। ईं नमः दक्षिणनेत्रे। ईं नमः वामनेत्रे।

उं नमः दक्षिणकर्णे। ऊं नमः वामकर्णे। ऋं नमः दक्षिणनासि-

कायाम्। ऋं नमः वामनासिकायाम्। लं नमः दक्षिणगण्डे। लं नमः

वामगण्डे। एं नमः ऊर्ध्वदन्ते। ऐं नमः अधोदन्ते। ओं नमः ऊर्ध्वा-

धरे। औं नमः अधोऽधरे। अं नमः जिह्वायाम्। अः नमः मूर्ध्विन्य-

सेत्। कं नमः दक्षिणबाहुशिखरे। खं नमः दक्षकोर्पिरे। गं नमः

दक्षिणमणि बन्धे। घं नमः दक्षहस्ताङ्गुलिमूले। ङं नमः दक्षहस्ता-

ङुल्यग्ने। चं नमः वामबाहुशिखरे। छं नमः वामकोर्पिरे। जं नमः वाम-

मणि बन्धे। झं नमः वामहस्ताङ्गुलिमूले। अं नमः वामहस्ताङ्गुल्यग्ने,

टं नमः दक्षिणोरमूले। ठं नमः दक्षिणजानुनि। उं नमः दक्षिण-

गुल्फे। दं नमः दक्षपादाङ्गुलिमूले। णं नमः दक्षपादाङ्गुल्यग्ने।

तं नमः वामोरमूले। थं नमः वामजानुनि। दं नमः वामगुल्फे।

धं नमः वामपादाङ्गुलि मूले । नं नमः वामपादाङ्गुल्यगे । चं नमः

दक्षिणपार्वे । फं नमः वामपार्वे । बं नमः पृष्ठे । भं नमः नाभौ । शं
नमः उदरे । यं नमः हृदये । रं नमः दक्षिणदोम्बूले । कं नमः वाम-
ये मूले । वं नमः पिटे । इं नमः दक्षिणकठो । षं नमः वामकठे ।
सं नमः दक्षिणबाहौ । हं नमः वामबाहौ । ळं नमः दक्षिणपार्दे । ळं

178 ६ नमः वामपादे न्यसेत् ॥ दण्डभीड़िन्यासः — ओं सों ईशानाय
जगद्गुवमूर्धे नमः शिरसि । ओं सों तत्पुरुषाय वचद्गुवमूर्धे नमः
मुखमण्डले । ओं सुं अघोराय विश्वभुवहृदयाय नमः हृदये । ओं
सिं वामदेवाय रुद्रभुवगुल्याय नमः गुल्ये । ओं सं सचोजाताय ब्रह्म-
भुवमूर्तये नमः पादे । ओं सौं आप्यभुवाय भुवद्गुवसर्वाङ्गाय नमः
इति लवीड़िन्यसेत् ॥ मुण्डभीड़िन्यासः — ओं सों ईशानाय जग-
द्गुवमूर्धे नमः इतीशानमूर्धे । ओं से तत्पुरुषाय वचद्गुवमूर्धे
नमः पूर्वमूर्धे । ओं सुं अघोराय विश्वभुवमूर्धे नमः दक्षिणमूर्धे,
ओं सिं वामदेवाय रुद्रभुवमूर्धे नमः उत्तरमूर्धे । ओं सं सदो-
जाताय ब्रह्मभुवमूर्धे नमः पश्चिममूर्धे । ओं सौं आप्यभुवाय भुव-
द्गुवमूर्धे नमः इति नैऋतमूर्धे न्यसेत् ॥ ततः स्कन्दकलान्यासः ॥
जगद्गुवं जयायै नमः इतीशानमूर्धे । बहुतो बलायै नमः पूर्वमूर्धे,
हुतं उन्नतायै नमः दक्षिणमूर्धे । वचद्गुवं वामायै नमः उत्तरमूर्धे,
नमस्ते स्तु नन्दिन्यै नमः पश्चिममूर्धे । विश्वभुवे विजयायै नमः
नैऋतमूर्धे न्यसेत् । जगद्गुवोऽधिपीतिजियायै नमः इतीशानवक्ते ।

सेनानि सेनायै नमः पूर्ववक्रे । मधुरप्तियायै नमः दक्षिणवक्रे । षड़ा-
 ननमङ्गले शान्त्यै नमः उत्तरवक्रे । सन्ध्याया नमस्तेऽन्तु सत्यै
 १७१ २ नमः पश्चि पवक्रे । सुरं बीहै सूक्ष्मायै नमः दक्षिणकक्ष्मैः नैकृत.
 वक्रे न्यसेत् । सुब्रह्मण्यसुमत्यै नमः हृदये । वृहस्पतये सुखाय प्र-
 शायै नमः गले । अस्य पञ्चयोने । अमृतायै नमः दक्षिणगाहौ । य-
 स्यात्माय यशस्त्वन्त्यै नमः वासवाहौ । वहने वहन्तु वरिष्ठायै नमः
 नाभौ । सुब्रह्मण्यसुप्रतिष्ठायै नमः कुक्षौ । लद्रभुवे रुचये नमः पृष्ठे ।
 ब्रह्मभुवे ब्रह्माण्यै नमः उरसि । भुवद्रुवे भृत्यै नमः गुह्ये । आटुताय-
 मान्यै नमः शिश्वे । जगद्गुबंजीवायै नमः दक्षिणोरौ । सुब्रह्मण्यशु-
 द्धायै नमः वा मोरौ । कृत्तिकालुतकृपायै नमः दक्षिणजानुनि । षष्ठि-
 कालत्वरायै नमः वामजानुनि । जगद्गुबं जगत्यै नमः दक्षिणजंघायाम् ।
 वचद्गुबं वरदायै नमः वामजंघायाम् । स्कन्दविशारिवेन कमदायै न-
 मः दक्षिणपादे । हृष्टये यस्नाय धारिष्ये नमः वामपादे । षण्मुख-
 इयामायै नमः इत्युरसि विन्यस्य । तत्वत्वत्वेश्वरन्यासः — मूर्धा-
 दिग्गत्पर्वतं शिवतत्वस्थानम् ब्रह्म भागम् । कण्ठादिकटिपर्वतं
 विद्यातत्वस्थानं विष्णुभागम् । कट्यादिपादपर्वतं आत्मतत्वस्था-
 नं ब्रह्मभागम् । इति ज्ञात्वा । ततः आत्मतत्वचतुर्विशतिनामानि
 साधिपानि च समर्चयेत् । तद्यथा — बिम्बस्य मूर्धादिकण्ठपर्वतं
 ओं हं शिवतत्वाय नमः । शिवतत्वाधिपतये शिवाय नमः । शक्ति-
 त्वाय नमः शक्तितत्वाधिपतये शक्तिमते नमः । सदाशिवतत्वाय

१७९६ नमः सदाशिवतत्वाधिपतये ब्रह्मणे नमः। ईश्वरतत्वाय नमः। ईश्वर-
 तत्वाधिपतये उनन्नाय नमः। इद्द्विद्यातत्वाय नमः। इद्द्विद्यात-
 त्वाधिपतये राम्बराय नमः। इति मुर्धीदि कष्ठपर्यन्तं शिवतत्व-
 पञ्चकम् साधिष्ठेव पञ्चकमर्चयेत्। कष्ठादि कटिपर्यन्तं विद्या-
 तत्वसप्तकम्। ओं हां मायातत्वाय नमः। मायातत्वाधिपतये गहने-
 शाय नमः। कालतत्वाय नमः। कालतत्वाधिपतये कालनाम्ने नमः। क-
 लातत्वाय नमः। कलातत्वाधिपतये ज्ञानविन्दवे नमः। विद्यातत्वाय
 नमः। विद्यातत्वाधिपतये विज्ञानाय नमः। नियतितत्वाय नमः। निय-
 तितत्वाधिपतये नियामकाय नमः। रागतत्वाय नमः। रागतत्वाधि-
 पतये कामदाय नमः। पुरुषतत्वाय नमः। पुरुषतत्वाधिपतये सूक्ष्म-
 देहाय नमः। इति विद्यातत्वसप्तकं साधिष्ठं च समर्चयेत्। कट्टादि-
 पादपर्यन्तं आमृततत्वाधिपतये प्रधानकाय नमः। चित्ततत्वाय नमः।
 चित्ततत्वाधिपतये चिदेहाय नमः। अहङ्कारतत्वाय नमः। अहङ्कार-
 तत्वाधिपतये अहङ्कृते नमः। बुद्धितत्वाय नमः। बुद्धितत्वाधिपतये
 बुद्धाङ्गाय नमः। मनस्तत्वाय नमः। मनस्तत्वाधिपतये सङ्कल्पाय न-
 मः। नासातत्वाय नमः। नासातत्वाधिपतये विनुम्बकाय नमः। जिह्वा-
 तत्वाय नमः। जिह्वातत्वाधिपतये महावक्राय नमः। चक्रस्तत्वाय नमः।
 चक्रस्तत्वाधिपतये प्रकाङ्काय नमः। लक्ष्मतत्वाय नमः। लक्ष्मतत्वाधिप-
 तये सर्वाङ्गाय नमः। श्रोत्रतत्वाय नमः। श्रोत्रतत्वाधिपतये व्योमचराय

नमः। उपस्थतत्वाय नमः। उपस्थतत्वाधिपतये घनानन्दाय नमः।

१८० a पाचुतत्वाय नमः। पाचुतत्वाधिपतये त्रूष्णीकृते नमः। पाणितत्वाय नमः।

पाणितत्वाधिपतये रमणाय नमः। पादतत्वाय नमः। पादत-

त्वाधिपतये सामदाय नमः। वाक्तत्वाय नमः। वाक्तत्वाधिपतये दुदु-

पतये नमः। इब्दतत्वाय नमः। इब्दतत्वाधिपतये सूक्ष्मनादाय नमः।

स्पृशतत्वाय नमः। स्पृशतत्वाधिपतये बलवत्तराय नमः। ऋपतत्वाय

नमः। ऋपतत्वाधिपतये भानुमते नमः। रसतत्वाय नमः। रसतत्वा-

धिपतये जलेशाय नमः। गन्धतत्वाय नमः। गन्धतत्वाधिपतये

गन्धेशाय नमः। आकाशतत्वाय नमः। आकाशतत्वाधिपतये

भूदेशाय नमः। वाचुतत्वाय नमः। वाचुतत्वाधिपतये मातरिश्वने

नमः। तेजस्तत्वाय नमः। तेजस्तत्वाधिपतये लिङ्गानिधये नमः।

अप्सृतत्वाय नमः। अप्सृतत्वाधिपतये जलेश्वराय नमः। पृथिवीतत्वाय

नमः। पृथिवीतत्वाधिपतये श्रीकण्ठाय नमः। इत्यास्तत्वचतुर्विंशति.

नामानि साधिपानि च समर्चयेत्। इति तत्वत्वेश्वरनामसमाप्तम्॥

पश्चामूर्तिमूर्तिश्वरन्यासं कुर्यात्। मूर्धादिभूमध्यपर्यन्तं आका-

शाक्तम्। भूमध्यादिकण्ठपर्यन्तं वायुस्थानम्। कण्ठादिहृदयप-

र्थन्तं अग्निस्थानम्। हृदयादिगुदपर्यन्तं अपर्स्थानम्। गुदादि-

पादपर्यन्तं पृथिवीस्थानम्। इति ज्ञात्वा तत्त्वमाने समर्चयेत्।

यथा — ओं हूं हूं आकाशमूर्तये नमः। आकाशमूर्त्येधिपतये सदा-

शिवाय नमः। ओं चं कु वायुमूर्तये नमः। वायुमूर्त्येधिपतये ईश्वराय

180 6 नमः। ओं सं ते जो मूर्तये नमः ते जो मूर्त्यधिपतये रुद्राय नमः। ओं हं
 कू जल मूर्तये नमः जल मूर्त्यधिपतये विष्णवे नमः। ओं हं कू पृथि-
 वी मूर्तये नमः पृथिवी मूर्त्यधिपतये ब्रह्मणे नमः। सुनर्नाभिहृदय-
 शिरस्सु स्थानत्रये षु ओं हं कू अकिमूर्तये नमः अकिमूर्त्यधिपत-
 ये भवाय नमः। ओं हं सं इन्दुमूर्तये नमः इन्दुमूर्त्यधिपतये
 महोदेवाय नमः। ओं हं हं लः यजमानमूर्तये नमः यजमानमूर्त्य-
 धिपतये पशुपतये नमः। इति मूर्तिमूर्ती वरन्यासस्तमातुः॥
 पश्चात् आवाहनस्यापनसन्निधान सन्निरोधनावकुष्ठनधेनुमुद्रा-
 महामुद्राः प्रदर्शय। पाद्यादिगन्धपुष्पधूपदीपं कैवल्यादत्ता। पश्चा-
 त्प्राणप्रतिष्ठां कुर्यात्। अस्य श्रीप्राणप्रतिष्ठामहामन्त्रस्य रुद्रब्रह्मा-
 च्युता कृष्णः। कर्म्यजुस्सामार्थवाणि च्छन्दांसि। अरिवलचैतन्य-
 रूपिणी परा प्राणशक्तिर्देवता। आं बीजं हीं शक्तिः क्रों कीलकं
 श्रीबल्लीदेवनाथकी समेत श्रीसुब्रह्मण्यस्य प्राणकलाप्रसादसिद्ध-
 ये जपे विनियोगः। ह्रामित्यादिकराङ्गन्यातः। दयानम् —
 रक्ताम्भोधि स्थपोतोल्ल सदरुण सरोजाधिरुद्रा करान्जैः
 पाशं कोदण्डमिश्रद्वय मलिगुणमव्यङ्गं पञ्चबाणान्।
 बिभाणासृक्षपालं त्रिलयनविलसतीनवक्षोरुहाठ्या
 181 a देवी बालाकिर्णी भवतु सुखकरी प्राणशक्तिः परानः॥
 इति दयात्वा। पञ्चोपचारान् कृत्वा। विश्वमूर्ध्नि स्पृष्ट्वा जपेत्। ओं
 आं हीं क्रों यरलवद्वाष सहों हं सस्त्वेऽहमोम्। श्रीबल्ली देवनाथकी-

समेतश्री सुब्रह्मण्येश्वरस्य प्राणः इह प्राणस्थिताः। आं हीं के यर-
 लवशाषसहों हंसस्तोऽहमोम्। श्रीवल्ली देवनायकीसमेतश्रीसुब्र-
 ह्मण्येश्वरस्य जीव इह स्थिताः। आं हीं के यरलवशाषसहों हंस-
 स्तोऽहमोम्। श्रीवल्ली देवनायकीसमेतश्रीसुब्रह्मण्येश्वरस्य जीव-
 तत्वसर्वेन्द्रियाणि मनोबुद्ध्यहङ्कारवित्त पृथिव्यप्रेजोवाच्वाकाश-
 शब्दस्पर्शस्तपरसगन्धश्रोत्रत्वकुचक्षुर्जिह्वाद्वाणवाकपादपाणि-
 पायन्त्रस्थजीवप्राण इहैवाग्यास्मिन् बिन्दे श्रीसुब्रह्मण्येश्वरं
 सुखं चिरं तिष्ठतु स्वाहा। के हीं आं हंसस्तोहं स्वाहा। इति
 मूलमन्त्रं द्वादशवारं जप्त्वा। पुनः षड्डध्यानम्—असुनीते पु-
 नरस्मासु चक्षुः पुनः प्राणस्मित्वा धैर्योभागम्। ज्योक्त्वमेवम
 सूर्य मुच्चरन्तमनुमते मृद्यानः स्वरित्ति। पुनर्णो असुं पृथिवी द-
 दातुं पुनर्द्यौ ईवी पुनरन्तरिक्षम्। पुनर्नित्यसोमस्तन्वं ददातु पुनः
 पूषा पर्यायां व्या स्वरित्ति। श्रीवल्ली देवनायकीसमेतश्रीसुब्रह्म-

1816 एवाय नमः प्राणान् प्रतिष्ठापयामि। पश्चायागशालां प्रविद्य।
 आचार्यः कृत्विजां तत्तत्कृष्टमासाद्य। प्रायश्चित्तार्थं अनाजातीदि-
 सोमं ब्रह्मण्डमि। अनाजातं यदाजातं यज्ञस्य क्रियते मिभु। अग्ने
 तदस्य कल्पय लं वेत्य यथातथं स्वाहा। अग्ने इदं न मम। पु-
 रुषसंमितो यज्ञो यज्ञः सुरुषसंमितः। अग्ने तदस्य कल्पय लं
 वेत्य यथातथं स्वाहा। अग्ने इदं न मम। यत्पाकत्रा मनसा
 दीनदक्षाणा यज्ञस्य मन्वते। अग्निषुद्धोता क्रतुविद्विजानन्।

नेजिष्ठो देवां कतुशो यजमि स्वाहा । अग्ने इदं न मम । ओं हुं
 अघोराय स्वाहा । इथष्ठोत्तरशतं जुहुयात् । कों हीं आं हं सत्सो-
 हं स्वाहा । इति पञ्चविंशतिवारं हुत्वा । पञ्चामूलेनाष्टोत्तरशतं
 वा पञ्चविंशतिं वा हुत्वा । सर्वत्र पूर्णां विधाय पञ्चाकुण्डस्थ-
 मूर्तिं आधारशक्त्यादि सम्पूज्य । आवाहनादि सर्वोपचारैस्सम्पू-
 ज्य । ततः दिकुण्डदेवानां प्रधानकुण्डे तत्तमूलमन्त्रेणावात् ।
 पञ्चादाचार्यहुदयपङ्कजे आधारशक्त्यादि आसनमूर्तिमञ्चयच्च
 पूरकाभ्यां कुण्डस्थदेवं स्वहुदये संयोज्य । कुम्भकं कृत्वा प्रधान-
 कुम्भे रेचकभावनया पुष्पाङ्गीलेना प्रासादोच्चारेण मूलमन्त्रेण
 कुम्भे उगोहुन्या आवाहा । स्थापनादि कृत्वा पादादि धूपदीप-
 त्वैवेदं दत्त्वा । पञ्चाकुण्डानिकं गत्वा । अग्निं प्रज्वाल्य । सर्वत्र
 182 a कुण्डं व्याहृतिभिरुत्वा । जुषस्वनं समिधमग्ने अथशांचा बृह-
 घजतं धूममृण्वन्युपस्पृशदिव्यं सानन्द्रपैसंरसिमभिस्ततनु
 सूर्यस्य इति जप्त्वा । अदितेनुमग्ने स्थाः । अनुमतेनुमग्ने स्थाः ।
 सरस्वतेनुमग्ने स्थाः । देव सवितः प्रासादीः । इति समन्तापरि-
 षिद्य । स्वाहा इत्येकसमिधमग्नौ दत्त्वा । उपस्थानं कृत्वा । यते
 अग्ने तेजस्तेन अहं तेजस्ती भूयासम् । यते अग्ने हरस्तेनाहं
 हरस्ती भूयासम् । यते अग्ने वर्चस्तेन अहं वर्चस्ती भूयासम् ।
 मयि मेधां मयि प्रजां मत्यग्निस्तेजो दधातु । मयि मेधां मयि
 प्रजां मयीन्द्र इन्द्रियं दधातु । मयि मेधां मयि प्रजां मयि सूर्यी

आजो दधानु ॥ मन्त्रहीनं क्रियाहीनं भक्तिहीनं हुताशन । यद्युतं
तु मया देव परिपूर्णं तदस्तु मे ।

प्रायश्चित्तान्यशेषाणि तपःकर्मास्तकानि वै ।

यानि शेषाण्यशेषाणां शिवानुस्मरणं परम् ॥

अभिवादये । न मस्कृत्वा । ततः स्थिता । परिस्तरणस्थापारसमि-

धारिदक्षेण दहेत् । पश्चान्तर्घमेखलायां विष्टरस्थजयन्तारव्या-

रीनां क्रमेण बलिं दत्वा । उत्थोमेखलायां परिस्तरणस्थब्रह्माणं

विसृज्य । ब्रह्मन् ब्रह्मासि नमस्ते ब्रह्मन् ब्रह्मणे ब्रह्मणे नमः अ-

स्मात् कूर्चित् ब्रह्मानं यथास्थानं प्रतिष्ठापयामि । तत्कूर्चग्रन्थं

विस्त्रय तत्कुण्डावृतपरिस्तरणस्थेन्द्रादीनां क्रमेण बलिं ददेत् ।

1826 विसृज्य, परिस्तरणं किञ्चिकिञ्चिदादाय वामहस्ते अग्नं सङ्कुर्य ।

तन्मूलं सत्यहस्ते सङ्कुर्य । दर्भीनाज्यस्थाल्यामग्नं सद्यं मूलं

निसित्य+ दहेत् । पश्चात्पूर्णीतामोक्षणम् । प्रणीतापात्रं स्वागेनि.

धाय किञ्चिज्जलमापूर्य पूर्वादिचतुर्दश्यु प्रणीताजलेन किञ्चि-

त्किञ्चित् सेचयिता । तज्जलेनामानं कुम्भं सम्प्रोक्ष्य । अग्निमु-

द्रास्य । तद्वस्त्र वृहत्सामेति लताटे धृत्वा । अष्टाविंशतिकलशान्

यागेनां वर्धिनीं, तथा सोमकुम्भस्थामूर्तीनां पालिकामूर्तिरेव च ॥

सर्वदेवान्विसृज्याथ दीपाराधनमेव च । दीपाराधनं षोडशोप-

चारक्रमेणाराध्य । मन्त्रपुष्पवेदपारायणभक्तसुत्यादिभिर्इवं स-

न्तोप्य ॥

— दशदानानि —

अथ मूलबेरकुम्भाभिषेकमुहूर्तसाङ्घण्यार्थं दशदानक्षेत्रदानः

गृहादिदानं यथाविभवं कृत्वा । दशदानमन्त्रः —

गोभूतिलहिरण्याज्यवासोधात्यगुलानि च ।

रैष्यं लवणमित्याहुदशदानं पृकीर्तितम् ॥

गोदानमन्त्रः —

गवामङ्गेषु तिष्ठन्ति भुवनानि चतुर्दश ।

तस्मादस्य प्रदानेन अतशशान्तिं प्रयच्छ मे ॥

गोदानं सदक्षिणाकं सताम्बूलं श्रीसाम्बशिवप्रियं कामयमानः

स्तुभ्यमहं सम्प्रददे ॥ भूमिदानमन्त्रः —

सर्वसस्याश्रया भूमिर्वराहेण समुद्धता ।

तस्मादस्य प्रदानेन अतशशान्तिं प्रयच्छ मे ॥

भूमिदानं सदक्षिणाकं सताम्बूलं श्रीमहागौरीशिं कामयमानः

स्तुभ्यमहं सम्प्रददे ॥ तिलदानमन्त्रः —

तिलः पापहरा नित्यं विष्णोर्दहसमुद्दवा ।

यस्मात्तस्माच्छिवं मे स्यादतशशान्तिं प्रयच्छ मे ॥

तिलदानं सदक्षिणाकं सताम्बूलं श्रीमहादेवप्रियं कामयमानः

स्तुभ्यमहं सम्प्रददे ॥ हिरण्यदानमन्त्रः —

हिरण्यगर्भेगर्भेस्यं हेमबीजं विभावसोः ।

अनन्तसुण्यफलदमतशशान्तिं प्रयच्छ मे ।

हिरण्यदानं सदक्षिणाकं सताम्बूलं श्रीसुभूत्यप्रियं कामय-

मानसुभ्यमहं सम्प्रददे ॥ आज्यदानमन्त्रः —

कामधेनुसमुद्भूतं सर्विक्रतुषु संस्थितम् ।

देवानामाज्यमाहारमतशान्तिं प्रयच्छ मे ॥

आज्यदानं सदक्षिणाकं सताम्बूङ्कं श्रीमहोदेवप्रियं कामयमान-

स्तुभ्यमहं सम्प्रददे ॥ वत्त्रदानमन्त्रः —

श्रीतवातोष्णसन्नाणं लज्जायालक्षणं परम् ।

देहालक्षणं वत्त्रमतशान्तिं प्रयच्छ मे ॥

धान्यदानमन्त्रः —

धानं करोति धातारमिहु लोके परत्र च ।

यस्मात्स्माच्छिवं मे स्यादतशान्तिं प्रयच्छ मे ॥

गुलदानमन्त्रः —

इक्षुदण्डसमुद्भूतं देवानां च मनोहरम् ।

तस्मादस्य प्रदानेन अतशान्तिं प्रयच्छ मे ॥

रौप्यदानमन्त्रः —

पितृणां वलुभं यस्माच्छिवस्य च हरीन्द्रयोः ।

रजतं प्राणिनां तस्मादतशान्तिं प्रयच्छ मे ॥

लवणदानमन्त्रः —

रसानामग्रजं श्रेष्ठं लवणं बलवधीनम् ।

बृं उष्टिजं सर्वज्ञानमतशान्तिं प्रयच्छ मे ॥

विभूतिदानमन्त्रः —

1936

विभूते भूतिमाता सीद्वामदेवस्सदाशिवः ।

रक्षाबन्धं लयादेवि रक्ष मामनमे सदा ॥

रुद्राद्यानमन्त्रः —

रुद्राक्षं रुद्रैवत्यं रुद्रप्रीतिकरं इुभम् ।

तस्मादस्य प्रदानेन अतशान्तिं प्रथच्छ मे ॥

फलदानमन्त्रः —

फलं मनोरथफलं प्रदाति सदा नृणाम् ।

उत्रपौत्रादिवृद्ध्यर्थं अतशान्तिं प्रथच्छ मे ॥

ताम्बूलदानमन्त्रः —

ताम्बूलं श्रीकरं भद्रं ब्रह्मविष्णुशिवात्मकम् ।

तस्मादस्य प्रदानेन अतशान्तिं प्रथच्छ मे ॥

हरिदानमन्त्रः —

हरिद्राकुडुमोचेतं लक्ष्मीप्रीतिकरं इुभम् ।

तस्मादस्य प्रदानेन अतशान्तिं प्रथच्छ मे ॥

दीपदानमन्त्रः —

साज्जं त्रिवर्ति संसुक्तं वह्निं चोजितं मया ।

गृहणं मङ्गलं दीपं त्रैलोक्यतिमिश्रपहम् ॥

जलपात्रदानमन्त्रः —

प्राणिनां जीवनं वारि प्राणा वारिणि संस्थिताः ।

तस्मादस्य प्रदानेन अतशान्तिं प्रथच्छ मे ॥

— कुम्भाभिषेकः —

इत्यादि दशादानादि के दत्ता । प्रश्नात्परिचारकं स्नानानुष्ठानं निर्व-

र्त्य । नववस्त्रोन्तरीयोष्णीष भस्मरुद्रादौः शिष्यदेहै मन्त्रकृत्य ।

तच्छिरोमयूरासनं सम्पूज्य । प्रधानकुम्भं परिचारकमूर्त्तिं वि-

न्यस्य । वर्धनीं गुरुरादाय । अष्टपरिचारकुम्भान् क्रत्विभिरादाय

कमेण पदे पदे नानादीपनानाध्वज मङ्गलवाच स्वस्तिवाचनपुर-

सरं विमानं प्रदक्षिणीकृत्य । द्वारदेशो भाद्यादि के दत्ता । देवस्य

184 a पुरतो धान्यराशि निधाय । सङ्कोचसूत्रं कुम्भविम्बयोः पूर्वबद्ध-

द्धा । तद्वेरस्य उआधारशक्तयादि सम्पूज्य । तद्यथा — ओं हां आ-

धारशक्तये नमः मूलप्रकृत्ये नमः अनन्ताय नमः वराहाय नमः

सुधासिन्धवे नमः । रत्नद्वीपाय नमः कलधौतायलाय नमः महा-

मण्डुकाय नमः आदिकूर्माय नमः नन्दनोद्यानाय नमः कल्पवृक्ष-

वाटिकाय नमः धर्मकन्दाय नमः ज्ञाननालाय नमः वैराग्यपत्राय

नमः । ऐश्वर्यकर्णिकाय नमः सहस्रदलसंयुक्त महापश्चाय नमः ।

तन्मध्ये ओं हां स्कन्दासनाय नमः । स्कन्दमूर्तये नमः इत्यासन-

मूर्तिं विन्यस्य । दण्डभिं मुण्डभिं न्यस्य । ततः पुष्पाज्जलि-

बद्धा । ध्यात्वा ॥

विदुमप्रभमेकमुखं विभुं वज्रशक्तिवरदाभयपाणिनम् ।

देवलोकरिपुद्धर्मविद्धं नैमि रुद्रभवं शिखिवाहनम् ॥

इति ध्यात्वा । पुष्पाज्जलिं नाभ्यादि भूमध्यपर्यन्तं आरोप्य ।

हृदयस्थितपुष्पाज्जलिगतं विभाव्य । ओं हृं सं विद्यादेहाय

नमः इति पुष्पाञ्जलिं बिम्बमूर्धि विन्यस्य । ओं सौं नेत्रेभ्यो
 नमः इति नेत्रमुद्रा विन्यस्य । पश्चात्कुम्भसमीपं गत्वा । कुम्भ-
 रथ ओं ह्रीं निवृत्तिकलायै नमः इति पादे । ओं ह्रीं प्रतिष्ठाकला-
 यै नमः नाभौ । ओं ह्रुं विद्याकलायै नमः इति हृदये । ओं हैं शान्ति-
 कलायै नमः इति मुखमण्डले । ओं हैं शान्त्यतीतकलायै नमः
 इति मूर्धि सम्पूज्य । पुष्पाञ्जलिं दत्त्वा । कुम्भस्थ तत्र भुवन मन्त्र-
 1846 पदवर्णकला सकलचैतन्यं सातुःपाङ् पादादि मूर्धान्तं सङ्घृत्य ।
 मूलमन्त्रमुच्चार्यै तन्माल्यं सङ्घृत्य । सूत्रमार्गेण 'हं स हं साय वि-
 अहे परमहंसाय धीमहि' तत्रो हंसः प्रचोदयात् । इति मन्त्रेण
 'सदोजातं प्रपद्यामि' इति । 'असं कुमारो जरां जयत् दीर्घमायुः
 यस्मै त्वं स्तनसृष्ट्यायायुर्वर्ती वशो बलं । इति मन्त्रं दशवारं जप्त्वा ।
 सावधानेन सूत्रप्रविष्टं पदे पदे प्रपातयन् । पूरककुम्भकं कृत्वा ।
 बिम्बसमीपं गत्वा । माल्यसमर्पणम् । रेचकभावनया पुष्पाञ्जलिं
 बिम्बमूर्धि विन्यस्य । मूर्धवदावाहनस्थापनसन्निधानसन्निरोधना-
 व कुण्ठनधेतु मुद्रामहामुद्राः दत्त्वा । पादाचमनं दत्त्वा । वर्धीनी-
 बीजमादाय शक्तिबिम्बे संयोज्य । ततः अष्टविद्येश्वरकुम्भात्-
 नीजमादाय । चीठे तत्तत्स्थानेषु विन्यस्य । पश्चात् स्कन्दसूक्त-
 मन्त्रेण शरवणोऽद्वाय षष्ठमुत्काय शिरिकवाहनाय अभयवर-
 प्रदाय शक्तिहस्ताय कुकुण्ठध्वजाय कुङ्कमवर्णाय कुमाराय ओं
 ह्रीं ह्रीं सौं शरवणभव हुं फट् स्वाहा । इति मालामन्त्रं समुच्चार्य

प्रधानकुम्भादीन् क्रमेणाभिषेचयेत् । पश्चात्पाद्याचमनार्थ्ये गन्धः

पुष्पधूपदीपत्रैवेद्यं दत्त्वा । समस्तोपचारान् कृत्वा ऋषमापयेत् ।

॥ इति कुम्भाभिषेकविधिस्तमाप्तः ॥

श्री धर्मसंवर्धन्यम्बासमेत श्रीनगरीश्वरमहाप्रभवेनमः ॥

॥ श्रीगिरिनिवासाय नमः ॥

— पञ्चविंशतिस्तपनम् —

सायानुसमये उत्तर्वार्षिः स्नानानुष्टानं निर्वर्त्य । नववलोक्तरी-

गोष्ठीष भस्महस्रादैशुरुदेहू मलद्वये देवाज्ञे वा ऐशान्यां वा
मण्टपं प्रकल्प्य ॥

चतुर्द्वारसमायुक्तं चतुर्त्तोरणभूषितम् ।

विजानध्वजसंयुक्तं दर्भमालासमावृतम् ॥

तत्त्वाद्ये वेदिकां कृत्वा तत्पूर्वे कुण्डमाचरेत् ।

दर्पणो दरसंकाढां पूर्वोक्तेलक्षणौ धृतम् ॥

पदविन्यासम् —

सप्तहस्तपदेषु च मध्यमे

नवतु पद्मनमध्यमभूतले ।

वीथिरेकपदमावृतं त्यजे ।

हित्तु विदित्तु गुणचन्द्रकोष्ठकम् ॥

प्राक्सूत्रं वसुसूत्रं स्यादुदक्सूत्रं तथैव च ।

मध्ये नवपदे ग्राण्यं तत्पार्वैकपदं त्यजेत् ॥

एवं क्रमेण पञ्चविंशतिकोष्ठं विधाय कोष्ठमध्ये शालिताङ्कुल-

माष मुद्रा तिलनिष्पावनीम्बर्षिपकुटकलाजातीत्येतत्त्ववधात्य-

मुपर्युपरि विन्यस्य । स्वर्णरजतताम्बृणमयान् कुम्भान् लक्ष-

पासंयुतान् द्रोणोदकप्रपूरितान् सङ्घृत्य । अत्रेण प्रक्षाल्य

धूपधूम्रेणापूर्ये पद्मसूत्रैर्वा तन्तुसूत्रैर्वा यथोक्तलक्षणान् संबे-

ष्ट्य । मध्यपदे संस्थाप्य । तद्वामदाक्षिणे वर्धीतीद्वयं प्रस्थोदक-

प्रपूरितान् स्वीकलङ्कारयुतान् सङ्घृत्य । तन्तुनावेष्ट्य । यथा-

स्थाने संस्थाप्य । अष्टविद्येभरकुम्भान् आढकोदकप्रपूरि-

तान् सङ्घृत्य । तथालङ्कुस । यथास्याने संस्थाप्य द्वितीयावरणे

षोडशकुम्भान् पूर्वोक्तलक्षणान् सङ्घृत्य स्वीकलङ्कारसीहितान्

संस्थाप्य ॥

पूर्वादिषु चतुर्दिष्टु स्थापयेत्तु त्रयं त्रयम् ।

उग्रेष्ट्यादिषु कोणेषु स्थापयेदेककुम्भकम् ॥

एवं क्रमेण कुम्भं संस्थाप्य । प्रधानकुम्भान् कुम्भरत्युतपत्र-

नालिकेरकूचिवल्लगन्धमाल्येरलङ्गृत्य । सकलीकृत्य । विनायकं

सम्पूज्य सङ्घृत्य । मुण्डाहुं वाचयित्वा अत्रेण प्रोक्ष्य । पञ्चगव्य-

पञ्चामृतं विधिवत् संस्थाप्य । सामान्यार्थ्यपादार्थ्यविशेषार्थ्यं

संसाध्य । चञ्चादापो वा इति मन्त्रेण गन्धतोयेन सम्पूर्ये प्रधा-

नकुम्भस्थाधः ओं हूं आधारद्वाक्येनमः । तदुपरि पूर्वाद्यष्टी-

क्षु ओं हूं उत्तरन्ताय नमः वासुक्यै नमः तद्यकाय नमः कार्कीटकाय

नमः। पञ्चाय नमः। महापञ्चाय नमः। शंखपात्ताय नमः। गुलिकाय

नमः। तत्त्वध्ये ओं हां अनन्तास्तनाय नमः। इत्यनन्तासनं तदु-
परि आग्नेयादिकोणेषु ओं हां धर्माय नमः। ज्ञानाय नमः। वैराग्या.

- 186a य नमः। ऐश्वर्याय नमः। पूर्वादिदिक्षु अधर्माय नमः। अज्ञानाय
नमः। अवैराग्याय नमः। अनैश्वर्योय नमः। पीठोर्ध्वे मेखलाधो.
भागे शयनीयतयाधश्छदने भैक्ते ओं हां अधश्छदनाय
नमः। तदूर्ध्वच्छदने ऐशान्ये ओं हां ऊर्ध्वच्छदनाय नमः। मध्ये
ओं हां सिंहासनाय नमः। इति सिंहासनं तदुपरि आग्नेयादिषु
ओं हां कृतयुग्मैषु नमः। त्रेतायुग्माय नमः। द्वापरयुग्माय नमः। कलि-
युगाय नमः। पूर्वादिषु अव्यक्ताय नमः। नियन्तये नमः। कवायै नमः।
कालाय नमः। तत्त्वध्ये केशवाय नमः। ओं हां योगासनाय नमः।
इति योगासनं तदुपरि ओं हां कन्दाय नमः। बीजाय नमः। अङ्कु-
राय नमः। नालाय नमः। दलेभ्यो नमः। केत्यरेभ्यो नमः। कर्णि-
कायै नमः। बीजेभ्यो नमः। पञ्चासनाय नम इति पञ्चासनं ततः।
पूर्वादिशानान्तकेसरेषु ओं हां शकुन्यै नमः। रेवत्यै नमः। पूतायै
नमः। महापूतायै नमः। निशीथित्यै नमः। मालिन्यै नमः। शीतलायै
नमः। भूत्यै नमः। कर्णिकायां विश्वतो मुरुर्थै नमः। दलाश्रावृते ओं
हां सूर्यमण्डलाय नमः। सूर्यमण्डलाधिपतये ब्रह्मणे नमः। केसरा-
ग्रवृते ओं हां सोममण्डलाय नमः। सोममण्डलाधिपतये विष्णवे
नमः। कर्णिकाग्रवृते ओं हां वौह्निमण्डलाय नमः। वौह्निमण्डलाधि-

१८६ ६ पत्तये रुद्राय नमः। कर्णिकामध्ये ओं हौं शक्तिमण्डलाय नमः शक्ति-

मण्डलाधिपतये स्कन्दाय नमः। इति सम्पूर्ज्य । तदुपरि विमला-

सनम् षड्क्षेण विचित्रवर्णं विचिन्त्य । ओं हौं विमलासनाय नमः

तदुपरि मूलप्रकृत्ये नमः। महामण्डुकाय नमः। अनन्ताय नमः

सुधासिन्धवे नमः। रत्नदीपाय नमः। मणिमण्टपाय नमः। नन्द-

नोद्यानाय नमः। कल्पवृक्षवाटिकाये नमः। विन्ता मणिगृहराजाय

नमः। रत्नसिंहासनाय नमः। तन्मध्ये सहस्रदलसंभुतं शुद्ध-

विद्यामयं पञ्चासनाय नमः। गं गणपतये नमः। सं सरस्वत्ये नमः।

ओं हौं मरोङ्कारत्रल विश्वजगदाधारशत्यै नमः। विश्वज्योति-

महामण्डुकाय नमः। विश्वतो मुखशिखादीप्यमानकालाग्निरुद्राय

नमः। विश्वजगमूलप्रकृत्ये नमः। विश्वम्भरादिकूमाय नमः।

भोगि भूषणफणामणिस्फुरदननाय नमः। हरिहरादिहरिदी-

श्रवसमन्तचक्रहेमहिमगिरिधृतवसुन्धराय नमः। कुन्दसु-

न्दरशारच्छन्द्रिकासान्द्रकल्पुत्रसुधासमुद्राय नमः। चिन्ताम-

ण्यादिदिव्यमणिगणरमणीयमणिदीपाय नमः। हरिचन्दन-

१८७ २ मन्दारादिदिव्यतरुबृन्दसुन्दरकल्पवृक्षमहोद्यानाय नमः। नव-

रत्नप्राकारेभ्यो नमः। पुरसुन्दरहीरमुखी भवचन्द्रकान्तकवाट-

तोरणाय नमः। नवरत्नविचित्रितगोपुरादिस्वरेभ्यो नमः। स्वर्ण-

रत्नमेखलापरिष्कृतमणिकुट्टिमभूचिन्तामणिगृहराजकशान्त-

रान्तररत्नसम्बगतसहस्रजातज्योतिर्जीतसूपसालभीजिकापुञ्ज-

मञ्जुलशतसहस्रास्तम्भमण्टपाय नमः। तन्मध्ये अष्टगजीवि.
 धृतेन्द्रविमानाय नमः। तन्मध्ये रत्नसिंहासनाय नमः। शुभ्रव-
 र्णीय सिंहवर्णीय धर्मीय आग्नेयाङ्ग्लये नमः। चीतवर्णीय सिंह-
 सूपाय शानाय नैऋत्याङ्ग्लये नमः। रक्तवर्णीय सिंहसूपाय वैरा-
 ग्याय वायव्याङ्ग्लये नमः। हरिदर्णीय सिंहसूपाय रेश्वरीय ऐ-
 शान्याङ्ग्लये नमः। राजावत्तिनिभाय नराकृतये उधर्मीय पूर्व-
 फलकाय नमः। राजावत्तिनिभाय नराकृतये अज्ञानाय दक्षिण-
 फलकाय नमः। राजावत्तिनिभाय नराकृतये अवैराग्याय पथि-
 मफलकाय नमः। राजावत्तिनिभाय नराकृतये इनैश्वरीय उत्तर-
 फलकाय नमः। मध्ये लक्ष्मीपतिफलकाय नमः। तदुपरि ओं हौं
 स्कन्दसनाय नमः। ओं हौं हूं हौं स्कन्दमूर्तये नमः इति मूर्तिं दण्डा-
 187 ६ कारं रक्तवर्णं विचिन्त्य। पश्चाद्गड्भिः न्यासं कुर्यात्। ओं सों
 इशानमूर्धीय जगद्गुवाय नमः। इति शिरस्ति। ओं से तत्पुरुषवक्त्राय
 वचद्गुवाय नमः वक्त्रे। ओं सु अघोरद्गुवाय विश्वभुवाय नमः
 हृदये। ओं सिं वामदेवगुल्याय रुद्रभुवाय नमः शुद्धे। ओं सं स-
 द्योजातपादाय ब्रह्मभुवाय नमः पादे। ओं सौ आप्यभुवाय भुव-
 द्गुवाय नमः इति सर्वाङ्गं न्यसेत्। ततो मुण्डभिः न्यासः —
 ओं सों इशानाय जगद्गुवमूर्धे नमः इतीशानमूर्धे भिः। ओं से-
 तत्पुरुषवक्त्राय वचद्गुवमूर्धे नमः पूर्वमूर्धि। ओं सु अघोराय
 विश्वभुवमूर्धे नमः दक्षिणमूर्धि। ओं सिं वामदेवाय रुद्रभुवमूर्धे

नमः उत्तरमूर्धि । ओं सं सद्योजाताय ब्रह्मभुवमूर्धिनमः इति प-
 शिममूर्धि । ओं सौं आप्यभुवाथ भुवद्वमूर्धिनमः इति नैकत-
 मूर्धि न्यसेत् । कला भौद्रिन्यासः । — ओं हौं शान्ततीतकलाये
 नमः इति शिरसि । ओं हैं शान्ततीतिकलाये नमः वक्रे । ओं हूं
 विद्याकलाये नमः हृदये । ओं हौं प्रतिष्ठाकलाये नमः गुद्ये । ओं
 हौं निवृत्तिकलाये नमः इति पाद्योर्विन्यस्य ॥ पञ्चतत्त्वन्यासः ॥
 ओं हैं आकाशतत्त्वाय नमः । ओं हैं आकाशतत्त्वाधिपतये सदाशिवाय
 नमः । इति शिरसि । ओं ये वायुतत्त्वाय नमः । ओं ये वायुतत्त्वाधि-
 188 a पतये महेश्वराय नमः । वक्रे । ओं रं तेजस्तत्त्वाय नमः । ओं रं तेज-
 स्तत्त्वाधिपतये रुद्राय नमः हृदये । ओं वं अमृततत्त्वाय नमः ।
 ओं वं अमृततत्त्वाधिपतये विष्णवे नमः गुल्मे । ओं लं षुष्ठिवीत-
 त्वाय नमः । ओं लं षुष्ठिवीतत्त्वाधिपतये ब्रह्मणे नमः इति पाद्यो-
 र्विन्यस्य । त्रितत्त्वन्यासः । — ओं हूं शिवतत्त्वाय नमः । ओं हूं शिव-
 तत्त्वाधिपतये रुद्राय नमः । इति मुखमण्डके । ओं हि विद्यातत्त्वाय
 नमः । ओं हि विद्यातत्त्वाधिपतये विष्णवे नमः इति हृदये । ओं हैं
 आत्मतत्त्वाय नमः । ओं हैं आत्मतत्त्वाधिपतये ब्रह्मणे नम इति पा-
 द्योर्विन्यस्य । पञ्चात्मात्मकान्यासं कुर्यात् । अं नमशिरसि । आं
 नमः मुखवक्रे । इं नमः दक्षनेत्रे । ईं नमः वामनेत्रे । उं नमः दक्षी-
 कर्णे । ऊं नमः वामकर्णे । कं नमः दक्षगण्डे । क्रं नमः वामगण्डे ।
 लं नमः दक्षनासिकायाम् । छं नमः वामनासिकायाम् । एं नमः

ऊर्ध्वैष्टे । ऐं नमः अधरोष्टे । ओं नमः ऊर्ध्वैदन्ते । औं नमः अधा-

दन्ते । अं नमः जिद्बायाम् । अः नमः ताकुरन्त्रेविन्यस्य कं नमः
दक्षिणबाहुशिखरे । रवं नमः दक्षिणकोषिरे । गं नमः दक्षमणि-

बन्धे । चं नमः दक्षहस्ताङ्गुलिमूले । छं नमः दक्षहस्ताङ्गुल्यग्ने
न्यसेत् । चं नमः वासबाहुशिखरे । छं नमः वासकूपिरे । जं नमः
वासमणिबन्धे । झं नमः वासहस्ताङ्गुलिमूले । झं नमः वासह-

स्ताङ्गुल्यग्ने न्यसेत् । ठं नमः दक्षिणोरुमूले । ठं नमः दक्षिण-
जानुनि । ठं नमः दक्षिणशुल्फे । ठं नमः दक्षपादाङ्गुलिमूले ।
णं नमः दक्षपादाङ्गुल्यग्ने न्यसेत् । तं नमः वामोरुमूले । थं नमः
वामजानुनि । दं नमः वामशुल्फे । धं नमः वामपादाङ्गुलिमूले ।
नं नमः वामपादाङ्गुल्यग्ने न्यसेत् । चं नमः दक्षिणपार्श्वे । फं नमः
वामपार्श्वे । बं नमः छृष्टे । भं नमः नाभौ । मं नमः उदरे । यं नमः हृष्टे ।
रं नमः दक्षिणदोमूले । लं नमः वामदोमूले । वं नमः पिठे । झं नमः
दक्षिणकक्षे । षं नमः वामकक्षे । सं नमः दक्षिणबाहौ । हं नमः वाम-
बाहौ । ळं नमः दक्षिणपादे । खं नमः वामपादे न्यसेत् ॥ स्कन्दकला-

त्यासः — जगद्गुंबं जयायै नमः इतीशानमूर्धि । बहुतोबलायै
नमः पूर्वमूर्धि । हुंतं उन्नतायै नमः दक्षिणमूर्धि । वचद्गुंबं वामायै
नमः उत्तरमूर्धि । नमस्तेऽस्तु नन्दिन्यै नमः पश्चिममूर्धि । विश-
भुवे विजयायै नमः स्नैकृतमूर्धि । जगद्गुंबोऽधिपीतजियायै नमः
ईशानवक्ते । सेतानि सेनायै नमः पूर्ववक्ते । मयूरप्रियायै नमः

दक्षिणवक्रे । बडाननमङ्गनि शान्त्यै नमः उत्तरवक्रे । सन्ध्याया न-

मस्ते । स्तु सत्यै नमः पश्चिमवक्रे । सुरं वहि सूर्यायै नमः नैऋतव-

क्रे । सुब्रह्मण्यसुपत्नै नमः हृदये । बृहस्पतये सुखाय प्रज्ञायै नमः

गले । अस्य पश्चयोने । अमृतायै नमः दक्षिणवाहौ । यस्यात्माय य-

शस्त्रिन्यै नमः वासवाहौ । वहने वहन्तु वरिष्ठायै नमः नाभौ । सु-

ब्रह्मण्यसुप्रतिष्ठायै नमः कुर्खौ । कुरुभुवे रचये नमः षष्ठे । ब्रह्मभुवे

ब्रह्मायै नमः उरसि । भुवद्गुवे भृत्यै नमः गुह्ये । मानुतायमान्यै

शिष्मे । जगद्गुवं जीवायै नमः दक्षिणोर्ते । सुब्रह्मण्यरुद्धायै नमः

वामोर्ते । कृत्तिकासुतकृपायै नमः दक्षिणजानुनि । षष्ठिकासत्तरायै नमः वामजानुनि । जगद्गुवं जगत्यै नमः दक्षिणजंघायाम् । वचद्गुवं

वरदायै नमः वामजंघायाम् । स्कन्दविशिरिने कामदायै नमः द-

क्षिणपादे । हृत्यं यस्माय धारिण्यै नमः वामपादे । षष्ठमुखद्या-

मायै नमः उरसि विन्यस्य । पश्चात् भृद्धरन्यासः — अस्य

श्री सुब्रह्मण्य महामन्त्रस्य काश्यपकृष्णः गायत्रीच्छन्दः श्रीषष्मुखो

देवता । स्त्रीं वीजं हीं शक्तिः श्रीं कीलकम् । श्री सुब्रह्मण्यप्रसादसि-

द्यर्थं जपे विनियोगः । सामिट्यादिकरुद्धन्यासः । दयानम् —

स्त्रिन्धूराहणमिन्दुकान्तिवदतं — श्रीतिप्रणाशोदयमम् ॥

पञ्चोपचारः । न्यासक्रमः ॥ ओं स्त्रीं शं नमः इति शिरसि । रं नमः

१४७ ६ दक्षनेत्रे । वं नमः वामनेत्रे । अं नमः दक्षनासिकायाम् । अं नमः वाम-

नासिकायाम् । वं नमः इति शिरसि विन्यस्य । इति प्रथमम् ॥

शं नमः दक्षिणबाहुशिखरे । रं नमः दक्षकोर्परे । वं नमः दक्षिणमणि-

बन्धे । णं नमः दक्षहस्ताङ्गुलिमूले । भं नमः दक्षहस्ताङ्गुलिमध्ये ।

वं नमः दक्षहस्ताङ्गुल्यगे न्यसेत् ॥ इति द्वितीयम् ॥ शं नमः वाम-

बाहुशिखरे । रं नमः वामकोर्परे । वं नमः वाममणिबन्धे । णं नमः

वामहस्ताङ्गुलिमूले । भं नमः वामहस्ताङ्गुलिमध्ये । वं नमः वाम-

हस्ताङ्गुल्यगे विन्यस्य ॥ इति तृतीयम् ॥ शं नमः दक्षिणोरुमूले ।

रं नमः दक्षिणजानुनि । वं नमः दक्षिणस्फिचि । णं नमः दक्षिण-

पादाङ्गुलिमूले । भं नमः दक्षपादाङ्गुलिमध्ये । वं नमः दक्षपादाङ्गु-

ल्यगे न्यसेत् ॥ इति तुरीयम् ॥ शं नमः वामोरुमूले । रं नमः वाम-

जानुनि । वं नमः वामस्फिचि । णं नमः वामपादाङ्गुलिमूले । भं नमः

वामपादाङ्गुलिमध्ये । वं नमः वामपादाङ्गुल्यगे न्यसेत् ॥ इति पञ्चमम् ॥

शं नमः हृदये । रं नमः दक्षिणपार्श्वे । वं नमः वामपार्श्वे । णं नमः नाभौ,

भं नमः पृष्ठे । वं नमः गुह्ये ॥ इति षष्ठम् ॥ एवं षट्क्रिंशतस्थानेषु

विन्यस्य । ६ यानम् —

विद्वुमप्रभमेकमुखं विभुं बजराकिवरदाभयफणिनम् ।

देवलोकरिपुद्धमविघ्नदं नौमि रुद्रभवं श्रीविवाहनम् ॥

190 a इति ध्यात्वा सुष्पाङ्गलिं ब्रह्मरन्ध्रान्तं नीत्वा । ओं सां सं विद्या-

देताय नमः । इति सुष्पाङ्गलिगतं विभाव्य । कुरुमे विन्यस्य ।

षष्ठमुखनेत्रेषु ओं सौं नेत्रेष्यो नमः । इति नेत्रमुहां प्रदर्शय । आवा-

हनम् । सुष्पैरञ्जलिमार्घ्ये हृत्रेदेशे निधाय । पूरकं विभाव्य ।

कुम्भक भावनया मूलाधारादिना भ्यन्तव्यास्त्र प्राणबीजं हकारं
 ना भ्यादिहृदयान्तव्यास्त्रं चोषामेधाकलां औकारेण संयोज्यं
 हौकारं हृदयदि कण्ठान्तव्यास्त्रं रसकलां ऊकारेण संयोज्यं
 हौकारऊकारौ कण्ठादितालुरन्धान्तव्यास्त्रं विषकलां मकारेण
 संयोज्यं। हौं कारत्योपरि भ्रूमध्यान्तगतविन्दुकलया विन्दुक-
 लां तदुपरि लक्ष्मणतार्थिचन्द्रकलयार्थिचन्द्रकलां तदुपरि
 गतनिरोधिकलया निरोधिकलां तदुर्ध्वगतनादेन नादं च तदुपरि
 ब्रह्मरन्धान्तव्यास्त्रां नादान्तेन संयोज्य ब्रह्मरन्धं तदुपरि शक्ति-
 मेकाङ्गुलव्यास्त्रां तदुपरि व्यापिनिरयङ्गुलव्यास्त्रां तदुपरि व्योम-
 190 6 रूपानन्तानाथानाश्रितां तदुपरि समनाचन्द्रुङ्गुलव्यास्त्रां तदुपरि
 उन्मनास्त्रियन्तुरङ्गुलव्यास्त्रां स्त्रिन्यं। प्रापादान्ते द्वादशान्तो-
 परि षड्जक्षेरेण वाच्यवाचकभावादीभिन्नं श्रीसुब्रह्मण्यं सव्य-
 न्यं। पुष्पाङ्गलिं द्वादशान्तपर्यन्तं नीत्वा। सृष्टि मार्गेण भ्रूमध्या-
 न्तमवरोप्य स्फुरन्तारकाभारं स्कन्दं रेचकभावनया हृदयस्थित-
 पुष्पाङ्गलिं गतं विभाव्य। 'अयं कुमारो जरां जयत् दीर्घमाय-
 विश्वैत्वं स्तनपृच्छामाशुर्विचर्चे यदो बलम्' इति मन्त्रमुच्चार्य-
 मूलमन्त्रं दशावारं जप्त्वा। तत्मन्त्रेण पुष्पाङ्गलिं कुम्भमूर्ध्वे
 विन्यस्य। कुम्भे आवहिन्या ऊर्ध्वहृत्सेन जगद्गुवहृदयेनावात्म।
 अधोमुखवहृत्सेन वच्छुविशिरसेन स्थापिन्या संस्थाप्य। विश्व-
 भुवशिरोद्वीङ्गुष्ठमुष्टिभ्यां सन्त्रिधान्या सन्त्रिधीकृत्य। रुद्रभुव-

कवचेनाद्विष्टगर्भमुष्टि रपिष्या निष्टुरया सन्त्रिष्य ब्रह्मभुवने.

त्रेण वकुण्ठ्य । ओं भूर्भुवास्त्रेण धेनुमुद्र्याभृतीकृत्य स्वागतं ते
सुब्रह्मण्येति विज्ञाप्य । वत्स स्वागतमिति देवोक्तं विभाव्य ॥

स्वामिन् सर्वजगन्नाथ यावत्पूजावसानकम् ।

तावत्स्मीति भावेन कुम्भेऽस्मिन् सर्विधीभव ॥

इति विज्ञाप्य । स्वागतार्थ्यं इत्वा हृदयादिकरान्तस्थानेषु जग-

द्वुवहृदयादि विन्यप्त्य । भूर्भुवास्त्रेण संरक्षय । रुद्रभुवकवचेनाव-

191 a कुण्ठ्य मूलेन धेनुमुद्रां महामुद्रां इत्वा । ओं सुब्रह्मण्याय
नमः पादयोः पाद्यम् । ओं सां सुब्रह्मण्याय स्वधा । इति षड्व-
क्रेष्वाच मतम् । ओं सां सुब्रह्मण्याय स्वाहा । इति शिरष्केष्योः
र्थ्यं इत्वा । आपोहिष्टेति स्नानार्थमर्घ्यजलेन प्रोक्षय । दुकूल-
चिन्तयस्त्रं सद्धार्थं । गन्धद्वारे निर्गन्धं कुङ्कुमाकृतान् समर्प्य ।
अष्टपुष्पैरम्यर्थ्ये । ओं हां ज्ञानशक्तिधराय नमः । स्कन्दाय नमः
देवसेनापतये नमः सुब्रह्मण्याय नमः गजाकृष्णाय नमः शरकान-
न सम्भवाय नमः । कार्तिकेयाय नमः कुमाराय नमः षष्ठ्यमुखाय
नमः । तारकान्तकाय नमः सेनान्त्ये नमः ब्रह्मचारिणे नमः वत्ती-
कल्पाणसुव्दराय नमः बालाय नमः क्रौञ्चभेदनाय नमः शिरिव-
वाहृनाय नमः इति षोडशानामभिरभ्यर्थ्ये । ओं स्तैः शरवण-
भवाय नमः शैलेष्वभवाय नमः परिषुरभवाय नमः पक्लेलि-
भवाय नमः त्रिषुरभवाय नमः तिक्लेलि भवाय नमः शरवणोद्भ-

वाय नमः षष्ठ्मुखाय नमः शिखिवाहनाय नमः अभयवरप्रदाय

नमः शक्तिहस्ताय नमः कुकुटध्वजाय नमः कुकुमाङ्गाय नमः ॥

कुमाराय नमः इत्यम्यर्च्ये । धूपदीपं दत्त्वा । नालिकेरकदलीफल-

गुलताम्बूलानि निवेद्य । ततो दक्षिणवर्धन्यां ओं ह्रीं वक्ष्यास ।

नाय नमः ओं ह्रीं वल्लीमूर्तिये नमः इत्यासनमूर्तिं विन्यस्य । ध्यानम् ॥

१९१ ६ इत्यामामुत्पलधारिणीं मणिलसताटङ्ककणीज्जवलां

सब्ये लम्बकरां किरीटमकुटां तुङ्गस्तनीकञ्जुकाम् ।

अत्योद्धीक्षणसंसुतां शरवणोद्भूतस्य सब्ये स्थितां

मुक्तामाल्यधर्तां प्रसन्नवदनां वलीश्वरीं भावयेत् ॥

इति ध्यात्वा । ओं ह्रीं वक्ष्यै नमः इति मूलेनावाह्य । स्थापनादि

कृत्वा । पायादिगच्छपुष्पधूपदीपनैवेद्यं दत्त्वा । उत्तरवर्धीनीं

ओं श्रीं देवगजसनाय नमः ओं श्रीं देवगजमूर्तिये नमः । ध्यानम् ॥

चितामुत्पलधारिणीं शारिमुरीं दिव्याम्बरालङ्कृतां

पीतालङ्करणां करण्डमकुटां सेनानिवामे स्थिताम् ।

वामे लम्बकरां महेन्द्रतनयां मन्दारमालाधरां

देवैरर्चितादुकां शशियुतां देवीं त्रिभङ्गीं भजे ॥

इति ध्यात्वा । ओं श्रीं देवगजायै नमः इति मूलेनावाह्य । स्थाप-

नादि कृत्वा । पायादिधूपदीपनैवेद्यं दत्त्वा । पश्चाद्गोगाङ्गं पूज-

येत् । तद्यथा । कुम्भमूर्तिशु तत्य शिरष्वेद्य ईशानमादाय ॥

स्फटिकाभं जगदेतुं त्रिषेत्रं चन्द्रसोखरम् ।

सौम्यं प्रसन्नमीशानं त्रिशूलाभयपाणिनम् ॥

इति ध्यात्वा । ओं सोऽशानाय जगद्गुवमूर्त्येनमः इतीशानदले
सम्पूज्य । वक्रषद्देव्यो वक्रमादाय —

पीताम्बरोपवीतं च नरं कनकसत्रिभम् ।

मातुलुङ्गाशसूत्रं च दधानं चन्द्रमैलिनम् ॥

192 a इति ध्यात्वा । ओं सं तत्पुरुषाय वचद्गुवक्राय नमः इति पूर्वे
दले सम्पूज्य ॥ हृत्प्रदेशाद्योरमादाय —

खद्गादुखेटं च कणातपाशं बासे दधानं परशुं त्रिशूलम् ।

खद्गं च दण्डं विकृतं च भीमं ध्यायेदद्योरं भुजगादिभूषम् ॥

इति ध्यात्वा । ओं सु अघोराय चिक्षभुवहृदयाय नमः इति दक्षिण
दले सम्पूज्य । वासदेवं गुह्यमण्डलादादाय —

वासं रक्तं सुरकामं मालावस्त्रोपवीतिनम् ।

नुङ्गानासाहोषीषं खद्गरेटकपाणिनम् ॥

इति ध्यात्वा ओं सिं वासदेवाय रुद्रभुवगुह्याय नमः इत्युत्तर-
दले ऋष्यस्य । पादाद्युग्मस्योजातमादाय —

स्त्रुवसुगगन्धवस्त्राद्यं बालाकारं त्रिलोचनम् ।

सद्योजातं शशिभृतं वरदाभयपाणिनम् ॥

इति ध्यात्वा ओं सं सद्योजाताय ब्रह्मभुवमूर्तयेनमः इति पश्चि-
मदले सम्पूज्य । सर्वाद्गमाप्यभुवमादाय —

आप्यं च श्वेतवर्णाद्यं सर्वलोकोपकारकम् ।

स्थित्वा लद्धस्य मकुंडं गङ्गायां प्रणभास्यहम् ॥

इति ध्यात्वा ओं स्तौं आप्यभुवाय भुवद्गुवस्वीड्यनमः इति नै-

क्रतदले सम्पूज्य । सर्वेज्ञातवीजेभ्यो नेत्रमादाय ॥

चन्द्रकिंवह्निरपाणि अभयं वरदान्वितम् ।

पञ्चस्थानीन्दुधारीणि नेत्राण्येवं विभावयेत् ॥

इति ध्यात्वा ओं स्तौं ब्रह्मभुवनेत्रेभ्यो नमः इतीशानस्योन्तरभागे

१७२.६ सम्पूज्य । सद्गुवात्मकहृदयाद्यदयमादाय ॥

हृदयं चन्द्रसङ्काशं वराभयकरान्वितम् ।

पञ्चासनं सोमधरं गुहस्थाभिमुखं भजे ॥

इति ध्यात्वा ओं सां जगद्गुवहृदयायनमः इत्याग्नेयदले सम्पूज्य ।

सर्वे गुहतत्त्वलक्षणम् । शिरशिरोदेशादाशय ॥

शिरश्यामीकरप्रश्यमभयं वरदं दधत् ।

पञ्चासनं चन्द्रचूडं गुहस्थाभिमुखं भजे ॥

इति ध्यात्वा । ओं सिं वचद्गुवशिरसे नमः इतीशानदले नेत्र-

स्योन्तरे सम्पूज्य । शिरां शिरयाहृत्य ॥

शिरां सिन्धूरवर्णद्यामभयं विभीष्वरम् ।

पञ्चासनमिन्दुधरां गुहस्थाभिमुखं भजे ॥

इति ध्यात्वा ओं स्तूं विश्वभुवशिरवाये नमः इति नैकतदले ।

परैरभेद्यं तेजोऽन्तं कवचं सर्वाङ्गादाशय ॥

कवचं भृङ्गसङ्काशं वरदाभयपाणिनम् ।

पद्मस्थं चन्द्रमकुटं गुहस्याभिमुखं भजे ॥

इति ध्यात्वा । ओं सैं नद्रभुवकवचाय नमः । इति बायव्यदुर्लेप
प्रतापस्त्रमस्त्रमस्त्रेभ्य आहृत्य ॥

दंष्ट्रापिङ्गलवर्णीदधं ज्वलत्केशं भयानकम् ।

शक्तिं शूलं दधद्विमं अस्त्रं शत्रुविमदिनम् ॥

इति ध्यात्वा ओं सः भूर्भुव अस्त्राय नमः पूर्वादिचतुर्दिवेषु सः

मूर्ज्य । इति प्रथमावरणम् ॥ ततो द्वितीयावरणमारम्भते ।

पूर्वादिष्ठदेषु पूर्वकुम्भे ओं हूं जयन्तासनाय नमः । ओं हूं

193 ॥ जयन्तमूर्तिये नमः ॥

जयन्तारव्यमेकवक्तं अज्जन्तीकृतसंयुतम् ।

वज्रशक्तिं धरं रक्तं गुहस्याभिमुखं भजे ॥

ओं हूं जयन्ताय नमः । आवाहनादिधूपदीपनैवेद्यं दत्त्वा । आ-

ग्रेयकुम्भे ओं हूं अग्निशिरवासनाय नमः अग्निशिरमूर्तिये नमः ॥

ध्यानम् - तेजोस्त्रपस्त्रिशिरवं सर्वा भरणभूषितम् ।

वज्रशक्तिं धरं चैव गुहस्याभिमुखं भजे ॥

ओं हूं अग्निशिरवाय नमः । आवाहनादिधूपदीपनैवेद्यं दत्त्वा ।

याम्ये ओं हूं कृत्तिकापुत्रासनाय नमः कृत्तिकापुत्रमूर्तिये नमः ॥

रक्तवर्णं त्रिणेत्रं च मुक्ता भरणभूषितम् ।

कृताज्जन्तिमुठं इयामं गुहस्याभिमुखं भजे ॥

ओं हूं कृत्तिकापुत्राय नमः । आवाहनादिसर्वोपचारैस्तम्भूज्य ।

नैकत्कुम्भे ओहां भूतपत्यासनाय नमः भूतपतिमृतये नमः॥

भूतं सिन्धुरवर्णाद्यं गुह्याभिमुखस्य तु ।

वज्राक्षिधरं देवं कृताञ्जलिपुदान्वितम् ॥

ओं हां भूतपतये नमः। आवाहनादि धूपशीपनैवेद्यं दत्त्वा। पतञ्जिम्।

कुम्भे ओं हौं सेनान्यासनायनमः। सेनानीमूर्तये नमः॥

देवसेनां चतुर्बाहुं श्वेतवर्णं कृताञ्जलिम् ।

बज्रशक्तिधर शान्ते गुह्याभिमुखं भजे ॥

ओं हूं सेनान्ये नमः । आवाहनादि धूपदीपनै वेद्यं दत्ता । बाय-

कुम्भे ओ हां गुहासनाय नमः शुहमूर्तये नमः।

तेजो रूपं गुहस्यात्मं मन्दहासं कृताञ्जलिम् ।

1936

वज्रशक्तिधरं देवं गुह्याभिमुखं भजे ॥

ओं हं गुहाय नमः आवाहनादि धूपदीपतैवेद्यं इत्वा । उत्तरकुम्भे

ॐ हं हे मश्वलासनाय नमः। हे मश्वल मूर्तिये नमः॥

हे मशूलं कृष्णर्वतं च तु हितं कृताभ्युक्तिम् ।

रव झुरवेटक संयुक्तं शुहस्याभिमुखं भजे ॥

ओं हां हे मशुलाय नमः। आवाहनादि सर्वीपचारै स्त्रम्पूज्य। इता-

नकुम्भे ओं हूं विश्वालाक्षासनाथ नमः विश्वालाक्षनमूर्तये नमः ॥

सुप्रसन्नं विशालाद्यमज्जलीकृतसंयुतम्।

ਪੀਤਾ ਮਨੁ ਰਥਰੁ ਰਕ੍ਤੁ ਗੁਹਿ ਸਾਬਿ ਮੁਰੁਂ ਅਜੇ ॥

ओं हं विश्वालाक्षाय नमः । आवाहृ नारद धूपदीपने वेदं दत्त्वा ।

ततस्तृतीयावरणम् ॥ तद्विरावृतपदस्थितकुम्भेषु मध्यकुम्भः

स्योत्तरकुम्भे ओं हां शकुन्यासनाय नमः शकुनीमूर्तये नमः ॥

शकुनीं कृष्णवर्णं तु मन्दारकुसुमप्रियाम् ।

पीताम्बरधरं कूरां त्वदुरेटकधारिणीम् ॥

ओं हैं शकुन्यै नमः । आवाहनादिसर्वोपचारैस्सम्पूज्य । मध्य-

कुम्भे ओं हां मधूरासनाय नमः मधूरमूर्तये नमः ॥

चित्रवर्णं वृहत्पुच्छं भुजङ्गोद्धतवक्ककम् ।

महाबलं महाकायं मधूरं प्रणमाम्यहम् ॥

ओं हां मधूराय नमः । आवाहनादिभिसम्पूज्य । तद्विक्षिणकुम्भे

अओं हां रेवत्यासनाय नमः रेवतीमूर्तये नमः ॥

रेवतीं रक्तवर्णाद्यां कुन्दपुष्पाभद्रनिकाम् ।

कन्दपीशरहस्ताल्जां प्रसन्नवदनान्विताम् ॥

194 a ओं हां रेवत्यै नमः । आवाहनादिसर्वोपचारैस्सम्पूज्य । उग्नि-

कुम्भे ओं हां सुदेहासनाय नमः सुदेहमूर्तये नमः ॥

सुदेहं इयामवर्णं तु सर्वाभरणभूषितम् ।

कृताङ्गलिपुटं चैव द्विनेत्रं रक्तवाससम् ॥

ओं हां सुदेहाय नमः । आवाहनादिसर्वोपचारैस्सम्पूज्य । तत्पथि-

मकुम्भे ओं हां पूर्तासनाय नमः पूर्तामूर्तये नमः ॥

पूर्तं महाबलं घोरां पाइाङ्गशरान्विताम् ।

रक्ताम्बरधरं रक्तां परग्वविदारीणीम् ॥

ओं हौं पूतायै नमः। आवाहनादिसर्वोपचारैस्सम्पूज्य। तत्पश्चिम-

कुम्भे ओं हौं सुमुखासनाय नमः सुमुखमूर्तये नमः॥

सुमुखं रक्षवर्णं च अब्जद्वयकरद्वयम्।

पीताम्बरधरं चैव सर्वाभरणभूषितम्॥

ओं हौं सुमुखाय नमः आवाहनादिसर्वोपचारैस्सम्पूज्य। तत्प-

श्चिमकुम्भे ओं हौं महापूतासनाय नमः महापूतामूर्तये नमः॥

महापूतां कृष्णवर्णां रक्षवस्त्रधराम्बिताम्।

दंष्ट्राकरात्वदनां खड्गवेटकधारिणीम्॥

ओं हौं महापूतायै नमः। आवाहनादिसर्वोपचारैस्सम्पूज्य। नै-

कतकुम्भे ओं हौं देवसेनापत्यासनाय नमः देवसेनापतिमूर्तये नमः॥

विद्वुमप्रभसंयुक्तमेकवक्तं चतुर्भुजम्।

अभयं ऊरुहस्तं च खड्गवेटकधारिणम्॥

ओं हौं देवसेनापतये नमः। आवाहनादिसर्वोपचारैस्सम्पूज्य।

194 6 तदुत्तरकुम्भे ओं हौं निशीथिन्यासनाय नमः निशीथिनीमूर्तये

नमः॥ निशीथिनीस्वत्तपां तु क्रूरनेत्रां महाबताम्।

कपालशूले विभाणां सर्वाभरणभूषितम्॥

ओं हौं निशीथिन्ये नमः। आवाहनादिसर्वोपचारैस्सम्पूज्य। तदुत्तर-

कुम्भे ओं हौं गजेन्द्रासनाय नमः गजेन्द्रमूर्तये नमः।

गजानां श्रेतवर्णं तु करभूतसमन्वितम्।

महाबलं महाकायं शूर्पकर्णं विभावयेत्॥

ओं हां गजेन्द्राय नमः । आवाहनादि सर्वोपचारैस्सम्पूज्य । तदुत्तर-

कुम्भे ओं हां मालिन्यासनाय नमः मालिनीमूर्तये नमः ॥

मालिनीं इयामवर्णाद्यां पाशदण्डौ करे धृताम् ।

पीतैरभरणैर्युक्तां रक्ताम्बरधरान्विताम् ॥

ओं हीं मालिन्यै नमः । आवाहनादि सर्वोपचारैस्सम्पूज्य । वायुकुम्भे

ओं हां सुरेशासनाय नमः सुरेशमूर्तये नमः ॥

एकवक्रं चतुर्बाहुं करण्डमकुटान्वितम् ।

अभयं वरदं चैक शक्तिकुकुटधारिणम् ॥

ओं हां सुरेशाय नमः । आवाहनादि सर्वोपचारैस्सम्पूज्य । तद्विष्व-

कुम्भे ओं हां शीतलासनाय नमः शीतलमूर्तये नमः ॥

शीतलां शान्तमनसं मन्दहासां मनोहराम् ।

पीताम्बरधरां इयामां पञ्चव्यकरद्याम् ॥

उंगें हीं शीतलायै नमः । आवाहनादि सर्वोपचारैस्सम्पूज्य । त-

195 a त्वृष्टिकुम्भे ओं हां सुमित्रासनाय नमः । सुमित्रमूर्तये नमः ॥

द्वि भुजं चैकवक्रं च सर्वा भरणभूषितम् ।

उत्तलं दक्षिणेहस्ते ऊरुहस्तं च वामके ।

ओं हां सुमित्राय नमः । आवाहनादि सर्वोपचारैस्सम्पूज्य ।

तद्विष्वकुम्भे ओं हां भूतसूपासनाय नमः भूतसूपमूर्तये नमः ॥

भूतसूपां महाघोरां कृष्णवर्णां महोदराम् ।

मुसलायुधसंयुक्तां मुक्तामाल्यविभूषिताम् ॥

ओं हीं भूतरूपाये नमः । आवाहनादि सर्वोपचारैस्तम्पूज्य । इशा-

तकुम्भे ओं हां क्षेत्रपालासनाय नमः क्षेत्रपालभूतये नमः ॥

चतुर्भुजं त्रिषेत्रं च कपालं शूलधारिणम् ।

पाशं उमरकं चैव वीरदंष्ट्रं जटाधरम् ॥

ओं हां क्षेत्रपालाय नमः । आवाहनादि सर्वोपचारैस्तम्पूज्य । तद्वहि-

राहृते तुरीयावरणम् । पूर्वायष्टिदिक्षु इन्द्राय नमः अग्न्ये नमः ।

यमाय नमः निकृतये नमः वरुणाय नमः वायवे नमः कुबेराय

नमः इशानाय नमः । तदक्षिणे ब्रह्मणे नमः नैऋत्यां विष्णवे नमः ।

तद्वहिराहृते पञ्चमावरणम् । पूर्वायष्टिदिक्षु वज्राय नमः शक्तये

नमः दण्डाय नमः खड्गाय नमः पाशाय नमः अङ्गुशाय नमः ।

गदाये नमः त्रिशूलाय नमः । तदक्षिणे पञ्चाय नमः नैऋत्यां

चक्राय नमः । इति पञ्चमावरणम् ॥ पञ्चाप्त्राणप्रतिष्ठां कुर्यात् ।

1956 ॐ श्री प्राणप्रतिष्ठासहामन्त्रस्य नद्रब्रह्माच्युता कुषयः । कृष्ण-

जुरुसामार्थवाणि च्छन्दंसि । अखिलचैतन्यरूपिणी प्राणशक्ति-

परा देवता । आं बीजं हीं शक्तिः कों कीलकम् । श्रीमसुब्रह्मण्ये-

श्वरस्य सशक्तिकस्य सपरिवारस्य प्राणकलाप्रसादसिद्ध्यर्थं जपे

विनियोगः । ह्राम्पित्यादिकराङ्गन्यासः । ध्यानम् —

रक्ताभ्योधिस्थपेतोलु सदरुणसरोजाधिरूढ़ा करावैः

पाशं कोदण्डमि द्वूष्ट्रवस्त्रिगुणमप्यङ्गं वाणान् ।

बिभ्राणास्त्रकृपातं त्रिणयनविलसत्तीनवेद्यो नहृष्ट्या

देवी बालकिर्णी भवतु सुखकरि प्राणशक्तिः परानः ॥

इति द्यात्वा पञ्चोपचारान् कृत्वा । कुम्भस्य मूर्ध्नि स्मृद्धा जपेत् ॥

आं ह्रीं क्रों यरलवशसहों हंससोहमोम् । श्रीमद्भूलीदेवना-

यकीस मेत श्री सुब्रह्मण्येश्वरस्य प्राणाः इह प्राणस्थिताः । आं ह्रीं

क्रों यरलवशसहों हंससोहमोम् । श्रीमद्भूलीदेवनायकीस-

मेत श्री सुब्रह्मण्येश्वरस्य जीव इह स्थितः । आं ह्रीं क्रों यरलव-

शसहों हंससोहमोम् । श्रीमद्भूलीदेवनायकीसमेत श्री सुब्र-

ह्मण्येश्वरस्य जीवत्वसर्वे निद्रायाणि मनोबुद्ध्यहङ्कारचित्तपृथि-

व्यत्रेजोवाच्चाकाशा शब्दस्पर्शील्परसगच्छ श्रोत्वकृचकुर्जित्वामाण-

वाक्पाणिपादपायूपस्थजीवप्राणा इहैवागत्यास्मिन् कुम्भे श्रीम-

द्भूलीदेवनायकीसमेत श्री सुब्रह्मण्येश्वरं सुखं चिरंतिष्ठन्तु

स्ताहा । क्रों ह्रीं आं हंससोहं स्वाहा । इति मूलमन्त्रं द्वादशवारं

जप्त्वा पुनर्ष्वड़ुद्यान्तम् । असुनीतेपुनरस्मासु चक्षुः उन-

प्राणस्मिन् तो धेहि भोगं ज्योक्षपश्येम सूर्ये मुच्चरन्तमनुमते

मृक्यानः स्वस्ति । पुनर्नो असुं पृथिवी ददातु पुनर्धौर्द्वी पुन-

रन्तरिक्षम् । पुनर्नेत्रसोभस्तन्त्रं ददातु उनः पूषा पर्या आं व्या

स्वस्ति । श्रीवल्लीदेवनायकीसमेत श्री सुब्रह्मण्यायनमः प्राणान्

प्रतिष्ठापयामि । पश्चात्पुनरावाहनादि धूपदीपनैवेद्यं दत्त्वा । मूले-

न यथाशक्ति जप्त्वा । ततो जयन्तादीन् शकुन्यादीन्विना सर्वेषां

गुहेन साध्यमत्यन्तमैक्यं विभावयेत् । चतुर्दिग्बोदपारायणं कृत्वा ।

प्रैगत्पूर्वे कुण्डे वा स्थले वा विधिवदग्निकार्ये कुर्यात्। छङ्गाण।

कुण्डस्य दक्षिणभागे उत्तराभिमुखमुपविश्य हो मद्रव्यं दिव्य-

दृष्ट्यावलोक्य । कुण्डस्याष्टादशसंकारं कुर्यात्। तदथा-हृद-

याय नमः निरीक्षणम् । ईशानाय नमः प्रोक्षणम् । अस्त्राय हु-

फडिति कुर्दौस्ताडनम् । शिरसे नमः अशुक्षणम् । अघोराय

1966 नमः रवननं चोद्दारणम् । ईशानाय नमः अवकिरणम् । वास-

देवाय नमः पूरणम् । सद्योजाताय नमः समीकरणम् । शिखाये

नमः सेचनम् । कवचाय नमः अवकुण्ठनम् । नेत्राय नमः मार्ज-

नम् । तत्पुरुषाय नमः समालेपनम् । पश्चिमे ओं द्वां निष्टुतिक-

लाये नमः । उत्तरे ओं हौं प्रतिष्ठाकलाये नमः । याम्ये ओं लूं

किञ्चाकलाये नमः । पूर्वे ओं हौं शान्तिकलाये नमः । मध्ये ओं हौं

शान्त्यतीतकलाये नमः । इत्यभ्यर्थ्य । नाभ्यां ओं हां बीजमुखाय

नमः इति त्रिसूत्रवेष्टनम् । तस्मिन्मूलेनाभ्यर्थ्य । प्रागग्रमुदग्रं

च रेखात्रयं ब्रह्मजज्ञानमन्त्रेष्टकेण कुर्यात्। तदथा-ब्रह्मज्ञानं

प्रथमं पुरस्ताद्विसीमतस्सुर्होवेन आवः स बुद्धामुपमा अस्य

विष्णास्सतश्योनि मसतश्य विवः । इति कुण्डमध्ये पश्चिमादि-

पूर्वान्तमुल्लिरूप । नागे सुपर्णमुष्यत्पदनं हृदये नन्दो अभ्य-

चक्षुत्वाः हि रथ्यपक्षं वहनस्य द्रुतं यमस्य योनौ शकुन्यं पुरण्यं

तद्वक्षिणे पश्चिमादि पूर्वान्तमुल्लिरूप । आप्यायस्व समेतु नेवि-

श्वतस्सोमवृण्णियं भवावाजस्य सङ्गथे । इति कुण्डस्योत्तरे पश्चिमादि-

पूर्वान्त मुलिरव्य । यो नद्रो अग्नो यो अस्तु य ओषधीषु थो नद्रो
 विश्वा भुवनाविवेश तस्मै नद्राय नमो अस्तु । इति कुण्डमध्ये द-
 197 २ दिष्णो तरान्त मुलिरव्य । इदं विष्णुर्विचक्रमे त्रेधा निदधे पदम् ।
 स मूढमस्य पांसुरे । इति तत्पश्चिमे दक्षिणादुन्तरान्त मुलिरव्य ।
 इन्द्रे विश्वा अवीवृथन् स मुद्रव्यच सङ्क्लिरः । रथितम् रथक्षणम्
 वाजानां तत्सिं पर्तिम् कुण्डस्य पूर्वे दक्षिणादुन्तरान्त मुलिरव्य
 शकलं निरस्य । अप उपस्पृश्य कुण्डस्य मध्ये रवायां ब्रह्मणे
 नमः दक्षिणे रवायां यमाय नमः । उत्तरे रवायां सोमाय नमः ।
 पुनर्मध्ये रवायां नद्राय नमः । पश्चिमे रवायां विष्णवे नमः । पूर्वे
 रे रवायां मिन्द्राय नमः । इत्यभ्यर्थे । कुण्डमध्ये ओं भूर्भुव अत्राय
 नमः इत्युभयत्रिशूलाकृतिना वज्रीकरणम् । पूर्वोत्तराग्रकुरा-
 द्वयेन चतुष्पथन्यासं कुण्डस्याभ्यन्तरैः अक्षवाटं नद्रभुवकव-
 चाय नम इति विधाय । तत्त्वाभौ कुइविष्टरक्षयं जगद्गुवहृद-
 याय नमः इति निधाय । वागीश्वरं वागीश्वरैः सम्प्रपूजयेत् ।
 तद्यथा - पश्चिमकूर्चे ओं हूं वागीश्वरासनाय नमः वागीश्वर-
 मूर्तये नमः ॥ ध्यानम् —

पञ्चवक्रं त्रिणेत्रं च चतुर्हस्तं द्विपादकम् ।

त्र्वेतत्तर्णमिति लेयमभयं वरदं तथा ॥

अक्षमालां च वामे तु दक्षहस्ते तु कूर्चिकम् ।

बाचं वागीश्वरं चैव विन्दुनादसमन्वितम् ॥

इति ध्यात्वा । ओं हां वागीश्वराय नमः इति मूलेनावाट्य । पादा-

धुपचारैस्सम्पूज्य । पूर्विकूर्चे ओं हीं वागीश्वरीसनाय नमः वगी-
श्वरीमूर्तये नमः । ६यानम् —

उत्तरसीपुष्पसङ्काशां नानाभरणभूषिताम् ।

१७६ द्वि भुजां पीनवक्षोजां क्रतुस्नातां सुर्योवनाम् ॥

उत्पलं दक्षिणे हृते वामहृते प्रलभ्विताम् ।

बिन्दु वागीश्वरी प्रोक्तं नादं वागीश्वरं तथा ॥

इति ध्यात्वा । ओं हीं वागीश्वर्यै नमः इति मूलेनावाट्य । पादा-

धुपचारैस्सम्पूज्य । धूपदीपनैवेद्यं दत्त्वा । सूर्यकान्तजं वारणिं

वा ओत्रियग्निं वा ताम्रपात्रेण वा मृच्छरावेण वा गृहीत्वा । कुण्ड-

स्य प्रात्यां दिशि निधाय । तस्मिन्नग्नौ क्रन्यादांशं पर्याग्निकरणं

नैकतो परिहृत्य । तस्मिन्नग्नौ निरीक्षणादि पञ्चशुद्धीर्विधाय ।

पात्रेणैकेन ओं हां हुं वह्निचैतत्प्राय नमः इति ~~स्त्रियोऽस्ति~~ , ओं

हुं वह्निचैतत्प्राय नमः इत्यभ्यर्थ्य , रुद्रभुवकवचाय नमः इति

निस्सार्थं योजयेत् । समग्नित्रयमेकीकृतं विभाव्य , ओं सों ईशा-

नाय जगद्गुवाय नमः । ओं से तत्पुन्नाय वचद्गुवाय नमः । ओं

सुं अघोराय विश्वभुवाय नमः । ओं सिं वामदेवाय रुद्रभुवाय

नमः । ओं सं सद्योजाताय ब्रह्मभुवाय नमः । ओं सौं आप्यभु-

वाय भुवद्गुवाय नमः इत्यभ्यर्थ्य । अयं कुमारो जरां जयत्

दीर्घमायुर्यस्मैत्वं लतनष्टछ्यायायुर्वर्चो यशो बलं इत्यभिमन्त्र्य ।

८ सलेष लक्षण व्याख्यान

१९८ a धेनुमुद्रथामृतीकृत्य । ओं भूर्भुव अस्त्राय नम इति संरक्षय ।

रुद्रभुवकवचाय नम इत्यवकुष्ठय । स्वयं भूमिष्टजानुः कुण्डे
अग्निं त्रिः परिभ्राम्य । तं गुहवीजमिति द्यात्वा । योनिमार्गेण
कुण्डमध्ये स्वामिमुखं संस्थाप्य । सदर्भेमिन्धनमग्नौ निधाय ।
ततो दर्भीगेण जगद्गुवहृदयाय नमः इति वार्गीश्वरेण वार्गी
श्वरीं गर्भे निक्षिप्यमाणं गर्भाधानं विभाव्य । इन्धनेन जग-
द्गुवहृदयाय नमः इत्यग्निं नाभिसमीपे परिसमूद्य । पुनः जग-
द्गुवहृदयाय नमः प्रतिपरिधानं शौचाचमनं दत्त्वा । गर्भिरदर्शय-
देव्याः करे शाराणुना ओं सः भूर्भुव अस्त्राय नमः इति गर्भक-
क्षणं विभाव्य । ओं सं सधोजाताय गर्भागृह्ये नमः इत्यग्निं स-
म्पूज्य । जगद्गुवहृदयेनाहुतित्रयं तिलैदित्वा । तृतीये मासि
पुंसवनार्थं ओं सिं वामदेवाय रुद्रभुवाय नमः इति सम्पूज्य ।
ओं सिं वचद्गुवशिरसे स्वाहा इति त्र्याहुतिं तिलैदित्वा । जलीव-
न्दुक्षिप्य । षष्ठे मासि तीसन्तोन्नयनार्थं ओं सुं अघोत्तायवि-
श्वभुवाय नमः इति सम्पूज्य । ओं सुं विश्वभुवशिखायै स्वाहा
इति त्र्याहुतिं तिलैदित्वा ततः ओं सुं विश्वभुवशिखायै नमः

१९८ b इति वक्त्राङ्गुकल्पनं विभाव्य । दशमे मासि गर्भितः उद्गृतमाग्निं
विभाव्य जातकमीर्थं ओं सें तत्पुरुषाय वचद्गुवाय नमः इति स-
म्पूज्य । ओं सैं रुद्रभुवकवचाय स्वाहा इति त्र्याहुतिं तिलै-
दित्वा । गर्भमलापनुत्त्वै स्नानार्थं जलेनाग्निं सम्प्रोक्ष्य । देव्याः पाणौ

स्वर्णकङ्कणं जगद्गुवहृदयाय नमः इति दत्ता । सद्यस्मृतकनाशाय
 ओँ सः भूर्भुव अस्माय नमः इत्यग्निं सम्प्रोक्ष्य । अस्त्रकवचाभ्यां
 नमः इति कुण्डबाह्ये जलमभ्युदय । मेषवलायां सदर्भिहस्तेनाताऽय ।
 बालाग्निं भावयेत् । ध्यानम् —

द्विमुखं चैकहृदयं चतुरश्चोत्रं द्विनासिकम् ।
 आस्थद्वयं च बण्णोत्रं पिङ्गलं सप्तहस्तकम् ॥
 त्रिमेष्वलं त्रिपादं च सप्तजिह्वं प्रकीर्तितम् ।
 चतुरश्चद्वं वृषास्त्रं बालादित्यसमप्रभम् ॥
 उपवीतसमायुक्तं जटामकुटमण्डितम् ।
 सब्यभागे चतुर्हस्तं त्रिहस्तमपसव्यके ॥
 लुक्स्तुवौ चात्मालां च शक्तिं दर्शिणतः करे ।
 तोमरं व्यजनं चैव घृतपात्रं च वासके ॥
 हिरण्याकनकारक्ता कृष्णा चैव तु सुप्रभा ।
 अतिरक्ता बहुरूपा सप्तजिह्वा प्रकीर्तितः ॥
 हिरण्यादिचतुरस्तु जिह्वा दर्शिणवक्रके ।
 तिस्तन्तु सुप्रभादिनां जिह्वा वै वासवक्रके ॥
 हिरण्या वारुणे जिह्वा कनका मध्यमे स्थिता ।
 रक्ता चोत्तरतो जिह्वा कृष्णा याम्ये दिशि स्थिता ।
 सुप्रभा पूर्वजिह्वा स्यादतिरक्तानले स्थिता ।
 बहुरूपे शजिह्वा स्याज्जिह्वा स्थानं प्रकीर्तितम् ॥

सर्वसिद्धिप्रदं द्येतद्बालवह्नि स्वसूपकम् ॥

इति ध्यात्वा । इत्यग्निं मध्ये पश्चिमाननासीनं विभाव्य । तं दैवा-
नाय जगद्गुवाय नमः । इति सम्पूज्य । ओं सः भूर्भुव अस्त्राय
त्वाहा इति न्याहुतिं तिकैदित्वा । ओं हं बालाशूये नमः । इति
नामकरणं कृत्वा । तस्योपस्थानाय । जुष्टो दमूना अतीथिर्दु-
लेण इमं तो यज्ञमुपयाहि विद्वान् । विश्वा अग्ने अभिहिजो
विहृत्वा शत्रूयतामापरा भोजनानि ॥ १ सदर्भेष्मिन्धनमग्नौनि-
क्षिप्य । अग्निरक्षार्थं मध्यमेखलायां उत्तरपूर्वग्रान् कुशविष्ट-
रान् प्रागादिवेदादिक्षेनास्तीर्य । 'अग्निमीठे खुरोहितं यज्ञस्य
देवमृतिविजम् । होतारं रत्नधातमम् ॥' इति मध्यमेखलां पूर्वे ।
'इषेत्वोर्जत्वा पायवस्थो पायवस्थः देवो वस्त्रविता प्रार्चियन्तु
श्रेष्ठतमाय कर्मणे । इति दक्षिणे । 'अग्न आयाहि वीतये गृणा-
नो हृव्यदातये । निहोत्ता तत्त्वं वर्हिष्य । इति पश्चिमे । शं नो देवी-
रभिष्टये आपो भवन्तु वीतये शं चोरभिश्रवन्तु नः ।' इत्युत्तरे ।

1996 पश्चाद्धोमेखलायां प्रागग्रानुदगग्रान् दशदर्भीन् देवस्य लेत्या-
दिमन्त्रेण पूर्वादिदिक्षु संस्तीर्य । पूर्वे । देवस्य त्वा सीवितुः प्र-
सुवे उत्तिनोर्बीहुभ्यां पूष्णो हस्ताभ्यां । परिस्तृणामि । दक्षि-
णतः भूर्भुवस्मुवः परिस्तृणामि । पश्चिमे । उद्दयन्तमस्स्परि-
पश्यन्तो ज्योतिरुत्तर्म् । देवं देवता सूर्यमग्नमन्द्योतिरुतमम् ।
परिस्तृणामि । उत्तरतः । 'अग्न आयाहि वीतये गृणानो हृव्यदातये ।'

निहोता तत्स वीर्णि परिस्तरणामि । दक्षिणानुजरानुजरानध-

रान् कृत्वा । स्वस्य वामभागे त्रिभिर्द्वये । पात्रासनम् । स्वस्य दक्षे-

ने त्रिभिर्त्रिलासनम् । पात्रासनोत्तरे प्रणीतासनं च विव्यस्य ।

पात्रासनमूले आज्यस्थालीं सुकुस्तुवं च प्रणीतापात्रं चरुस्थालीं

प्रोक्षणीं चेद्मान् परिधींश्य क्रमेणाधो मुखान् साधयिता द्वये ।

प्रच्छाद्य अन्यानि होमद्रव्याणि तद्वामभागे कुशोपरि न्यस्य ।

दर्भद्वयेत द्वादशाणां तिरः पवित्रं कृत्वा । ते षु पात्रेषु प्रोक्षणी-

पात्रमादाय स्वागे निधाय तिरः पवित्रं अथतान्निधाय जलमाप-

200 a र्ये । हस्तद्वयेनाङ्गुष्ठानामिकाभ्यां अग्निमुखं त्रिलूप्य पात्राण्यु-

तानानि कृत्वा सपवित्रेण पाणिना प्रोक्षय । तत्पात्रं सूये निधाय ।

होतुर्दक्षिणतो ब्रह्मासने त्रिदर्भकूर्चं निधाय । अस्मिन् कूर्चे

ब्रह्मन् ब्रह्मासि नमस्ते ब्रह्मन् ब्रह्मणे ब्रह्मणे नमः ब्रह्माणमा-

वाह्यामि । ब्रह्मणे नमः सकलाराधनैः स्वर्चितम् । सप्तदर्भकू-

र्चेन प्रणीताप्रणयनम् । प्रणीतापात्रमादाय स्वागे निधाय कूर्चे

निक्षिप्य । उगो वा इति मन्त्रेण जलमाप्युपुष्पाक्षतं निक्षिप्य ।

मूलमन्त्रेण त्रिलूप्य । ऊर्ध्वं चोर्दर्भे युतान्नासिकान्तमुत्थाप्य ।

वर्णोऽसि धृतवतो वारणमस्ति इति मन्त्रेण होतुर्वीमभागे प्रणी-

तासनोपरि निधाय । मूलेनाभ्यर्च्ये । तद्विष्णोः परमं पदं सदा

पद्यन्ति स्मृथः । दिवीव चक्षुराततं तद्विप्रासो विपन्यवो जागृ-

वांसस्समिन्धते विष्णोर्धृतपरमं पदम् । इति मन्त्रेण जप्त्वा । ततः

स्तुकूस्तुवौ स्तुकुशौ अर्धवदनाबधोमुरवौ निरीक्षणादिचतुस्तं.

स्कार इच्छौ गृहीत्वा । काष्ठत्वद्विरसनाय हृदयेनाग्नौ प्रताप्य हुङ्-

2006 उन्तास्त्रेण कुशाग्नं मध्यमूलैः स्तुकूस्तुवाग्नं मध्यमूलानि स्पृश्वा ।

तत्क्रमेण ओं हुं शिवतत्वाय नमः । ओं हुं शिवतत्वाधिपतये-

द्राय नमः । ओं हिं विद्यातत्त्वाय नमः । ओं हिं विद्यातत्त्वाधिपतये विष्णवे नमः । ओं हां आत्मतत्त्वाय नमः । ओं हां आत्मतत्त्वाधिपतये ब्रह्मणे नमः । इति सम्पूज्य । तं कुशमग्नौ निक्षिप्य । कवचेनत्रिसू-

त्रेण कर्णे संबेष्य । स्वदक्षिणे कुशोपरि मूलेन संस्थाप्य । सुचि

वल्लीं स्तुवे स्तन्दं न्यस्य । जगद्गुबहृदयाय नमः । इति गजपुष्पा-

दिना सम्पूजयेत् । चतुरस्थाल्यां चर्तु निक्षिप्य । कुण्डस्य पञ्चिमे

भागे स्वागेन निधाय । तदुपरि कूचे निक्षिप्य । श्रीसुब्रह्मण्याय

त्वा जुष्टं निविपामि । त्रिभिः श्रीसुब्रह्मण्याय त्वा जुष्टं प्रोक्ष्यामि ।

इति प्रोक्षणीजलेन त्रिःप्रोक्षय । स्तुवेणाज्यमादाय हृविराभिष्ठाय ।

मेष्वरेणोल्लिङ्ग्य । आज्यस्थाल्यां गव्यमाज्यमापूर्वे कुण्डपञ्चिमे

मेष्वलोपरि विन्यस्य । निरीक्षणादिकृत्वा । कुण्डस्योपरि अग्नौ

प्रताप्य । कुशाग्नेणाज्यं 'ब्रह्मजज्ञानं प्रथमं पुरस्तात् द्वितीयमत-

स्सुरुचोबेन आचुः स बुद्ध्यामुपमा अस्य विष्टारशतश्चयोनिमस-

तश्चविव... स्वाहा । ब्रह्मण इदं न भव । आज्यमैशान्यमग्नौ प्र-

ताप्य । मेष्वलोपरि न्यस्य । कुशाग्नेणाज्यविन्दून् 'इदं विष्णुवि-

चक्रमे त्रेष्वा निदधे पदम् । समूढमस्य पांसुरे' स्वाहा । विष्णवे

इदं तमम् । पुनराज्यमेशान्यामग्नौ प्रताप्य । नाभौ धृत्वा । कुशाग्रे-
 णाज्यविन्दून् । एषामीशो पशुपतिः पशुनां चतुष्पदामय च हि पदं
 निष्क्रीतोऽयं यज्ञियं भागमेत्तु रायस्पोषाय यजमानस्य सन्तुत्वा-
 हा । इशानायेदं तमम् । ततः दर्भिद्वयेनाभियोत्य दर्भीशद्यं प्र-
 च्छिय । प्रक्षान्य प्रत्यस्य । युग्मेन दर्भेण परिआम्यक्षिपेत् । शा-
 देशमात्रं दर्भीशद्यनिर्मितं मृद्यर्थान्तिपवित्रकं अडुष्टानामिका-
 भ्यां पुनराचारं त्रिलक्ष्य । पवित्रगान्धिं विस्तस्य । अग्नावनुप्रह-
 रति । पुनर्मध्यगान्धिपवित्रद्वयं प्रणवेन घृतमध्ये त्यस्य । आ-
 ज्यस्थान्याभिडुलां सुषुक्षां विभाव्य । आज्यं त्रिभागं वि-
 भाव्य । परिधीनादाय स्थविष्ठो मध्यमः अणीयान् द्रावीयान्-
 दक्षिणोत्तरः मध्यमं परिधिमुपस्पृश्य । आग्नेये देशान्यां च हृ-
 दयशिरसाधारौ समिधौ निधाय । अनूयाजसमिधमेकं प्रणी-
 तोऽर्द्धे निधाय । उषत्वेताभिमन्दय । उषत्वन समिधमग्नौ अद्य-
 शोचा बृहुयजतं धूममृण्वनुपस्पृशदिव्यं सानन्त्रौपैसं रश्मिभि-
 स्ततनु सूर्यस्य । इत्यभिमन्दय । अदितेनुमन्वस्य सरस्वतेनुम-
 20. 6 न्वस्य । देव सवितुः प्रसुव । इति समन्तान् परिषिद्ध्य । ऊर्ध्वमे-
 खलायां पूर्वे ओं हां ब्रह्मणे नमः दक्षिणे विष्णवे नमः । पश्चिमे
 रुद्राय नमः । उत्तरे इशानाय नमः । तस्य मेखलायां पूर्वोद्यष्टदिक्षु
 कुण्डमध्ये अग्नेये नमः । पूर्वोदिषु जातवेद्से नमः सहोजसेनमः ।
 अजिराप्रभवे नमः वैश्वानराय नमः । नर्योपसे नमः पर्जनायसेनमः ।

विसर्पिणे नमः। यज्ञपुरुषाय नमः इति सम्पूर्ज्य। मध्यमेखलायां
 पूर्वीयश्चिदिक्षु ओंहां जयन्ताय नमः अग्निशिरवाय नमः कृत्तिका-
 पुत्राय नमः शूतपतये नमः सेनान्ये नमः गुहाय नमः हेमशूला-
 य नमः विशालादिय नमः इत्यभ्यर्थि। अधोमेखलायां पूर्वीयश्च-
 दिक्षु ओंहां इन्द्राय नमः अग्न्ये नमः यमाय नमः निकृतये
 नमः वरुणाय नमः वायवे नमः कुञ्जे सोम्य नमः ईशानाय नमः
 इति सम्पूर्ज्य। धूपदीपनैवेद्यं दत्त्वा। हेलोकपालः विघ्नसङ्गातं
 निवार्ये बालकं पालयिष्यथेति गुहारां श्रावयेत्। तत इधमादा-
 याभिधार्यि। एतस्मिन् प्रायश्चित्तहो मर्कर्मण्यकाराद्यैः स्वरैः कोड-
 शाङ्कुलानिधमान् पलाइान् जुहुयात्। पृतं मूलेन च्याहुतिं हुत्वा।
 पश्चादग्न्ये स्वाहेति च्याहुतिं हुत्वा। ततः नेत्रो हृद्वनार्थं सुवेणाज्यं
 दक्षिणाहृहीत्वा। अग्न्ये स्वाहेति मनसा ध्यायन् उत्तरपरिधिं संस्पृ-
 श्य। क्षणया सन्तातं इत्यग्निदशनेत्रे हुत्वा। अग्न्ये इदं न मम।
 वासभागमाज्यमादाय। सो माय स्वाहेत्युपांशुं दक्षिणपरिधिस-
 तिं संस्पृश्य। वासनेत्रे हुत्वा। सुवेणाज्यं मध्यमादाय ओंहां
 अग्नीषोमाभ्यां स्वाहा। इत्यग्निमध्यनेत्रे हुत्वा। अग्नीषोमाभ्या-
 मिदं न मम। किञ्चिदीशाने सुवेणाज्यमादाय अग्न्ये स्विष्टकृते
 स्वाहा। अग्निरीशाने हुत्वा। अग्न्ये स्विष्टकृत इदं न मम इकूप्ते।
 कृष्णपते तु पूर्वं लोमाय स्वाहा पश्चादग्न्ये स्वाहा। विजायते चू-
 डान्त मुपनयनसंस्कारार्थं अग्निं हृतपत्रे द्वादशाग्नीतेनाज्येन मूल-

मन्त्र हृदयसम्पूर्णितं वौषठन्तमूलेन पूर्णं दद्यात्। अनुस्तुतेणाज्यं
 लुचि सम्पूर्य। तदगे पुष्पं दत्ता। वा मदक्षिणहस्ताभ्यां कुशाभ्या।
 मधो मुखस्तुवं इत्तत्त्वं सन्ति भमुद्रधाग्नीत्वोत्थाय। ऋजुकायकः
 समपाद समदृष्टिः खस्थिरः दन्तैदन्तान यस्पृशात् उरुपदिष्टमा-
 र्गेण मन्त्रमुच्चरन् यवप्रमाणेनाविच्छिन्नधारया समस्तमात्यं
 वह्नी शिष्पेत्। इति पूर्णं विधायोपविश्य। पश्चादाज्यहोमं जु-
 होति। सौम्ये ओं हैं तत्पुरुषाय वचद्वाकाय स्वाहा। याम्ये ओं सुं
 अघोराय विश्वभुवाय स्वाहा। ऐन्द्रे ओं सुं विश्वभुविश्वायै स्वाहा।
 पश्चिमे ब्रह्मभुवतेत्रभ्यः स्वाहा। मध्ये ओं सुं सुब्रह्मण्याय स्वाहा।
 2026 पश्चात् मुखाहुतिं जुहोति। युक्तो वह जातवेद पुरस्तादग्ने विद्धि
 कर्म क्रियमाणं यथेदं लट्ठिष्ठभेषजस्याधिकर्ता त्वयागान-
 श्वान् उरुषान् सनेमि स्वाहा। अग्न्ये जातवेदसे विचर्षण इदं
 न मम। चत्तश्च आशाः प्रचरन्त्वग्नय इमं नो यज्ञ नयन् प्र-
 जानन् यृतं पितॄवन्तजरं सुवीरं ब्रह्म समुद्भवत्याहुतीनां स्वा-
 हा। यृतं पितॄवते ब्रह्मण इदं न मम। आनो भद्राः कृतवो यनु-
 विश्वतो दवधासो अपरितास उद्दिदः। देवानो यथा सदमृद्धये
 आसन्नप्रायुक्ते रशितारो दिवे दिवे स्वाहा। अप्रयुभ्ये रक्षेभ्यो
 देवेभ्य इदं न मम। विश्वाक्षमाविवाधिष्ठा विवाधिताः निकृतै
 वा पुत्रमाहुस्यनः कर्माणि साधय स्वाहा। निकृतिपुत्राय विश्व-
 पाक्षायेदं न मम। विश्वाक्षमहं यजे निजं धं इवलोदरम्।

ये मायं परिबाधते श्रियै पुष्ट्यै च नित्यधा तस्मै स्वाहा । विल-
 पाक्षाय श्रिया इदं न मम । कातिरश्चीनि पचसेहुँ विधरणी-
 ति तां त्वा पृतस्य धारया गौं संराधनी यजे स्वाहा । अग्न्येसं-
 राधन्या इदं न मम । संराधन्यै देव्यै स्वाहा । संराधन्यै देव्या
 इदं न मम । प्रसादन्यै देव्यै स्वाहा । प्रसादन्यै देव्या इदं न
 मम । ओं भूः स्वाहा अग्न्ये इदं न मम । ओं भुवः स्वाहा वायव
 2032 इदं न मम । ओं सुवः स्वाहा सूर्योये दं न मम । ओं भूर्भुवः स्वः
 स्वाहा प्रजापतये इदं न मम । सद्योजातं प्रपद्यामि सद्योजाता-
 य वै नमः । भवो भवेनाति भवे भजत्व मां भवो द्वाय नमः
 स्वाहा । सद्योजातये दं न मम । वासदेवाय नमो ज्येष्ठाय नमः
 श्रेष्ठाय नमो लक्ष्माय नमः कालाय नमः कलविकरणाय नमो बल-
 विकरणाय नमो बलाय नमो बलप्रभवनाय नमस्त्वं भूतद-
 मताय नमो भनेभनाय नमः स्वाहा । वासदेवाये दं न मम ।
 अघोरेभ्योऽथ घोरेभ्यो घोरघोरतरेभ्यः सर्वेभ्यः शर्वेभ्यो
 नमस्ते अस्तु लक्ष्मपेभ्यो नमः स्वाहा । अघोराये दं न मम ।
 तत्पुरुषाय विअहे महादेवाय धीमहि तत्त्वो लक्ष्मप्रचोदयात्
 स्वाहा । तत्पुरुषाये दं न मम । ईशानस्सर्वविद्यानामीश्वरस्स-
 वि भूतानां ब्रह्माधिपतिब्रह्मणोऽधिपतिब्रह्मा शिवो मे अस्तु
 सदाशिवों स्वाहा । ईशानाये दं न मम । अग्निर्भूधा दिवः ककु-
 टाति । पृथिव्या अयं अपां रेतांसि जिन्वति स्वाहा अग्न्ये इदं

न मम । अग्निर्मै वाचितश्रितः वाग् हृदये तु द्यं मयि । अहम्-

मृते अमृतं ब्रह्मणि स्वाहा । अग्नेय इदं न मम । अग्निर्मै धूधौतं
दिवो अरतिं पृथिव्या वै श्वानरामृताय जातमग्ने कविं सम्भाज-

मदितिं जनान्नामासन्नापात्रं जनयन्तु देवाः स्वाहा । मूर्धोनायेदं

203 6 न मम । या ते रुद्र शिवा तनुरघोरा पापनाशिनी । तयानस्तनु-
वा शन्तुमया गिरिशा त्वाभिचाकरीहि स्वाहा । रुद्रायेदं न मम ।

मर्माणि ते वर्मभिस्त्वक्लृ इच्छादयामि सोमस्त्वा राजा अमृतोना-

भिवस्तां उर्वर्षीयो बरिवस्ते अस्तु जयन्तं लाभनुजन्तु देवाः

स्वाहा । सोमायेदं न मम । त्रियम्बकं यजामहे सुगन्धिं पुष्टि-

वर्धनं उवीरुकमिव बन्धनान्मृत्योमृद्धीय मामृतात्स्वाहा ।

त्रियम्बकायेदं न मम । प्रमुञ्चा धन्वनस्त्वं उभयो रातियोर्ज्यं

याक्षा ते अस्तु इषवः पराता भगवो वपा स्वाहा । रुद्रायेदं न मम ।

सर्वे वै रुद्रस्तस्मै रुद्राय नमो अस्तु । पुरुषो वै रुद्रस्तस्मो

नमः स्वाहा । रुद्रायेदं न मम । करुद्रुद्राय प्रचेतसे मीडुष्टमाय

तव्यस्ते । वेशम शन्तमग्ने हृदे । सर्वे येष रुद्रस्तस्मै रुद्राय

नमो अस्तु स्वाहा । रुद्रायेदं न मम । विश्वं भूतं भुवनं चित्रं

बहुधा जातं लायमानं च यत् । सर्वे येष रुद्रस्तस्मै रुद्राय

नमो अस्तु स्वाहा । रुद्रायेदं न मम । गौरी मिमाय सलिलानि

चथायेकपदी द्विपदी ला चनुष्पदी । अष्टापदी नवपदी व भू-

कुषी सहस्राक्षरा परमे व्योमन् स्वाहा । गौरी इदं न मम ।

अयं कुमारो जरां जयत् दीर्घमायु यस्मै तं स्तनपृथ्याया युक्ते-

र्त्ते यरो बतं स्वाहा शुब्रलूप्यायेदं न मम । ओं ह्लौं वल्लौ स्वाहा

204 a वल्ला इदं न मम । ओं श्रीं देवगजायै स्वाहा । देवगजायै इदं

न मम । ओं सौं आप्य भुवाय भुवद्गुवाय स्वाहा । ओं सं सद्यो-

जाताय ब्रह्म भुवाय स्वाहा । ओं सिं वामदेवाय रुद्रभुवाय स्वाहा ।

ओं सुं अधोराय विश्वभुवाय स्वाहा । ओं से तत्पुरुषाय वचद्गु-

वाय स्वाहा । ओं सों ईशानाय जगद्गुवाय स्वाहा । इति प्रत्येकं

पञ्च पञ्चाहुतीहुता । वक्त्रसन्धानार्थं ओं हं हि॒ं सद्योजातवामदे-

वाभ्यां स्वाहा । ओं हि॒ं हु॒ं वामदेवाधोराभ्यां स्वाहा । ओं हु॒ं हे॒ं अ-

धोरतत्पुरुषाभ्यां स्वाहा । ओं हे॒ं हो॒ं तत्पुरुषेशानाभ्यां स्वाहा । ओं

सों सं जगद्गुववचद्गुवाभ्यां स्वाहा । ओं से॒ं सुं वचद्गुवविश्वभु-

वाभ्यां स्वाहा । ओं सुं सिं विश्वभुवरुद्रभुवाभ्यां स्वाहा । ओं सिं

सं रुद्रभुवब्रह्म भुवाभ्यां स्वाहा । ओं सौं आप्य भुव भुवद्गुवाभ्यां

स्वाहा । इति वक्त्रसन्धानम् । जिद्वासन्धानार्थं हिरण्यकनका-

भ्यां स्वाहा । रक्तकृष्णाभ्यां स्वाहा । कृष्णासुप्रभाभ्यां स्वाहा । सु-

प्रभातिरक्ताभ्यां स्वाहा । अतिरक्तान्हुत्पाभ्यां स्वाहा । ओं हं

हि॒ं हु॒ं हे॒ं हो॒ं सद्योजातवामदेवाधोरतत्पुरुषेशानेभ्यः स्वाहा । ओं

204 b हो॒ं हे॒ं हु॒ं हि॒ं हु॒ं ईशानतत्पुरुषाधोरवामदेव सद्योजातेभ्यः स्वाहा ।

ओं सौं सं सिं सुं से॒ं सों भुवद्गुवब्रह्म भुवरुद्रभुवविश्वभुववच-

द्गुवजगद्गुवेभ्यः स्वाहा । ओं सौं से॒ं सुं सिं सं जगद्गुववचद्गुवविश्व-

भुवरङ्ग भुवब्रल्ल भुवभुवद्वेभ्यः स्वाहा । इत्यग्निं दिशो वायु-

गतां तैक्ततेशानगतां घृतधारां जुहुयात् । पश्चादग्ने स्वाहेति
पञ्चाहुतिभिरत्रप्राशनम् । ओं सं सद्योजाताय ब्रह्मभुवाय

स्वाहेति न्याहुत्या चौक्तम् । ओं सिं बासदेवाय रुद्रभुवाय स्वाहे-

ति सप्ताहुतिभिरपनयनम् । ओं सुं अघोराय विश्वभुवाय स्वा-
हेति न्याहुत्या ब्रतम् । ओं से तत्पुरुषाय वचद्वाय स्वाहेति प-

ञ्चाहुतिभ्यस्समावर्तनम् । ओं सें ईशानाय जगद्वाय स्वाहेति
न्याहुत्या वैवाह्यं कृत्वा । ततो नामकरणार्थं वागीश्वरं वागीश्वरीं

सम्पूर्ण्य विस्तृज्य । बलाग्निहृदये गुहाग्निं धयायेत् । तद्धथा —

ओं सां गुहाग्न्यासनाय नमः गुहाग्निमूर्तये नमः । धयानम् —

अनंलशतसहस्रं प्रोद्यतं पञ्चवक्त्रं

स्तुवपरक्षुमभीतिं खड्डदण्डौ च सव्ये ।

वरदमनलखेटं ह्यकुरां स्तुक्य वामे

दधतमृषभसंस्थं भावयेयं गुहाग्निम् ॥

ओं हूं हूं हूं गुहाग्नये नमः इति मूलेनावात्मा । उपन्यासैस्सम्पूर्ण्य ।

‘त्वमग्ने मैश्वरं तेजः पवमानं परं यतः ।’

इति मनसा ध्यात्वा । ओं हूं गुहाग्नये स्वाहा इत्याहुतित्रयं हुता ।

तदावृतदेवानामिन्द्रादीशानान्तं हुता पञ्चात्कुण्डमध्ये ओं स्त-

न्दासनाय नमः स्तन्दमूर्तये नमः । धयानम् —

विद्वुप्रभमेकमुखं विभुं वज्रकिवरदाभयपाणीम् ।

ਦੇ ਬਲੋ ਕਰਿ ਪੁਣ੍ਹ ਮਵਿਵੜ੍ਹਾਂਦੇ ਨੌਜਿ ਰਾਤ੍ਰਾਭਵਾਂ ਸ਼ਿਰਿਵਾਹਨਮ ॥

इति ध्यात्वा ओं सु लुक्ष्यशरवणभवाय नमः इति मूलेन
कुण्डाग्निमध्ये श्रीसुक्रलुक्ष्यमावाहयामि इत्यावाह्य उपचारैस्स-
मूल्य। ओं ह्रीं बल्लै नमः। ओं श्रीं देवगजासनायै नमः। इति
शक्तिद्वयं सम्पूर्ज्य। तदावृत्तदेवानां जयहृत्याय नमः अग्निशिखा-
य नमः कृत्तिकापुत्राय नमः भूतपत्तये नमः सेनान्ये नमः गुहाय
नमः हेमशूलाय नमः विशालाक्षाय नमः इत्यावृत्तदेवानभ्यर्थ्य,
पाद्याद्युपचारैस्सम्पूर्ज्य। पश्चात्पूर्णां जुहुयात्। तद्यथा-स्तुवेण
त्वं गतिमान्येनापूर्य। सुष्करोपर्यधोमुखं स्तुवं कृत्वा। तदग्रे पुष्टं
दत्त्वा वामदक्षिणहस्ताभ्यां शंखवत् संसक्ताभ्यां उरसवेन सं-
क्षेप्ते तावुभावुपादाय समपादस्समुत्थायोर्ध्वकायो नभ्यां तिर्थ-
गिरधाय लुगमदुत्तृष्ठि वैष्णवदन्तमूलं पूतमुच्चार्य वामस्तनान्तं
लुह्मूलमानीय। घृतधारां विन्दुस्यानाद्विनिष्टृताममृतधारा-
मिति चिंत्यं स्मरन् यवप्रमाणोनाविच्छिन्नधारया समस्तमान्यं
वहौ शिष्पेत्। इति पूर्णां दत्त्वा। ततः कुण्डस्य मूर्तिमाधारशक्त्या-
दि सम्पूर्ज्य ध्यानपुरस्सरमावाहनादि सर्वोपचारैस्सम्पूर्ज्य स्क-
न्दमूलेनाज्याहुतिं हुत्वा समिदत्त्वाज्याहुतिं मूलमन्त्रेण षट्तरवतां
जुहुयात्। ततो बल्लीदेवगजामूलमन्त्रेण समिदत्त्वाज्याहुतिं प-
ञ्जविनितिवारं प्रत्येकं हुत्वा। द्रव्यं प्रतिव्याहुतिभिर्हुत्वा। पश्चा-
द्विरेषद्रव्यैश्च प्रत्येकं पञ्जविनितिवारं हुत्वा। तद्यथा- स्तुवेण

समिधा सद्य मन्त्रेण अज्ञं वामेन होमयेत् ।
 अधोरेण च रुत्वा लाजं तत्पुरुषेण तु ॥
 लिङ्गार्थानीशमन्त्रेण हृदयेन यवं हुवेत् ।
 तिंच शिरसा हुत्वा मुद्दं च शिखाया हुनेत् ॥
 कवचेन हुवेन्माषं सकुर्वेत्रेण हृचते ।
 कदलीफलमन्त्रेण अपूर्वं मूलमन्त्रतः ॥
 अयं कुमारमन्त्रेण नालिकेरं हुनेलकमात् ।
 चणकं च गृहात्रेण निष्पावं रुद्रमन्त्रतः ॥
 अद्वं गौरिमन्त्रेण कुलुत्यं स्कन्दमन्त्रतः ॥
 प्रियडुङ्गं वल्लिमन्त्रेण गोधूमं देवगजात्रतः ॥
 वैणवं कुमारमन्त्रेण धीरं वै गृहमन्त्रतः ।
 ताम्बूलं मूलमन्त्रेण शेषद्रव्यं च होमयेत् ।
 द्रव्यान्ते व्याहृतिं हुत्वा अग्निं प्रज्वाल्य बुद्धिमान् ।
 ओं स्मै शरवण भव स्वाहा । पश्चाद्देशकात् दुर्विमित्तदुस्त्रप्र-
 द्रव्यलोपमन्त्रलोपतन्त्रलोप समकात् सङ्करयोषनिवृत्यर्थं प्रासा-
 देनाहुतिशातं वा पञ्चाशात् पञ्चविंशतिं वा हुत्वा । हृयवाहमभि-
 मातिषाहं रक्षोहृणं प्रतिनासंजिष्ठु ज्योतिष्मन्तं दीव्यन्तं पुर-
 2062 ज्ञीव अग्निं स्तिष्ठकृतमाहुवेमोम् स्तिष्ठमग्ने अभितप्रणाहि
 विश्वा देवा प्रतिना अभिष्या । ऊर्हनः पन्थां प्रतिशं विभाहि ज्यो-
 तिष्मद्देह्यजरन आयुः स्वाहा । अग्नये लिङ्गकृत इदं न मम ।

प्रायश्चित्तार्थ मनाज्ञातादमन्त्रहोमं होष्यामि । अनाज्ञातं यदाज्ञातं
 यज्ञस्य क्रियते मिथु अग्ने तदस्य कल्पय त्वं वेत्य यथातथं स्वाहा ।
 अग्नये इदं न मम । पुरुषसम्प्रितो यज्ञो यज्ञः पुरुषसंस्मितः अग्ने
 तदस्य कल्पय त्वं वेत्य यथातथं स्वाहा । अग्नये इदं न मम ।
 यत्पाकत्रा मनसा दीनदशणां यज्ञस्य मन्वते मर्ता सह अग्निष्ठु-
 धोतः क्रतुविहृजानन् नेत्रिष्ठो देवां क्रतुशो यजामि स्वाहा । अग्नये
 इदं न मम । ततो ब्रह्मस्वेण पञ्चाङ्गेण पापभक्षणमन्त्रेण नवा-
 ममन्त्रेण शम्बरेण असिना प्रत्येकं पञ्च पञ्चाहुतीहुत्वा । तदथा ।
 ब्रह्ममन्त्रः - ओं हुं अधोराय स्वाहा । शिवास्त्रमन्त्रः - ओं हौं हर
 हर शिव शिव द्विवास्त्राय स्वाहा । क्षुरिकास्त्रमन्त्रः - ओं छित्रछित्र
 क्षुत्र क्षुत्र क्षुरिकास्त्राय स्वाहा । व्योमास्त्रमन्त्रः - षं हं हं हिं हुं व्योम-
 व्याप्तिने स्वाहा । पाशुपतास्त्रमन्त्रः - ओं श्लों पशुहुं फट् पाशुपता-
 स्त्राय स्वाहा । अधोरास्त्रमन्त्रः - ओं हौं स्फुरस्फुरप्रस्फुरप्रस्फुर
 धोर धोर तनुतनु स्पृष्ट स्पृष्ट चटचट प्रचटप्रचट कहुकहुवमवम
 बन्धय बन्धय धातय धातय हुं फट् हौं स्वाहा । पापभक्षण ।
 206८ मन्त्रः - ओं हं हिं हुं हें हें हौं पापभक्षणाय शिवाय स्वाहा । न-
 वात्ममन्त्रः - ओं हं हं हं हं सस्मेहं स्मेहं हं सः स्वाहा । शम्बर-
 मन्त्रः - ओं हं हं हैं हैदयाय स्वाहा । असिमन्त्रः - ओं हः अस्त्राय
 स्वाहा । इति क्रमेण हुत्वा व्याहृतिभिर्हुत्वा । पूर्णां विधाय पञ्चा-
 ज्ञवादिहोमं कुर्यात् ॥

— जयादिहोमः —

कर्मसमृद्धर्थे जयादिहोमं करिष्ये । ओं चिन्तं च स्वाहा चिन्तायेदं न मम । चिन्तिश्च स्वाहा चिन्त्या इदं न मम । आकूतं च स्वाहा आकूतायेदं न मम । आकूतिश्च स्वाहा आकूत्या इदं न मम ।
 विज्ञातं च स्वाहा विज्ञातायेदं न मम । विज्ञानं च स्वाहा विज्ञानायेदं न मम । मनश्च स्वाहा मनस इदं न मम । शाक्तरीश्च स्वाहा शाक्तरीश्च इदं न मम । दर्शिश्च स्वाहा दर्शीयेदं न मम । पूर्णमासश्च स्वाहा पूर्णमासायेदं न मम । बृहत्युक्तं स्वाहा बृहत्युक्तं इदं न मम । रथन्तरं च स्वाहा रथन्तरायेदं न मम । प्रजापतिर्जयानिन्द्राय वृष्णो प्रायच्छदुग्धः प्रथनायेषु तस्मै विशस्समभन्तस्सर्वास्तउग्गः सहृदयो बभूव स्वाहा प्रजापतये इदं न मम । अग्निर्भूतानामधिपतिस्समावत्वस्मिन् ब्रह्मन्तस्मिन् क्षत्रे स्यामाशिष्यस्यां पुरोधायामस्मिन् कर्मन्तस्यां देवहृत्यां स्वाहा । भूतानामधिपतये अग्नये इदं न मम । इन्द्रो ज्येष्ठानामधिपतिस्समावत्वस्मिन् ब्रह्मन्तस्मिन् क्षत्रे स्यामाशिष्यस्यां पुरोधायामस्मिन् कर्मन्तस्यां देवहृत्यां स्वाहा । पूर्णिम्या अधिपतये यमः पूर्णिम्या अधिपतिस्समावत्वस्मिन् ब्रह्मन्तस्मिन् क्षत्रे स्यामाशिष्यस्यां पुरोधायामस्मिन् कर्मन्तस्यां देवहृत्यां स्वाहा । वायुरन्तरिक्षस्याधिपतिस्समावत्वस्मिन् ब्रह्मन्तस्मिन् क्षत्रे स्यामाशिष्यस्यां पुरोधायामस्मिन् कर्मन्तस्यां देवहृत्यां स्वाहा ।

207 a

देवहृत्यां स्वाहा । अन्तरेकास्याधिपतये वायव इदं न मम । सूर्यो
 दिवोऽधिपतिस्समावत्वस्मिन् ब्रह्मन्नस्मिन् क्षत्रे स्यामाशिष्यस्यां
 पुरोधायामस्मिन् कर्मन्नस्यां देवहृत्यां स्वाहा । दिवोऽधिपतये
 सूर्योयेदं न मम । चन्द्रमा नक्षत्राणामधिपतिस्समावत्वस्मिन् ब्रह्म-
 न्नस्मिन् क्षत्रे स्यामाशिष्यस्यां पुरोधायामस्मिन् कर्मन्नस्यां देव-
 हृत्यां स्वाहा । नक्षत्राणामधिपतये चन्द्रमसे इदं न मम । बृहस्पति
 ब्रह्मणोऽधिपति स्समावत्वस्मिन् ब्रह्मन्नस्मिन् क्षत्रे स्यामाशिष्य-
 स्यां पुरोधायामस्मिन् कर्मन्नस्यां देवहृत्यां स्वाहा । ब्रह्मणोऽधि-
 पतये बृहस्पतये इदं न मम । मित्रस्त्यानामधिपतिस्समाव-
 त्वस्मिन् ब्रह्मन्नस्मिन् क्षत्रे स्यामाशिष्यस्यां पुरोधायामस्मिन्
 कर्मन्नस्यां देवहृत्यां स्वाहा । स्त्यानामधिपतये मित्रोयेदं न मम
 वरुणोऽपामधिपति स्समावत्वस्मिन् ब्रह्मन्नस्मिन् क्षत्रे स्यामाशिष्य-
 स्यां पुरोधायामस्मिन् कर्मन्नस्यां देवहृत्यां स्वाहा । उपामधिप-
 207 6 तये वरुणोयेदं न मम । समुद्रस्त्रोतसामधिपतिस्समावत्वस्मिन्
 ब्रह्मन्नस्मिन् क्षत्रे स्यामाशिष्यस्यां पुरोधायामस्मिन् कर्मन्नस्यां
 देवहृत्यां स्वाहा । स्त्रोतसामधिपतये समुद्रोयेदं न मम । अनंसा-
 माज्यातामधिपति स्समावत्वस्मिन् ब्रह्मन्नस्मिन् क्षत्रे स्यामाशि-
 ष्यस्यां पुरोधायामस्मिन् कर्मन्नस्यां देवहृत्यां स्वाहा । साम्राज्या-
 नामधिपतये अन्नोयेदं न मम । सोमओषधीनामधिपतिस्स-
 मावत्वस्मिन् ब्रह्मन्नस्मिन् क्षत्रे स्यामाशिष्यस्यां पुरोधायामस्मिन्

कर्मन्त्यां देवहृत्यां स्वाहा । ओषधीनामधिपतये सोमायेदं न मम।
 सविता प्रसवानामधिपतिस्समावत्वस्मिन् ब्रह्मन्त्रस्मिन् क्षत्रे स्या।
 माशिष्यस्यां पुरोधायामस्मिन् कर्मन्त्यां देवहृत्यां स्वाहा । प्रस-
 वानामधिपतये सवित्र इदं न मम । रुद्रः पश्चानामधिपतिस्समाव-
 त्वस्मिन् ब्रह्मन्त्रस्मिन् क्षत्रे स्यामाशिष्यस्यां पुरोधायामस्मिन्
 कर्मन्त्यां देवहृत्यां स्वाहा । पश्चानामधिपतये तत्रायेदं न मम।
 अप उपस्पृश्य । लष्टा रूपाणामधिपतिस्समावत्वस्मिन् ब्रह्मन्त्रस्मिन्
 थात्रे स्यामाशिष्यस्यां पुरोधायामस्मिन् कर्मन्त्यां देवहृत्यां स्वाहा।
 रूपाणामधिपतये लष्टे इदं न मम । विष्णुः पर्वतानामधिपति-
 स्समावत्वस्मिन् ब्रह्मन्त्रस्मिन् क्षत्रे स्यामाशिष्यस्यां पुरोधायाम-
 स्मिन् कर्मन्त्यां देवहृत्यां स्वाहा । पर्वतानामधिपतये विष्णव
 इदं न मम । मरुतो गणानामधिपतयस्ते मावन्त्रस्मिन् ब्रह्मन्त्र-
 208 a स्मिन् क्षत्रे स्यामाशिष्यस्यां पुरोधायामस्मिन् कर्मन्त्यां देवहृत्यां
 स्वाहा । गणानामधिपतिभ्यो मरुश्च इदं न मम । पितरः पिता महा-
 परे । वरे तदास्तदामहा इह मावता समावंतवस्मिन् ब्रह्मन्त्रस्मिन्
 क्षत्रे स्यामाशिष्यस्यां पुरोधायामस्मिन् कर्मन्त्यां देवहृत्यां स्वाहा।
 पितृभ्य इदं न मम । अप उपस्पृश्य । क्रतासाङ्गतधामगृहिणीभ-
 विस्स इदं ब्रह्म क्षत्रं पान्तु तस्मै स्वाहा । क्रतासाहे सूर्येरइमये
 चन्द्रमसे क्रतधाष्ठे अग्नये गत्धर्वायेदं न मम । तस्य मरीचयो
 अप्सरसो आयुक्ते नाम ता इदं ब्रह्म क्षत्रं पान्तु ताभ्यः स्वाहा ।

मरीचि॒ भ्यो॑ प्सरो॒ भ्य आयु॒ भ्य इंदं न मम। रुषु॒ म्बरु॒ रूर्य॒ रामि॒.

चन्द्रमा गन्धवेस्स इंदं ब्रह्म॑ क्षत्रं पात्तु तस्मै॒ स्वाहा। सुषुग्नाय
सूर्योय चन्द्रमसे गन्धवायेदं न मम। तस्य नक्षत्राण्यप्सरसो वे.

गुरयो नाम ता॒ ब्रह्म॑ क्षत्रं पात्तु ताभ्यः॒ स्वाहा। नक्षत्रेभ्यो॑ प्सरोभ्यः॒

बेगुरि॒ भ्य इंदं न मम। भुजु॒ रुषुपर्णो॑ यज्ञो॒ गन्धवेस्स इंदं ब्रह्म॑ क्षत्रं

२०८ ६ पात्तु तस्मै॒ स्वाहा। भुज्जवे॑ सुपर्णीय यज्ञाय गन्धवायेदं न मम।

तस्य दक्षिणाप्सरसस्तवा॑ नाम ता॒ इंदं ब्रह्म॑ क्षत्रं पात्तु ताभ्यः॒

स्वाहा। दक्षिणाभ्यो॑ प्सरो॒ भ्यस्तवाभ्य इंदं न मम। प्रजापतिर्विश्व-

कर्मा॑ मनो॑ गन्धवेस्स इंदं ब्रह्म॑ क्षत्रं पात्तु तस्मै॒ स्वाहा। प्रजापतये

विश्वकर्मणे॑ मनसे गन्धवायेदं न मम। तस्य ऋक्सामान्यप्सर-

सो॑ वह्यो॑ नाम ता॒ इंदं ब्रह्म॑ क्षत्रं पात्तु ताभ्यः॒ स्वाहा। कङ्क-

तामभ्यो॑ प्सरो॒ भ्यो॑ वीह॑ भ्य इंदं न मम। इषिरो॑ विश्वव्यवा-

वाताय गन्धवेस्स इंदं ब्रह्म॑ क्षत्रं पात्तु तस्मै॒ स्वाहा। इषिराय

विश्ववेदसे॑ वाताय गन्धवायेदं न मम। तस्यापो॑ प्सरसो॒ मु-

दा॑ नाम ता॒ इंदं ब्रह्म॑ क्षत्रं पात्तु ताभ्यः॒ स्वाहा। अङ्गो॑ प्सरो॒

भ्यो॑ मुदाभ्य इंदं न मम। भुवनस्य पते॑ तस्यत उपरिगहा

इह॑ य सनो॑ रात्ता॑ स्वाज्यानि॑ रथस्पोषं॑ सुवीर्यं॑ संबलतीणां॑

स्वस्ति॑ स्वाहा। भुवनस्य पहसु॑ इंदं न मम। परमेष्ठ्यधिपतिर्मृ-

त्युर्गन्धवेस्स इंदं ब्रह्म॑ क्षत्रं पात्तु तस्मै॒ स्वाहा। परमेष्ठिने॑ मृत्यवे

गन्धवायेदं न मम। तस्य विश्वमप्सरसो॑ भुवो॑ नाम ता॒ इंदं ब्रह्म॑

क्षत्रं पान्तु ताभ्यः स्वाहा । विश्वाम्योऽप्सरोऽयो भूम्य इदं न मम ।
 सुक्षिप्ति सुभूति भद्रकृत्यपवीन् पर्जन्यो गन्धविस्त इदं ब्रह्म
 क्षत्रं पान्तु तस्मै स्वाहा । सुक्षिप्तये भद्रकृते सुर्वते पर्जन्याय
 गन्धवीयेदं न मम । तस्य विद्युतोऽप्सरसो रुचो नाम ता इदं
 ब्रह्म क्षत्रं पान्तु ताभ्यः स्वाहा । विद्युद्योऽप्सरोऽयो नग्न्य इदं
 न मम । दूरे हेति मृडयो मृत्युगन्धविस्त इदं ब्रह्म क्षत्रं पान्तु तस्मै
 207 a स्वाहा । दूरहेतवे अमृडय मृत्यवे गन्धवीयेदं न मम । तस्य
 प्रजाप्सरसो भीरवो नाम ता इदं ब्रह्म क्षत्रं पान्तु ताभ्यः स्वाहा ।
 प्रजाम्योऽप्सरोऽयो भीरभ्य इदं न मम । चारः कृपणकाशी
 कामो गन्धविस्त इदं ब्रह्म क्षत्रं पान्तु तस्मै स्वाहा । चारवे
 कृपणकाशीने कामाय गन्धवीयेदं न मम । तस्याध्योऽप्सर-
 स इशोचयन्तीर्णीम ता इदं ब्रह्म क्षत्रं पान्तु ताभ्यः स्वाहा । आ-
 दिम्योऽप्सरोऽय इशोचयन्तीभ्य इदं न मम । स नो भुवनस्य
 पते यस्य तउपरिगता इह च उरु ब्रह्मणेऽस्मै क्षत्राय महि
 शर्म यच्छ स्वाहा । भुवनस्य पते ब्रह्मण इदं न मम । यष्टे वा
 देवं हेडनं देवा सक्रमा वयं आदित्यस्त स्मान्ना मुञ्चतत्स्य ।
 तेन मा मुञ्च स्वाहा । देवेभ्य आदित्येभ्य इदं न मम । देवा
 जीवनकाम्या यद्वाचानुत मोदि मा अग्निर्मा तस्मा एनसो गा-
 हुपत्यः प्रमुञ्चन्तु दुरिता यनि चक्रमा करोतु मासनेनसं स्वाहा ।
 अग्नये गहुपत्यायेदं न मम । क्रतेन यावापृथिवी क्रतेन वं

सरस्वती । क्रता मा मुञ्चतां हृसे यदन्यकृतमारिम स्वाहा । धावा-

ष्टुथिवीभ्यां सरस्वत्या इदं न मम । सजातशंसादुतस्वाजासिङ्गंला
ज्यायससशंसा मुत वा कनीयसः । अनाज्ञातदेवकृतं यदेनस्त-

स्मात्क्वमस्मां जातवेदो मुमुण्डि त्वाहा । अगृये जातवेदस इदं

न मम । यद्भान्ना यन्मनसो बाहुभ्या मूरुभ्यां मुष्टिपद्मां शिक्षै-

यदनुतं चक्रमा वयं अग्निर्मा तस्मादेनसो गाहृपत्यः प्रमुञ्चन्तु

209 ६ दुरिता यानि चक्रमा करोतु मामनेनसं त्वाहा । अगृये गाहृप-

त्यायेदं न मम । यद्दस्ताभ्यां चकर किञ्चिष्ठाप्यक्षाणां वेद्धु-

मुपजच्छुमानः । द्वे पश्याच राष्ट्र भृश्च तात्यप्सरस वनुधत्ता-

मृणानि त्वाहा । द्वे पश्याच राष्ट्र भृश्चतात्यप्सरोभ्य इदं न मम ।

अदैव्यरुणं यदहुं चकार यच्चास्थन् सञ्चकार जनेभ्यः अग्नि-

मा तस्मादेनसो गाहृपत्यः प्रमुञ्चन्तु दुरिता यानि चक्रमा करोतु

मामनेनसं त्वाहा । अगृये गाहृपत्यायेदं न मम । यन्मे माता ग-

र्भे सति एनश्चकार यत्पिता अग्निर्मा तस्मादेनसो गाहृपत्यः

प्रमुञ्चन्तु दुरिता यानि चक्रमा करोतु मामनेनसं त्वाहा । अगृये

गाहृपत्यायेदं न मम । यदापिक्रेष मातरं पितरं सुत्रः प्रमुदितोऽ-

भवत् । अहिंसितौ पितरौ उ मया तत् तदग्ने अनुणो भवामि

त्वाहा । अगृये इदं न मम । यदन्तरिक्षं पृथिवीमुतद्यां यमा-

तरं पितरं वा जिह्विंसिमा अग्निर्मा तस्मादेनसो गाहृपत्यः प्रमु-

ञ्चन्तु दुरिता यानि चक्रमा करोतु मामनेनसं त्वाहा । अगृये गाहृ-

पत्योयेदं न मम । यदाजसा निजसा यत्पराजसा यदेनश्चक्रमान्-

तन यत्पुराणं अग्निमी तस्मादेनसो गाहृपत्यः प्रमुञ्चनु दुरिता
यानि च क्रमा करेन्तु मामनेनसं स्वाहा । अग्न्ये गाहृपत्योयेदं न
मम । अतिक्रमामि दुरितं यदेनो जहृमि रिषुं परमे सधते य-
त्रनी सुकृते नापि दुष्कृतस्तमारेहामि सुकृतानुलोकं स्वाहा ।
अग्न्य इदं न मम । त्रते देवा अमृजतै तदेनस्त्रद यतन्मनुष्येषु
मास्त्रजे ततो भायति किञ्चिदाशने अग्निमी तस्मादेनसो गाहृ-

210 a पत्यः प्रमुञ्चनु दुरिता यानि च क्रमा करेन्तु मामनेनसं स्वाहा ।
अग्न्ये गाहृपत्योयेदं न मम । दिवि जाताप्तु जाता या जाता ओष-
धीभ्यः अथो या अग्निया आपस्तान इच्छन्तु इच्छनीयां स्वाहा ।
अच्छः इच्छनीयां इदं न मम । यदापो नक्तं दुरितं चरामा यद्वा
दिवा नूतनं यत्पुराणं हिरण्यवर्णस्तद उत्पन्नीतन स्वाहा । अच्छो
हिरण्यवर्णाभ्य इदं न मम । इमं मे वरण शुतीहृवं यद्याच्य मृ-
उया आमवस्तु राजके स्वाहा । वरणयेदं न मम । तत्त्वायामि
ब्रह्मणा बन्द मानस्तदारास्ते यजमानो हृविर्भिः । अहेऽमानो वर-
णेहृ बोध्युरशर्गं समान आयुः प्रमोषीः स्वाहा । वरणयेदं न मम ।
त्वं नो अग्ने वरणस्य विद्वान् देवस्य हेडो वायासीसीष्टाः यजि-
ष्टो वहितमृश्वोऽच्छान्तो बिश्वा द्वेषांसि प्रमुमुग्ध्यस्मन् स्वाहा ।
अग्न्ये वरणयेदं न मम । त्वं नो अग्ने वरो भवोति नेजिष्ठो अ-
स्य उष्टसो व्यष्टौ । अवयक्षमणो वरणग्रं रराणो विहि मृडिकं

स्तुहो न येधि स्वाहा । अग्नीवरुणाभ्यमिदं न मम । त्वमस्तु अ-

यास्ययासन् मात्रः हितः अयासन् हृव्यमूहिषे यानो धेहि
भेषजं स्वाहा । अग्नये अयस्स इदं न मम । प्रजापते न वदे-

तान्यन्यो विश्वाजातानि परित्ता ब भूवृ । यत्कामास्ते ज्ञातुमस्त-
त्रो अस्तु वयं स्याम पतयो रथीणां स्वाहा । प्रजापतये इदं न
मम । इधमप्रत्रच्छदनानन्दधाय इधमप्रः ... नानि च ... ।

अथ प्रायश्चित्ताहुतीज्ञिहोति । अस्मिन् कर्मणि मध्ये सम्भा-

210 6 वित्तसमस्तदोषप्रायश्चित्तार्थं महा प्रायश्चित्ताहुतीज्ञिहोति । म-
नो ज्योतिज्ञिष्ठतामाज्यं विच्छिन्नयशः समिमंदधातु या इष्टाउष-
से निष्ठुनश्चतास्मन्दधामि हविषा घृतेन स्वाहा । मनसे ज्योति-
ष इदं न मम । अयस्याग्ने स्यनभिशत्तीश्च सत्वसिलमया असि-
त अग्नये अयस्स इदं न मम । यदस्मिन् कर्मण्यन्तरत काममन्ततः
कर्मितो वा नयाहुता तच्छमयामि सर्वं तृप्यन्तु देवानवन्तान् घ-
तेन स्वाहा । देवेभ्य इदं न मम । स्वस्ति न इन्द्रो वृद्धश्रवा: स्वस्ति
तः पूषा विश्ववेदः । स्वस्तिनस्ताद्यो अरिष्टनेमि । स्वस्तिनो वृह-
त्पतिर्दधातु स्वाहा । इन्द्राय वृद्धश्रवसे पूष्णे विश्ववेदसे ताक्षी-
य उरिष्टनेमये वृहत्पतये इदं न मम । यन्म आमनो मिन्दभृ-
दग्निस्तत्पुत्राहार्जीतवेदविचर्षणी स्वाहा । जातवेदसे इदं न
स्त्रिः । मम । पुनरग्निश्चुम्भरदात् उनरिन्द्रो वृहस्पतिः । उनर्मे आभिना-

युवं चक्षुराधत्तमश्योः स्वाहा । अग्नीन्द्रवृहस्पतिभ्योऽश्विभ्य इदं
 न मम । ओं भूः स्वाहा अग्नये इदं न मम । ओं भुवः स्वाहा
 वायव इदं न मम । ओं सुवः स्वाहा सूर्यीयेदं न मम । ओं भूर्भुवः
 स्वः स्वाहा प्रजापतय इदं न मम । इष्टेभ्यः स्वाहा इष्टेभ्य इदं न
 मम । वषडनिष्टेभ्यः स्वाहा वषडनिष्टेभ्य इदं न मम । भेषजं
 दुष्ट्ये स्वाहा भेषजं दुष्ट्या इदं न मम । निष्कृत्ये स्वाहा निष्कृत्या
 २॥२ इदं न मम । दौराध्ये स्वाहा दौराध्या इदं न मम । देवीभ्यस्तनुभ्यः
 स्वाहा देवीभ्यस्तनुभ्य इदं न मम । क्रच्छ्रे स्वाहा क्रच्छ्या इदं न मम ।
 समृद्ध्ये स्वाहा समृद्ध्या इदं न मम । सर्वैसमृद्ध्यै स्वाहा सर्वैसमृ-
 द्ध्या इदं न मम । यत इन्द्र भयामहे ततो नो अभयं कृधि । मधर्वद्
 शर्धि तपतन्त ऊतये विद्विबो विमृथे जहि स्वाहा । इन्द्राय अभ-
 यद्गुरायेदं न मम । आभिर्गीर्भिर्यततो न ऊनं आप्यायये हीरे-
 वो वर्धमानः । यदा स्तोत्रभ्यो महिंगोत्रारुजासी भूयिष्ठभाजो
 अथते स्याम स्वाहा । इन्द्राय वर्धमानायेदं न मम । अनाजातं
 यदाज्ञातं यज्ञस्य क्रियते मिथु । अग्ने तदस्य कल्पय लं वेत्य य-
 आतथं स्वाहा । अग्नये इदं न मम । पुरुषसंसितो यज्ञो यजः पुर-
 षसंसितः । अग्ने तदस्य कल्पय लं वेत्य यथातथं स्वाहा । अग्न-
 य इदं न मम । यत्पाकत्रा मनसा दीनदक्षाणा यज्ञस्य मन्वते ।
 मत्ता सह अग्निषुद्धोता करुविद्विजानन् यज्ञिष्ठो देवां करुज्ञो य-
 जासि स्वाहा । अग्नये करुविद्विजानते इदं न मम । भूरभूवे च

महते च स्वाहा । भूरग्रये शृथिव्यै च महते च इदं न मम । भुवो वा ।

यवे चान्तरिक्षाय च महते च स्वाहा । भुवो वायवेऽन्तरिक्षाय महते

इदं न मम । सुवरादित्याय च दिवे च महते स्वाहा । सुवरादित्याय

महते इदं न मम । भूर्भुवश्यन्द्रमसे च नक्षत्रेभ्यश्य दिग्भ्यश्य

211.6 महते च स्वाहा । भूर्भुवश्यन्द्रमसे नक्षत्रेभ्यो महते इदं न मम पाहि

नो अग्ने एनसे स्वाहा । पाहि नो अग्ने वेनत्प इदं न मम । पाहि नो

विश्वेदसे स्वाहा । विश्वेदसे इदं न मम । यज्ञं पाहि विभावसे

स्वाहा । विभावसब इदं न मम । सर्वं पाहि शतकतो स्वाहा । शत-

क्रतव इदं न मम । पाहि नो अग्ने एकवा । पात्युत द्वितीयवा । पाहि

गीर्भिर्स्तुल्लिङ्गात्मित्यस्तुभिरजाम्पते पाहि चतस्र्विक्ष्यो स्वाहा ।

पाहि भ्य इदं न मम । सप्तते अग्ने समिधस्सप्तजिद्वाः सप्तक्रष्ण

अस्सपृधामप्तियाणि सप्तहोत्रास्सपृधाला यजन्ति सप्तयोग्ये ।

रात्र्यास्व धृतेन स्वाहा । अग्नये सप्तवत इदं न मम । पुनस्त्वादि-

त्या रुद्रा वस्ववस्समिन्धताम् पुनर्जीहुणो वसुःनीथ यज्ञः । धृ-

तेन लं तनुवे वर्धयस्त सल्यास्सन्तु यजमानस्य कामाः स्वाहा ।

वसुनीथये दं न मम । गणानां ला गणपतिं हवामहे कविं क-

वीनामुपमश्वस्तमं त्येषु राजं ब्रह्मणां ब्रह्मणस्पत आनः रण्व-

न्नूतिभिस्सीद सादनं स्वाहा । गणपतये इदं न मम । त्रियम्बकं

यजामहे सुगन्धिं पुष्टिवर्धनं उर्वारुकमिन बन्धनामृत्योमै ।

दीय मामृतात् स्वाहा । त्रियम्बकाये दं न मम । जातवेदसे सुनवाम

सोममरातीयतो निदहसि वेदः। सनः पर्वदति दुर्गाणि विश्वा ना-

वेव सिन्धुं दुरितात्यग्निः स्वाहा। अग्नये जातवेदसे दुर्गायेदं न
मम। इदं विष्णुर्विचक्रमेत्रेधा निदधे पदं समूढमस्य पांसुरे
स्वाहा। विष्णव इदं न मम। विष्णोरराडमसि स्वाहा विष्णव इदं
न मम। विष्णोः पृष्ठमसि स्वाहा विष्णव इदं न मम। विष्णो ग्नस्ते-
ध स्वाहा विष्णव इदं न मम। विष्णोस्सूरसि स्वाहा विष्णव इदं
न मम। विष्णोः ध्रुवमसि स्वाहा विष्णव इदं न मम। वैष्णवमसि
विष्णवेत्वां स्वाहा विष्णव इदं न मम। विष्णोरराडमसि विष्णोः
पृष्ठमसि विष्णो ग्नस्ते स्थो विष्णोस्सूरसि विष्णोः ध्रुवमसि वै-
ष्णवमसि विष्णवेत्वां स्वाहा विष्णवे नारायणेदं न मम। ब्रह्म
प्रतिष्ठा मनसो ब्रह्म वाचः ब्रह्मज्ञानं हविषमाज्यत्य अतिरिक्तं
कर्मणो यच्छ्रीनं यज्ञः पर्वाणि प्रतिरक्तेतिकल्पयन् स्वाहा।
ब्रह्मण इदं न मम। कृताहुतिरेतु देवान् स्वाहा। यज्ञाय ब्रह्मणे
इदं न मम। यदस्य कर्मणो त्यरीरिचं यज्ञान्यूनं अग्निष्ठुतस्ति.
ष्ट कृदिद्वान् सर्वे स्त्रियं सुद्धुतं करोतु मे गृये स्त्रिष्टकृते सुहु-
ताहुते लविप्रायश्चित्ताहुतीनां कामानां समृद्धियेत्रे स्वाहा।
अग्नये स्त्रिष्टकृत इदं न मम। अस्मिन् कर्मणि मध्ये सम्भावि-
त समस्तमन्त्रलोपतन्त्रलोपक्रियालोपद्रव्यलोपन्युनातिरिक्तवि-
पर्यात्विस्मृतिसमस्तदेष प्रायश्चित्तार्थं महाप्रायश्चित्तहोमं
होष्यामि। ओं भवाय देवाय स्वाहा इत्यादि। महो देवाय स्वाहा।

२६ महुतो देवायेदं न मम । भवस्य देवस्य पल्ये स्वाहा इत्यादि । म-

हुतो देवस्य पल्ये स्वाहा गौर्या इदं न मम । ज्ञानशक्तिधराय
स्वाहा । स्कन्दाय स्वाहा । देवसेनापतये स्वाहा । सुब्रत्युष्याय स्वाहा
गजाल्पाय स्वाहा । शरकाननसभवाय स्वाहा । कार्तिकेयाय
स्वाहा । कुमाराय स्वाहा । षष्ठमुखाय स्वाहा । तारकान्तकाय स्वा-
हा । सेनान्ये स्वाहा । ब्रह्मचारिणे स्वाहा । वल्लीकल्प्याणसुन्दराय
स्वाहा । बालाय स्वाहा । और्यमेदनाय स्वाहा । शिखिवाहनाय
स्वाहा । सुब्रत्युष्यायेदं न मम । ओं भूः स्वाहा उग्रये इदं न मम ।
ओं भुवः स्वाहा वायव इदं न मम । ओं सुवः स्वाहा सूर्यायेदं न मम ।
ओं भूर्भुवः स्वः स्वाहा प्रजापतये इदं न मम । ततः पूर्णि विधाय
पश्चान्मूलेन दशवारं हुता वल्लीदेवनायकी मूलेन पञ्चवारं हुता ।
जयन्ताय शैविये श्वराणा मैककवारं हुता । कुण्डसद्ये ओं सौः शर-
वण भवाय सुब्रत्युष्याय नमः वल्लीदेवनायकी भ्यां नमः इति सं-
पूर्ण्य । पराङ्मुखार्थ्यां दत्ता । तमूर्तिं वल्लीदेवनायकी सीहितं पुष्पा-
ज्जलिना संहारमुद्या मूलमत्रेण सङ्कृता । कुम्भे संयोज्य कुम्भे
आवाहनादि सर्वोपचारैस्त्सम्पूर्ण्य । ततः कुण्डसमीपं गत्वा जुषस्व-
नेत्यभिमन्त्य । अदितेनुमग्नस्थाः अनुमतेनुमग्नस्थाः सरस्व-
तेनुमग्नस्थाः देवस्यवित्तुः प्रासादीः इति समन्तात्परिषिद्ध्य स्वाहा
इत्येकसमिधसग्री दत्ता । उपस्थानम् । यते अग्ने तेजस्तेनाहं तेज-
सी श्रूयासम् । यते अग्ने हरस्तेनाहं हरस्ती श्रूयासम् । यते अग्ने

वर्णस्तेन अहं वर्णस्त्री भूयासम् । मयि मेधां मयि प्रजां मत्य-

ग्री स्त्रेजो दधानु । मयि मेधां मयि प्रजां मवीन्द्र॒ इन्द्रियं दधानु ।

मयि मेधां मयि प्रजां मयि सूर्यो आजो दधानु ॥

मन्त्रहीनं कियाहीनं भक्तिहीनं हुताशने ।

यद्धुतं तु मयादेव परिपूर्णं तदस्तु मे ॥

प्रायश्चित्तानि दोषाणि तपःकर्मात्मकानि वै ।

यानि शोषाण्य शोषाणां शिवानुस्मरणं परम् ॥

अभिवादये । नमस्कृता पश्यात् स्थिला । ततः परि स्तरणस्थापार-

समिधादिक्षमेण दहेत्। पश्चान्तर्यमेत्वलायाः विष्टरस्थजयन्ता.

दिनां क्रमेण बलि इत्या। अधो मे रवलायां परिस्तरणस्थब्रलायां

विरुद्धः ब्रह्मन् ब्रह्मासि नमस्ते ब्रह्मन् ब्रह्मणे ब्रह्मणे नमः।

अस्पा कुर्चीत् ब्रह्मणं यथास्थानं प्रतिष्ठापयामि । तत्कुर्चीग्रन्थं

विज्ञात्य तत्कुण्डावृतपरि स्तरणस्थेन्द्रीयेनं क्रमेण बलिं दत्ता

विस्तृत्य परिस्तरणं किञ्चित्किञ्चिदादय वा महस्ते इति शङ्ख्य.

तमूलं दक्षहस्ते सङ्कुले, इभी नान्यस्थाल्या मर्गं मध्यमूलानि मि-

ਤਿਵ੍ਯ ਦੁਹੇ ਤੁ ਪੜਾਲ੍ਹੀ ਤਾਮੋਕਣਮ् । ਪੰਜੀ ਤਾਪਾਤ੍ਰੇ ਤਾਗੇ ਨਿਧਾਯ

किञ्चिलिङ्ग दापूर्य, पूर्वी चतुर्दशी ताजलेन किञ्चिलिङ्गात्

सेचयि खा । तज्जले नामानं कुम्भं सम्प्रोक्ष्य । अग्ने मुद्रास्य ।

२३५ त... बृहस्प... ललाटे धृत्वा " इत्यग्निकार्यं समाप्तम् "

— महाभिषेकः —

अथ महाभिषेकविधिरुच्यते ॥

प्रस्थं तैलप्रमाणं स्यात्कदली शतमेव च ।

पनसैकफलं प्रोक्तं लिकुचं पञ्चविंशति ॥

चूतं पञ्चदशं चैव शाडिमी पञ्चमं भवेत् ।

कुलज्ञीदशकं चैव नारङ्गादशं भवेत् ॥

घृतं द्विकुडुबं स्यान्मधुयं कुडुबं भवेत् ।

पञ्चगव्यं कुडुबार्धं षट्प्रस्थं द्वीरमुच्यते ।

दधि च द्विगुणं प्रोक्तं रजनीफलमेव च ।

कुडुबार्धं पिष्टचूर्णं आमलं तत्समं भवेत् ॥

त्रिप्रस्थमिक्षुतारं च हिमान्बु कुडुबार्धकम् ।

तालिकेरोदकश्चैव दशषट्प्रस्थं कुच्यते ॥

जल द्रूयप्रमाणं तु फलद्रूयमिहोच्यते ।

आढकान्नाभिषेकं स्यान्तवनीतादिमिश्रकम् ॥

हिमान्बुमिक्षितं गन्धं त्रिफलमभिषेचयेत् ।

कुम्भाभिषेकं कर्तव्यं सहत्रकलशैयुतम् ॥

अष्टोत्तरशातं चैव पञ्चविंशतिमेव वा ।

अथवा नवकं स्थाप्य अथाविभविस्तरम् ॥

सुगन्धलेपनं चैव चतुष्फलमुदाहृतम् ।

नैवेद्यं तणुलं स्वारी दीपार्थं प्रस्थतैलकम् ॥

ॐ षट्कुडुबं षट्कुडुबं षट्कुडुबं षट्कुडुबं द्रूयप्रमाणम् ।

८०८८४३ न लां उमा याँ जन इर्ही नां नुगा नुगा नुगा

ती की देव न पुक न लां लां अंत देव नुगा नुगा

अंत देव नुगा नुगा नुगा नुगा नुगा नुगा नुगा.

अभ्युपि षामलकं च गव्यं

मृदाय दुःखं दथरेव सर्वे,

मधुय इथु कलनालिकेरं

अन्नं सुगन्धं स्नपनं च शंखम् ॥

214 a एवं क्रमेणाभिषिद्य तत्तद्वयोभिषेकान्ते फलादितिवेद्य धूप-

दीपनीराजं दत्ता जलं स्नाता ॥

तैलान्ते मिष्टचूर्णं स्याद्वयान्ते लिकुवैः फलम् ।

अमृतान्ते विशेषण आमलीफलसारकम् ॥

घृतान्ते चोष्णतोयं च पद्याऽन्ते च गुलोदकम् ।

दध्यन्ते मुज्जचूर्णं स्यादत्तान्ते माषचूर्णकम् ॥

गन्धतोयं तद्वत्ते च कुम्भाभिषेकमाचरेत् ।

अभिषेकमन्तः — शान्तो देवौ रिति कवयेन सुगन्धतैलम् । अग्ने-

सीके हृदा विष्टम् । लिकुनं दृढिसीनारङ्गफलसारान् मूलेन ।

पञ्चक्षेत्रमन्त्रेण पञ्चामृतम् । इति सीत्याज्यम् । पञ्चक्षेत्रम् ।

न्त्रेण पञ्चग्रन्थम् । आप्यायस्वेति धीरम् । दधिकावेति दधि ।

मधुवाता इति मधु । स्वादुःपवस्वेति इथुसारम् । मधुवाता इति

फलपञ्चामृतम् । मूलेन नालिकेरोदकम् । अन्नं प्राणमित्यन्तम् ।

कुमोदकै सुगन्धसलिलैष्य हरिद्रां शीसूक्तेन । इति कर्मणाभि-

षिष्य मन्त्रानं निवेद । श्रीरुद्रं च मकं कुमारसूक्तं उरुषसूक्तं सु-

ब्रह्मण्यमालामन्त्रं इत्यादिमन्त्रेणाभिषेचयेत् । उद्दिष्टं उकूलं ।

चित्रवत्तादि सम्पाद्य । उष्णदामनार्थं शिरःपादान्तं सुगन्धले-

पनं कृत्वा । धूपशीपं इत्त्वा ॥ इति महाभिषेकविधिः ॥

— महाहविर्विवेदनम् —

महाहविर्विवेदनविधिरूच्यते । देवस्य उरतो धौतवत्ताणि प्रसा-

षि उपरि कदलीपत्राणि प्रकृत्या तानि निधाय । हविरष्ट

हविरष्टविधं प्रोक्तं । तत्र पायसान्नकम् ।

कृसरान्तं गुलान्तं च अपूर्णादि तथैव च ॥

मासान्तं चैव इड्डान्तं मतीच्यन्तं तथैव च ॥

एव मष्टविधं प्रोक्तं सुपक्वं कारयेद्दुधः ॥

द्वात्रिंशत्पञ्चनोपेतं धीरं दधिं घृतं तथा ।

भृत्य भोज्यलेघ्नोप्य समोपेतं पञ्चाशाङ्कारपरिभितत्तुलैः

सुपक्वं दिव्यमन्त्रं विधाय विधिवत्तिवेदनं कृत्वा ताम्बूलं निवेद ॥

इति महाहविर्विवेदनविधिः ॥

— कल्याणक्रमः —

स्थलिकासद्ये ताम्बूलनारिकेलकदलीफल रजनी दर्पण केश-

शोधनाज्जननवत्त्रमुड्डत्यसूत्रमेतानि स्थलिकानि धाय उह-

सन्निधावनुरां कृत्वा । सर्ववायघोषे । नवो नवो भवतीति मन्त्रेण

गुहेन नववल्लं सन्धाये धूपदीपनीराजनं दत्त्वा गुहं विजाप्य वल्ली-
देवगजासनामूर्ति मूलैरभ्यर्थे धूपदीपं दत्त्वा । देव्यां वल्लं सन्धा-
ये । सुमङ्गलीरियं वधूसिमां इति मन्त्रेण मङ्गल्यसूत्रं सन्धार्थ
धूपदीपनैवेदं दत्त्वा । गुहादिसर्वित्रेवान् दिपाराधनक्रमेण
षोडशोपचारान् कृता । इति कल्याणक्रमविधिस्समाप्तः ॥

— एकाहोत्सवः —

215 a

एकाहोत्सवविधिरन्वयते । अनुज्ञा कृता आस्थानमण्टपे गजवाहने
वा मयूरे वा गुहमलङ्कृत्य शुकवाहने वल्लीं हुंसवाहने देवग-
जासनामलङ्कृत्य सर्वाभरणभूषितौ विचित्रालङ्कृत्य पाद्यादि ।
सर्वोपचारैस्सम्पूज्य । माजिनप्रोक्षणसर्वोलङ्कारसहितायां वीर्यां
सर्विमङ्गलवाद्यघोषनृत्यगीतस्तोत्रस्त्रिवाचनपुरस्तरं आलयं
प्रदक्षिणेकृत्य आस्थानमण्टपे निवेश्य । निवेश ताम्बूलादिन् स-
मर्चे नृत्यगीतविनोदान् कारयित्वा धूपदीपनीराजनं कृत्यालयं
प्रविश्य स्तप्नैरभिषिन्य शोषपूजादि-भोगाङ्गं सम्पूज्य ॥

इत्येकाहोत्सवविधिः ॥

— चूर्णोत्सवः —

चूर्णोत्सवविधिः । — प्रभाते स्नात्वा नित्यपूजां विधेवत्कृता वि-
धिवित्तियोत्सवं कारयित्वा पश्चाच्चूर्णोत्सवं कुर्यात् । तदथा —
गुहागे महामण्टपे गोमयालेपनं कृत्वा द्वितीयस्थापिलं कुरु ।
लाजैः सुष्ठैः परिस्तीर्य स्थापिलं चार्यये छदा ॥

सर्वातो द्य समायुक्तं मङ्गलाङ्कुर इति भितम् ।

प्राक् स्थापिलं न्यसेष्ठीमान् उत्तरवले मुसलेन तु ॥

दूरी धशरूपी कं न्यस्य वस्त्रं जन्मार्थं तूतवलम् ॥

मुसलं तूतवलं चैव प्रोक्षयेत्तु युहाभ्यसा ॥

तस्य पथ्यमभागे तु युहास्त्रं स्थलिकोपरि ।

विन्यस्य हृदये नैव गन्धादौरचियेत्कमात् ॥

दोषार्थं वातदर्थं वा इष्टकं च रजनीं ततः ।

निक्षिप्यो तूतवले नैव चूर्णयेन्मुसलेन तु ॥

व्योमव्यापिन मुच्चार्थं चूर्णयेदेशिकोत्तमः ।

ततो भक्तजनैस्त्सार्थं चूर्णयेऽरणिकान्वितम् ॥

तच्चूर्णं हृदये नैव निक्षिपेद्विष्वमस्तके ।

गन्धपुष्पादिभिः पूज्य पञ्चमुद्रां प्रदीयेत् ॥

तच्चूर्णं सङ्कृतीत्वा तु भक्तानां दापयेत्ततः ॥

इति चूर्णात्सवीविधिस्तमासुः ॥

रजनीकेलिविधिः — सङ्कल्प्य ततो वायघोषे लद्वकन्याभि-

भिक्तजनैस्त्सहृदेवागे हुरिद्वाकुङ्कुममृगमदकृशीद्विगन्ध-

मिलिततीर्थं इष्टद्वाससा देवं सम्प्रोक्ष्य भक्तजन लद्वकन्यकानां

च प्रोक्ष्य हुरिद्वकसेवनलीलापुरस्सरं ग्रामं प्रदक्षिणीकृत ॥

— अब भृथरनानम् —

तीर्थसमीपे अलङ्कृते मण्टपे देवं देवीं युहास्त्रभारोप्य —

सर्विवाद्यसमायुक्तं सवीलङ्गारसंयुतम् ।

गीतनृत्तसमायुक्तं गुहालेण समायुतम् ॥

गत्वा भक्तजनैस्सार्थे तीर्थे रनानं समाचरेत् ।

स्थाप्य कुम्भं प्रपासये चाष्टद्वौषीश शालिभिः ॥

पूर्वे स्थापिल विन्यस्य दर्भैः पुष्टैः परिस्तरेत् ।

सङ्गात्य रञ्जकलजान् सूत्रेणैव तु बेष्टयेत् ॥

तीर्थोदकैश्च सम्पूर्वे स्थापयत्पृष्ठिलोपरि ॥

कूचादि विन्यसेत्प्रादलङ्गुल्य यथाकम्भम् ॥

मध्यकुम्भे गुह्ये पूज्य वर्धनीं पूजयेत्ततः ॥

पूर्वादीशानपर्यन्तं नयन्तादीन्यजेत् कमात् ॥

जलतीरं समासाद्य पुण्याद्यं पञ्चगव्यकम् ॥

सम्प्रोद्य तीर्थमध्ये तु आपोवा इति मन्त्रतः ॥

अभ्यर्थ्ये सप्ततीर्थीनि नैवेद्यं धूपदीपकम् ॥

अष्टादशगणाश्चैव त्रयस्त्रिंशाधिदेवताः ॥

आठूय लोकपालाश्च पुण्यतीर्थीनि यानि तु ॥

जलमध्ये तु सान्त्रिद्यं पूजयेन्मानसेन तु ॥

अस्त्रराजं तु सम्पूज्य अभिषेकं ततः परम् ॥

सर्वत्र कौनुकं ट्यक्वा जलमध्ये विसर्जयेत् ॥

संस्नाप्य च तथा तीर्थे जलेषु स्नानमाचरेत् ।

गुहालेण सह स्नानं प्रसीः कुर्वन्ति ये नराः ॥

सर्वप्राप्तशमनं सर्वदरिद्रनाशनम् ।

संज्ञाप्य देवीं देवं च कुम्भाभिषेकमाचरेत् ॥

प्रभूतटविषं दधादीपाराधनं परम् ।

शिविकायामारोच्यात्रं प्रविशेदालयं प्रति ॥

मूलबेरादि सर्वत्र पूजयेन्तु यथाक्रमम् ।

॥ इत्यवभृथस्तानविधिस्तमासुः ॥

— दक्षिणाप्रदानम् —

आचार्यदक्षिणां दधाद्विग्रह्य यथाक्रमम् ।

जापकेभ्यश्च तत्प्राद्वित्तशाठयं तकारयेत् ॥

तदोष शिल्पिनो भक्तान् दासान् पारशिवानपि ।

एवं यः कुरुते भक्त्या प्रतिष्ठां परमेशितुः ॥

इह भुक्त्वास्विलान् भोगान् शिवसायुज्यमाप्नुयात् ।

शतं सहस्रमयुतान् लक्षमित्यादि संख्यया ॥

कुरुते द्रव्ये शिवस्यार्थे दक्षिणाक्रम उच्यते ।

दशभागैकभागं तु मूर्तिधारकदक्षिणा ॥

तदर्थं मन्त्रजप्तानां वैदिकानां तु तत्समम् ।

ईवज्ञे तत्समं विद्याद्विगुणं वास्तुहेतिनः ॥

आचार्यस्य चतुर्थीङ्गां शिल्पिनो दक्षिणा मता ।

— आचार्यपूजा —

आचार्यं पूजयेत्तत्र विज्ञात्यविवर्जितः ॥

कर्मसादुण्यसिद्धर्थमाचार्यभूजनं कुरु ॥

प्रदधान्मन्त्रवास्त्रप उष्णीषं चोत्तरीयकम् ।

कटिसूत्रं चाडुलीषं सौवर्णं यज्ञसूत्रकम् ॥

हारकेशूरमालां च कर्णियो रत्नकुण्डलम् ।

गैवेषं कङ्कणमिति भूषणादि प्रकल्प्य च ॥

भूषयित्वा यथाचार्यं कौशेयं च दुकूलकैः ।

अलङ्कृत्य तथा दिव्यगन्धपुष्पादतादिभिः ॥

अम्यन्योरेष्य शिविकां वाद्यो षष्ठुरस्तरम् ।

ग्रामं प्रदक्षिणीकृत्य नृत्तगीतादिभिस्तु ॥

प्रवेशयित्वा स्वर्गं प्रणम्यैतं प्रसादयेत् ।

यथोत्तदक्षिणां दत्त्वा एहु शोत्रगवादिकम् ॥

सकुडुम्बस्य घोषं प्रदधार्द्वभवे साते ।

सन्तुष्टो देशिकदशम्भुस्तन्तुष्टो भवति ध्रुवम् ॥

अनेन विधिना यस्तु देशिकं पूजयेद्गुरुः ।

प्राप्नोति स परां लक्ष्मीं परत्र च सुखी भवेत् ॥

तोषयेत्स्थपति कर्ता अमस्कारं कुलात्मकम् ।

पारशैवं च कर्मजं बलिपात्रप्रदानकम् ॥

कर्मान्तिकं च मृतकं शिवकैङ्गीवकारणम् ।

गीतवायादिविदुषः नाट्याचार्यं तर्थैव च ॥

तोषयेद्गुरुकन्याश्वप वस्त्रगन्धानुलेपनैः ।

२१७ ॥

रलान्याभरणं दयाद्वहुमानपुरस्सरम् ॥

ब्राह्मणाराधनं चैव भक्तानां भोजनं तथा ।

भूतुरान् दक्षिणायोग्यान् दक्षिणाभिः प्रतोषयेत् ॥

१ इति कारणे कुमारतन्त्रे दक्षिणाप्रदानविधिस्त्राप्तः ॥

इति कुमारतन्त्रे कौशिकप्रस्त्रे महात्महितायां

सुब्रह्मण्याशृवन्धनप्रयोगविधिः ।

तत्त्वमाप्तः ॥

कुमारतन्त्रे ग्राम्याशृवन्धनप्रयोगविधिः तत्त्वमाप्तः ॥
अन्तिर्वापनात् उपर्युक्त उपर्युक्तकृत्युक्त उपर्युक्त अपर्युक्तकृत्युक्त
कृत्युक्तकृत्युक्त अपर्युक्त अपर्युक्त विकृति उपर्युक्त उपर्युक्त
प्राप्तकृत्युक्तकृत्युक्त श्रीलक्ष्मी ऋषिकृति
मृगी शिरमध्येयां विवरणं विवरणं लक्ष्मी लक्ष्मी लक्ष्मी लक्ष्मी
मृगी शिरमध्येयां विवरणं विवरणं लक्ष्मी लक्ष्मी लक्ष्मी लक्ष्मी
लक्ष्मी लक्ष्मी लक्ष्मी लक्ष्मी लक्ष्मी ॥

सर्वमङ्गलमाङ्गलये शिवे सर्वार्थसाधके ।

शरण्ये त्यस्त्रिके देवि नारायणि नमोऽस्तुते ॥

षडानन्तं कुङ्गमरक्तवर्णं

महामतिं दिव्यमयूरवाहनम् ।

ऋद्रस्य लूनुं सुरसैन्यनाथं

गुहं सदा शरणमहं प्रपद्ये ॥

218 a

— स्तुकूलदेशणम् —

सुचि तत्वाङुलायामं वस्त्राङुलसुविस्तरम् ।
 रसाङुलसुलेधं फलकं कारयेद्गुधः ॥

वेदाङुलेन गोष्ठिः स्याद्धृष्टो मातीष्ठमानन्तः ।
 वेदाङुलं चोपवेदि वेदिरङ्गुष्टाङुलं भवेत् ॥

कण्ठश्चैकाङुलोनः स्यान्मुखं स्यान्मुखमानन्तः ।

सुगाङुलेन कर्तव्यं वेदिकामध्यदेशाके ॥

कनिष्ठाच प्रमाणेन कारयेद्गुतपद्धतिः ।
 वेदिमध्यं त्रियाङुल्यप्रमाणं विलसंयुतम् ॥

मुखं गजोऽष्टवत्कुर्यात् कण्ठश्च च तुरङुलः ।
 वेदिकायां मुखं पृष्ठं कारयेत्पद्मभूषितम् ॥

रसाङुलप्रमाणेन दण्डनाहं च कारयेत् ।

— स्तुवलदेशणम् —

वित्तस्तिद्वयमानेन सुवं कुर्याद्विचरणः ।
 पङ्गुलमितं कुर्यात्स्तुवमूलं च देशिकः ॥

पृतस्थानं त्रियाङुल्यं दण्डनाहं त्रियाङुलम् ।

रसाङुलमितं वक्तं नेत्रमामं च कारयेत् ॥

नालिकाबीब्लिं कुर्यात्तेनाज्यं जुहुयाद्गुधः ।

शकुनिं कृष्णवर्णं तु मन्दारकुसुमप्रियाम् ।
 चिताम्बरधरं कूरा खड्गरेटकधारीम् ॥

219 a

रेवतीं रक्तवर्णाद्यां कुन्दपुष्पाभद्रनितिकाम् ।
 कन्दपूर्वशरहस्ताब्जां प्रसन्नबदनान्विताम् ॥
 पूतां महाबलां घोरां पाशाङुराधरान्विताम् ।
 रक्ताम्बरधां रक्तां परगर्वविद्विर्णीम् ॥
 महापूतां महाप्रभासं कृष्णवर्णां रक्तवल्लधरान्विताम् ।
 दंष्ट्रा करालबदनां रवङुर्वेष्टकधारिणीम् ॥
 निशीथितीचल्पां तु कूरनेत्रां महाबलाम् ।
 कपालशुले विभ्राणां सर्वभरणभूषिताम् ॥
 मालिनीं इयामवर्णाद्यां पाशदण्डधृतकराम् ।
 वीतैराभरणैर्कुकां रक्ताम्बरधरान्विताम् ॥
 ईतलां इन्तमनसं भन्दहासां मनोहराम् ।
 पीताम्बरधां इयामां पञ्चद्वयकरद्वयाम् ॥
 भूतल्पां महाघोरां कृष्णवर्णां महोदराम् ।
 मुसलायुधसंसुकां मुक्तामाल्यविभूषिताम् ॥

219 6

अनुजा	विस्तृद्धि:
अङ्गरपिणम्	ब्रह्मणभोजनम्
वास्तुशान्तिः	कुम्भाभिषेकः
रादोद्धृष्टम्	दक्षिणाप्रदानम्
मण्टपपूजा	
प्रधानकुम्भपूजा	
होमः	
सप्तश्तुद्धि:	
प्रासादश्तुद्धि:	

इ भूतियौ विशेषतोऽस्मिन् देवे
 मूलवेरादिसर्वदेवानां अन्त्यजादि ।
 स्पृशदेववशात् यो देवस्समजनि
 तदेवपरिहारार्थं आस्थान द्रव्यप्राकार-
 इष्ठवर्थं वास्तुशान्तिपर्यग्निकर्म करिष्ये ।
 तदड़ुः इष्ठिपुण्याहवाचनं करिष्ये ॥

copied by : - S. Nagarajahao Bhasker.
21. 11. 1971.